

BIBLIOTEKA

85.32
L.14

Teodor
Laço

Zemërimi
i një
njeriu
të urtë

Tregime e novela

85H-32

L 14

Teodor
Laço

Redaktor
NAIM SULA

**zemërimi
i një
njeriu
të urtë**

Tregime e novela

Recenzuar
Gëzim Haxhi
Faqe 100/100

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Vështrim nga ballkoni përtej

Tre kolltukë të rëndë me krahë të harkuar, veshur me damask gushëpëllumbi, disa karrige me shpinore të drejta zbukuruar me gdhendje që të vrisnin shpinën, një shtrat i ngushtë hekuri në qoshe me sustën të shqepur, mbuluar me një kuvertë prej pellushi, disa të rrjepur, dy sixhade me drerë që zinin një pjesë të mureve lyer me një bojë që dikur duhej të kishte qenë okër, mbuluar të gjitha prej një pahu gati të padukshëm pluhuri, i vjetër edhe ai, si i mbetur që kur mokrat e mullirit të kohës lëviznin edhe në atë shtëpi përdhese. Të gjitha orenditë dukej se ishin lënë në një harrim të tillë, që të ndillte pritjen e diçkaje të përzishme, e cila dikur mund të hynte pa u ndier, bashkë me rëndesën e natës.

Gjatë gjithë ditës aty brenda bënte strehë një

mug i pandryshueshëm dhe vetëm afër muzgut të vërtetë, kur dielli rendte drejt shuarjes, mbi xhamia qëndronte për pak kohë një brez drite me një kuqërrim si në bronz, që lëshonte brenda një hinkë rrezesh. Po edhe ky ndriçim i kursyer, që mezi hynte nëpër perdet e rënda të dritareve, linte në dhomë po atë hirnosje, e cila e bënte të pahetueshëm për syrin pluhurin e mobilieve. Kjo ndodhte sepse pas dritares që hapej nga veriu, vinin varg e varg çatitë e disa shtëpive të tjera përdhese, që jo vetëm ia zinin frymën asaj dhome, por edhe përthyerjes së dritës tjegullat e murrëtyera nga notia e moteve i jepnin një pasqyrim të ndryshkur.

Vetëm përtej atyre çative kurrizdala, matanë rrugës, syri të gjente një prehje të vogël. Ishin dy plepa të rinj, të hollë, nga ata që e mbajnë kurorën mbledhur pas trungut dhe netëve ngjajnë si qiparisa. Ata hepoheshin vazhdimisht nga erërat e vogla. Pas tyre dukej një godinë e bukur katërkatëshe me dritare të mëdha e me ballkone të mbushura plot vazo lulesh ku dielli lodronte gjithë mëngjesin si një fëmijë çapkën.

Midis njerit prej atyre ballkoneve dhe dritares së kësaj dhome nisi një ditë një kuvendim i çuditshëm, që, ndonëse ish i pazëshëm, mjaftoi për të thurur fijet e një dhembjeje, një zhgënjimi dhe pastaj...

Në dhomë, prej një jave, rrinte shtrirë Suat Kolani, student i vitit të fundit të inxhinierisë elektrike. Nëna e tij, sëmurë edhe ajo nga një dridhje duarsh, që u bë shkak të thyente disa nga porcelanët e vyer të shtëpisë, shenja e parë e një par-

kinsoni që ecte ngadalë, një mbrëmje vajti vizitë te shoku i klasës i të birit, Drin Elini. Të dy djemtë kishin qenë bashkënxënës në shkollën e mesme, por ca ngaqë shtëpitë e tyre ndodheshin larg, ca ngaqë Suat Kolani, i dhënë vetëm pas librave, bënte një jetë të mbyllur, nuk u lidhën dot me ndonjë nga ato shoqëritë e bukura të moshës, që shprehen me një besnikëri e devotshmëri të dyanshme. Gruaja e dinte këtë gjë. Ajo dinte, gjithashtu, se i biri nuk kishte asnjë shok tjetër të afërt edhe për këtë veçim ajo ia hidhte fajin të shoqit, mësues matematike, vdekur para dy vjetësh, që e mësoi djalin me një regjim të rreptë ditor, ku çdo gjë ishte e programuar me atë përpikërinë pedante të matematikanit. Kjo përpikëri, ndonëse e mban njeriun larg gabimeve, duke ia mohuar dalëngadalë disa hove të natyrshme të moshës, e bën atë disi të ftohtë e të paafrueshëm. Nganjëherë, kur përplasët me natyra të vrullshme, kjo lloj edukate shkakton një rebelim të vërtetë, që sjell hidhërimë të mëdha e të dyanshme, por djali nuk ishte natyrë kryengritëse. Ai ishte një tip i qetë, i menduar, brumë nga brumi i tet. Prandaj edhe u pajtua pa kurrfarë dhembjeje me ato rregulla. Duke ia ndrydhur disi ndjenjat, kjo edukatë pati edhe të mirat e saj. Më kryesorja ishte se ai nuk ia lejonte vetes të krijonte zgavra dijesh, prandaj u vu fare lehtë në krye të klasës. I ati krenohej në heshtje, duke e ndryshuar maskën e fytyrës së tij të ngrirë, vetëm kur i biri nuk e shikonte.

Në vitin e fundit të shkollës së mesme djali sikur u çel papritur. Filloi t'i thyente nga pak oraret, të dilte më shpesh shëtitje e të kthehej më vonë

se zakonisht, madje në dy lëndë ra një notë më poshtë nga ajo e shkëlqyeshmja e tij, por kjo vazhdoi fare pak kohë, se, ca nga qortimet e t'et, ca ngaqë sedra e mprehur nëpër vite ishte bërë tani e prekshme e zhuritëse, ai s'mund t'ia lejonte vetes humbjen e namit. U shtrua prapë dhe mbaroi shë pritej, si i pari i shkollës.

Duke pirë kafën e ftohur nga mosvëmendja, gruaja me të zeza i tha Drin Elinit:

— Merri shokët dhe ejani ndonjë mbrëmje për vizitë. Ai është mërziur shumë.

— Ne kujtuam se ai do të shërohej shpejt, — tha Drini, i turbulluar nga zëri i asaj gruaje që zvarritej si një murmurimë lutjeje.

— Shokët e mëhallës i kanë ikur ushtarë, vetëm ti i ke mbetur.

Ai uli kokën dhe u zbeh. Atë ditë, në pushimin pas një leksioni, kur dikush kishte kujtuar Suatin, njëri nga ata djemtë e konvikteve kishte pyetur: «Ç'është ky Suat? Pse, kemi edhe një individ të tillë në grupin tonë?» Ishte një djalë i gjatë e i pashëm që mbahej me një krenari të hijshme dhe s'ngjante fare me ata djemtë e krahinave. Me pamjen dhe me atë kryelartësi shpërfillëse, ai sikur donte të sfidonte djemtë e kryeqytetit.

Pikërisht atë djalë si dhe një korçar gazmor që i binte kitarës mori me vete Drin Elini mbrëmjen kur u nis të vizitonte shokun e kursit. As ai vetë nuk e kuptoi mirë pse zgjodhi ata të dy. Për korçarin që tha se do të merrte me vete kitarën, bënte hamëndje se do të hidhte pakëz hare këngësh në atë strofkë murgu, ku pati shkelur vetëm kur i duhej të kërkonte ndihmë për ndonjë detyrë

të vështirë. Për tjetrin, Sandër Tushën, veç një lloj dëshire të vagëlluar, që të zbulonte më nga afër ç'ishte vallë ajo vetësiguria e tij, nga buronte e ku donte të derdhej, ai s'gjente arsye tjetër përse e bindi të vinte në atë vizitë, duke i thënë se ishte një detyrim shoqëror e njerëzor.

Të tre djemtë hynë me njëfarë stepjeje në atë shtëpi të huaj. Porta e madhe, që u mbyll pas tyre automatikisht, angullima e një qeni diku matanë mureve, oborri i gjatë, shtruar me ploça e rrethuar me vllaja ku rriteshin me zor lule zvarranike, korridori i lartë me një dritare me kube, që e ndante dyshemenë në katrorë dritëhijesh, sepse dy xhama të thyer ishin mbyllur me kartonë, sikur i ndiqnin hap pas hapi me atë hijen e tyre të zymtë, prej së cilës ishte e vështirë të shkëputeshe përfundimisht, sepse ja, duke ecur nëpër oborr, do të mbetej ende në sytë e mendjes ajo porta prej dogramash të pazdruguara, në korridor oborri dhe lulet zvarranike që mund të ishin manushaqe të buta, në dhomë ajo kubeja e dritares dhe njollat e dyshemesë. . .

— Ku na paske sjellë! — tha ulët korçari, që quhej Taqo Lera.

Gruaja me të zeza shtroi në heshtje një sofrabez mbi tryezën e ulët midis kolltukëve dhe e mbushi shpejt e shpejt me pjata të vogla, mbushur me disa lloje reçelërash, kek e biskota. U hodhi nëpër gota një verë të bardhë që në mugun e përhershëm të dhomës dukej paksa e turbullt. Sandri e shijoi verën fare pak dhe përpoqi buzët me kënaqësi ende pa uruar.

I sëmuri rrinte ndenjtur, mbështetur në dy

~~... gjatë kokën e shtratit dhe buzë-~~
qeshte mbyllur, si për vete, me një shkrepëtimë
gëzimi në sytë e lodhur.

— Po ç'pate kështu? Ndonjë ftohme? — pyeti korçari. Kitarën e mbante midis shalëve si sendin më të kotë midis asaj dhome.

— Jo, kam një dhembje të vazhdueshme koke, — tha Suati.

— Si të mos e kesh, byrazer, si të mos e kesh, — qeshi Sandri.

— Nganjëherë bëhet e fortë, gati e padurueshme. Mirë që s'më mban shumë.

— Epo... thuaj, me kaq qoftë!

— Pse, çfarë?

Suati u këthye drejt Sandrit. Ai kishte me konviktorët ca marrëdhënie të largëta, sepse në fakultet vinte vetëm për orët e leksioneve dhe nuk ia merrte mendja kurrë që ai spitullani bu-kurosh do t'i vinte për vizitë.

— Me atë të studiuar që bën ti, siç thonë gojët e botës, ç'të bëjë edhe koka e shkretë?

— A, jo, studimi s'ka të bëjë fare! — tha Suati.

— Ka që ç'ke me të! Se ti vete e zbraz lëndë në tru, buuu, pa kursim! Ai mbushet dinga dhe pastaj zë e qahet!

— Ky është një shpjegim i thjeshtëzuar...

— Por është popull. Edhe butet e verës nuk i mbushin plot; përndryshe, kur nis tharmimi, pël-casin!

Sandër Tusha ishte nga një qytet vreshtarësh ku një nga ceremonitë më solemne të vitit ishte hapja e buteve të verës.

Drin Elini s'fliste. Ai vëzhgonte tinëz shokun e vet. Iu duk më i sëmurë sesa pandehte. Cipa e fytyrës, e bardhë edhe më parë, tani sikur ishte holluar prej një zbehtësie të tejdukshme dhe duart, lëshuar pa fuqi mbi kuvertë, rrinin aty pa lëvizur, të holluara e të zbehta edhe ato. Vetëm sytë e mençur digjeshin prej një ngazëllimi thuajse fëmijëror: «Ja, ju erdhët, unë nuk ju prisja, por ju erdhët, tani thoni ç'të doni, thoni në daç edhe budallallëqe si ai Sandri, mua më pëlqejnë të gjitha, më duken të lezetshme...» Ai u prek nga kjo mirënjohje e heshtur që nuk e pati pritur dhe, vetiu, u ngrit e eci drejt dritares. «Këtë po e bëj që të shpërndahet ky gjysmëterr, po e bëj që të ikë prej teje ajo hije zbehtësie» — tha me vete dhe shtyu perdet deri në rrëzë të tubit mbajtës. Hapi dritaren.

— Po sikur të merrnim një këngë? Mërzitet nëna jote? — tha Taqoja.

— Jo, jo! Babai bëri dy vjet që ka vdekur. Merrjani! — tha Suat Kolani.

Korçari, Taqo Lera, u çel. Kitara që mori me vete, siç e porositi Drini, në atë shtëpi të përzishme i qe dukur një send mëkatar dhe kjo e bënte të heshtur. U ngrit nga kolltuku ku qe fundosur dhe u ul në një prej atyre karrigeve me gdhendje që ishin aq të parehatshme sa dukeshin sikur ishin bërë që të rrije sa më pak. Preku me gish-ta telat duke provuar disa akorde, pastaj këndoi si për vete një këngë të vjetër. Këngët e tij ishin më së shumti të përmallshme, nga ato këngët e dashurisë së humbur që, veç lektisjes së shpirtit, kanë brenda edhe nga pak humor të hidhur ndaj

vetes. Ato i shkonin për bukuri zërit të tij disi të veshur, por melodioz e të ëmbël.

Bukuroshi Sandër Tusha kreu me gishta atë cullufen që i binte mbi ballin e hapur dhe i vajti pas me zërin e dytë, të plotë e të thellë që, duke mbushur ndërkohët e frymëmarrjes së tjetrit, i jepte këngës një shtrirje të gjerë, thujse ajo s'durohej të ndërpritej asnjëherë. Zërat e tyre bashkoheshin e shkriheshin lehtësisht në një harmoni rrëqethëse, sikur ta ndienin njëlloj çdo frazë muzikore, gjë që provonte se ata këndonin bashkë prej kohe.

Drin Elini nuk këndonte. Meqë e dinte se stononte, ai e përcillte këngën duke trokitur gishtat mbi krahët e kolltukut, trokitje që dilte krejtësisht e shurdhuar.

Suat Kolani, aty në shtrat, gëlltiste vazhdimisht kombin që i mblidhej në grykë dhe përjetonte një nga ato çastet e rralla të jetës kur të bëhet se nga çdo gjë, prej njerëzve, prej sendeve rrjedh një mirësi e një dashuri që ta mbush shpirtin. aq sa të vjen për të qarë.

Dalëngadalë kënga, ajo mrekulli e vogël që për së pari po hynte në mënyrë kryeneçe deri në skutat e thella të asaj shtëpie, i përfshiu të gjithë. Çdo tingull tjetër, veç atyre që sillte gurgullima e përroit të saj, bëhej pa kuptim. Kjo gjendje s'dihej se sa do të zgjaste. Ndërprerja e saj prej fjalës së thjeshtë e të paintonuar dukej një fyerie e madhe që asnjëri s'guxonte ta bënte. Ajo mund t'i lejohej ndoshta vetëm njërit prej këngëtarëve, kur të lodhej, mirëpo, meqë dhoma kishte një akustikë të mahnitshme, ata e provonin

dhe e ndienin harmoninë e zërave si askund, ndaj dukej se dehja e tyre do të vazhdonte gjersa t'u soseshin këngët.

Megjithatë kënga u ndërpre.

— Shikoni! — tha Drin Elini duke shënuar me gisht diku tej dritares.

Zërat reshtën. Vetëm telat e kitarës u ankuan disi për vete, të pabindur.

— Çfarë ka? — pyeti Suati dhe lëvizi në shtrat. Ai nuk mund të vërente ç'ndodhte tej dritares dhe nuk e kuptoi përse aq befas ata heshtën e u topitën.

— Është një rastësi, merret vesh! — tha korçari.

— Nuk më duket edhe aq! — tha Sandri.

— Po çfarë shikoni, pra, ju marrtë e mira? — pyeti Suati e bëri të ngrihej.

Sandri i dha krahun. Brenda pizhameve të gjera, ku kërcinjtë ngjanin më të hollë sesa ishin, ai dukej se s'do të mundej të mbahej në këmbë. Po Suati ia largoi dorën me një gjest të butë dhe vajti pranë tyre. Tani të katër djemtë u vendosën te dritarja dhe vërenin matanë çative, matanë dy plepave të lakuoshëm, në një nga ballkonet e kati të katërt të godinës.

— Vetëm ti mund të na thuash ç'është ajo magjistare që u shfaq e mbeti ngulur aty! — tha Sandri.

Suati ngriti supet kockore.

— S'kam as idenë më të vogël, — tha.

— Si është e mundur? Jetoni në një mëhallë! — kundërshtoi Sandri.

— Pallati është matanë xhadesë, ne thuajse s'kemi të njohur me ata.

— Po ç'na përrallis? Ti ç'je, qorr apo si? Nuk e ke parë kurrë? Nuk vëzhgon ti ç'bëhet përtej kësaj dritareje?

Më i befasuari nga të gjithë dukej Suati. Vajza që mbështetej në parmakun e ballkonit me bustin përkulur, me flokët e gjatë bjondë lëshuar mbi supet e mbi gjoksin që ndoshta pse qëndronte ashtu mbështetur a ndoshta pse vërtet kishte atë gufimin shpërthyes që e kanë dhunti disa femra, e bënte edhe më tunduese, ishte një nga ato bukuritë goditëse që të marrin frymën.

— Të isha unë në vend të parmakut, moj xhane! — tha Sandri dhe fërshëllei nëpër buzë.

— Sa banal që je! — tha Taqo Lera dhe gishtat se pse i luajtën vetvetiu mbi telat e kitarës.

— Ka më shumë se gjysmë ore që e vërej, — sqaroi Drin Elini, — rri mbërthyer dhe diku shikon...

— E kë mund të vështrojë?

— Ne jo njëherë...

— Ku e di ti?

— Po s'ka sesi. Ne këtu jemi pothuajse në errësirë të plotë. Ligj elementar i optikës.

Djemtë ranë në mendime. Ç'është e vërteta, kur e kujtonte këtë situatë më vonë, Drin Elinit i dukej se topitja e menjëhershme nga shfaqja e një vajze në një ballkon të largët, le të ish e bukur sa ish, s'qe vecse një trill i fantazisë së harbuar prej asaj shtjellës delirante të këngëve, malli i të cilave kërkonte një përgjigje. Por atë mbrëmje shfaqja e beftë e asaj vajze të panjohur që dikë priste në ballkon, ishte një vegin trulllosës.

— Pres kokën, nëse ti nuk e njeh atë vajzë! — tha prapë Sandri.

Suati nënqeshi pak, i pazoti për një kundërshtim serioz që dukej i kotë.

— Ti jo vetëm e njeh, por edhe ke rënë në dashuri me të. Ke rënë në dashuri, por je xheloz dhe nuk do që ta njohim edhe ne, — nguli këmbë ai.

— Këto që thua, janë nën nivelin e kundërshtimit, — tha Suati dhe hyri prapë në shtrat, sikur mërhdinte. Ishte një thumb origjinal që vetëm ai mund ta thoshte. po mjaft i errët për një njeri si Sandri.

Vajza vazhdonte të rrinte ende aty, nën purpurin e perëndimit, e largët dhe e paarritshme, si pas zgjimit prej një ëndrre.

— E dini? — tha papritur Taqoja, — ajo vërtet nuk na sheh, po ama na dëgjon!

Kjo ishte njëlloj si të thoshte se vajza po rrinte në ballkon vetëm për këngën e tij. Mosbesimi i mëparshëm ishte thyer befasisht porsa i vajti në mendje se sugjestionin që e mbante vajzën në përgjim rridhte nga telat e kitarës së tij.

— Kjo mbetet për t'u provuar, — tha Drin Elini. — Ne nuk e dimë ç'mund të shohë nga ai ballkon. Po sikur të presë dikë që do të kalojë në rrugë? Ose, a nuk, mund të bëjë ndonjë shenjë për oborret e tjera të shtëpive përdhese?

Pyetjet e tij kishin forcën e pohimeve dhe ato i fikën aty për aty shkëndijat e pandehmave të këndshme. Ndërkohë vajza u tërhoq brenda në dhomë dhe ballkonet e pallatit matanë rrugës mbetën të gjitha të shkreta, vetëm me vazot barkgjera të mëllagave. Shkrumbi i natës po ua shuante luleve ngjyrat e ndezura duke i ngjyer të

gjitha me tone të errëta. Në dhomë ra një qetësi trishtuese.

— S'ka asgjë të çuditshme, — doli nga shtrati Suat Kolani, — fajin e ka mosha. Ajo u jep dëshirave pamjen e së vërtetës.

— Rri, o babagjysh i librave, mjaft na rokanise kokën me citate, — tha Sandri dhe nisi të bënte ecejake nervoze në hapësirën e ngushtë midis kolltukëve, cullufe-rrëzuar mbi syrin e majtë. Dukej i fyer, të thoshe ti, vajza e panjohur i premtoi një takim dhe pastaj e gënjeu e nuk doli. — Mbetet të bëjmë edhe një provë, — shtoi ai, — ku e keni çelësin e dritave që s'po e gjej dot?

Suati takoi një buton të varur te koka e shtrattit. Drita u derdh nëpër një glob me përmasa të veçanta e dha një ndriçim aq të fortë, sa të krijonte një ndjesi shtypjeje, pas së cilës të vinte të strukeshe edhe më thellë kolltukëve. Dhe vërtet, dukej sikur globi do të shkëputej nga çasti në çast e do ta thërrmonte dritën e tij nëpër të gjitha sendet antike të asaj dhome.

— Uluni aty në qoshe dhe mos u shfaqni në dritare. Më duket se tani e kemi radhën ne të zbatimimi, — urdhëroi Sandri.

Tashmë kur vegimi ishte zhdukur, askush nuk e mori me seriozitet atë që donte të bënte ai, megjithatë, thujse pa vetëdije, iu bindën dhe e lanë të shfaqej i vetëm aty në katrorin e hapur të dritares. Ai tërhoqi një karrige, vuri një këmbë mbi ndenjësën e saj dhe mbështeti kitarën mbi gju.

— Sandër, kujdes rrulloçën! — theu hesh-tjen nga qoshja e vet korçari Taqo Lera.

— Çfarë? — ktheu kryet Sandri.

— Krihe rrulloçkën, thashë, — bëri një she-
një Taqoja.

Suat Kolanin e zuri kolla nga gazi prej asaj
fjalës gazmore e të veçantë «rrulloçkë» për kaçu-
rrelin e Sandrit.

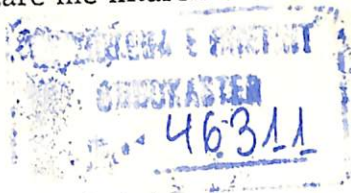
— Në doni të zbaviteni, mos më çani kokën,
përndryshe do t'i vë ferrën, — tha ai. Mirëpo vet-
vetiu le dhatoi me gishta krelat dhe i ngriti lart.
Pastaj shkeli në tastierë akordin mi minor dhe ia
mori një kënge, së cilës nuk i pati ardhur radha
më parë. Kënga ishte melankolike dhe fillonte me
një varg që duhej të ishte ngacmues për vajzën e
largët.

«Vajz' e re në penxhere po rrinte!»

— Si e ke taktikën, të mbaj gjë zë unë, apo
do të pëllasësh vetë? — pyeti Taqoja.

Sandri bëri shenjë se mund të këndonte ulët
dhe vazhdoi ta ftonte të panjohurën me zërin e tij
të fortë që, ndonëse metalik e disi pa ngjyrë, ishte
i pranueshëm e pa stonime. Edhe kitarës i binte
po ashtu, me saktësi. Në atë interpretim të pël-
qyeshëm, atij i mungonte vetëm diçka: shpirti që
i jepte këngës zëri i veshur i Taqos. Që nga fundi
i dhomës ai s'mund të bashkohej dot aq harmoni-
shëm sa kur këndonin kokë më kokë.

Sandri e vijoi me kokëfortësi lojën e tij të
çuditshme, e cila sa vinte e dukej e kotë, sepse
atje përtej asgjë nuk po lëvizte. Kështu kaloi një
strofë, refreni dhe strofa tjetër. Drini po matej të
ngrihej, kur në ballkonin e largët luajti një korti-
në. Dera u hap dhe vajza doli prapë. U mbështet
te parmaku, në të njëjtën pozë, vuri pëllëmbën
te mjekra e ndenji ashtu. Sandri u shty më tej,
gati doli në dritare me kitarën varur në qafë, dhe

ato vargjet që thoshin «i pabesë, çfarë zemre paske që më le mua kështu të vuaj», ku tonaliteti i këngës çohet mjaft lart, ai arriti t'i këndonte me afsh, me tërë dufin që ia shkallmonte gjoksin. Tani nuk mbetet kurrfarë dyshimi, vajza doli në ballkon për këngën e tyre. Për ta! Sandri e mbaroi këngën e bëri një përkulje të lehtë të trupit siç do ta bënte po të ishte në skenë dhe e përshëndeti vajzën me një tundje dore. Vajza ngurroi pak, pastaj tufa e gjatë e flokëve i lëvizi sa majtas-djathtas, ç'ka linte të kuptohej se hetoi rreth e rrotull dhe u përgjigj po ashtu, me atë gjestin e bukur dhe enigmatik të dorës që thotë ose lamtumirë, ose mirupafshim.

Sandri mbylli perdet plotësisht dhe u kthye. Në faqe i digjej zjarrmia. Nga mundimi prej këngës apo nga diçka tjetër?

— Ore firaun! Betohu për kokën e nënës që nuk e ke dashnore atë perri!

Suat Kolani rrudhi supet me mërzi.

— Betimet janë një absurditet! — tha.

— Pra, ti nuk e njeh fare?

— Ti gjykon me kategorinë ekstreme, — qeshi Suati. — Del se, po ta njihja, duhej edhe ta dashuroja. . .

— Të pyeta, se unë nuk kam qejf t'u shkel në kallo shokëve. Ti thua se nuk e njeh dhe kjo mua më lehtëson. . .

— Po ç'ke ndër mend të bësh më në fund? — tha Taqoja.

— Do ta bëj të më dashurojë, — tha Sandri si me tallje.

— O fyell, o fyell pa vëra! — u shkreh korçari.

Drin Elini e vështroi Sandrin me përbuzje. Ç'vajta dhe e mora me vete, mendonte i penduar.

Por ndryshe mendonte djaloshi i sëmurë, Suat Kolani. Për një njeri si ai, kjo kuturisje prej mburraveci, se s'mund të ishte ndryshe, kishte brenda atë farëzën e vogël të aventurës, të cilën ai vetë s'e pati provuar kurrë. Paçka se ngjante e pamundur dhe pa kuptim, aventura dukej tërheqëse, joshëse.

— Vë bast se as nuk do të arrish ta njohësh!
— thirri ai kur pa se shakaja e filluar rrezikonte të përfundonte me kaq.

— Pas dy-tri seancash të tjera si kjo unë do ta zbres nga ai ballkon!

— Bjeri gajdes, gajdexhi! — vazhdoi parodinë e tij Taqo Lera.

— Ose do t'i lë një takim pa më njohur fare, me shenja!

— Më duket se po zbavitemi në një mënyrë trashanike, — tha Drin Elini i zymtë dhe u ngrit. Nuk i pëlqente aspak gjithë kjo histori. E panjohura ndoshta mund të ishte ndonjë nga ato vajzat mendjelahta, ndjenjat e të cilave janë aq të cekëta, sa ua vënë në ngasje edhe nojmat e një djali të pashëm. Ai e përçmonte këtë kategori vajzash. Për vajzën e ballkonit sepse pati në fillim një mbresë të këndshme, mirëpo ai gjest i saj i vjedhur, që ndoshta mund të ishte i natyrshëm e i pafuqishëm, ia tronditi atë vlerësim. Tani që edhe atë mburravecin Sandër e përçmonte, ai s'donte të dilte i mundur nga një lojë e tillë, që i dukej krejtësisht çapkëne.

— Nesër mbrëma ju pres prapë! — tha Suati.

— Jo, pasnesër! Strategjia është imja, edhe

kushtet do t'i vë unë. Ndërkohë ti... mundohu të marrësh vesh ndonjë gjë për të, — tha Sandri.

— Këtë s'mund ta bëj. Kë të ngarkoj, nënën? Ju thashë, ne gati nuk i njohim banorët e atij pallati. Edhe ata s'besoj se na njohin.

— Ajo vera e nënës sate ishte e fortë! — tha Drini dhe doli i pari.

Atë mbrëmje frynte një erë e fortë. Plepat e brishtë tek oborri i pallatit hepoheshin duke u përkulur në të njëjtin kah, me një luhatje krejtësisht simetrike, si binjakë.

Përveç Suatit, të tjerët i pati mbuluar mërzia. Madje edhe vetë Sandër Tushën, ndonëse atë që po ndodhte, asnjëri s'mund ta përgojonte si disfatën e tij.

Por edhe fitore jo...

Vajza dilte në ballkon porsa bandilli i largët fillonte ta ndillte me këngën e tij, rrinte aty me bustin tundues përkulur, me pëllëmbën në faqe dhe me vështrimin të pakuptueshëm, sigurisht. Përhëndetjes së djalit i përgjigjej me po atë gjest të truar, që tashmë nuk ishte aq i papërcaktuar, sepse prej tij ishte përjashtuar «lamtumira». Kjo u provua që në «seancën» e tretë. Megjithatë ajo nuk pranoi kurrsesi t'u përgjigjej thirrjeve të tjera që ai ia bënte me disa gjeste të dorës e të gishtave. Madje, kur gjestet e tij u bënë këmbëngulës e guximtare, ajo ktheu shpinën dhe ashtu, pa ikur, po edhe pa e vështruar, ngjante me një fëmijë kryeneç të zemëruar me shokët e vet që i kanë bërë hile në lojë.

Drin Elini e ndiqte këtë peripeci pa zemër. Ai do t'i kishte ndërprerë vizitat te shoku i sëmurë, por tani, pa ia pohuar vetes, e mbante aty

kureshtja e hetuesit, e atij që, ndonëse nuk merr pjesë në ngjarje, ka kënaqësinë e syrit të paanshëm që mund t'i vëzhgojë të gjitha veprimet me gjakftohtësi e t'i zbërthejë me tru të kthjellët. Ai e dinte se Sandri e bënte tani atë lojë nga sedra e djalit që e mban veten për ngadhënjyes femrash, kurse Taqoja e ndiqte pas nga dëshira që kanakarit t'i thyhej hunda. Vetëm atë ethen nervoze e gati të papërmbajtur të Suatit nuk qe në gjendje kurrësi ta zhbironte. Sa herë dukej se loja mund të ndërpritej, nga mërzia a nga kotësia e saj, ai thoshte në një mënyrë që, ndonëse dukej krenare, në të vërtetë ishte një përgjërëm:

— Zemrat lart! Rrethimin e kalasë nuk do ta heqim. Nesër do të sulmojmë prapë.

E gjithë kjo frazë letrareske thuhej vetëm për atë fjalëzën «nesër», thirrjes së të cilës ata s'mund t'i qëndronin. Më vonë, kur gjendja e Suat Kolanit u rëndua shumë aq sa u fol për një sëmundje pa shpresë, Drin Elini mendoi se ethja e tij ndoshta ishte një si klithmë e dashurisë së fshehtë për ta provuar më në fund, qoftë edhe në një mënyrë kaq të tërthortë e kaq të paanshme për veten, atë që quhet ankthi i dashurisë, pritja e zërit të saj të dridhshëm, magjia e saj...

Ai e dëshironte fitoren e kësaj loje madje më shumë sesa vetë Sandri. Dëshironte ta përjetonte ndoshta edhe si preludin e një dashurie të mundshme...

Atë natë kur grindej qielli, kur lotonte era, kur rënkonin plepat, ndërsa mugëtira dironte e tretej në shkullmin e parë të errësirës së natës, po të mos ishte këmbëngulja e tij, çdo gjë do të vinte ndry-

shë. Domethënë. . . asgjë nuk do të ndodhte! Sandri e la kitarën mënjanë dhe tha:

— Më duket se do ta lëmë si në shah: remi!

— Pse, mos vallë nuk ke më asnjë figurë në fushë, apo do të të kujtoj unë ndonjë këngë të re?
— triumfoi Taqoja.

— Sidoqoftë. . . ishte një lojë e lezetshme, — nuk u dorëzua Sandri.

— Këndo, këndo prapë. Këndoje atë «i pabesë, çfarë zemre paske», — tha Suati. E gjithë qenia e tij lutej që të mos ia prishnin.

Sandri e mori kitarën, por pa zemër. Luajti dy-tre akorde dhe u bë gati të këndonte. Por nuk pati kohë ta bënte këtë. Drita tej ballkonit u shua. Një siluetë rrëshqiti prej saj dhe ndenji aty, në këmbë. Mbante hedhur krahëve një shall, shtrënguar pas supeve, sikur mbërdhinte. Ajo nuk bëri asnjë shenjë. Por ai shall, ai shall. . .

— Djema, ma bëni hallall! Po nuk u ktheva brenda një ore, do të thotë se rashë theror i dashurisë! — tha Sandri.

— I Kupidonit! — thirri Suat Kolani, — i shigjetave të tij! — Dhe e përcolli me një rrahje shuplakash.

Nuk vonoi shumë dhe vajza e panjohur iku nga ballkoni.

— Ah, ç'aventurë! Do ta mbaj mend sa të rroj! — foli ulët Suati. Uli jastëkët, u shtri dhe mbylli sytë. Fytyra e tij e tretur dhe e zbehtë tregonte se gjithë atë që ndodhte ai po e ndiqte me një stërmundim të vetvetes dhe tani që çdo gjë përfundoi sipas parashikimit a sipas dëshirës së tij, ndihej i rraskapitur e donte të prehej.

Drini e Taqoja u panë sy më sy dhe bënë të ngriheshin.

— Jo, rrini, mos ikni. Ai tha ta presim një orë. Uluni lexoni ndonjë gjë. Unë po çlodhem pak. . . — tha Suati.

Nuk kishte kaluar as gjysmë ore kur Sandri u kthye. Drin Elini që vëzhgonte shokun e sëmurë, priste që ai të brofte nga shtrati. Po Suati hapi vetëm sytë.

— Vajta, pashë, fitova! — foli Suati, në vend të Sandrit, por kaq ftohtësisht, kaq pa entuziazëm sa të bëhej se tani po e brente pendimi.

— Nuk vlente të fitoje, — tha Sandri.

Qëkurse hyri, në bebëzat e syve të tij dhe në cepat e buzëve rrinte si e harruar qëllimisht një nënqeshje tallëse. Por fytyra i shprehte një tjetër ndjenjë, të cilën mund ta kuptonte vetëm shoku i tij i vjetër, Taqoja.

— Qenkeni ndarë me një shukretë! Ruhuni! — foli ai.

— U ndamë me një puthje të shkurtër, por kam frikë se as ajo nuk ia vlente, — tha Sandri.

— Një bukuri e atillë nuk ia vlente? Unë për vete besoj atë që tha Taqoja, — ndërhyri Drini, pa e fshehur dot ironinë.

— Po nuk ia vlente, pra, se, si i thonë, nata nuk bën për nuse. . .

— Duroni, ju nuk po e lini të tregojë. Më duket se jeni bërë ziliqarë, — tha Suati.

Sandri u ul. Mori pozën shpërfillëse të një donzhuani të regjur me kësisoj ngjarjesh, që i mposht shpejt emocionet, dhe tregoi:

— Quhej Sonila, ndihmësmjeke. Ka ardhur për një specializim në kirurgji, po kursi hapet pas

një jave dhe tani ajo ka bujtur te halla e vet. Kaq sa për informacion. A, po, s'ka një vit që ka mbaruar shkollën, pra është nëntëmbëdhjetë vjeç.

— Mirë, mirë, kaq gjë kushdo mund ta mësojë, por ende s'po e marrim vesh pse nuk ia vlente...

— i nxiti edhe më urët e inatit Taqo Lera.

— Sepse ishte e çalë...

Sandri e tha këtë gjë me një shpërfillje të tillë që të trondiste. I vërejti të gjithë me një palë sy djallëzorë dhe e la heshtjen të bënte efektin e vet. Heshtja ra vërtet, por shqetësimi i saj zuri të hapëj e të rritej ashtu si rrathët e ujërave të qeta kur bie një gur.

— Madje, në fillim nuk e vura re, kaq mirë e mbante veten. Dhe ndoshta nuk do ta vija re fare, por ajo nuk pranoi të rrinim në rrugicën e errët, te shtylla pa llampë. Donte të shëtisnim në xhade. Aty pastaj... — shtoi ai.

— Po kjo është poshtërsi! — tha mbytur Suat Kolani.

Ata nuk e vunë re kur ishte ngritur. Ai rrinte tani buzë shtratit me këmbët varur dhe e shikonte me ngulm Sandër Tushën.

— Byrazer, shtrihu! Je i sëmurë! Asnjë poshtërsi nuk kam bërë. E ç'poshtërsi na qenka t'i rrëmbesh puthjen një vajze si ajo? Madje, e dini, unë jam penduar një çikë që nuk i lashë një takim tjetër. Thonë se nga një pikënisje tjetër këto vajza janë mjaft interesante. Jam i bindur se ajo e dëshironte shumë një takim me mua, diku, në vetmi të plotë...

— Pusho! O! A e di ç'po flet? Ajo që ke bërë, është... krim! — gati thirri Suati.

— Krim? O ç'fjalë e frikshme! — qeshi Sandri

me një dëshirë të dukshme për ta kthyer gjithçka në shaka.

— Po ç'të drejtë paske ti që t'i zgjosh ndjenjat një vajze të tillë dhe pastaj ta lëndosh në një mënyrë kaq të vrazhdë, kaq të egër? . . .

Suat Kolani u ngrit në këmbë dhe ashtu i zbehtë, pa parë asnjëri, me duart të kyçitura ku gishtat e hollë ishin kapërthyer si prej ngërçit, eci drejt dritares. U ktheu shpinën dhe ndenji aty, ashtu i zhveshur ndaj erës.

Drin Elini vajti e mbylli dritaren. Suati nuk lëvizi.

— Suat, mos u mërzit! Ç'be të të zë, ai mburret. Më vdektë im atë nëse nuk i trillon të gjitha. Ç'be të të zë! . . . Ai e ka ngrënë sonte një shukretë, e ka marrë racionin që i takonte, — thoshte korçari Taqo.

— O! Kjo s'ka më asnjë rëndësi! — tha Suati pa e parë.

— E pse t'ju gënjej? Ju mund ta shihni vetë. . . — u mbrojti Sandri për të fundit herë.

Por edhe tek ai ndihej një mërzi e pakuptueshme.

— Ne po shkojmë, Suat! — tha Drin Elini.

Por ai nuk u përgjigj. Shikonte larg, atje tej, ku dy plepat e brishtë hepoheshin nga era sikur do të thyheshin.

Pas kësaj ndodhie Drin Elini nuk e takoi për një kohë të gjatë Suat Kolanin. Gjendja e tij shëndetësore u keqësua papritur dhe ai u shtrua në

spital. U fol për një tumor në kokë që duhej hequr, pastaj për një operacion të vështirë. Thuhej se nuk lejonin asnjë vizitor, sepse mjekët i këshillonin qetësi absolute.

Por ai nuk ishte fort i bindur nëse ky ndalim ishte i vërtetë apo i pëlqente atij të qe i tillë. Ai ndiente një peshë të çuditshme faji. I bëhej se ajo natë dhe ajo histori ia rënduan me shpejtësi gjendjen shokut të tij. I bëhej se edhe ai ishte fajtor po aq sa Sandri për atë lojë të marrë, të cilën dikush mund ta kalonte me lehtësinë e një anekdote dhe dikush tjetër mund ta përjetonte si një dëmbje të vërtetë... Ndryshe, nuk dinte se si ta shpjegonte ngurrimin e tij.

Megjithatë pyeti disa herë. I thanë se operacioni doli me sukses, por gjendja vazhdonte të qe tepër e rëndë dhe se i sëmuri do të qëndronte për një kohë të gjatë në spital. Një ditë, pastaj, dikush i tha që, nëse Suati do të jetonte, kjo do të ishte jo vetëm merita e kirurgëve, por edhe e një ndihmësmjakeje të re nga një qytet i vogël që bënte një specializim në spital. Ajo i rrinte natë e ditë te koka.

Pastaj ai mori emërimin dhe filloi punën në kantierin e një hidrocentrali të madh. I binte fort rrallë të kthehej në Tiranë. Kështu kaloi më shumë se një vit. Koha më në fund e bëri të vetën. Ajo ia vagulloi atë ndjesinë e hidhur të brerjes së ndërjegjes që ndoshta kish'e qenë e tepruar dhe ai vendosi të vinte e ta takonte Suat Kolanin.

E gjeti në po atë dhomë të hallakatur e në po atë shtrat. Të gjitha orënditë ishin në vendet e tyre të pandryshueshme, si dikur.

Por... ishin edhe s'ishin!

Dora e dikujt sikur pati ardhur aty dhe e pati zbuar atë trishtimin që ta krijonte pahu i pluhurit dhe era e mykut. Dukej se ato kishin mërguar një herë e mirë prej asaj dhome. Ky ishte një vëzhgim që s'mund ta gabonte Drin Elinin, i cili ishte rritur në një shtëpi ku pastërtia e tepruar ishte ligj.

Dera e dhomës u hap dhe hyri nëna e Suatit. Ajo e përqafoi dhe ai e ndjeu dridhjen e duarve të saj në zverk. Pas saj në derë u shfaq një vajzë. Fytyra e saj, ajo fytyrë e bukur që e kishte vëzhguar dikur, e ngriu Drin Elinin si thëllim. Ai donte të bënte diçka, të thoshte një fjalë, të pyeste, po s'mundi. Ndenji më gjatë sesa duhej në përqaftimin e nënës plakë të Suatit, siç do të rrinte një djalë i malluar te nëna e vet.

— Është e fejuara ime! — dëgjoi zërin e Suatit.

Vajza mbante në dorë dhiskun me pijet. Sytë e saj kishin një xixëllim të truar, po fytyra i ndriste nga një bukuri kaq miturake e kaq e krirët sa atij i shkrepri në mendje një mendim i papritur:

«Më duket se atë natë, kur foli për një shukretë, Taqoja kishte të drejtë...»

Ishte vërtet e habitshme se pse duhej t'i vinte në mend pikërisht kjo gjë.

Tej, te ballkoni i largët, plepat ishin rritur çuditërisht shpejt, siç rriten vetëm plepat. Ata luhatin vetëm majat...

Shilarësi i ëndrrave

Në ato netët e gjata të dimrit që i dukeshin pambarim ngase gjumi nuk donte të hynte në shtratin e tij të ftohtë, malli për atë kohën e largët kur nuk ishte as i mitur, as i rritur, iu kthye në një si lëngatë kronike. Monotonia e jetës që po kalonte, s'kishte asnjë gjasë të ndryshonte, zbrazë-tira e shpirtit asnjë mundësi për t'u mbushur. I mbeteshin vetëm kujtimet...

Bëheshin disa muaj që kurse ishte transferuar në atë qytezë të vogël që shtrihej në këmbë të ca kodrave të buta bregdetare. Banonte në një apartament të katit të dytë, prej të cilit i hynte në punë vetëm kuzhina. Dhoma nuk i duhej. Pas ndarjes, ai ia la të gjitha mobilet e orenditë së shoqes. E dinte që në krye se vendimi i gjyqit do të jepej kundër tij, por për pajisjet e shtëpisë do të duheshin seanca të tjera, ballafaqime, llogaritja e të ardhurave e

shpenzimeve dhe të gjitha ato nuk premtinin asgjë përveç lodhje, mërzi, prishje gjaku. Me atë bujari, shpallur në gjyq në sy të të gjithëve, ai shpresonte se do ta ndryshonte disi opinionin për veten, atë mbresë të shëmtuar që la skandali si dhe thasethemet që e ndiqnin pas, herë si pëshpëritje lehëse, herë vetëm si vështrime përbuzëse, njëlloj poshtëruese. Kur dëgjonte afër ndonjë kollë të thatë që shkulte nga gjokset gëlbara, atij i bëhej se ai mendim përjargës ishte për të.

Tani që po bënte jetën e një beqari, beqar me përdhunë, me pantallonat lerësor nga pikat e yndyrës, me këmishën e brimuar nga shkrepëset e këqija që lëshonin mikrofishekzjarrë, me këpucët e leskosura nëpër maja, ngase pengohej nëpër gurë, leskra që boja nuk i mbulonte dot, kërrusur në shpatulla e përhitur në flokë, atë po e pushtonte paniku i një pleqërie të parakohshme. Pleqëri vetmitare, e hirnosur, e palarë, me erë thartire. . . Dhe të mendoje se ishte vetëm dyzet e dy vjeç! Se i duheshin edhe 13 vjet që, si arsimtar, të mbushte moshën e pensionit dhe pastaj. . .

Kishte mbërritur në një nga ato stinët e jetës, kur njeriut i duket se shirat e ftohta s'do të pushtojnë më, se mjegulla e hidhur s'do të ngrihet asnjëherë, se bari dhe drurët s'do të blerojnë kurrë. Dhe ky ishte një ndëshkim i merituar, sepse shpesh gjatë jetës së tij pati luajtur me ndjenjat e të tjerëve si një zhongler cirku që, me një shpejtësi marramendëse, hedh e pret birilat. Me ndryshimin se atij të gjitha birilat i rrëzoheshin përdhe. Dhe të gjitha ato ishin. . . femra.

Nganjëherë një mendim cinik se nga i mbinte në tru dhe e pyeste: po sikur të të ishte dhënë mu-

ndësia për të pasur në dorë jetë burrash, a do të luaje dot ashtu, vallë? Apo do të gjendej dikush që të t'i thyente hundët e të ta bënte turirin përshesh? Ky ishte një mendim gërryes, armiqësor, përderisa ndodhej jashtë qenies së tij dhe ai me kokëfortësi nuk pranonte t'i përgjigjej. Pse t'i përgjigjej, kur jeta nuk ia dha asnjëherë mundësinë të ishte epror i dikujt, qoftë edhe i dy-tri vetave? Ai ishte një mësues i thjeshtë që mund të urdhëronte vetëm nxënësit e tij, por ndaj tyre ndiente një detyrim të atillë njerëzor, që e bënte të matur, të përpiktë e të vëmendshëm për çdo gjë dhe këto ndjenja sikur donin të vinin në provë ndërlikimin e natyrës së tij.

Por, ndonëse s'kishte dalë e s'do të dilte ndonjë burrë që t'ia zhvoshkte luspën e të nxirrte thelbin, sepse edhe më tej matura e tij do t'ia kursente këto raste përplasjesh, prapëseprapë ishte gjendur një njeri që e kishte bërë këtë gjë. Dhe ky njeri s'ishte kurrkush tjetër, po vetë gruaja e tij. Ajo me të cilën bashkëjetoj 12 vjet. Nëna e dy vajzave të tij, të cilat gjyqi ia la asaj për t'i rritur.

«Si e shkatërrova jetën kështu, — mendoi ai me tmerr. — Qëkur ka filluar vallë ky rrënim i pakuptueshëm?»

Ishte natë, frynte erë e kripur nga deti. Bësat e rërës, në lagunë, laheshin nën një hënë të kuqe dhe ujërat e mbetura nëpër pellgje dukeshin si pllanga gjaku.

Të nesërmen takoi Aurorën.

Kur u largua nga qyteti i tij, ai mendoi se në këtë qytezë të mënjanuar do të gjente prehjen e vetminë që i duheshin. Qyteza ishte ndërtuar thellë fushës së madhe, në një veçim të tillë, ku sigurisht të gjitha thashethemet, akuzat, sharjet prapa shpine, përbuzja e kolegëve të dikurshëm, sidomos e grave, me të cilat dikur ai shoqërohej me një lirshmëri të atillë që i bënte ziliqarë burrat e tjerë, do të platiteshin e do t'i merrte përroi i harresës. Jeta do të merrte një rrjedhë tjetër. Qyteza, qendër e një ferme, ishte populluar me njerëz të ardhur nga krahina të ndryshme. Në psikologjinë e këtyre njerëzve duhet të ketë diçka shtegtare, diçka të ngjashme me atë të kryeqytetasve. Dallimet zakonore i mbajnë larg njëri-tjetrit për një kohë jo dhe aq të shkurtër, prandaj theshethemet nuk gjejnë dot atë shtrat të plehëruar si në qytetet e papërziara. Kjo lloj shpërfilljeje për jetën e të tjerëve, shenjë qytetërimi e quante, duhej të ishte karakteristike edhe për këtë qytezë të vogël. Aty nuk banonte asnjë nga të njohurit e tij. I vetmi mjedis ku ndoshta do të përflitej historia e tij, ishte shkolla, por ai e pati ndarë mendjen të shikonte vetëm punën, orët e mësimit, kurse ato ndërkohët e pushimeve, kur minutat e numëruara sikur u japin një ritëm djallëzor të gjitha bisedave (të paktën ashtu ndodhte në shkollën e tij dhe deri atë ditë kur ndodhi ajo... ai vetë kishte qenë zembereku i atyre minutave), do t'i kalonte duke le-

xuar në kabinet ose në oborrin e pasmë të shkollës.

Dhe vërtet, të gjitha parashikimet e tij dolën të sakta. Ato po përmbusheshin dita-ditës, ashtu siç e priste ai. Njerëzit mbanin ndaj tij një qëndrim korrekt. E përshëndetnin me një tundje të kokës dhe, pasi ndaheshin, ai nuk dëgjonte asnjë pëshpëritje pas shpine. Kolegët e shkollës i silleshin mirë. Ata e kuptonin se kishin të bënë me një njeri fatkeq. Fatkeqësia, që tani ai e përjetonte në një heshtje e mbyllje që duhej të ishin sfillitëse për shpirtin, atyre u dukej ku e ku më e rëndë e më e dhimbshme sesa faji i dikurshëm. Një njeri që vuante kështu, ç'ndjenjë tjetër veç keqardhjes e mëshirës mund të zgjonte?

Kur takoi Aurorën, ai e kuptoi plotësisht se sa i vetmuar po rronte në atë qytezë. Që të mos e dinte se Aurora banonte aty, kjo ishte e kuptueshme, sepse që nga ajo ditë kur vajti në fshat dhe e gjeti litarin e shilarësit të tyre që hidhej te kumbulla e egër, të kalbur nga shirat, patën kaluar njëzet e ca vjet. Por që të mos ia zinte syri asnjëherë në ata muaj qëkurse ndodhej këtu, kjo do të thoshte se kërrusja e shpatullave, më tepër se shenjë plegërie, tani ishte një mënyrë ecjeje për të mos e parë askënd me vëmendje. Kurse Aurora kishte qenë vazhdimisht aty, njëqind çapa larg nga shkolla, në dyqanin e bulmetit. Sikur të mos i mërзитеj ajo darka që e hante në një lokal të vogël ku asortimentet ishin të njëjta, pilaf e paçe këmbe me shumë yndyrë, prej të cilave i filluan dhembjet e stomakut, sikur të mos e bindte veten se duhej të mbante dietë, kushedi, ndoshta, nuk do ta takonte kurrë!

U kthye të merrte një kavanoz me kos. Ishte mbrëmje, në rrugë, deri tutje, s'đukej asnjëri. Gruaja matanë banakut numëronte paratë, kokulur. Ajo nuk i dëgjoi hapat e tij dhe ai mbeti një hop në mëdyshje, në mund të kërkonte diçka tani pas mbylljes së llogarive apo jo.

Gruaja, sikur ta ndiente më në fund përgjimin e tij, ngriti kokën dhe atëherë ai e njohu. Do ta njihte edhe sikur të kishte ndryshuar më shumë. Aurora ishte ajo botë që nuk do të vdiste kurrë. Diçka e shtyu të prapëj, diçka tjetër e përmbajti. Bëri një lëkundje prej gjysmëhapi. Ngrysi vetullat dhe i brodhi sytë diku anash, në thellësitë e errëta të magazinës së dyqanit. Të gjitha këto ishin të befta, të vetvetishme, sikur i nënshtroheshin një urdhri të sertë.

Donte të mbetej edhe më tej një i panjohur!

— Mirëmbërëma, — tha, — desha një kavanoz me kos.

Aurora buzëqeshi. I hodhi prapa flokët e gjatë që ia mbulonin njërën faqe. Flokët e saj ishin të zinj, me një si vezullim të ndritshëm blu. Si dikur! Vetëm se atëherë ajo i mbante gërsheta. Dy gërsheta valltarë që lodronin mbi gjinjtë e saj të përngritur. . .

— Unë kujtova se, më në fund, erdhe të më takoje, — tha ajo dhe i zgjati dorën.

— Jo! . . . — murmuriti ai, i çarmatosur menjëherë nga thjeshtësia me të cilën ajo po e ringjallte kohën e shkuar.

— Sepse kosi shitet vetëm në mëngjes, — tha ajo. Në faqe iu formuan gropëzat. Edhe ato ishin të njohura, i thelloheshin sa herë qeshte.

— Më ke parë dy herë në rrugë, po ke bërë

sikur s'më ke njohur, — tha. Në zërin e saj s'kishte asnjë notë qortimi. Aq më pak në fytyrën e saj.

— S'është e mundur! — kundërshtoi ai me një vendosmëri më të madhe sesa duhej.

— Kemi qenë ballë për ballë. Një herë isha vetëm, herën tjetër me tim shoq. Kur kalove, i thashë: pse s'na flet ky Nardi. «Nuk na ka njohur», më tha. Ti e mban mend tim shoq, apo jo?

— Ndoshta, por...

— Është ai traktoristi që vinte në fshatin tonë çdo verë, për korrjet. Ai që i binte fizarmonikës.

Atë verë të largët, kur u kthye në fshat për pushimet e zakonshme të shkollës (ishte kthyer me një dëshirë që e rrëqethte të tërin dhe për këtë shkaktare ishte ajo) dhe i thanë se Aurora ishte fejuar, nuk e dha veten. Nuk pyeti se cili ishte burri i saj. Aurora u largua menjëherë nga ëndrrat e tij. Jo pa dhembje, po jo edhe me vuajtje. Ai rronte gjithmonë për të sotmen.

Gruaja u mundua me zell që t'ia sillte në mendje të shoqin. Shtoi se ishte ai djali bjond me pak preka në fytyrë, ai që këndonte netëve dhe që e merrnin t'i binte fizarmonikës nëpër mbrëmjet e vallëzimit.

— Tani nuk i bie më, — tha ajo. — E kanë mësuar djemtë, të dy. Ah, vetëm t'i dëgjosh! Po do t'i dëgjosh kur të na vish nga shtëpia. E di si i them Nikos? Niko e ka emrin im shoq, e di që e ke harruar. E, mirë, s'ka gjë, ka njëzet e ca vjet. E kuptove që djemtë i bien fizarmonikës më mirë sesa ti dhe nga zilia e le fare, i them. — Qeshim, ç'të bëjmë?

Ajo fliste shpejt, pa asnjë vëmendje nëse e

dëgjonin apo jo, sikur ato që tregonte i sillnin një kënaqësi që s'mund ta mbante vetëm për vete. Edhe dikur ajo nuk reshtte së foluri. Për çdo tekë që donte t'i plotësohej, gjente një lumë fjalë derisa të të bindte.

Aurora heshti befasisht. Vështrimi i saj u bë depërtues. Sytë i kishte të mēdhenj, të errët, si thēngjij që ndizen sapo prek era. Atij iu duk se ajo u shqetësua nga një mendim i papritur. Heshtja e saj s'ishte asgjë tjetër, veçse pendim. Pse po ia zgjaste aq shumë një njeriu si ai? Aq më shumë në atë mbrëmje që po rēndohej prej territ. Ai u mat të ikte.

— Vērtet nuk më njohe, Nardi? — pyeti ajo me trishtim. — Kaq shumë kam ndryshuar?

— Jo, ti nuk ke ndryshuar fare, — tha ai.

— Po atēherē. . .

«Pse? — e plotësoi ai pyetjen e copëtuar. Por ajo ngurroi t'ia thoshte vetë atë «pse?». Ndoshta ia kurseu? Kjo duhet të ishte keqardhje. Apo, ndoshta, pendim?

«Këtë s'kam për ta kuptuar dot sonte!» — tha me vete dhe i zgjati dorën.

«Prit, kam një kavanoz me kos në frigorifer. E ruaj për ndonjë të sëmurë!

Pa pritur pērgjigje, ajo hyri në kthinën e errët.

«Duhej të kishe ikur me kohë!» — e qortoi veten ai.

Jashtë, te vitrina e xhamtë, dalloi një fytyrë të mbēshtetur që dukej e shformuar, qesharake.

— Dhe eja! Ti s'ke njerëz të tjerë këtu. Eja kur të duash! Mbrëmjeve ne nuk dalim, kemi marrë televizor. Qenka sēmundje e keqe ky televizori!

Ftesa e fundit, që u përsërit me ngulm, e troiditi më shumë sesa takimi i tyre i papritur.

Ajo ishte dashuria e tij e parë. Më e ëmbla, më e çuditshmja. Më vonë, kur ndodhte që e pyeste veten se si lindi kjo dashuri, nuk mundej t'i përgjigjej asnjëherë. Sepse dashuria e tyre nuk kishte pasur as fjalë, as premtime, as puthje, as letra, as ndarje, as lot. Ajo i përngjiste vetëm ëndrrës. Të gjitha ato që e bëjnë dashurinë të prekshme e konkrete, vërshimi i gjakut e përmbytja e seksit, ndodhnin vetëm në ëndërr. Zhgjëndrra ishte tjetër. Ajo përmblidhej në një fjalë të vetme: lojë!

Lojërat e fëmijërisë së tyre ishin shumë, por vetëm njëra u përkiste krejtësisht atyre të dyve, shilarësi. Të tjerat ishin të përbashkëta për gjithë fëmijët e mëhallës. Për Torin, Lelën, Sevin, Markun, Gitën...

Zakonisht shilarësit hidheshin në pranverë, pasi digjej kashtarja e madhe. Kashtarja bëhej te Kodra e Mëllenjave, me katër hunj të gjatë të lidhur me listela. Hapësirat midis tyre mbusheshin me dëllinja e martinka të thata, që digjeshin me cakrisma gazmore. Ky zjarr bubullues e dëbonte dimrin njëherë e mirë. Edhe nëse qiellit do t'i shkrepëj prapë të hidhte dëborë, ajo do të qe një dëborë shtegtare, pa shtrat për të fjetur.

Shilarësi i madh hidhej te arra e Lelës. Babai i Lelës e hidhte litarin vetë në degën e po-

shtme të arrës, aty ku dilte një degë tjetër që merrte përpjetë. Sqetulla e degëve nuk e linte litarin të luante nga vendi. Ishte shilarësi më i mirë në gjithë fshatin. Me të mund të koloviteshe e të ngriheshe aq lart, sa bota të kthehej përmbys. Por aq lart vërvitej vetëm babai i Lelës. Asaj kohe ai pandehte se babai i Lelës e provonte shilarësin vetëm për të parë nëse litari ishte i fortë dhe i lidhur mirë. Përndryshe, si mund të kolovitej e të kënaqej gjithë ai burrë i fortë, me mjekër të parruar? Ishte në atë moshë kur të vegjëlve u duket se të mëdhenjtë kanë lindur vetëm të mëdhenj. Kur u rrit, atëherë e kuptoi se ç'mall e ç'harrim ishte ai që e përkundte babanë e Lelës mbi shilarës.

Por ky shilarës, krenaria e mëhallës së tyre, kishte edhe një të keqe. Aty s'dihej kur mund të të vinte radha për t'u kolovitur. Shpeshherë atë e zinin vajza e djem të rritur, që koloviteshin duke bërtitur, pa lezet. Pastaj ndodhi që u rrëzua Sevi. Ai ra praptazi mbi zverk. Të gjithë thoshin se do të kishte vdekur, sikur atë mot babai i Lelës t'i kishte grebashitur fletët e kalbura të arrës, siç bënte ngaherë. Prindërve u hyri frika dhe i ndaluan të vinin te arra e madhe. Dikush e preu litarin natën, po të nesërmen babai i Lelës e hodhi prapë. Thoshin se ai kolovitej vetë me të shoqen, netëve pa hënë, kur askush nuk mund t'i shikonte e t'i përgojonte.

Atëherë ai hodhi një litar te kumbulla e egër, prapa mureve të katonjve. Ishte një vend i mënjanuar, i harruar nga syri. Shilarësi doli i ulët, mund të lëkundeshe pa frikë. Ishte ndajnatëherë,

vesonte një shi aq i rrallë, sa askush, veç të mëdhenjve, nuk mund ta përfillte.

— Kam hedhur litarin. Do të vish? — i tha ai.

— Ku? — pyeti Aurora.

— Aty te kumbulla e zezë.

— Tek ajo që i mban deri për shën Mitër?

— Ëhë!

— Kush do të vijë tjetër?

— Asnjëri!

— Vetëm ne të dy?

— Vetëm unë dhe ti!

Ajo rendi pas tij nëpër barin e gjatë të ledhit që e ndante kopshtin në dy pjesë. Kur hipi në litar, ai vuri re se pulpët e saj ishin të përskuqura. Ajo uli fustanin mbi gjunjë. Pastaj uli edhe sytë. Fustani ishte shkurtuar nga të larët. Më në fund ajo qeshi me zë të lartë dhe, kushedi pse, tha:

— Shtymë, po jo shumë, se kam frikë!

Ai vuri pëllëmbët mbi shpinën e saj dhe për herë të parë një fërgëllimë e ëmbël e rrëqethi e ia turbulloi mendjen.

— Hë pra! — tha ajo dhe ktheu kokën. Sytë e saj të zinj e shikonin me habi. Pse po rrinin aq gjatë duart e tij në shpinën e saj? Por nuk e qortonin. Vetëm pyesnin. Atëherë ai e shtyu shilarësin dhe ajo lëshoi një çuçurimë gazi, njëlloj si vajzat e rritura te shilarësi i arrës së madhe.

Atë mot mbaruan shtatëvjeçaren. Në vjeshtë ai iku me bursë në shkollën e mesme pedagogjike të një qyteti të largët, kurse ajo mbeti në fshat.

Kaloi thujse një vit pa e parë. Një vit që u zvarrit ngadalë, me përtesë. Mezi priste të kthehej dhe në atë pritje, shilarësi që ishte i tyre e i askujt tjetër, pragmuzgjet e verës kur qielli niste

e zbriste poshtë dhe zogjtë nuk rreshpëronin më në raketat e jazit se u vinte koha e gjumit, ato mbrëmjet kur zinin e dilnin yjet dhe të bëhej se ca zëra që vinin prej së thelli, thërrisnin, të kërkonin, kurse ata rrinin të strukur duke u përkundur fare pak, me frymëmarrje të mehura që ngjnin me psherëtimat, të gjitha së bashku e përmbytin në një ankth padurimi që vetëm më vonë e kuptoi se ç'ishte.

Disa ditë, ditë të gjata e të mërzitshme, ai priti që Aurora ta pyeste për shilarësin. Mblidheshin çdo mbrëmje me vajzat e djemtë e mëhallës. Luanin ende ato lojërat e fëmijërisë, por pa atë seriozitetin e sedrën e dikurshme. I luanin pak si me tallje, me një shfajësim që e thoshin vetëm me sy se, ja, s'kemi si t'ia bëjmë përderisa ata, të rriturit, ende nuk na ftojnë në ato mbrëmjet e tyre të vallëzimit që i quajnë «refene», meqë shtien secili miell e vaj për të bërë petulla apo hallvë! Se, ç'ëmbëlsirë tjetër mund të bënin vetëm me miell e vaj?

Një ndajnatë, ndërsa u err aq sa loja në dy grupe me goditje topi (tani ai nuk ia mbante mend as emrin asaj loje), nuk mund të vazhdohej dhe vajzat po bëheshin gati të iknin nëpër shtëpitë, duke shkundur dheun e mbetur në fustane nga prekjet e topit, ai tha me zë të lartë:

— A nuk luajmë kukafshehthi?

Nga gjithë lodrat, kukafshehthi ishte më afër fëmijërisë prej së cilës ata donin të ndaheshin sa më shpejt. Ai e dinte se mjaft të kundërshtonte vetëm njëri, mjaft të thoshte ato fjalët me peshë «s'ka lezet, s'jemi çiliminj» që loja të mos bëhej. Por ato nuk i tha askush dhe vetëm pak çaste më

vonë, kur vrapuan njëri pas tjetrit dhe u strukën dy nga dy (ai me Aurorën, nën strehën e gjerë të një katoi që ngjante si i braktisur), ai e kuptoi se pikërisht kjo lojë, me mundësitë e ngasjen e saj afruese, ishte më afër dëshirave të tyre se çdo lojë tjetër.

Aty në errësirë, bërë njësh me murin, ndërsa rrinin aq pranë sa zjarrmia e saj (prej vrapimit, mendonte atëherë) ai afshi përvëlues i llërëve që e preknin diku, ajo hovje e kraharorit që shtypoj pa dashur te bërryli i tij dhe nuk ikte po rrinte shtrënguar aty, sikur vetëm ashtu qetësohej përpëlitja, ia errësuan natën krejtësisht, ia zhdukën yjet e hënën dhe ia zbritën poshtë.

— E ke hedhur litarin?

Ajo foli ulët, afër veshit dhe fryma e saj e le-
dhatoi diku në qafë, si një puthje.

— Jo, — tha ai, — nuk e kam hedhur!

— Thashë se mos e hodhe dhe nuk më the...

— Pse mos të thosha?

— Kushedi!

— Unë prisja që të thoshe ti e para!

— Unë të prisja ty!

— Do të thosha, por...

— Çfarë?

— Më dukej sikur ti e harrove shilarësin tonë!

— Pse do ta harroja?

— Kushedi!

Atëherë, të dy e lanë, pa ia shpjeguar njëri-tjetrit, atë fjalën fëshfëritëse «kushedi», që ka brenda tharmin e shumë pandehmave e pyetjeve të tjera.

Pas asaj vere, sa herë vinte me pushimet e shkollës, pa e lajmëruar fare njëri-tjetrin, ata ta-

koheshin çdo muzg te këndi i tyre i fshehtë, te shilarësi.

Ata pandehnin se shilarësin e tyre nuk e dinte njeri, ndonëse kjo dukej krejt e pamundur të ngjante. Në të vërtetë atë e dinin të gjithë, por deri në njëfarë moshe ai u dukej i pafajshëm, si të gjitha lodrat.

Atë vit që mbaroi maturën, atij iu duk se Aurora nuk erdhi me dëshirën e zakonshme të shilarësi. Ndoshta edhe s'mund të quhej mungesë dëshire. Ndoshta ishte vetëm një ngurrim i vetvetishëm apo i detyruar nga këshillat e s'ëmës, e cila, porsa zinte të errej, e thërriste nga avllia me atë zërin e saj të hollë që të cingëriste nervat:

— Auroraaa!

Tingulli «a» zgjatej sikur s'donte të këputej dhe atëherë ajo kërcente nga jastëku i vogël që e vinin mbi litar e nisej duke vrapuar me ca hapa të shkurtër.

— Po iki, më thërret mamaja! — shtonte, sikur ai të mos e dëgjonte fare. Kthente kokën aty te lesa dhe e shikonte me një pikëllim të pafuqishëm.

Më vonë ai e shpjegonte atë pikëllim si një përgjërimit të heshtur: «thuj diçka dhe unë nuk do t'i bindem më mamasë. Bëj diçka dhe unë do të vij këtu kur të duash ti, do të rri sa të duash ti!»

Por ai nuk ia tha ato fjalë që priste ajo. Në atë kohë ia kishte thënë një tjetre në qytetin ku bënte shkollën. Ato çaste te shilarësi, kur e shtynte gjithnjë e më lehtë, kur duke e prekur kurmin e saj që tani fërgëllonte butësisht, harronte çdo gjë, nuk ishin veçse një lektisje e përkohshme, një mall

për fëmijërinë, prej së cilës nuk ndahej dot aq lehtë.

Ndonjëherë, kur enigma e kësaj dashurie të pashprehur i kthehej në një torturë të vetvetes dhe kjo i ndodhte pas ndarjeve pa shpresë me vajza, të cilat pandehte se i pati dashur, ai thoshte se lëndimin që vjen pas tradhtisë së ndjenjave, ia kishte sjellë së pari Aurorës.

Në pranverën e fundit të shilarësit të tyre, litarin e hodhën kur kishte lulëzuar kumbulla. U kolovitën vetëm një mbrëmje. Pastaj Aurora tha se nuk do të vinte më. Ajo dukej e mërzhitur, si e zemëruar me veten apo me dikë tjetër. Më vonë atij do t'i dukej se shkaku i pezmatimit të saj s'ishte askush tjetër veç atij. Sepse e la pa përfunduar lojën e tyre, atë afrim të kurmit që e mbante zjarrin nën hi. Ndoshta pandehte se po tallej me të? Ai nuk mund ta bënte këtë gjë, përndryshe do ta ndragte e do ta përballte gjithë fëmijërinë e bukur.

Iku pas tri ditësh. Litarin harroi ta hiqte nga kumbulla. Kur u kthye në verë, i thanë se Aurora ishte fejuar. Ndjeu t'i digjte zverku, sikur e qëlluan pas koke me një send të nxehtë dhe nuk tha asgjë. E takoi të nesërmen në mëngjes, në rrugicë dhe e uroi me një pëshpërimë që s'thoshte asgjë tjetër.

Në mbrëmje këmbët e çuan vetvetiu te kumbulla e zezë. Litari, harruar varur gjithë dimrin, tundej lehtë nga era. Ai e tërhoqi pak. Litari u këput menjëherë. Ishte kalbur nga bora e nga shirat e gjata a mbase ngaqë prej shumë vitesh fërkohej pas drurit në lëkundjen lozonjare të një loje që tanimë dukej e kotë.

*
*   *
*

Kujtimi i asaj dashurie që ishte përkundur në shilarës, pa qëndruar dot asnjëherë, i zgjoi një ndjenjë disi të frikshme. Ishte i bindur tani se e pati braktisur Aurorën, paçka se kjo braktisje ndryshonte nga rastet e tjera, sepse as dashuria dhe as ndarja nuk ishin shprehur. Fjalët, sado të hidhura, prekëse e përlotëse qofshin, prapë janë një çlirim nga morsa e pyetjeve të vështira. «Përse? Përse po ndahemi?» Kurse braktisja pa asnjë shpjegim, zhgënjimi i saj duhej të ishte ku e ku më i dhimbshëm. Poshtërues.

Megjithatë Aurora po e ftonte për vizitë në shtëpinë e saj!

Po e ftonte, pasi e dinte çfarë i ndodhi atij para gjashtë muajve! Apo ndoshta nuk di asgjë, u drodh ai nga një pandehmë që dukej pak si tepër e këndshme për t'u besuar. Jo, kjo ishte e pamundur. Ndarja e tij me të shoqen, për shkak të një femre tjetër, me të cilën e kapën mbyllur në shtëpinë e saj, bëri bujë. Ai e dinte se kjo histori skandaloze do ta ndiqte pas, mbase edhe për disa vjet. Do ta ndiqte si një qen zarbë që u vërtitet nëpër këmbë të gjithëve, pa skërmitur dot as dhëmbët, ashtu i mjerë, qimerënë, dhëmbërenë, i përbuzur e i shtyrë prej kalimtarëve pa kurrfarë frike. Ja ai që e kapën me M. Si, nuk e njihni M? Asaj ia kanë marrë dy lata nga patenta e zanatit. . . Kjo ishte e treta dhe e fundit. Dhe, a e dini ç'është më e çuditshmja? Po ta njihnit të shoqen, do të habiteshit se si vajti me atë tjetrën. Eh, femrave nuk u kuptohet lehtë magjia, lum miku. . .

Nga vështrimet e banorëve të qytezës, e atyre të panjohurve që duhej të ishin tepër larg fatkeqësisë së tij, ai e kuptonte se të gjithë e dinin çfarë i kishte ndodhur, paçka se i silleshin mirë. Aurora, shitëse në bulmetore, në një lokal ku hynin e dilnin të gjithë, edhe po të donte, s'mund të mbetej jashtë opinionit.

Nëse, ende pa u përtharë plaga, guxonte ta ftonte, a nuk donte të thoshte kjo se thellë vetes ajo e ruante ende atë ndjenjën e bukur të adoleshencës së tyre? Atë ndjenjë që e dinin vetëm ata të dy? Atë ndjenjë që ishte këputur aq vrazhdë, bashkë me shilarësin? Çdo grua tjetër, që veç një miqësie të përkohshme, s'ka pasur asnjë rekëtimë tjetër për ty, skandali dhe nami i tij do ta detyronin të matej, të sillej në mënyrë të përmbajtur, madje të ftohtë. Gruas që të ka dashur me të vërtetë, i mbetet një dobësi e pashërueshme. Edhe kur e ke lënduar, duke ia zhgënjyer pritjen dhe shpresat, ajo mund të harrojë e të të falë. Madje, ndodh të falin edhe gratë që në ndarje të kanë bërëtitur në fytyrë: «Të urrej!» Kjo është natyra e gruas, mendoi ai, shfaqet si mace e egër, kurse në thelb është kotele shtëpie...» Po atë çast, atij i shkoi nëpër mend edhe diçka tjetër, të cilën e harroi aty për aty.

«Kushedi, ndoshta me një egoizëm karakteristik femëror, ajo mendon se po të isha martuar me të, nuk do ta tradhetoja kurrë! Mos vallë këtë egoizëm e shtyn edhe më tej duke pandehur se ka qenë pamundësia e martesës me të ajo që më ka shtyrë në disa lidhje dashurore të padenja?»

«Ah, të gjitha këto s'janë veçse hamendje, i tha një zë tjetër.» Iu duk se ky zë hyri në mënyrë

misterioze nga dera gjysmë e hapur e korridorit bashkë me erën e ftohtë. Një erë pllakash prej çimentoje dhe thartire. Hamendjet shpesh s'janë asgjë më shumë sesa kështjella prej rëre.

E vetmja gjë që s'mund të ishte hamendje, që s'mund të shembej, sepse s'ishte prej rëre, ishte dashuria e Aurorës për të. Për këtë ai nuk mund të dyshonte.

Edhe dy ditë të tjera ngurroi nëse duhej të vinte vizitë apo jo. Tani, kur përjetonte brerje të vetvetes, ai nuk donte të hapte plagë të reja. Nuk donte që Aurora ta paguante dobësinë e saj, dobësi e gruas që e humb drejtpeshimin e ndjenjave e të mendimeve nga shfaqja e papritur e dashurisë së parë me skena xhelozie në shtratin bashkëshortor.

Por natën e tretë, kur doli nga shkolla e mbrëmjes, Aurora e takoi prapë në rrugë e i tha:

— Po pse s'na ke ardhur?

— Po ja... kam qenë i zënë! — bëri ai atë shfajësimin e rëndomtë.

— Ne të pritëm. Nikoja do të vinte vetë të të merrte.

— Por... pse?

— Sepse neve na takon. «Ai është i huaj këtu, kurse nga fshati s'ka njeri tjetër veç teje», thotë Nikoja.

— Po ti?

— Po edhe unë, dihet! Ne kemi qenë si motër e vëlla, Nardi!

«Hm... si motër e vëlla!» — mendoi ai dhe diçka si një popël gulçi iu këput e i ra në gjoks. — Sigurisht, pas kaq kohe... — mendoi.

Të nesërmen mbrëma, kur u nis të vinte tek ata, binte shi. Ai e uli çadrën mbi supe dhe, ndërsa

ecte, shikonte vetëm pikat e shiut që kërcenin në asfaltin e ndriçuar dobët. Po ky ishte një kujdes i kotë, sepse rrugët ishin të shkreta.

Nën atë zhurmë të njëzëshme që i brente me përtesë mbi çadër, mendimet e tij sa venin e ngulmonin në një mëdyshje. A duhej t'ia kujtonte Aurorës shilarësin e tyre? Mos vallë do të ishte më mirë të mos e zinte fare në gojë atë kohë? Mirëpo, pa të, ç'biseda të tjera mund të bënin atë mbrëmje? A nuk ishte e shkuara e tyre, fshati, fëmijëria, oazi i vetëm ku mund të shpëtonte nga zhegu i së sotmes, i ngjarjeve të saj?

Më në fund, ai anoi nga arsyetimi që dukej më bindës. Shilarësi dhe intimiteti që krijoi ai, ajo drithërima e shpirtit në pragdashuri, duhej të ishin një kujtim plot dhembje për Aurorën. Një kujtim turbullues. A do të mundej ta përballonte këtë kujtim pa emocione dhe pa e tradhtuar veten? Apo pas ikjes së tij, pas vështrimeve hetuese e zhbiruese të të shoqit do të detyrohej të betohej, të përgjyrohej për të shuar dyshimet e tij?

Dhe do ta bënte këtë me zemrën copë, me pikëllim, pa e qortuar dot për ringjalljen e asaj së shkuare që ishte aq e hidhur e aq e ëmbël njëherit.

Ndërsa stërhollonte kështu me një fantazi të ndezur përjetimet e ardhshme të asaj që dikur e kishte dashur, përjetime për të cilat ai vetë ishte shkaku dhe pasoja, arriti para pallatit ku banonte Aurora. Ishte ende herët, dritat e ballkoneve ia bënin me sy nëpër një perde të ujshme.

Duke ngjitur shkallët, ai mori një vendim të prerë. Nuk do ta kujtonte shilarësin. Do të hiqej sikur e kishte harruar a sikur ai s'pati **genë kurrë**,

dhe kjo harresë do të ishte kërkesa për falje që ia bënte Aurorës, një kërkesë e heshtur, të cilën do ta kuptonte vetëm ajo.

Sa për Aurorën, tani ai ishte i sigurt se s'do të donte kurrsesi që të zihej në gojë ajo lojë fshehtësie. që ishte mëkati i tyre i përbashkët.

Kush ka dëshirë t'i ringjallë ëndërrat prej të cilave është zgjuar i zhgënjyer e i harruar?

Nuk mund të gabohej!

Mbrëmjen e kishte kaluar në një familje të lumtur. Ishte një lumturi disi e shkujdesur. Gjithsekush jetonte në një pavarësi të gëzueshme, gjerësisht, pa iu imponuar e pa ia prishur njëri-tjetrit dhe kjo harmoni, që sepse i ngjante me atë të zogjve që ecin varg, prapëseprapë e kishte një prijës.

Ky ishte babai, ai traktoristi bjond, që atë natë. për t'ia bërë qejfin mikut, luajti mbi tastierën e fizarmonikës me ca gishta jo fort të bindur, meloditë e dikurshme, të ngadalshme e të trishtuara, melodi që djemve të tij me siguri u duke-shin anakronike. Megjithatë ata e shoqëronin atin e tyre me dy kitara, me seriozitet prej profesionistësh. duke e parë kur e kur mysafirin me ca sy të gjallë e çapkënë, sytë e Aurorës, që thoshin «Ei. ja kjo ka qenë rinia juaj. Ç't'i bësh? S'keni faj!»

Ndërsa mbante vesh zërat e topitur të natës, sepse edhe vetë s'kishte asnjë ngasje ndaj gjumit,

ai tha disa herë me vete se ishte kjo marrëdhënie e veçantë dhe e re për të ajo që po i kthehej në një mendim të ngulët. Vetëm kjo lloj lumturie dhe asgjë tjetër, tha ai.

Por, duke e përsëritur me ngulm atë mendim, në nënvetëdije ai po e pranonte se vetëm një befasim si ky ishte i pamjaftueshëm për ta detyruar natyrën e tij, të prirur tani me tepri ndaj arsyetimeve, që të bënte një përsiatje aq të ndërlikuar e të lodhshme.

Ishte tjetër gjë. Ishte një goditje ku e ku më e fortë, ku e ku më trullosëse. Atë goditje ia dha Aurora.

Gjatë darkës (e kishte bërë një darkë për të «me ato që na u ndodhën», thoshte), ajo nuk kujtoi asgjë tjetër nga fshati, veç shilarësit të tyre. Ndërsa u fliste për të, dukej sërish fëmijërore e lozonjare. Përpiqte pëllëmbët dhe tregonte duke çuritur ca episode që ai i kishte harruar. Njëherë ai e pati rrëzuar nga shilarësi. Një herë tjetër, nga inati, e rrëzoi ajo dhe ai e ndoqi që ta rrihte, por nuk e arriti dot, sepse ajo vraponte zbathur, kurse ai mbahej më të madh që atëherë dhe ecte me këpuçë...

Ndërsa ajo ringjallte rininë e tyre të parë me tërë ngjyrat e ndezura, gazmore e të përmallshme, me një çiltërsi të tillë që i bënte djemtë e të shoqin ta ndiqnin buzagaz, atij seku i fironte e i zhdukej pandehma për gruan që të ka dashuruar, e cila s'ka asnjë dëshirë t'i kujtojë çastet e zhgënjimeve...

Por forca me të cilën rrekej ta mposhtte atë zë, ishte mekur. Ajo diku shkrepse si një flakë djegëse dhe pastaj prapë diku shuhej duke mbetur

vazhdimisht përbrenda, pa u shndërruar dot në zemërim kundër dobësisë së vet.

Mos vallë, me atë krenarinë e tij të fshehtë prej burri të pashëm e të lakmuar nga vështrime fëmijërore, ai i kishte ushqyer vetes plot dashuri iluzore, midis të cilave më tronditëse ishte ajo e Aurorës?

Ai po bindej nga çasti në çast se dashuria e Aurorës për të, edhe nëse kishte qenë ndonjëherë e gjallë, ishte venitur shpejt porsa i qe shfaqur një dashuri tjetër, e rrëmbyer, e fortë, e papërmbajtur, siç është gjithmonë dashuria e vërtetë. Kjo ishte një e vërtetë e dhimbshme, por atë e bënte të prekshme prania e atij burrit tjetër, traktoristit leshverdhë, e bënte të padyshimtë ajo lumturi thua jse ajrore që e mbushte cip më cip banesën e tyre të thjeshtë.

E përmyti prapë, si shpeshherë në këta muaj të ndarjes, një valë pendimi. Pastaj i tha vetes me kryeneçësi se pendimi nuk mjaftonte.

«Po atëherë, pse e binda veten që ajo ishte dashuruar me mua? — tha ai. — Pse nuk e pyeta një herë se si ndodhi që ajo u martua aq shpejt me atë traktoristin që i binte fizarmonikës, pas një dashurie që kuptohej se kishte qenë e rrëmbyer e plot pasion?»

Ndjeu një dhembje therëse, fyese. Nuk mund ta pranonte atë që po i thoshte tani zëri i tij cinik, ai zëri i paanshëm i thellësive që e gjykonte shpesh, duke e fshikulluar pa mëshirë. Duhej ta pranonte se kishte shumë njerëz që jetonin ndryshe dhe jetonin të lumtur e të kënaqur, pa atë veljen e mallkuar të sedrës kur shikon se mund ta sjellësh rreth

vetes një grua të bukur, ashtu si rrotullën pas boshtit.

Sido që të ishte, miqësia e kthjellët që i erdhi papritur nga Aurora e burri i saj, ajo afërsi një-rëzore që nuk merrte parasysh të kaluarën e tij, ose, edhe në e merrte, prapë ishte aq e ndjeshme dhe e brishtë, sa të mos i linte asnjë dyshim, ishte tani ngrohtësia më tronditëse që po i sillte jeta.

Atë natë, në shtrat, ndërsa larg, pranë bregut të bësave të rërës, po shfaqej prapë po ajo hënë e kuqe e përgjakëse, befas iu kujtua ai mendimi që teksa ecte nën shi, i vetëtiu e iu shua aty për aty. Po sikur e shoqja ta falte? Ç'duhej të bënte që ajo ta falte?

Në të vërtetë ky mendim i harruar ishte i vetmi që ai nuk e harronte dot më. Dhe ishte aq e dëshiruar kjo pandehmë, sa ai nuk guxonte ta mbante gjatë në krye...

Verbëri e bukur

Sikur ta dinte se do të vonohej kaq shumë, ai do t'i linte të gjitha gatimet e darkës dhe do të dilte ta priste përballë Pallatit të Kulturës, në lulishten e vogël. Dikur, kur e priste aty, rruginat e lulishtes ishin të shurdhra e të kredhura në një errësi të padepërtueshme. Ai nuk e mbante mend ndonjëherë të ndriçuar atë vend. Ajo çka kujtonte tani ishte fëshfëritja e gjetheve të rëna nën hapat e dashnorëve, pëshpëritje të druajtura e të turpshme. Kishte shumë kohë që kurse atij i dukej se nuk ishte e hijshme të futej në atë lulishte. . .

«Fundja, edhe mund të hanim jashtë një herë, — mendoi, — në ndonjë restorant të vogël, mërguar nga zhurmat.»

Ai nuk e dinte nëse kishte ende restorante të tilla të qeta në qytetin e tyre, megjithatë ky men-

dim i zgjoi prapë ca kujtime të vjetra e të largëta, nga ato vite kur, si të porsamartuar që ishin, ia lejonin vetes disa darka të veçanta në restorantin e ri «Konispol». Këto largime nga vatra familjare në fillim i pranonin me kënaqësi edhe pleqtë e tij, sepse thuhej që ato bënë pjesë në zakonet e mira e të pashpallura të qytetit, ndaj të cilave çifti i ri duhej të nënshtrohej, për të lënë përshtypjen e pavarësisë dhe të përbuzjes së korporacisë. Ishte kjo një nga ato shtirjet karakteristike të qytetit të tij, të cilën ai e urrente, ndonëse për ca kohë ishte i detyruar ta pranonte. Si çdo gjë që bëhet pa zemër, ato darka nuk e kënaqnin. Kur e kuptoi se edhe e shoqja provonte të njëjtën mërzi, ndonëse nuk e shprehu me gojë asnjëherë, ai shfryu me vete pezmin e këtij zakoni dhe u çel i tëri prej një hareje që s'dinte pse e ngazëlloi aq shumë.

Ishin të dy të prerë për një jetë familjare me njëri-tjetrin në sy, prani që i lumturonte me harmoninë e saj të qetë.

Kur u mor vesh përfundimisht se ajo nuk do të lindte fëmijë, si për çudi, jeta e tyre erdh e u bë edhe më e mbyllur, ndryshe nga çiftet e tjera që këtë brengë përpiqeshin ta shpërndanin nëpër një jetë të shkujdesur e të bujshme.

Pikërisht atëherë ajo filloi të merrej seriozisht me pikturën, të cilën vitet e para pas martesës, thujse, e pat braktisur. Në liceun artistik e mbanin për një nga nxënëset më të talentuara dhe po të mos ndodhte ajo martesë e shpejtë, mund të vazhdonte ndonjë shkollë të lartë jashtë shtetit. Po edhe puna e mësueses së vizatimit kishte bukurinë e saj dhe nxitjes së shokëve të dikurshëm

për të pikturuar, ajo i përgjigjej me atë buzëqeshjen e druajtur se ja, prindërit e Hektorit donin përkujdesje, se familja ishte një barrë që ata, djemtë, s'mund ta kuptonin. . .

Rikthimi i saj në artet figurative u prit mirë nga të gjithë. Duke qenë e vetmja piktoresh e qytetit, nga njëra anë, ajo merrte vetiu një mirëpritje të veçantë nga dashamirësit e artit dhe, nga ana tjetër, si femër ishte e natyrshme të mbetej jashtë qerthullit të cimirave profesionale të burrave.

Vitet e para pejzazhet e saj me tone paksa të ftohta, muzgje në hapësira fushash me plepa të zhveshur përkulur nga era, dimër në rrugicat e qytetit me një sfond gri si dhe ndonjë konstruksion metalik uzinash me çati karakteristike me prerje trekëndëshe që emërohej thjesht «Peizazh industrial», vendoseshin në qendër të ekspozitave, jo krejt përballë, aty ku vareshin tablotë kompozicionale të Avni Sulajt, — ai bënte vetëm tablo të mëdha tematike, — po përbri tyre, si për të kontrastuar me harmoninë e vizatimit atë rrëmujë kërcitëse ngjyrash të tjetrit, i cili, me atë stilin e veçantë dhe me njollat befasuese, po bënte emër edhe në Tiranë. Njëherë mori çmim të dytë në një konkurs kombëtar me një natyrë të qetë me lule mali. Ishte një tufë lulesh të egra, të brishta, të vogla, si qëndisje në një dantellë të hollë dhe drita që buronte prej tyre i jepte tablosë një si tejdukshmëri të ujshme. Lulet ia pati sjellë Hektori. Ai ngjitej çdo të diel në mal, për të tretur «dhjamin e mallkuar», thoshte, sado që kjo s'po i sillte ndonjë dobi të madhe, sepse nga viti në vit, vinte e shëndoshej. Tablonë ia morën në Galerinë e Arteve.

Por vitet kalonin, tablotë e saj të vogla në përmasa, me po ato këndvështrime e gjetje koloristike, nuk dukeshin më aq të freskëta si dikur. Ndonëse ia ekspozonin, ato filluan t'i zhvendosnin nëpër këndet e sallave, aty ku vizitorët kalonin me nxitim.

Njeriu i mësuar me suksesin, sado i vogël e i shkurtër të ketë qenë, e ka të vështirë ta pranojë rënien e harrimin e tij. Ky është një nga ato çastet e jetës që vë në provë karakteret. Karakteret e forta mbyllin grushtet dhe duke goditur në një heshtje gërryese vetveten, vihen prapë në udhën e suksesit. Karakteret e dobëta kërcëllojnë dhembët dhe me zë e pa zë nisin të qahen për një padrejtësi që ua bën dikush, disa, mbase tërë shoqëria. Artistët jo vetëm që ndodhen brenda kornizës së kësaj ligjësie, po madje janë nga ata që veprojnë në mënyrat më të skajshme. Të parët, puna e vullneti i jashtëzakonshëm i nxjerr në breg, të dytët, edhe kur kanë pasur dhuntira, për shkak të vogëlsisë shpirtërore, përfundojnë në grindavecë kronikë. Por... ka edhe një grup që lëkundet diku midis këtyre brigjeve, si barkë pa rrema. Ata e pranojnë pozicionin e ri ku i lë si pa kuptuar hapi i shpejtë i të tjerëve dhe ashtu si një rendës i lodhur nga vrapi i gjatë, dëshirojnë vetëm të arrijnë në finish. Dëshpërimin e tyre, teksa shohin sesi zhvendosen prapa pak nga pak, e mbartin me një dinjitet të mbyllur, që shfaqet edhe si krenari. Kjo sjellje e kjo pamje duket sikur ruan ende mundësinë e një ringjalljeje që mund të ndodhë dikur. Dhe vërtet, jo rrallë, pas vegjetimesh të gjata, disa artistë rikthehen papritur me befasime të këndshme për të gjithë.

Piktorja Milenë K., rreth të dyzetave, atë natë kur i shoqi thoshte me vete se duhej të kishte dalë për ta pritur, pas diskutimit të ekspozitës së fundit që s'dihej pse zgjati aq shumë, ndoshta do të bënte pjesë në këtë grupin e fundit, sikur të mos ishte një rrethanë që e shtynte drejt asaj gjendjeje të acaruar të pakënaqësive ndaj të tjerëve.

Kjo rrethanë ishte e vështirë, e pakundërshtueshme, e plotfuqishme dhe quhej thjesht: Hektor.

Milena u nda prej piktorit Avni Sulaj që e përcolli deri te porta prej hekuri e shtëpisë duke ia shtrënguar dorën me një përzemërsi që donte të thoshte gjithë ato ndjenja, të cilat nuk ia shprehte dot me gojë. Ai, më i shquari nga të gjithë në qytet, më i hallakaturi dhe më kokëkrisuri në veprën e vet, në marrëdhëniet me të ruante një delikatesë që e prekte vazhdimisht. Dikur, kur ishin ende liceistë, ai pat rënë në një dashuri pa shpresë me të, në një dashuri që s'guxoi t'ia shprehte kurrë. Sigurisht, atëherë Milenës as mund t'i shkonte nëpër mend se ç'do të bëhej më pas ky djalë fshati. Tani, ajo e admironte edhe për atë ndjenjën e përmbajtur, e cila edhe nëse nuk ishte shuar përfundimisht, ashtu si shumë ndjenja gjysmëfëmijërore, dinte të ruhej në trajtën e një respekti të thellë. Ishte i vetmi që e mori në mbrojtje, me takt, pa e lavdëruar për merita që pejzazhet e saj nuk i kishin, po edhe pa i kërkuar kapërcime të pamundura, si të tjerët. «Duhet ta kuptojmë Milenën», — tha ai — dhe ato fjalë a nuk do të thoshin «ta kuptojmë artin e saj?»

Hektori e kishte shtruar darkën në tryezën e madhe të kuzhinës. Qëkurse vdiqën prindërit e

tij, aty hanin rrallë. Tryeza e vogël e aneksit ishte më se e mjaftueshme për dy veta. Ajo vuri re mbulesën e re, kompletin e pjatave prej një porcelani të hollë japonez, ruajtur që para luftës, dhe buza i vajti në gaz. Ishte e dyta herë gjatë asaj nate që buzët e saj të holla e kryeneçe lëviznin nga kycitja e mërisë, të cilën, si grua me edukatë, s'mund ta shprehte ndryshe veçse ashtu, pa fjalë. Të parën herë i buzëqeshi Avniut, dashurisë që s'e pati përfillur. Tani i buzëqeshte dashurisë së saj të vërtetë, njeriut që prej njëzet vjetësh e rrethonte me përkujdesje plot dhembshuri, duke marrë përsipër madje edhe shumë detyra prej amvise. Për të. Për artin e saj.

— Heshtje, si zakonisht? — pyeti ai.

Prej vitesh ishin mësuar që në diskutimet e ekspozitave për punët e saj të mos thuhej asgjë. Kurse në artikujt e gazetave e shumta të shkruhej «u paraqitën me pejzazhe e natyra të qeta edhe piktorët. . .» dhe vazhdonte lista ku emri shënohej vetëm me inicialin M.

— Jo, — tha ajo duke hequr pardesynë, — sonte u thye akulli.

— Për mirë?

Ajo nuk u përgjigj. U ul pranë tij në kolltukun e gjerë dhe u fundos e tëra. Flokët iu përhapën mbi shpinoren e butë me atë shkujdesjen e lodhjes e të mërzisë. Ai ia mori dorën midis pëllëmbëve. Ndjeu ftohtësinë që ajo e sillte nga mbrëmja dimërore t'i depërtonte në të gjitha indet dhe për çudi, u ngjeth. Ishte ngrica e nervozitetit të saj ajo që e ngjethi, e dinte.

— Kush? — pyeti ai.

— Ata që flasin përherë. Luani, Nikolla dhe ai shkrintari i çakërdisur, Pero Sino.

— I krisuri! S'e kuptoj pse e pranojnë nëpër mbledhje, kur dihet që më parë se do t'i shajë të gjithë dhe gjithçka?

Ajo e tërhoqi dorën lehtësisht. Mbi sobën elektrike tenxherja me presion shfrynte avull me zhurmë. Ai brofi para saj dhe e hoqi nga syzet.

— Po Avniu? — pyeti.

— Oh! Ai është shpirt njeriu! Më përcolli deri këtu.

— Duhet ta ftojme ndonjëherë për darkë, — tha ai. — Gjithmonë ka mbajtur një qëndrim dashamirës ndaj teje.

Ajo nuk e vështroi. Po edhe sikur ta vështronte, në sytë e tij nuk do të dallonte asgjë që t'i afrohej xhelozisë. U ulën në tryezë karshi njëri-tjetrit, si përherë. Filluan të hanin në heshtje, po ende pa nisur e dinin se gjellët ishin të bollshme e do të mbeteshin.

Ai mblodhi mbeturinat e doli t'ia hidhte qenit. Qeni i tyre, që quhej Dugllas, tani rronte ditët e fundit. Nuk lehte më, madje shpesh përtonte të dilte nga stela për shëtitjen e zakonshme. Jashtë rigonte shi i imët. Ai ngriti kokën ndaj qiellit nator dhe fytyra iu ngrys sikur qortonte dikë që po tepronte zullumin. Binte që prej tri ditësh, gjithë në atë orë.

Kur hyri brenda, ajo e kishte zier kafen. U ulën te këndi me ndenjësë të ulëta prej druri, punuar sipas një modeli të orendive të kullës së veriut. Ky kënd që ata e përdornin më shpesh për të pirë kafen, ishte një nga krenaritë e tyre të fshehta dhe kishin të drejtë, sepse sa herë u vinin mysafi-

se si do të shpërthejnë lulet. Ajo natyra jote e qetë që e mori galeria... — tha si nën zë, pa e mbaruar mendimin. Filmi po fillonte.

Nuk e lejoi të shoqen të futej në studio. «Prit, — i tha, — prit, do të të them unë kur duhet të hysh.»

U ul më gjunjazi mbi tapetin e kojtur te cepi, pranë divanit. Mori gërshërën që e përdorte për krasitjen e trëndafilave, por ajo iu duk tepër e madhe dhe e egër për ato lule me kërcej të brishtë e të butë që këputeshin lehtësisht me thua. Vulgare, nënqeshi me vete dhe e la gërshërën mënjanë. Filloi t'i zgjidhte, t'i pastronte nga gjethet e vyshkura, t'ua shkurtonte bishtat duke hequr pjesët mbirrënjore të kërcenjve, sado që e dinte se ato shëmtime të vogla nuk mund të dukeshin brenda grykës së vazos. Edhe atëherë, kur ajo pikturoi tablonë me lule mali që e mbajti galeria, tufën ia pat bërë ai, por ajo s'mund të krahasohej kurrsesi me atë që do t'i bënte sot. Atëherë pat mbledhur vetëm disa lulekambana dhe sanëza me gjethe të kryqëzuara, në një livadh përfund gropës së madhe të rrafshnaltës ku flinin gjatë ujërat e shirave, kurse sot pat bredhur anekënd pyllin e madh të aheve. Pylli që rralluar para tre vjetësh dhe tani, drurët e zgjedhur mirë midis asaj harlisjeje filizash, (kishin lënë bisqet më të drejta, më të larta, ata që krenarisht kishin hovur mbi shkoretën e ahut) formonin një pyll të bukur ku drita dhe ngrohtësia e butë e qiellit hynin lirisht. Nëpër

rrahet e vogla ishte rritur bari dhe kishin buitur lulet. Aty mblodhi kandilqyqet me lulesën e dendur në një blu të vrarë që me petlat e hazdisura do t'i jepte buketës çrregullimin e domosdoshëm të thyerjes së harmonisë që formonin lulet e tjera, ato gjuhënuset në bojë vere dhe fillikatja e brishtë e pyjeve me gjashtë petlat e saj të bardha si në rozë. Midis tyre mund të vinte ndonjë kokocel të kaltër e të hirtë dhe ndonjë kuqël dhëmbëqen, kurse kontrastin e ngjyrave do ta sajnin të verdhat e basanit e të brizës, prej të cilave bëhen ato buketat e bukura të thata, ca tërfil i zezëremë që e gjeti në shpatin e zhveshur nëpër kullotat bashkë me ca lule rozë trëndafili të egër. Ndoshta do të vinte aty edhe ato kërcenj të e grashinës e të modhulës që i mblodhi kur zbriti në një arë me grurë, jo aq për lulet e tyre si në portokall, sesa për gjethëzat e dendura që do të vishnin lakuriqësinë e kërcenjve të luleve të tjera.

Posa lëvizi nga ai qëndrim i gjatë në gjunjë, e kalamendi një marramendje e lehtë. Dhoma u mbush për një hop të shkurtër me shkëndijëza që i shkrepnin nga sytë, sikur endej nëpër erë një yll si prej lulesh të vogla milëze. Këmbët i ishin mpirë dhe kur u ngrit, ndjeu t'i dhembnin pulpët. Për një këmbësor fanatik që bënte ngjitje malore çdo të diel, kjo ishte një shenjë e papritur e pak frikësuese. «Sot kam ecur shumë, — e qetësoi veten, — ndaj më erdhi kjo marramendje».

Megjithatë, teksa po lante duart në lavaman, shkëndijëzat i valëzuan prapë nga sytë te pasqyra e murit. Por tani ai nuk mendoi më për to. I spërkati lulet me ujë me majat e gishtave dhe nënqeshi me vete, sepse kjo mënyrë i kujtoi atë

mirosjen e harruar me borzilok që e mbante mend nga fëmijëria e tij. E vuri tufën në vazon japoneze, vazo e vjetër pikturuar në bojë qielli me ca figura grash, veshur me kimono (Milena sigurisht do ta trajtonte vazon ndryshe, njëngjyrëshe) dhe duke e mbajtur pak lart, thujse karshi fytyrës, hyri në dhomën e pritjes.

Ajo mrekuillia e tij e vogël me lule mali, surpriza e tij, pas së cilës thujse qëllimisht ai përpiqej të fshihte shprehjen e syve, e bëri gruan të lëshonte një ah mahnitjeje.

Ai donte ta pyeste nëse kjo buketë i dukej më interesante e më piktorike se e dikurshmja, po nuk arriti. Milena ia mori vazon me një delikatesë të tillë, sikur mbante në duar një send prej biluri, e vuri mbi një pedestal afër murit që ishte lyer në okër dhe duke u kthyer, zgjati krahët drejt tij. Në studio bënte ngrohtë dhe ajo ishte veshur me një bluzë të hollë akriliku me mëngë dekolte. Kopsa e sipërme, harruar hapur, linte zbuluar harqet e gjinjve të bukur. Ai ndjeu prekenjen e llërëve rreth qafës, atë ledhatimin e butë që e bënte të harrohej, dhe kërkoi buzët e saj.

Kriza e vërtetë, që ishte bërë tani e pashmangshme, ndodhi atë mbrëmje kur ajo po shtrinte penelat e fundit mbi natyrën e qetë.

Prej tri ditësh dhembjet e kokës aty mbi arrëzën e qafës porsa ngrihej nga gjumi, marramendjet dhe lodra e marrë e shkëndijëzave ishin bërë një gjë e zakonshme për Hektorin, aqsa nga-

njëherë ai mendonte se ndoshta do të mësohej me to ashtu siç ishte mësuar me ndryshimet e tjerë që pësonte organizmi i tij, si dhjamosja, fyrmëmarrja e vështirë gjatë ngjitjeve, gulçi i kraharorit të munduar prej peshës. Megjithatë, paniku i errët i asaj që mund të vinte pas këtyre shenjave, e shtyu drejt mjekut. Mjeku që zgjodhi, ishte një shok i vjetër pa ndonjë emër, por besimi te miqësia e tij iu duk më me vlerë sesa një famë e fituar kushedi sesi. Mjeku nuk ia fshehu shqetësimin e vet. «Ky tension i lëkundshëm nuk më pëlqen, — i tha, — aq më tepër me këtë shëndoshjen tënde që ti e pandeh për shëndet!...

Ai vendosi të fillonte kurën porsa Milena ta mbaronte tablonë. Nuk mund ta bënte dot më parë, sepse ajo edhe në kulmin e krijimtarisë së saj ishte aq e vëmendshme sa të mos i shpëtonte asgjë e re dhe e veçantë që thyente rregullat e shtëpisë së tyre. Po ta merrte vesh, do t'i prishej gjaku dhe ajo gjendje e frymëzuar gati si një delir, do të shpërbëhej e do të kthehej në një ankth banal për barërat e tij.

Gruaja picërroi sytë paksa dhe u largua një hap, duke shpërngulur vështrimin nga vazoja japoneze te tabloja. Ato lulet e tij ishin aty, të freskëta, të çelura përgjithmonë. Koha nuk mund t'i vyshkte. Tani, kur të kthente kokën për të kërkuar gjykimin e tij, ai do të thoshte «Asnjë penel tjetër! E përsosur!»

Ajo ktheu kokën dhe u llahtarua. Fytyra e tij ngërdheshej në një stërmundim të çuditshëm që donte t'i detyronte tiparet të lëviznin, të mos ngrihin, të mos ngurtësoheshin. Ai tha diçka që u dëgjua vetëm si një «as... as...» dhe u rrëzua nga karrigia me zhurmë.

Për fat të mirë, një muaj më vonë, kur rreziku i përsëritjes së një hemorragjie të re kishte kaluar, u mor vesh se paraliza e tij do të mbetej vetëm në këmbën e në dorën e majtë, kurse e folura po vinte duke u çliruar pak nga pak. Po edhe gjymtimi me kohë mund të kapërcehej. Kjo varej nga vullneti i tij.

Kur mjekët ia dhanë këtë premtim, ajo rrahu shuplakat e kërceu pupthi dhe ashtu u duk si një vajzë e vogël që i gëzohet lodrës së re. Mjekët e komisionit qeshën nën buzë me gjestet e saj lozonjare, po askujt nuk i vajti mendja ta përgojonte. Si profesionistë seriozë, ata ishin mësuar edhe me shfaqje më të skajshme të gëzimit e dëshpërimit. Vetëm kur iku Milena, Rina B., një grua hokatare që posa ishte bërë gjyshe, lëshoi një nga ato rromuzet e saj të zakonshme: — A e di si m'u duk, Taqo, — iu drejtua ajo shefit të pavionit, — sikur do të të hidhej në qafë e do të të puthte. — Dhe nuk do të pendohej po ta bënte këtë, — ia ktheu mjeku i vjetër duke shtruar për forcë zakoni ato tri fije flokësh që i rronin ende mbi kokën e shogët. — Ah ju tullaçët, nuk thonë kot se jeni kanakarët e femrave, — shtoi ajo.

Milena e dëgjoi këtë bisedë teksa rrinte mbështetur në kornizën e derës së mbyllur, duke u përpjekur të qetësonte përpëlitjet e zemrës me peshën e duarve të saj. U përskuq dhe nxitoi nëpër korridor drejt dhomës së tij. Ajo e dinte se Hektorit i mjaftonte vullneti e këmbëngulja sa për tre burra, po si çdo grua e zgjuar, dyshonte se mos ndoshta tani, në atë gjendjen e mjeruar të invalidit, karakteri i tij mund të qe thyer ku-

shedi sesi, ndaj nuk ishte aspak e sigurt nëse do t'i ndiqte këshillat e mjekëve me atë rreptësinë e duhur që do t'i rikthente lëvizjet.

Herë pas here asaj i dukej se plogështimi i tij i gjatë në shtrat ishte parathënia e errët e mposhtjes dhe thyerjes. I bëhej se diku thellë ai e kishte pranuar disfatën dhe, ç'ishte më e keqja nga të gjitha, tani e mundonte ndjenja e keqardhjes për vetveten, që shfaqej si turp para të tjerëve, madje edhe para asaj vetë. Kjo ndjenjë, nga e cila vuajnë sidomos burrat e pashëm është fatale. Qëkurse iu duk se e kuptoi brengën e tij të mbyllur në atë heshtjen kryeneçe, ajo vendosi t'i kushtonte të shoqit gjithë kohën e saj. Ato tre-katër orë që i duhej t'i kalonte në shkollë, rrinte fare e shpërqëndruar dhe e përngrehur prej një alarmi të brendshëm, të cilin kolegët, dashamirë siç ishin vazhdimisht ndaj saj, bënë çmos t'ia lehtësonin.

Dhe sa e lumtur ndihej kur e gjente duke ecur ashtu shtrumbër e shëmtuar paçka se dhe mbja ia thellonte rrudhat e ia plakte tiparet me zor!

Dhe sa e brengosur ndihej kur e gjente në shtrat, të qetë e të pashëm si dikur, thuajse asgjë s'pat ndodhur!

Për pikturën e saj asqë bëhej më fjalë? Natyra e qetë me lulemali u vendos në ekspozitën vjetore dhe u prit mirë, domethënë aq mirë sa mund të pritej një natyrë e qetë...

Hektori e pranoi kujdesin e saj me një nënshtrim të heshtur, ndonëse shpesh matej t'i thoshte se shqetësimi i saj ishte i tepruar, në mos i kotë, sepse ai i kryente të gjitha ushtrimet e lodh-

shme fizike pa iu rreshtur asnjë ditë këshillave të mjekut, por nuk ia thoshte, i bindur se ajo do të prekej.

Në ato orë kur mbetej vetëm në shtëpi, ai hynte në studio. Tavaloci i braktisur ku ishin tharë bojërat e fundit, tablotë e varura nëpër mure ku po endej rrjeti i hollë i pezhishkave, gati i padukshëm prej një syri të pavëmendshëm, ajri i ndenjtur ngaqë dritarja e veriut nuk hapej prej kohe, ajo braktisje e ngadalshme që po prekte me gishtat e saj të ndotur të gjitha sendet e studios, e trishtonin dhe ia ligështonin shpirtin më shumë sesa gjymtimi i tij. Vriste mendjen sesi duhej t'ia thoshte së shoqes këtë brengë në një mënyrë sa më të butë, që ajo të mos e merrte sikur ai qe mërziur prej kujdesit të saj dhe nuk e gjente dot.

Në fillim të korrikut, ditën e përvjetorit të njëzetë të martesës së tyre, ai ia doli mbanë ta përgatiste vetë kekun me luleshtrydhe. Kekun ishte ëmbëlsira e përherëshme e tryezës së tyre. Milena e mburrte kekun e tij nëpër shoqe me rast e pa rast. Ajo thoshte thjesht «unë vdes për të» dhe asqë donte t'ia dinte për nënqeshjet tallëse që shkaktonte ky naiviteti i saj i pashërueshëm. Po qëkurse mjekët ia kufizuan sheqerërat, nuk donte më t'ia kujtonte as emrin.

Ajo e pa kekun mbi tryezë me një mëri të vërtetë, e cila u zbut vetëm kur ai ia kujtoi atë përvjetor të harruar. Preu një copë fare të hollë për të shoqin dhe vuri re e ngazëlluar se tani dora e tij e majtë mund ta mbante pirunin e vogël. Ishte një mugëtirë e gjatë, po ai e solli natën më shpejt duke ndezur dritën që i ngjyente sen-

det e dhomës në jargavan. U ul karshi saj në kolltukët ku rrinin dikur e tha papritur:

— Milenë! A nuk të duket se ne të dy jemi romantikët e fundit të botës?

— Çdo të thuash? Sonte qenke i pakuptueshëm, Hektor! — tha ajo.

— Dikur unë rrija pranë teje dhe të thosha se çdo gjë që bëje ti ishte e përsosur. E mban mend?

— Sigurisht! Si mund ta harroj?

— Nuk do të fyhesh tani sikur... të të them se nuk isha fort i bindur për ato që thosha?

— Oh! Këtë e kam ditur! Vërtet e kam ditur! Ti... ishe i verbuar nga dashuria.

— Ne të dy jemi të verbuar nga njëri-tjetri, Milenë...

Gruaja uli kokën mbi një thurje me grep që po bënte prej kohe. Buzët e saj murmuritën disa numra. «Përse ma thotë këtë, — mendoi, — përse?» Mos vallë nga kujdesi im po i duket vetja si fëmijë?» Ajo u rrëqeth. Dikur, atëherë kur praninë e tij imponuese e ndiente pas shpine, duke pritur të vinte çasti kur ai të thoshte «E përkryer!», a nuk i qe dukur vetja po ashtu?

Dikur!...

Po sa kohë kishte shkuar vallë? Sa kohë?

Asaj iu bë se koha që i ndante këto dy gjendje, pat ecur tmerrësisht ngadalë.

— Pse ma thua këtë, Hektor? — e pyeti më në fund.

— Në studio, po bëjnë fole merimangat! — i tha ai.

Të nesërmen ajo hyri në studio. Mbi mobiljet mund të shkruaje me gisht, po për herë të

parë në jetë pluhuri iu duk i kotë dhe nuk e shqetësoi. Hapi dritaren. Në oborr Hektori po bënte ecejaket e përditshme. Trokitja e shkopit të tij hynte brenda me një këmbëngulje të paprerë. Ish-te një zhurmë thujse torturuese. Kjo ndodhte ndoshta sepse trokitja bëhej në ndërkohë tepër të rregullta.

Gruaja afroi kavaletin te dritarja. Vuri një karton të ri, mori lapsat. Ata kishin mbetur të mprehur. S'dihej sesi. E pat harruar këtë hollësi. Zakonisht, lapsat e saj nuk ishin të mprehur. Ajo pa jashtë dritares. Hektori vajti deri te muri dhe u kthye, pa e çuar kokën. Dukej sikur numëronte hapat e tij.

Milena hodhi një vijë të lakuar mbi kartonin e bardhë. I patën thënë vazhdimisht se portreti nuk ishte gjinia e saj. Ia kishin përsëritur si një dëshirë, si një këshillë miqësore, si një urdhër të dhënë butësisht. Madje edhe Avniu. . .

«Për inatin tuaj!» — tha ajo buzëgaz dhe hodhi një vijë tjetër. Si pa kuptuar, njeriu i gjymtuar, me atë dhembjen krenare që dukej sikur donte ta provonte pa pra, filloi të shfaqej përballë saj. Aty, ai dukej kryeneç e i dhembshur, dashnor i përgjëruar e kujdestar pedant, burrë dhe fëmijë...

Ajo provoi ringjalljen e diçkaje që e dinte të humbur. Tanimë ishte e bindur.

Ky portret do të ishte një tjetër fillim.

Ai që trembej nga dashuria

Novelë

Me Sarin takoheshim rrallë. Banonim në dy qytete të largëta, prandaj midis nesh hynte herë pas here harresa. Vitet që iknin, e sillnin këtë mysafire tinëzare shpesh e më shpesh.

Kur ndodhte të takoheshim, ne i shfaqnim njeri-tjetrit një mall e një dashuri të tillë, sa kujtdo që na njihte, do t'i dukeshin të tepruara, ndoshta edhe të shtirura. Këtë gjë ne e kuptonim edhe vetë, por kjo ishte një nga ato shtirjet e pranueshme, të cilat nuk të përskuqin me turp, sepse vijnë nga një vetëqortim i natyrshëm për harresat. Këtë ne e pranonim, gjithashtu, pa e shpallur kurrë me zë.

Në shkollën e mesme kishim ndenjur katër vjet në një bankë. Thonë se miqësitë e asaj moshe janë më të qëndrueshmet. Kjo mund të ndodhte

edhe me ne të dy, sikur jeta të mos na ndante në skaje aq të largëta.

Nga takimet me Sarin, — nuk janë shumë për tridhjetë vjet ndarje, — mua më kanë mbetur në mendje tri prej tyre. I kujtoj shpesh, sepse vetëm në ato tri takime ne biseduam për diçka me të vërtetë të rëndësishme e jetike.

Kjo ishte martesë e Sarit.

Takimi i parë

Atë ditë, ditë dimri e lagësht dhe e mërzitshme ka qenë, ne u gjendëm në të njëjtin tren, rastësisht. Unë po shkoja në vagonin bufe për një kafe, kur më erdhi në vesh zëri i tij që më thërriste nga pas. Meqë kisha kohë pa dëgjuar gjësend për të, pyetja e parë më erdhi vetvetiu:

— Sari! Mos ke bërë ndonjë ndryshim në gjendjen civile, or mik dhe unë ende nuk e di?

Unë ia bëra pyetjen pikërisht në këtë mënyrë të thatë e prozaike, me atë humorin që s'di kush e ka stisur për këto situata të thyeshme, duke gjetur një simbol kësaj si «gjendja civile», simbol që në rrethana të tjera do të më dukej i rëndomtë. Por ai kishte një të mirë, ia hiqte pyetjes peshën e vërtetë dhe e bënte përgjigjen e tjetrit më të lehtë.

— Ah, jo, jo! Sikur të kisha bërë ndryshime, ti do t'i merrje vesh i pari! — tha.

Kjo ishte gjithashtu një nga ato shtirjet pa të keq të miqësisë që donte të dukej më e ngushtë sesa ishte, por unë e pranova me dëshirë.

— Ti, sigurisht thua me vete se unë po vonohem, — shtoi.

Unë pohova me heshtjen time. Ishte e para herë që ne bisedonim për diçka tjetër, që nuk i përkiste kujtimeve tona të gjimnazit, pra që nuk ishte e përbashkët. Qëkur bëri atë hamendjen se mos po vonohej, unë e ndieva se ai dëshironte ta shtynim bisedën edhe më tej në atë shteg ku dridhnin shqetësimet e tij. Në atë bisedë jeta ime do të mbetej mënjanë. Unë do të isha rrëfyesi e këshilltari i tij. Dhe ky rrëfim ishte krejtësisht i mundshëm për t'u bërë në atë tren të ftohtë që ecte drejt muzgut, ngarkuar me udhëtarë të paktë. Të panjohurit nuk do të na pengonin me praninë e tyre.

— Më duket se të përfshiu edhe ty sëmundja e beqarëve të pjekur! — thashë unë, për të mos e prekur me atë fjalën tjetër «të vonuar», e cila, gjithsesi, do të ishte më e përshtatshme për 35 vitet e tij.

— Jo, s'është e vërtetë, — tha. — Unë dua të martohem. Me gjith shpirt ta them, si shok të vjetër që të kam!

— Po atëherë? Ti s'je as ndonjë nga ata humbamenot që duhen marrë për dore deri te nusja. Dikur ti të merrje gjak në vetull! — i thashë.

Ky «gjaku në vetull» ishte prapë një qejf-bërje e vogël, se ndonëse s'mund të quhej humbamento, as edhe i hedhur s'mund të quhej. Veç ndonjë historie prej adoleshenti, unë nuk dija asgjë tjetër për të, prandaj kuptohej se s'kisha aspak të drejtë të bëja përcaktime të tilla. Por nganjëherë na pëlqen ta miklojmë sedrën e shokut, paçka se pandehmat tona mund të jenë larg së vërtetës. U duk se ky miklim atij i pëlqeu, çka provonte njërin nga të dy skajet: ose vër-

tet ishte një djalë i hedhur me vajzat dhe e pranonte këtë normalisht, si gjithë ata që janë të ngopur prej ngadhnjimeve, ose ishte një qullac që e dinte dobësinë e vet, prandaj i pëlqente kur ia mohonin të tjerët, se ashtu e ndihmonin për ta mohuar edhe vetë.

Por edhe nga pamja ky Sari im dukej po aq i papërcaktuar. Me atë kostumin blu me vizat e bardha, me këmishën e bardhë me jakë të fortë dhe gravatën gri me vija tërthore, ai ngjante me një pedagog universiteti që shkon për të marrë në provim studentët e një filiali, kurse në të vërtetë s'ishte veçse një teknik i mesëm për aparatet elektromjekësore. Një veshje sportive djaloshare do t'i shkonte më shumë.

Ai nuk i pranoi e as i kundërshtoi «zotësitë», e tij. Ai thjesht e harroi, qëllimisht ose jo, fjalë-hedhjen time dhe tha me duf:

— Dua, po nuk më ecën. S'kam fat!

— Fati bëhet si ta bësh! — thashë unë një nga ato urtësitë e gatshme.

— Bëhet atëherë kur e ke vetëm ti në dorë, jo kur e ka edhe një tjetër.

Ato që thoshte dhe sidomos mënyra se si i thoshte, nënkuptonin një zhgënjim. Ishte një brengë e re, një nga ato plagët, korja e të cilave ende s'është tharë dhe prandaj gërvishtet nga prekjet e lehta. Tani unë duhej të prisja rrëfim. Ai erdhi shpenguar në gjysmëterrin e vagonit nën trokamën e harbuar të trenit.

«Dy vjet të shkuara më dërguan me shërbim në M. për të montuar disa aparate të reja. Kjo punë do të më merrte mjaft kohë dhe, meqë ky qytet ndodhet larg qytetit tim, unë u përga-

tita për të ndenjurr gjatë. Mora valixhen e madhe me gardërobën time më të mirë, e dija se në M., si në gjithë qytetet e vjetra me tradita të ngulura, e çmojnë mjaft pamjen e jashtme, veshjen e sjelljen e njeriut. Përndryshe, aty të përgojnë e të ngjitin nofka, që do të ma bënin të mërzitshëm qëndrimin. Për fatin tim të keq, unë e dija se në atë qytet nuk jeton asnjë nga shokët tanë të shkollës. Ndryshe do të ishte sikur të vija në qytetin tënd, apo jo? Aty do të të kisha ty, do të më njihje me njerëz për së mbari. Njeriu ka nevojë për shoqëri. Kështu, e kupton edhe vetë, isha në një si gjendje frike, sepse do të më duhej që çdo hap ta hidhja me kujdes, që të mos bija në pozita të pakëndshme.

Merre me mend se si u çlirova nga kjo ndrydhje, e cila më bënte më të mbyllur sesa jam, kur papritur takova aty një shokun tim të viteve të ushtrisë, Jani Silo quhej. Dhe, ç'ishte akoma më fatmirë, ai që përgjegjësi i atij institucioni ku do të montoja aparaturat. Ishte një nga ato rastësitë e mbara, kuptohet, por ajo më krijoi mënjëherë një gjendje tjetër shpirtërore. Sa e mori vesh përse po vija, ai nguli këmbë t'i shkoja vizitë në shtëpi. Unë ngurrova dhe ai u prek. Ky Jani Silo ishte djalë fshati, prandaj mua s'më pat vajtur fare mendja te ai. Mirëpo jeta e çdo njeriu ka shtigjet e saj. Ai që martuar me një vajzë të vetme nga qyteti dhe ishte bërë njëfarësoj kollovari. Po kur vajta unë, prindërit e së shoqes nuk jetonin më. Banonin në një shtëpizë të veçuar me kopsht në të dalë të qytetit. Ishte një nikoqir i mirë, siç janë gjithë ata djemtë e mbarë të fshatit që u zë dora çdo gjë. Kjo dukej që jashtë shtëpisë,

nga avllitë e larta e të rregullta, mbuluar me tje-
gulla marsejeze, nga pemët e krasitura dhe nga
pjergullat e hedhura mbi një shtrat prej shtyllash
betoni mbi tarracën e shtëpisë. Të gjitha këto mua
më ranë në sy menjëherë, sepse edhe vetë jam
i shtënë pas rregullit e pastërtisë. Kur të vish
ndonjëherë te unë, do të të tregoj ç'kam sajuar në
ballkonin e vogël të apartamentit. Si serrë lulësh
e kam bërë, kush shkon pranë, i mbetet koka
mënjandë.

E shoqja e Janit ishte një grua, së cilës nuk
ia merrje dot me mend moshën. Në dritë të plotë
m'u duk se ajo mund të rrëmbente nja 2-3 vjet
më shumë se i shoqi dhe kjo ngaqë tulet e fa-
qeve i rrëzoheshin mbi qafë dhe gusha po i
merrte rrathë. Këto gratë e shëndosha, sado
rumbullake qofshin, gjë që ua shtrin e shtron lëku-
rën, prapë japin për më shumë sesa janë. S'kam
për t'u martuar kurrë me femër bullafiqe, e kam
vendosur!

Ama, atë mbrëmje kur vajta për vizitë, s'ish-
te as mbrëmje tamam, vetëm një muzg prilli, tek
rrinin qetësisht në dhomë nën atë hijezimin e
këndshëm që linin perdet e thurura me grep,
ajo m'u duk një grua e bukur, e kolme, plot
shëndet dhe e ëmbël në bisedë. S'thonë kot se na-
ta s'është për të zgjedhur nuse, ë? Më sëmboi në
gjoks një ndjenjë smire, nuk e fsheh, ndjenjë e
cila mu bë vërtet munduese kur erdhën fëmijët
e tyre, një djalë e një vajzë si binjakë, se kishin
lindur mot pas moti. Për ç'kam të shtrenjtë, fë-
mijë më të urtë e më të sjellshëm nuk kam
parë. Si engjëj! Unë nuk para i duroj dot ata çam-
marrokët që e kthejnë shtëpinë përmbys. Djalit

të vogël të sime motre ia kam vënë sinorin te thana, qëkurse më përmbysi akuariumin e vogël me peshq të kuq. Peshqit i shpëtova pa ngradhur, i hodha menjëherë te i madhi, po akuariumi vate e shkoi. Le që edhe qilimit të mirë iu bë një njollë. Lere, tjetër temë kjo! E pata fjalën te gruaja e Jani Silos, Lefta e quanin. Amvisë e denjë, tek ajo e kthehu prapa! Atë mbrëmje, po edhe herët e tjera, do të ta tregoj pastaj pse vija aq shpesh tek ata, ajo më la pa mend me reçelërat, gliko u thoshin në atë qytet, që i bënte vetë. Prej fiku të egër me thelpinj arre do, a prej manaferre, a prej luleshtrydheje të malit me aromë që të mbetet në gojë, a prej patëllxhani të vogël mbushur me bajame e me lajthi... Ç'të të mollois? Unë kam dobësi për gjërat e veçanta. Të fjalës e doje, s'të linte të mërziteshe asnjë çast dhe ta ndieje veten të tepërt për shkak të heshtjes. Kur je mysafir dhe të lënë pa muhabet, është njëlloj si të të thonë lamtumirë, apo jo? Prandaj thashë se e pata smirë Janin. Janë të shkathët këta djemtë e fshatit, dinë ta vërtitin, ç'i do llafet!

Por kur e pashë ditën, siç të thashë... Lëre, s'po e përmend më. që të mos kujtosh se jam karavidhe. Sidoqoftë, ajo që të thashë se nata s'bën për të zgjedhur nuse, është e vërtetë. Se, edhe kur u njoha me Almën, natë ishte dhe m'u pa... Yll i pikuar! Po ditën pastaj e vura re se hundën e kishte plot me preka dhe sa më shumë e zinte dielli, aq më shumë i shtoheshin. Nuk them se kjo e shëmtonte, ta thashë për të të kujtuar atë tersin e natës, se mua më është qepur nata edhe dy herë të tjera e jam gënjyer si qorri, Jo për

gjë, po kur të bie në kokë për një vajzë dhe të duket se ajo është tamam për ty, domethënë e pashme dhe e bukur siç e ke ëndërruar, më pas të mundojnë keq mëdyshjet dhe nis ta vrojtosh e t'i gjesh plot cene të vogla, që në fillim nuk i ke vënë re. Njëra i ka veshët më të mëdhenj, se sa duhet e me llapa të kthyera, tjetra e ka buzën shumë të tulshme dhe kjo se pse të shkakton një si ethe xhelozie, kur mendon se bota i quan ato tipa seksi... Ty, mbase të duket se jam pak vesves ë? Mos e moho, e shoh nga fytyra jote. Po nuk është ashtu. Njeriu një herë martohet, duhet të jetë kërkues.

Ë, mirë, me Almën unë vendosa të mos bëhesha aq qibar si herët e tjera. Me të u njoha ditën e katërt të qëndrimit në atë qytet, në shtëpinë e Janit. Me atë mikpritjen e tij që zor të rrëfëhet, janë të çuditshëm në këtë pikë këta djemtë e fshatit. Jani më trajtonte mua jo sikur të isha një teknik i dërguar me shërbim, po sikur isha miku i tij me kokë që po i bënte një nder, duke montuar ca aparate, të cilave, në atë qytet askush nuk ua merrte dot anën. Me pretekstin e televizorit, ai bënte si bënte, më tërhiqte për natë në shtëpinë e tij. Vinte e më merrte në hotel. Shpesh haja darkë para kohe që të mos mbetesh pa ngrënë, sepse te ata isha i detyruar të betohesha se s'kam si të shtrohem dy herë brenda një ore në sofër. Ata të bënë borxhli, ç'të thuash, dhe çdo ditë e më shumë druhesha se po hyja në një detyrim më të madh sesa duhej ndaj tyre.

Nganjëherë më dukej se gjithçka e bënë pa të keq, nga ajo psikologjia e trashëguar e fsha-

tarit për mikun, po nganjëherë më bëhej se e kishin edhe një prapamendim, sidomos e shoqja. Akoma edhe sot nuk i kam dhënë dot dum këtij dyshimi. As që kam për t'i dhënë ndonjëherë!

Alma ishte kushërirë e Leftës, nënat motra. Atë natë kur e njoha, ata kishin një ditëlindje, të djalit më duket. Mua më erdhi zor që shkova duarthatë, po s'kisha faj, se Jani nuk më tha gjë kur më ftoi. E, mirë, e bëra zemrën gur, i dhashë aty në sy të të gjithëve një pesëdhjetëlekëshe, të re, kuptohet. Kjo dhuratë bëri përshtypje dhe u komentua goxha. Jani më lëvdoi e më ngriti në qiell. Edhe shoqërisë sonë në vitet e shërbi- mit ushtarak ai i dha ca përmasa më të mëdha sesa ishin dhe kujtoi disa qyfyre, sipas të cilave unë dilja mjaft çapkën. Unë s'i mbaja mend fare ato që kallëzonte ai, gjithsesi kishin kaluar nja 13 vjet, po më vinte mirë që më paraqiste në një kënd të atillë. Kjo ma ledhatonte krenarinë dhe unë buzëqeshja vazhdimisht, gjë që do të thosh- te se i pranoja. «Vetëm një të keqe ka ky shoku im i vjetër, — përfundoi Jani, — që s'po vendos dot për t'u martuar.» Unë druaj se ata, domethënë Alma, i ati dhe e ëma, e dinin që më parë se unë isha beqar, por aty u hoqën sikur s'dinin gjë. Nuk luajtën të habiturit, e dinin që habia mund të më fyente. E ëma e Almës tha se martesat më të goditura bëhen atëherë kur burri e ka njëlloj përvoje e pjekurie. «Në moshë të re burri marto- het ngase nuk u bën dot ballë furtunave të dashurisë» — tha i ati. Kur djali i kapërcen ato me sukses, atëherë matet mirë dhe kur vendos, krijon lidhje të qëndrueshme. Ai tha se edhe vetë ishte martuar në moshën tridhjetë e një vjeç. Ishte

mësues në shkollën e mesme, e mbanin për njeri të drejtë e parimor.

Alma nuk fliste. Ajo merrej me një album fotografish dhe mua më dukej se s'më kushtonte asnjë vëmendje. Ajo rrinte në kolltuk mjaft lirshëm, e kishte huq atë të ndenjtur, do të ta tregoj më vonë, dhe mua më shkiste syri pa dashur te kofshët e saj të plota, pak të zbuluara, ngase fundi ishte i shkurtër e i ngushtë. Po atë mëkat me sy e bëra vetëm një herë, përndryshe ata mund të më vinin re dhe atëherë do të dukeshin i pacipë. Që t'i reshtesha asaj ngasjeje, u ktheva brinjazi dhe fillova një bisedë të gjatë për aparaturat e mia. Aty isha zot, kurse i ati, si mësues fizike, u tregua mjaft kureshtar. Në njëfarë ore, herët ishte akoma, u kërkova të falur dhe ika.

Almën e takova të nesërmen, aty ku nuk e prisja. Harrova të të them se atë natë unë nuk e bëra veten të pyesja a punonte a studionte gjëkundi. Doli se punonte në postë dhe ishte centraliste. Ajo më përshëndeti me krye, buzëqeshi e më lidhi shumë shpejt me qytetin tim. Fola me nënën. Nga xhami i kabinës vija re fytyrën e Almës, të mbështjellë prej kufjesh që i rrinin butësisht pas faqeve. Ishte vajzë e bukur, sytë i qeshnin vetiu pa shkak dhe mua më erdhi në kokë një mendim fare idiot «Ah të ishin kufje pëllëmbët e mija!» Mendim prej rrote, nuku? Na vijnë nga njëherë në mend të tilla budallallëqe, mos thuaj jo. Si në atë barceletën për ushtarin nga fshati që i shkruante nëpër letra së dashurës «Unë të isha bërë në livadh dhe ti të ishe lopë e të vije të më kullosje!»

Duke e vërejtur vazhdimisht, më ngatërro-

heshin fjalët që kisha menduar për nënën, mendimi më ndërpritej dhe ajo e kuptoi këtë. «Me kë je aty, — më pyeti. Me asnjeri, — i thashë. «Pata përshtypjen se je me dikë në kabinë» — tha. Atë çast do të desha që ajo, Alma, ta përgjonte bisedën time me nënën. Ti e di, centralistja po të dojë, mund të ta përgjojë bisedën që bën. Po të më dëgjonte se si e pyesja për lulet e mia në ballkon, për ushqimin e kanarinave si dhe për hollësi të tjera që kanë të bëjnë me përkujdesjet që duhet të tregojë njeriu për shtëpinë e familjen e tij, ajo do të më njihnte më mirë se cili isha dhe ndoshta do t'i dukesh ndryshe nga ç'më paraqiti Jani të mbrëmshmen. Tani s'më dukej dhe aq e lezetshme që ajo të më shihte si një çapkën, po siç doli më vonë, ajo nuk kishte çarë fare kokën ta dëgjonte bisedën time me nënën, ndonëse më la të flisja sa desha. Kjo dëshirë e imja, a nuk ishte një provë se ajo vajzë po më pëlqente? Nuk them se po bija në dashuri, jo. Dashuria duhet të vijë dalëngadalë. Ajo s'mund të më godasë mua në tru si pika e diellit. Ama, doja t'i bija në sy, doja ta bëja për vete!

Pas asaj dite, takimet tona u bënë më të shpeshta. Herë në shtëpi të Janit, ku ajo gjendej rastësisht sa herë që vija unë, herë në postë, ku vija për të telefonuar. Tani, pas kaq kohe, nuk jam plotësisht i sigurt nëse vija për të folur me nënën apo për të. Telefonatat e mia të shpeshta u ranë në sy edhe grave të tjera të postës. Sikur të kisha ndonjë hall familjar, njeri të sëmurë apo diçka tjetër, nga ato halle që të mbajnë në ankth, bisedat e mia nuk do të bënin kureshtar asnjeri, mirëpo ne me nënën flisnim për gjëra të zakon-

shme, pyesnim vazhdimisht për shëndetin dhe jepnim e merrnim po ato përgjigje të mira.

Një ditë, njëra nga centralistet e radhës, një grua dërdënge, nga ato që duket se e kanë mendjen vetëm për të ngrënë dhe prandaj ngjajnë si të lyera me gjalpë, i tha shoqes me një zë që s'ishte dhe aq i ulët sa të mos dëgjohej: «Kaq vjet u bëra, s'kam parë djalë më të dhembshur e më të respektueshëm.» Aty për aty u kënaqa, por kur dola jashtë e kuptova se s'ishte veçse një thumb i hollë.

Megjithëse sjelljet e mia, qëndrimet e vështrimet ishin shprehur me kohë për dashurinë, unë po vonoja ta shprehja atë me fjalë. Herë më brente dyshimi se mos, përkundër asaj që vëreja, ajo vajzë mund të mos ndiente ndaj meje asgjë tjetër veç një simpatie të zakonshme, herë më hante merakun nëse do të përputheshin pikëpamjet e shijet tona, se kjo përputhje është vendimtare apo jo?

Ngurimeve të mia u dha fund e shoqja e Janit, ajo Lefta që ditët e para më ishte dukur një grua ideale. Ama për grua! Për një gjë, po, hiqi kapelen! Të fuste në shishe e ta mbyllte grykën sa të thoshe pesë! «Çudi me ty Sari, — më tha atë ditë. — Ç'është kjo taktikë prej donzhuani, të luash si macja me miun me vajzën e botës? Ti më le një përshtypje krejt tjetër, pavarësisht nga fjalët e Janit për çapkënlleqet e tua në ushtri.» Duhet të jem skuqur shumë atë çast, deri në majë të veshëve, se i ndieja si më digjnin e më përvëlonin. Unë të luaja si macja me miun? Unë të përdorja taktika donzhuani? Nuk e mbaj mend ç'i thashë e si u shfajësova, duhet të kem qenë

i s'ndisur pa masë, perderisa truri im nuk arriti të regjistronte në defterin e kujtesës asnjë nga fjalët e mia. Di vetëm se kur mbarova, ajo qeshi me gjithë shpirt, u rehatua në divan dhe tha me kënaqësi: «Jo, s'qenkam gabuar. Si mund të gaboja unë? Ti e dashuron Almën, po në moshën tënde kjo fjalë bëhet e rëndë plumb. E shoh që duhet ta marr vetë timonin». Dhe e mori!

Pas dy javësh ishim të fejuar. Kur bëmë të shkëlurat, nënës sime i pëlqeu Alma sa s'thuhet. Gati sa s'fluturonte. I pëlqeu që ishte e vogël, desha të them e re, sepse njëherë mua më patën hyrë për një tridhjetëvjeçare, i pëlqeu familja, qyteti i vogël M, që ishte i famshëm për ëmbëlsirat e tij.

Shërbimi im mbaroi dhe mua më duhej të vija te e fejuara çdo të shtunë me trenin e pasqitës. Ishte një udhëtim i lodhshëm, sidomos në verë, kur trenat janë plot e përplot dhe sikur të mos ma shuante mërzinë padurimi i takimit me të, unë do t'iu vija ferrën të gjithave. Kishte të drejtë një shoku im që s'pranoi të fejohej me një vajzë nga Përmeti. «Merre me mend, — më tha, — të nisesh për të vajtur te vjehrri, të duhet të ndërrosh dy trena e një autobus! Këtë ta them që të jesh i bindur se unë e desha Almën. Nganjëherë malli i saj më fuste drithma, aq sa më vinte të nisesha orë e pa kohë. Po, kuptohet, unë e përmbaja veten. Njeriu duhet të përmbahet. Burrit nuk i kanë hije lektisjet e çunave.

Ja, gjatë atyre takimeve, e nxorën kokën ato pakënaqësitë që në fillim të duken të vogla e pa peshë. Por edhe-fara nga mbin druri i madh e vogël është...

Unë iu thashë se do të ishte e mira që ajo të regjistrohej në filialin e universitetit në qytetin tim për ndonjë degë të arsimit, veç matematikës. Po ajo tha se nuk e hante dot filialin. «Është mundim i kotë, — tha, — kam për të mbetur që në provimin e parë.» Pastaj nxori atë argumentin idiot se edhe unë qenkësha me shkollë të mesme. Dakord, mor mik, unë po të desha kisha marrë dy diploma e jo një, po ç'më duhet mua diploma? Apo që pastaj ta humbas këtë punë e këtë specialitet të rrallë që kam! Përderisa jam zot në profesionin tim, përse të rrezikoj? Kurse ajo... ç'do të bënte në qytetin tim me ato fishat e saj? Le që do të ishte e vështirë të gjente punë si centraliste! Në fermë, aty po. Ua thashë të gjitha hapur, se s'desha të më bënin tërci vërci më vonë, po për çudi, as i ati nuk ma mori krahun. «Nuk ka baza për shkollë të lartë. Alma» — thoshte. Më bëhej ta vija përpara që të mos dinte ku të futej. Po pse nuk ia dhe ato «baza» t'i thosha, kur je vetë mësues? Kaq i lënë ishe sa s'gjette dy-tre shokë që t'ia ngrinin vajzës mesataren?

Megjithatë, kjo e filialit edhe mund të kapërcehej, se s'do të hiqja trutë e mia e t'ia vija asaj në kokë, po dolën ca yçkla të tjera që e zbërthyen pak nga pak karakterin e saj. Cektësia, mendjelehtësia...

Shëtitnim bulevardit të dy, krah për krah, duke soditur në heshtje të tjerët, ç'mund të bësh tjetër gjatë atyre shëtitjeve idiote, kur befas ajo shënonte me gisht ndonjë çift në krahun tjetër të trotuarit dhe thoshte: «Ja, po të ishe, ti Sari, aq i gjatë sa ai djali, ne të dy do të dukeshim një çift për zili!» Ose: «Kemi një defekt ne të dy si

çift, Sari! Ti je barabar me mua, por kur unë të mbath këpuçë me taka, do të dukem më e gjatë se ti». Ose dëgjo këtë tjetrën: «Ah, sa kravatë të bukur ka ai burri i thinjur! Një kravatë të tillë të kishe ti, Sari!» Gjepura, nuku? Unë i qëndroja i prerë, me seriozitet të plotë. «Alma, po thua budallallëqe, i thosha. Në dashuri, s'ka rëndësi pamja, po shpirti». «Po ç'të themi?» — thoshte ajo duke u shfajësuar.

Kulmi arriti një natë kur vajtëm për vizitë te Jani. Aty ndodheshin edhe nja dy kolegë të tjerë të tijët me gratë, burra të rinj, gjithsesi. Ajo u ul në kolltuk, u mbështet te shpinorja e tij sikur kushedi sa ishte lodhur dhe... o perëndi, rrinte në një mënyrë aq të pakujdesshme sa mua m'u mbush karrigia me gjemba. Kishte veshur fundin e shkurtër të asaj mbrëmjes kur u njohëm. I kisha thënë të mos e vishte më, po për dreq atë ditë nuk ia vura re nën pardësy. I bëra nja dy shenja, po ajo s'e kishte mendjen fare tek unë, dukej aq provokuese me atë qëndrim, aq shumë të fuste në tundim, sa unë u llahtarisa. Bobo, i ziu, ç'grua po marr, thashë me vete. Kur ikëm, bëra namin, po ç'e do? Këtej i hynin, andej i dilnin!

Ja se si u rrokullisën ngjarjet, mor i dashur. Nuk e meritoja këtë fatkeqësi. Ishte e para herë që me të vërtetë... seriozisht. Përderisa u fejova, apo jo?»

Këtë rrëfim të gjatë unë e dëgjova pa e ndërprerë, megjithëse herë pas here më vinte t'i përvishesha me britma. Hyr një herë në 20 vjetët e saj, more gjytyrym! Hyr në botën e saj! — t'i thosha. — Ç'prisje zotrote, të të lexonte li-

brat për familjen e për marrëdhëniet bashkëshortore? Dhe, ndonëse s'është e zorshme për mua, ashtu siç besoj se nuk do të jetë e zorshme edhe për ty, o lexues që të shohim prapa fasadës, sidomos kur predikonte ato maksimat që s'di ku i huante se «burrave nuk u kanë hije marrëzitë e çunave» ose se «dashuria nuk mund t'i binte në kokë si pika e diellit» e më the të thashë, mua prapë më vinte keq dhe mendoja se ai nuk e meritonte fatkeqësinë, paçka se shkaktari ishte vetë. Në moshën kur unë prisja fëmijën e tretë, ai... trembej nga dashuria. Nuk di nëse kjo është fjala më e përshtatshme për ta shprehur atë që ndodhte me të. Ndoshta mund të thosha trembej nga martesja dhe kjo do t'i dukej gjithkujt më e thjeshtë, sepse kush nuk e di se ç'mur i lartë bëhet martesja për djemtë e moshës së tij? Por meqë ai nuk e kuptonte dot ndryshe martesën, veçse si kurorëzim të një dashurie të plotë që, veç përputhjeve të tjera, do të sillte edhe provat e mirëkuptimit, shijeve e pikëpamjeve që sigurojnë harmoninë bashkëshortore, unë prirem të pohoj se ai trembej vetëm nga dashuria.

Kur erdhi çasti i ndarjes, ai më tha:

— Megjithatë, e kam një ngushëllim. Njerëzit e saj të afërt më japin të drejtë mua. Kjo s'është gjë e vogël, apo jo?

Takimi i dytë

Duhej të kishin kaluar pesë a gjashtë vjet nga dita e atij rrëfimi të gjatë në tren. Këtë herë u takuam në qytetin tim ku ai po vinte prapë për ato aparaturat e tij të veçanta, për disa ndreqje.

Kur e pashë që më priste poshtë shkallëve te sheshi prej betoni i godinës ku kam zyrën, e para gjë që mendova ishte se ky njeri e ndryshonte pamjen çuditërisht ngadalë. Ndërsa unë isha pahitur i tëri nga thinjat që disa burrave ende të rinj u japin një pamje tërheqëse, flokët që dilnin nga kapela e tij ruanin po atë ngjyrë bojëgruri, që ia mbaja mend prej bankave të shkollës. Prandaj s'martohet ky, më tha një zë cinik, që nuk ishte dhe aq i zhveshur prej smirës, se e shet veten kur të dojë për 10 vjet më të ri.

Po kur u ulëm në kafene dhe hoqi kapelen (në atë orë kur erdhi ai unë s'mund t'i bëja sajdisje tjetër veç t'i kushtoja nja 20 minuta nga orari zyrtar), unë psherëtiva pa dashur nga keqardhja. Ah, nuk ishte aspak e vërtetë që vitet i kalonin brinjazi shokut tim! Flokët e tij mbi ballë ishin rrëzuar pa mëshirë dhe atë zbulim kockor mbuluar prej një lëkure të zbehtë përshkuar nga damarë, ku mbinte vetëm njëfarësoj pushi, nuk mund ta maskonte me asnjë nga ato marifetet që i bënte disa burra duke formuar balluke të gjata, marrë prej mbizverkut, balluke që i mbajnë në panik sidomos ditëve kur harbon era. Sari në vend të këtij marifeti, kishte pëlqyer diçka më burrërore: kasketën. Por edhe sytë e tij të gjallë e të vëmendshëm dikur, tani se si ishin shpërçendruar dhe mezi e ndalnin bredhjen e tyre vëzhguese.

Folëm për gjëra të përgjithshme, kafeneja ishte plot dhe ai stepej nga një ndiesi përgjimi. E lamë ta hanim darkën bashkë. Ai e kundërshtoi prerë ftesën time për vizitë në shtëpi. «E di unë ç'telash janë vizitat në shtëpi për amvisat», —

tha. S'dua të më mbajë mend për keq jot shoqe. Ishte një arsyetim meskin, po unë nuk ngula këmbë, siç do të bëja në çdo rast tjetër. Këtë lëshim e bëra, sepse m'u duk sikur ai u prek ngase pandehu që unë do t'i bëja ashtu një karshillëk domethënës me gruan e vajzat e mia, pra me familjen që ai nuk e kishte ende.

Gjatë darkës, më pyeste vazhdimisht për shokët tanë të dikurshëm, me radhë, me një interesim të pazakontë. Ai ishte i bindur se unë dija gjithçka për ta, sepse, sipas tij, i mbaja lidhjet. Apo ndoshta e gjeti këtë si një shpëtim për t'i bërë bisht bisedës rreth vetes. Nuk ishte e vëshirë për ta kuptuar se ai nuk dëshironte ta përsëriste më atë rrëfimin e dikurshëm. Kushedi, mbase ishte penduar dhe tani vuante nga turbullimi e hutimi që na pushton para dikujt që i di të fshehtat tona përvëluese.

Mirëpo unë isha i vendosur të bëja të kundërtën. Që prej atij rrëfimit në tren, kur e kur, mua më mundonte shqetësimi se nuk isha sjellë me të si shok i vërtetë. Në vend që ta ndihmoja, duke ia thënë troç se me atë vajzën që quhej Alma gabimet më të mëdha i kishte bërë vetë, heshta si dëgjues i paanshëm! Prita derisa dolëm jashtë, meqë dukej qartë se ai bezdisej nga bisedat intime në lokal dhe aty ia thashë hapur se sa i kotë e madje i rrezikshëm ishte ngurrimi i tij për t'u martuar. Vdekja e xhaxhait të sime shoqeje para disa javëve më ndihmoi për t'i sjellë një shembull prekës të vuajtjeve të vetmisë. Ai kishte qenë një nga ata beqarët e vjetër e të be-tuar që të mësuar me jetën e këndshme të lokaleve më të mira, me haje e pije të zgjedhura, bë-

nen kryeneçë të pashërueshëm dhe përgjegjësia për një familje u duket barrë skllavëruese. Psikologjinë e tij unë e njihja mirë, sepse në vitet e fundit, kur ra nga shëndeti, dhe ra shpejt se rakia e vera ia gërryen pak nga pak aparatit tretës, ime shoqe vinte shpesh për të vënë pakëz rregull në dhomën e tij. I vajta vizitë disa herë në spital ku u shtrua për një ishemi cerebrale dhe para se t'i binte goditja e fundit, ai më tha ato fjalët që s'i harroj sa të vdes: «Mallkuar kush mbetet beqar!» Pastaj shtoi atë thënien e famshme se beqari rron si princ e vdes si qen.

Ai më dëgjonte i ngrysur. Ecnim nëpër një ajër të vakët nator, në një rrugë të shkretë që humbiste diku në fushë.

— Ti e di, — tha më në fund, — unë në parim nuk jam kundër martesës. Veçse nuk mund ta pranoj që dikush të kujdeset për mua dhe të më gjejë një femër, e cila pastaj duhet të bëhet njeriu im më i afërt për tërë jetën. Këtë nuk e pranoj dot, megjithëse...

— Po gjeje vetë, kush të pengon? — e ndërpreva me pak mlllef.

— Eh, gjeje! Një fjalë goje! Po kur s'të ecën? Kur të qepet pas tersi? Ja, 6 muaj të shkuara më hyri një njeri imi për njerën. E dinte që unë s'i përtyp dot mblesëritë, e dinë të gjithë, megjithëse, siç e kam zënë, prite kur të bie ndonjë ditë në lakun e tyre. Shko shikoje, — më tha, — është laborante në filan vend. Vajta. E gjeta një pretekst bindës dhe vajta. E pashë. Kështu, nga kashta, ma mbushi syrin. Po afrohej te të tridhjetat. Po ç'bëri, thua ti, aty në praninë time? Mori telefonin dhe zuri të fliste me një shoqe. «Të

lutem, Lida, ma sill sonte në shtëpi «Follou mi» numër 3, — i tha, — aj em uejtin for ju!» Pastaj, shatra patra, edhe ca fjalë të tjera anglisht. S'të kam thënë, këto vitet e fundit unë i hyra anglishtes, dhashë provim e mora dëshminë me notën nëntë. Më erdhi për të qeshur pak me atë krckosje, e dinte sigurisht që unë isha aty për ta vëzhguar, po hajt thashë, s'ka gjë, le të shitet pakëz. Mirëpo pastaj e la anglishten e iu kthye shoqes në një bisedë me zhargon tiranas, me ca fjalë si «alamatçe» e «bërdunglla» që aman o zot, të sillnin zorrët në gojë. Dhe pastaj i vuri kapakun me një fjalë tjetër në zhargon, e harrova ç'fjalë ishte ajo, po jam i bindur se qe nga ato që nuk i kanë hije gojës së gruas. Hajt, më thuaj ti tani, a mund të biesh në dashuri me një yrnek të tillë?

— Kështu siç e do ti, veç në pikoftë nga qielli, — i thashë me inat.

— Kam lexuar studimin e një sociologe franceze, — tha ai. — Jashtëzakonisht interesant. E di ç'thoshte? Me anketim, me statistika kjo! Vetëm 10 për qind të martesave janë një përputhje e plotë fiziologjike e shpirtërore. 40 për qind janë një marrëveshje e heshtur për të bashkëjetuar, thënë ndryshe, një kontratë. Kurse 50 për qind janë sherr pa fund, një skëterrë që herë zgjidhet e herë jo. Tani, ku ta di unë se do të më qëllojë ai 10 përqindshi?

Nënqesha hidhur i pezmatuar. Po bënim një orë që e përcillnim njëri-tjetrin nëpër po atë rrugë të shkretë që humbiste diku, të shoqëruar prej shushurimës së gjetheve, monotone edhe ajo, si çdo gjë që po bënim atë natë.

— Ja, ti thua se ke një familje të mirë, të

qetë. Ta zëmë, po të duash të rrih sonte me mua deri në mesnatë, rri dot?

— Pse jo? — thashë, pa e nuhatur fare ku donte të dilte.

— Rri, po kur të kthehesh në shtëpi, ç'do të thotë jot shoqe. Do të të pyesë, sigurisht!

— Dhe ç'të keqe ka nëse do të më pyesë? Ndonëse ka shumë të ngjarë që të mos më pyesë fare.

— Atëherë mund që të të shohë shtrembër, me qortim. S'është e këndshme të kthehesh në mesnatë, pa lajmëruar, dihet ajo. Pas kësaj, në qofsh ende me humorin e asaj verës së mirë që pimë, humori do të të rrëzohet. Kurse unë, s'dua të më ndodhë kjo!

Tunda kokën me pikëllim. Këtë arsytim e kishte bërë për 40 vjet me radhë xhaxhai i sime shoqeje. Ç'po rreh ujë në havan, e talla veten. Ky e paska ndarë mendjen të mos martohet kurrrë...

Takimi i tretë

Por u gabova. Tre muaj para se të mblidheshim për të festuar 30-vjetorin e maturës, mora një telegram prej Sarit. Më ftonte në dasmë. Dita e dasmës së tij qëlloi me atë të tim vëllai, prandaj e urova me një telegram të gjatë. Disa herë u mata të nisesha me time shoqe, por vazhdimisht dilte diçka që na pengonte, prandaj mezi prisja, jo aq për t'u shfajësuar, sesa për t'ia shprehur gëzimin tim. Isha i bindur se ai do të vinte në atë takim që e bënim për herë të parë tani, në moshën kur malli për kohën e shkuar dhe trish-

timi për rininë që s'kthehet më, na i zbutin ndjenjat e na bëjnë më të afërt për njëri-tjetrin. Ai do të vinte, sepse disa herë m'u pat ankuar për shokët që jetonin në qytetin ku bëmë maturën, që s'ishin të zotët të na organizonin një takim për 20-vjetorin, 25-vjetorin...

Në mbrëmje vonë, sa arrita, e kërkova në hotelin e vogël ku ne kishim zënë vend, po asnjëri nuk e kishte parë. Në regjistrin e hotelit emri i tij nuk ishte. Ndoshta do të vijë nesër për mbrëmjen e vallëzimit në «Turizmi», nuk do ta lërë nusen e re dy net rresht të vetme, mendova me një shtytje mirësie për t'i gjetur një përli-gjje vonesës së tij. Mungesën e tij do ta ndiej nesër, kur të ulemi në bankat e klasës sonë. Të gjithë do të jenë dy nga dy, veç meje. Pastaj e çova mendjen në një përfytyrim të lezetshëm. Disa nga ne mezi do të hyjnë nëpër banka, për shkak të barqeve lëshuar pa qeder, thashë me vete. Për mërzitë e vogla kalimtare natyra na ka dhënë barin e humorit që mund ta bëjmë me vetveten sa herë të duam.

Mirëpo të nesërmen njeriu i parë që pashë në sheshin e shkollës, ishte ai, Sari. Vrapova krahëhapur, e përqafova. Mbetëm ashtu duke i rrahur shpatullat njëri-tjetrit dhe duke i thënë «sa mirë që dukesh!» Ishin po ato fjalë që përsëriteshin gjithandej, me ndryshime të vogla, por aty, ato nuk ishin komplimente hipokrizie. Jo, kurrsesi! Në atë dehje përmallimesh vitet rrëzoheshin nga supet me lehtësi dhe duke parë njëri-tjetrin, ne e gjenim secilin më interesant e më të pashëm se në atë moshën e brishtë kur mburrjet burrërore ngushtoheshin në ca vogëlsira të tilla si qi-

met në faqe. Dhe vërtet disa nga shokët e mi e ruanin për bukuri atë nurin e veçantë që u bie burrave pas të dyzetave, kur ende e kanë hijeshinë e shtatit. Gratë, shoqet tona të dikurshme, që në këtë takim vinin pas kuvendimesh të gjata me mjetet e kozmetikës, na dukeshin gjithashtu të mbajtura aq mirë sa, në ekzaltim e sipër, dikush tha se klasa jonë i përkiste një specieje të veçantë që nuk plakej kurrë. Kishin ndryshuar vetëm «rangjet» e bukurive të tyre. Mbretëreshat e dikurshme ishin shkurorëzuar dhe, me një mirë-kuptim të heshtur, ne shpallëm tani «mbretëreshë» Norën, tamam atë Norën e imët që dikur nuk e vinim fare në defter! Tani ajo na u shfaq si një grua e shëndetshme që e ka ruajtur të paprekur elegancën — trashja e vitheve dhe e belit ishte humbja më e madhe dhe më e pandreqshme që kishin pësuar shoqet tona — me krelat e dendura lënë zbardhur, me një fustan të zi, që ia vinte edhe më në pah bardhësinë e freskinë e fytyrës. Këto po ia thosha shokut tim, Sarit, ndërsa prisnim të hynte në klasë për mësimin e biologjisë më i vjetri i të gjithë pedagogëve, ai Rahimi i pakët që po u afrohej të nëntëdhjetave. Por vura re se ai më dëgjonte i shpërqëndruar, duke parë orën vazhdimisht.

— Ama edhe ne... bëhemi si fëmijët nganjëherë, — tha.

Pashë profilin e tij të zgjatur, varur nga mërzia.

— Është mosha, — arsyetova unë, — na merr malli.

— Nuk është mosha, po thelbi sentimental

i njeriut. S'jemi të zotët ta mposhtim nostalgjinë, këtë thuaj.

— Po më çudit, Sari! Deri tani ti ke qenë një nga më të zellshmit e më të vendosurit për t'i mbajtur gjallë miqësitë e vjetra!

Në klasë hyri matuzalemi ynë i biologjisë.

— Disa hove ikin me vitet, — tha. — Unë s'do të vija fare, por Ardita s'kishte qenë ndonjëherë në këtë qytet. Ajo...

Ai tha edhe diçka tjetër për të shoqen që unë nuk e dëgjova. Po bëhej apeli.

Arditën e takova në drekë, në restorantin e «Turizmit». Sari më ftoi të rrija në një tryezë me ta dhe ne mbetëm pak si të veçuar nga shokët e shoqet e tjera. Asnjeri prej nesh, përveç tij, nuk kishte ardhur në takim me bashkëshorten. Ishte një kusht i pranuar që më parë nga të gjithë, kusht që do ta ringjallte lirshëm intimitetin e rinisë sonë. Po Ardita dukej nga ato lloj femrash që e kuptojnë këtë shtytje të brendshme, e cila është e çiltër dhe e natyrshme. Ajo më pëlqeu që në fillim. Ishte ndoshta rreth të 35-ave, — bëre si bëre, nusen e more të re, qerrata, e ngisja unë me sy Sarin, — me një pamje të zakonshme, as e bukur, as e shëmtuar, po me atë hijeshinë e viteve të saj si dhe të simpatisë që të lind për vajzat e hapura që të çlirojnë prej asaj druajtjes, e cila na vë shpesh në pozitë të vështirë, ngase s'di ç'të thuash e ç'të bësh. Ajo që më çuditi, ishte se, ndonëse Ardita punonte prej vitesh në një ndërmarrje me Sarin, ai s'ma pat përmendur kurrë më parë. «Me sa duket, ai e ka pasur dashurinë te pragu dhe nuk e ka vënë re», — mendova. Ajo njohje e vjetër a nuk ishte një rre-

thanë që premtonte mirëkuptim midis tyre? Ky përfundim ku arrita natyrshëm, mua më gëzoi. Thashë me mend, me pakëz mburrje, se këshillat e mia nuk shkuan kot.

Në mbrëmje, mbrëmje si ajo nuk mund të na e sjellë jeta dy herë, Sari zbriti nga dhoma pak më vonë se të tjerët. Hyri i vetëm dhe kjo më habiti ca. Ai u ul pranë meje, trokiti gotën me të gjithë, pastaj më tha ulët:

— Më vjen keq që s'mund të rri më me ju. Ardita është pa qejf. . .

— Ah! Po sot në drekë ajo dukej për mreku-lli! — thashë unë duke e parë ngultas.

— Ja pra, ndodh... — uli sytë ai. — S'mund ta lë vetëm!

Dhe iku për t'u ngjitur një kat më lart. Aty gazi ynë ndoshta i vinte në vesh si një jehonë e shurdhuar.

Të nesërmen u takuam kalimthi, në korridorin para restorantit. Ai nxitonte të arrinte një makinë që do ta çonte drejt e në qytetin e tij. Mbante në dorë një valixhe të madhe, ku sigurisht ndodhej gardëroba e Arditës, e papërdorur dot për mbrëmjen e vallëzimit ku ai kishte nguruar ta sillte.

Në sytë e gruas rrinte një pikëllim i ujshëm.

Hijet në buzëqeshjen tënde

Në hollin e hotelit vejevinin një turmë njerëzish, me atë veshjen e lehtë e të shkujdesur të verës.

Ai mendoi me mërzi se do t'i duhej të telefononte diku, që t'i jepnin njërën nga ato dhomat e rezervuara, përndryshe, emri i tij nuk i kallëzonte asgjë të përfillshme gruas trashaluqe që bënte fresk me një erashkë te sporteli. Sikur të mos ishte i detyruar që brenda tri ditëve t'i jepte dorën e fundit një kumtese, të cilën do ta mbante në një simpozium ndërkombëtar, ai do të hiqte dorë atë natë nga posti e grada e lartë shkencore që i jepnin të drejtë të sajdisëj pak më ndryshe nga udhëtarët e zakonshëm, dhe do të shndërrohej me qejf në një verues të ngeshëm, në një nga ata tipa që mësyjnë hoteleve turistike pa kurrfarë lajmërimi, veç një shprese të vagëlluar dhe

me mendimin se po të mos u ecë, mund ta kalojnë natën në vakësinë e përgjumjen e tallazit të lehtë të detit. I harruar atje, do të mund të thithte me pangopje erën e veçantë që lëshojnë natën ujërat e detit Jon, një si kundërmim të njo-mësht e të njelmët që ta zbrunte shpirtin. Ai nuk ishte i sigurt nëse të tjerët e pikasin këtë aromë dhe as që kishte pyetur ndokënd. Besonte se kjo ishte një dhunti vetjake, mbetur peng nga fëmijëria, dhunti që e bënte të ndihej pakëz kre-nar.

Ai pati një keqardhje të lehtë për veten, për atë gjendje që ia diktonte pozita e tij shoqërore, e cila ia bënte të pamundur aventura të tilla, madje edhe për atë veshjen e tij të rregullt me pantalona prej një stofi të hollë, që e mbante mirë vijën e hekurit.

U ul në një kënd të hollit që të priste derisa të mbaronte regjistrimi i turistëve të huaj, dhe u zhyt në një nga ato vëzhgimet e lakmueshme të vet-нитарit, që mund t'i lëshojë fre përfytyrimeve të veta. Nga gjuha e kuptoi se turistët vinin prej vendeve skandinave, po kjo kuptohej edhe nga ngjyra e lëkurës së tyre, si e shkuar në finjë.

Befas, thuajse me intuitë, e ndjeu se edhe vetë ishte duke u vëzhguar prej dikujt. Ngriti kokën dhe e pa.

Berta i buzëqeshi me atë mënyrën e saj të papërcaktuar që ai asnjëherë nuk arrinte ta kuptonte ç'donte të thoshte, dhe eci drejt tij me një hap të shkathët, lodërtar. Ky lodrim ia vinte në lëvizje gjithë pjesët e hirshme të shtatit. Nganjëherë ai vërtet e lakmonte me sy, por ky s'ishte veçse një shkak më shumë për ta qortuar veten

e për t'ia përsëritur se, megjithë vitet, ende nuk po lirohej nga ato mëkate të rrëmbyera të syve.

Ai vuri re se ecja e saj gazmore drejt tij se pse u plogështua në mes të rrugës. Dora e ngritur që e përshëndeste me atë gjest të përzemërt, u plogështua gjithashtu e ra paksa e ngrirë. Por buzëgazi mbeti i patrazuar.

— Kisha kohë që të vëreja, — tha ajo, — po ti nuk shikoje kërrkënd, veç turistëve. Kaq interesantë të duken?

— Jashtëzakonisht! — tha ai.

Priste që ajo ta pranonte menjëherë tonin e bisedës, por dora e saj me një shtrëngim rrëshqitës që i la në pëllëmbë freskinë e djersës si dhe mungesa e dëshirës për ta kapur atë fill ngacmues, siç ndodhte zakonisht në bisedat e tyre, tregonin se ishte prekur nga diçka. Këtë ai e kuptoi pas një grime.

— Madje, ti më **pe dy** herë me ngulm dhe unë pata përshtypjen se t'u duka e panjohur, — tha ajo.

— Ah, jo, kjo s'ka sesi të ngjasë, — tha ai me po atë dëshirë humori. — Do të ishte një faj i pafalshëm.

— Megjithatë, është e vërtetë.

— Kjo e vërtetë provon një të vërtetë tjetër më të patundshme.

— E çfarë?

— Se nuk shohin sytë, po mendja.

— Sikur midis tyre të kishte ndonjë femër për të genë, atëherë nuk do të ta falja.

— Por me që s'ka asnjë për të genë. . .

Ai tha me mend se tani ajo priste prej tij një nga ato komplimentet që e ngazëllonin, si, për

shembull, «aq më pak duken për të qenë, sepse janë përkrah teje», por ai vendosi të hakmerrej për atë plogështim të hapit e të dorës së saj, që tregonin një trembje të vogël prej shikimit të tij.

Berta seç foli mënjanë me gruan e dhjamur të sportelit dhe i bëri shenjë atij të afrohej. Ajo ishte njëfarësoj mishërimi i shkathtësisë e praktikitetit të gruas. Ai e mori me mend se tani mendja e saj shkrepëtisë pati trilluar kushedi çfarë ofiqe e merita të tijat, megjithatë tha me vete se meritonte mirënjohje, meqë e shpëtoi nga bezdia e telefonimeve.

— Unë jam këtu me një ekip nga Instituti, — tha ajo, — po të kesh dëshirë, ti, darkën mund ta hamë bashkë.

— Po më fton?

— Mund ta marrësh edhe ashtu. Pse, ti nuk do?

— Sigurisht që dua!

Ata dolën në tarracën e kafenesë. Përballë shtrihej vetëm hapësira e detit. Ishte një det i zbutur, i palëvizshëm, si i ngurtë. Edhe njollat e së bruztës që e ngjyenin dhe e ndanin në disa breza më të çelur e më të errët, ishin gjithashtu të fjetura. Ishulli i largët me brigjet e lakuara e me gjiret e vogla velohej prej një cipe të hollë avujsh. Po bënte një mesditë e nxehtë. Porositën, megjithatë, kafe.

Në skajin tjetër të tarracës kaloi një njeri. Para se të ulej, ai u kthye drejt tyre e i përshëndeti me një tundje të kokës. Vetvetiu, ata panë rreth e rrotull. S'kishin asnjë fqinjë. Pastaj panë njëri-tjetrin. Njeriu që i përshëndeti, veshur me një këmishë të bardhë verore, u ul për të pirë

kafe në atë tryezë që gjithkush do ta zgjidhte vetëm nga e keqja e u ktheu shpinën. Ajo qoshe e tarracës hapej vetëm nga ana e malit shkëmbor ku, midis gurëve të përhimtë, rriteshin vetëm kaktuse e fiq të egër.

— Ne na foli ai? — pyeti Berta.

— Me sa duket...

— Po cili është? E njoh unë?

— Më duket se nuk e njoh as unë.

— Si është e mundur? Ai të përshëndeti.

— Ndoshta të përshëndeti ty?

— Jo! As që e kam parë ndonjëherë atë fytyrë.

— Të thuash të drejtën, ne as tani nuk e pamë mirë, sepse ai kaloi tepër shpejt. Mua më mbetën në mend vetëm syzet e diellit. Ishin me xhama pasqyrë. Burrat që mbajnë syze të tilla, s'më janë dukur asnjëherë plotësisht seriozë.

— Ah, sa lehtë i kalon disa gjëra ti!

— Po ç'ka të vështirë këtu?

Berta mblodhi pak vetullat e holla. Kur uli qepallat, ai dalloi rimelin që u jepte syve të saj një pamje të kapitur. Pastaj, me një hovje çapkëne të kokës, i flaku prapa flokët e gjatë bojëgruri. Ishte një lëvizje miturishte, e hijshme, çliruese.

— Vërtet, pse duhet ta vrasim mendjen për të? — tha ajo. Por sytë nuk iu bindën kësaj shkujdesjeje. Në fillim ata u bënë disi të shpërqendruar. Filluan të bridhnin me ngulm e të hetonin nëpër verandë ku u shtuan klientët. Pastaj ai shqoi brenda bebzave të tyre atë lëvizjen e lehtë të hutimit, që është shenja e parë e një frike të paqartë.

— Në Tiranë nuk do ta bëje këtë, apo jo? — tha ai.

— Çfarë?

— Që të rrije me mua në një lokal me kaq shumë njerëz.

— Do të kishte shumë sy kureshtarë... — psherëtiu ajo.

Në Tiranë ata takoheshin rrallë. Ai mendonte se Berta ruante ndaj tij po atë ndjenjë të këndshme që kishte edhe ai për të. Ishte një ndjenjë disi e papërcaktuar, e paqartë plotësisht, më tepër një si dëshirë për të ndenjtur kur e kur bashkë e për të bërë ca thashetheme të vogla, që i dinin të gjithë. Në këtë miqësi, nuk kishte as hapje zemrash, as zbulime sekrelesh. Thjesht, e dinin se qëndrimi pranë njëri-tjetrit, bisedat shpesh të kota, u sillnin një kënaqësi të përbashkët. Në këtë qytet të vogël ata po rrinin me një intimitet të tillë që provonte se mund të ndienin për njëri-tjetrin edhe pakëz mall. Largësia nga kryeqyteti sikur muntohej t'i shtonte miqësisë së tyre një përmasë të re. Ja ku jemi vetëm dhe kjo na pëlqen, sepse mund të flasim më të shpenguar e më të përzemërt se asnjëherë, pa qenë të rrezikuar të na keqkuptojnë e të na përgojojnë më kot. Aleks i pak më parë shpresonte se edhe ajo mendonte po ashtu. Por mbyllja e saj e beftë nga shfaqja e një njeriu, ia stepi tani atë pandehmë.

Ai pa me ngulm fytyrën e saj ovale me hundën e vogël nazike kthyer përpjetë, me buzët e tulta që mbylleshin shpesh sipas një refleksi të mësuar herët, qëkurse e kishte kuptuar se ashtu si gonxhe ato dukeshin vërtet të bukura. Iu duk se tani, pas atij shkulmit të përmallimit e të hapjes, ajo ishte penduar dhe po ndrydhej në vet-

vete, e pazonja për të dalë nga një rrethanë që e krijoi vetë.

«Do të dukesh femër e emancipuar, për të cilën s'kanë rëndësi keqkuptimet që mund të lindin kur të shohin se po rri vetëm me një burrë, Berta, — e talli me vete. S'kam ç'të bëj, sot ti je viktimë e vetvetes», — thoshte zhbirimi i syve të tij, të cilëve ajo po u përvidhej shpesh e më shpesh.

— Pije kafën se u ftoh, — tha ajo.

— Unë e pi gjithmonë të ftohtë, — tha ai. — Nuk e mban mend?

— Jo. Kur erdhët për vizitë te ne... më duket se...

Edhe përmendja e vizitës nuk dukej se qe krejt pa qëllim. Kjo kishte qenë vizita e vetme që të dy familjet i bënë njëra-tjetrës, dhe mund të quhej, pa ngurrim, një vizitë e dështuar, fatkeqe. As burri i Bertës dhe as e shoqja, Flora, nuk ishin në gjendje ta kuptonin se si mund të lidhej një miqësi familjare me rrugën e njohjes së burrit me gruan. Për të dy kjo ngjante e pazakonshme dhe e padëshirueshme. Ndonëse asnjëri nuk e tha, të dy e mendonin si të dyshimtë. Biseda u torr në një qark të mbyllur, ku as gratë e as burrat nuk i gjenin dot fijet bashkuese. U ndanë me komplimente e me premtime të dyanshme për vizita të tjera, diçka më tepër se sa duhej. Pikërisht kjo tepri ishte shenja më e sigurt se ajo miqësi do të venitej e do të thahej së shpejti.

— Berta, në qoftë se ti je penduar, ne mund të mos e hamë bashkë atë darkën, — tha Aleksë.

Qëkurse vuri re ngrysjen e syve si dhe hetimin e tyre nxitimthi, ai po vriste mendjen se si

të gjente një nga ato frazat e stërholluara që të çlirojnë pa dhembje prej një premtimi të nxituar. Ajo që tha nuk ishte as e stërholluar dhe as delikate. Kjo tregonte se thellë, në ato brendësitë e errëta ku ndjenjat janë ende pa emër, edhe ai ishte prekur e fyer.

Berta e kundërshtoi me këmbë e me duar.

— Unë nuk jam një krijesë aq e dobët dhe e lëkundshme sa ç'më pandeh ti, Aleks!

— Nuk thashë se je e dobët dhe e lëkundshme.

— Përderisa mendon se mund të pendohem menjëherë...

— Ndoshta për shkak të atij njeriu që nuk arritëm as ta njihnim, — tha ai.

Njeriu i panjohur vazhdonte të rrinte në lokal në po atë pozicion që linte të dukeshin vetëm zverku i tij i shëndetshëm, i kuqërremë dhe flokët e rralluar në çaçkën e kokës. Nëpër hapësirat e drunjëzave të shpinores së karriges shquheshin edhe tulet e shpinës së tij, copa të mufatura mi-shi. Ky qëndrim sikur rrekej të provonte se ai ishte një nga ata njerëz me edukatë që nuk duan të vëzhgojnë as me bishtin e syrit. Aq më tepër një burrë e një grua.

— E habitshme, — tha ai, — midis shokëve të mi nuk kam asnjë tip të tillë të dhjamur e të druajtur. Aq më tepër që të ketë pasion për të soditur bimët gjembore të bregdetit.

Nënqeshja e tij ishte tallëse. Por Bertës iu duk ndryshe. Përmendja e asaj fjalës shpuese «gjembore» e bënte më të hidhët.

— Ngrihemi, — tha, — takohemi në orën 8 në hollin e hotelit.

I panjohuri, me atë përshëndetjen e tij rrëshqitëse, të cilin nuk e panë më, vazhdoi të qëndronte strukur në një skutë të mendjes së tij. Gjithë atë ditë iu shfaq dhe ia trazoi madje edhe gjumin e mesditës, që zakonisht e bënte të qetë e të thellë. Pamundësia për ta njohur vinte e hidhte mbi sjelljen e atij njeriu një cipë misteri. Çdo veprim merrte një kuptim të dyfishtë. Zgjedhja e tavolinës së vetme nga ku nuk dukej deti dhe qëndrimi me shpinë kthyer dëshmonin mirësjelljen apo djallëzinë e tij?

Ai do ta kishte harruar këtë njeri, sikur shfaqja e tij të mos lidhej me atë ndryshimin e Bertës. Ishte i bindur se ajo nuk u tërhoq nga ftesa e saj vetëm e vetëm se donte të tregohej e pavarur.

Priste një darkë të mërzitshme, aq më tepër sepse edhe hoteli ishte plot e përplot. Në rastin më të mirë, mund të zinin ndonjë tryezë në qoshe, po edhe aty do të mbeteshin vetëm përkohësisht, sepse do të gjendej ndonjë çift i posamartuar, nga ata që harrohen nëpër dhoma me ledhatimet e muajit të mjaltit, që do të zbriste vonë në restorant dhe do t'u kërkonte me një pamje të lumtur të uleshin në tryezën e tyre. Ai shëtiti një copë herë në një rrugë anësore që të nxirrte jashtë qytetit e të çonte në disa fshatra.

Kur u kthye, Berta po rrinte më këmbë bashkë me dy shoqe përballë vitrinës me sende artistike. Ajo u nda prej tyre duke bërë një shenjë nga ana e tij. Vajzat e panë me një vështrim të gjatë e të vëmendshëm, që tregonte se tashmë ai ishte për to deri diku i njohur. Një mik i Bertës që meritonte respekt. Nga këto prezantime të largëta që i bëheshin pa praninë e tij, atij i mbetej

vazhdimisht një pezmatim i vogël, sepse nuk e dinte në duhej të miklohej apo të prekej prej tyre. Berta ishte të paktën nja 10 vjet më e re se ai, megjithatë, pamja e tij, ajo e një burri të pashëm, energjik e plot jetë, kushedi ç'mendime mund të zgjonte. Mos vallë Berta me ato prezantime donte të shmangte dyshimet për ndonjë flirt?

«Ta hajë dreqi, pse duhet të përfytyroj vetëm situata lënduese?» — tha ai me vete.

— Berta e hoqi jashtë hotelit. Zbritën shkallët e rrethuara me lule kacavjerrëse ku binte një ndriçim i pjerrët. Nata përhapte po atë kundërmim ngacmues, për të cilin atë e merrte malli.

«Tani ajo do të thotë eja të shëtitim pak përgjatë bregut», — mendoi ai. Kjo do të ishte një shmangie me lezet nga ftesa për darkë. Pas saj, ai s'do të kishte të drejtë as të mbetej i zhgënjyer e as të fyhej.

Berta nuk tha asgjë, por këmbët po e çonin në atë shëtitoren e bregut që dukej se lihej qëllimisht në një gjysmëterr.

— A t'u kujtua ai f tarracës? — pyeti ajo.

«E dija, edhe ty do të të ndiqte pas vegimi i tij, e dija», — mendoi ai, me një kënaqësi hakmarrëse dhe iu përgjigj me një mohim të thatë.

— Nuk e pe më? — ngulmoi ajo.

— E pse duhej ta shihja? Unë fjeta për shtatë palë qejfe.

— E pashë unë. Ishte afërsisht në moshën tënde, i shëmtuar, pak si flokëkuq. U largua rreth orës 5 me një veturë të Tiranës. Një «Fiat» blu. Rrinte përbri shoferit, ishin vetëm. E mbante bërnylin jashtë xhamit dhe pinte cigare. Kur u ni-

sën, e flaku jashtë paketën bosh. Ishin cigare të jashtme.

— Gjithë ky vëzhgim prej detektivi, megjithatë mua s'më thotë kushedi çë! — tha ai. — Pse duhej ta hetoje me kaq imtësi atë njeri, Berta?

— Ashtu, vetvetiu, — tha ajo. — Kot! — shtoi me vendosmëri.

— Nuk të duket se ai hyri pak si shumë midis nesh?

— Nuk e di. Ndoshta. Mua aq më bën!

— Mos vallë ai mund të na e prishë edhe darkën?

— Darkën? Në asnjë mënyrë! Ne do ta hamë atë në një restorant të vogël, aty te moli. Është një lokal i kategorisë së dytë. E di që ty nuk të pëlqejnë lokale të tilla, po unë njoh përgjegjësin dhe të siguroj se do të hamë më mirë sesa në «Apolonia». Veç kësaj aty ne do të jemi krejtësisht të vetëm, të qetë.

— Meqë nuk do të na njohë askush?

Ai nuk u përpoq ta fshihte dëshirën ngacmuese të pyetjes së tij. Zëri iu vesh e iu bë pak gërnjar.

Takat e holla të sandaleve të Bertës trokitën pak më shpejt mbi asfalt dhe ai, mbetur një hap prapa, pa krifën e flokëve të saj bojë gruri teksa përshkujdte mbi supet delikate nga ecja e nxituar.

Restoranti i vogël në periferi nuk ishte aq i shkrehët sa pandehte Berta. Një motobarkë peshkimi rrinte ancoruar në molin aty afër. Ekuipazhi i saj, nga 8 djem me veshjet e punës, diçka po festonin. Ishte një tryezë ku me kohë qe përjashtuar ceremonia dhe rregulli.

Aleksi iu shmang vështrimeve të tyre që kishin filluar të merrnin atë ngulmimin e pacipë e disi të mjegulluar të pijes dhe zgjodhi tryezën që ishte në një si kthinë, afër sportelit të kuzhinës, megjithëse e merrte me mend që aty shfrynte era e gjellëve. Për sa kohë mbetën në shoqërinë e zhurmshme të peshkatarëve, ata nuk folën fare, thujse ua pengonte gjuhën nyja e një kureshtjeje të paqartë që hidhej nga skaji tjetër. Në lokal nuk kishte asnjë femër tjetër dhe përgjithësisht ky duhej të qe një nga ato vende ku femrat hynin rrallë. Përgjegjësi, i njohuri i Bertës, një djalë i ri me fytyrë të shëndetshme ku shquanin dy vurrata të kuqe mbi mollëza, u tregua shumë i sjellshëm. Ai i siguroi se peshkatarët do të niseshin pas pak për lundrim, po pavarësisht nga kjo, Aleksi e merrte me mend se Berta ishte penduar që e solli aty. Dhe jo aq nga ndonjë shprehje banale që përdornin djemtë, sesa ngaqë vuante, si ai, prej peshës së përgjimit të dikujt. Djemve gazmorë të turbulluar nga vera ky çift duhej t'u dukej disi i çuditshëm. Ajo, një grua e re me një pamje të brishtë, ai, një burrë solid në atë moshë kur lektisjet dashurore duken të dyshimta, ç'kërkonin në këtë natë të vakët verore në lokalin zakonisht të përgjumur të molit?

Berta hiqej si e patrazuar dhe kjo shtirje dukej se nuk i shkaktonte ndonjë mundim të madh. Vetëm ajo shprehja e njohur e një gëzimi të paprerë që i rrinte me aq lehtësi në fytyrën e saj të bukur, ishte ngrysur tani edhe më shumë prej hijes së buzëgazit.

«Si shumë pendime do të të mbeten në mendje nga takimi ynë në këtë qytezë të largët, ku

pandehje se asnjëri nuk do të bëhej kureshtar për ne të dy, Berta», — mendoi ai. Donte ta bindte veten se më në fund, si burrë që ishte, e kapërcëu ndiesinë bezdisëse se diku, dikush po të vëzhgon e përgojon. Po kjo ironi e heshtur ishte e pamjaftueshme. E dinte me kohë. Mendimet më të hidhura e më cinike mbijnë atëherë kur nuk gjen dot rrugëdalje. Rreth orës 9 peshkatarët u larguan. Ndërkohë kryekamerieri kishte shtruar për ta një tryezë te dritarja që hapej nga ana e detit. Përgjegjësi i ftoi të ndërronin vend. Në lokal mbetën vetëm tre pleq, që po hanin darkën me peshk të fërguar. Ata dukeshin në atë moshë kur, bashkë me shumë dëshira të tjera, shuhet edhe kureshtja. Ata mund ta ndienin veten krejtësisht të patrazuar e të vetmuar. Megjithatë, kjo qetësi e kjo heshtje, tani se pse dukeshin më të mëdha se sa duhej, sikur brenda po ngjizej ankthi i pritjes së diçkaje që do të vinte me poterë.

Përgjegjësi solli një shishe verë «Delvina». Shprehja e lumtur e fytyrës së tij e provonte më mirë sesa fjalët cilësinë e verës që ishte e një prodhimi të mbarë të vitit 1984.

— E paske vërtet mik këtë djalë, — tha Aleks duke shijuar verën.

— Jemi njohur vjet në shtëpinë e pushimit në Durrës, — tha Berta. — Që atëherë ma kishte bërë këtë premtim. Rasti e solli që të përfitosh më shumë ti prej saj.

— Pse më shumë?

— Sepse unë nuk e pi verën. Sidomos të kugën. Më bën keq, ti e di.

Ai u mundua të kujtonte që kur e dinte këtë dhe a e dinte vërtet, por nuk ia doli. Megjithatë,

vera ishte aq e mirë sa s'i linte vend të pezmatohet për kujtesën e tij.

— Aleks, unë desha të bisedoja me ty për një hall që më ka zënë, — tha Berta.

Ai ngriti kokën. Deri tani darka e tyre po kalonte në atë heshtjen që duket sikur bie për të shenjtëruar edhe më tej gjellët e shijshme e pijet e zgjedhura. Fytyra e bukur aty përballë përpiqej ta shprehte «hallin», po ajo brengë munduese atij i ngjau disi fëmijërore, sepse rrudhja e tipareve ishte paksa teatrale. Ai tha me vete se sonte aftësia e tij vëzhguese ishte çuditërisht e mprehtë dhe nga kjo provoi një përkëdhelje të sedrës.

— Është diçka tepër intime, por unë kam një besim gati naiv në ndjenjat e tua të mira ndaj meje. Ti më ke ndihmuar kaq shumë në ato vite kur unë fillova punën në Institut, sa s'mund të ta harroj kurrë, — tha ajo.

«Berta, sonte s'di pse ti do t'u japësh gjërave ca përmasa më të mëdha», — donte t'i thoshte ai. Por nuk tha asgjë. Mbështeti bërrylat mbi tryezë dhe vuri pëllëmbët në faqe.

— Një shoku im, një njeri që unë e quaja mikun tim, ja... po kaq të ngushtë sa edhe ty, ... ka rënë në dashuri me mua.

— Ah! — i shpëtoi atij një pasthirmë. — Seriozisht e ke?

— Po, sigurisht. Si mund të tallem me gjëra të tilla, — protestoi Berta dhe u duk e prekur nga habia e tij.

— Po, po, nuk mund të tallesh, — nxitoi ta qetësonte ai, — po kur ka ndodhur kjo? — shtoi thuajse kot, sa për ta shtyrë bisedën.

— Ka disa kohë. Unë... e quaja vërtet njeri

të afërt. Ti e di si jam unë me burrat, e hapur, e përzemërt. Kështu e kam natyrën. Mos vallë ky është një defekt imi?

— Nuk besoj!

— Ashtu them edhe unë. Pse duhet ta ngatërronjë ai çiltërsinë time, qoftë edhe dëshirën për t'i shfaqur disa intimitete, të cilat shumica e femrave nuk i bisedojnë kurrë me burrat, si një... si shprehje e një ndjenje tjetër?

— Nuk e di. Po ta njihja atë njeri, ndoshta do të thosha diçka më të përcaktuar.

— Nuk e njeh. Dhe mos më kërko të ta them emrin e tij. Më vjen shumë turp.

— S'ka pse të të vijë turp. Këto gjëra ndodhin...

— Ndodhin, po pse duhej të më ndodhte mua? Ti më njeh, unë vuaj jashtë mase edhe për gjëra të papërfillshme e jo më në një situatë si kjo...

— E, mirë, Berta. Nuk ka pse të shqetësohesh kaq shumë. Ti sigurisht ia ke dhënë përgjigjen dhe pas saj s'ke për të humbur asgjë, veç një miku të dyshimtë. Janë firo të natyrshme për një grua tërheqëse.

Ai ia kurseu qëllimisht fjalën «grua të bukur», ngase një nuhatje plot dyzime i thoshte se Berta sonte shumë veprime po i bënte me një pararendim të hershëm. Ishte ende një hamendje e mjegullt, së cilës gjykimi nuk donte t'i nënshtrohej.

— Sigurisht që ia dhashë përgjigjen, — përsëriti Berta. — U përpoqa ta bind se ai e ka keqkuptuar qëndrimin tim ndaj tij, se, edhe në qofsha treguar ndonjëherë më e afërt se sa duhej, për këtë e kishte fajin natyra ime, të cilën ai duhej ta kishte njohur... Mirë bëra?

— Një mënyrë mjaft delikate për të refuzuar, sidoqoftë. . .

— Po unë nuk mund të përgjigjem ndryshe, — tha ajo me vrull. — Ti e di, unë nuk dua të lëndo kurrë asnjëri. Ç'të keqe ka këtu?

— Asnjë të keqe, përveç njërës. Kur mospranimi bëhet me një butësi të tillë, atëherë burri nuk heq dorë.

— Ndoshta, — psherëtiu ajo. — Megjithatë, ai duhej ta dinte me kohë, sepse edhe miqësia jonë nuk është e re. Pak më e re se e jona. . . Ai duhej ta dinte se unë asqë mund ta shkoj nëpër mend tradhtinë bashkëshortore. Qoftë edhe një flirt, sado të vogël.

Alexi nuk u përgjigj. Gruaja përballë tij tani iu duk vërtet një krijesë naive. Po pas një grime ai mendoi se shpesh pas naivitetit fshihet edhe një djallëzi e stërholluar.

— Më duket se ti do ta ruash edhe më tej miqësinë me atë burrë, — tha ai.

— Dua! Miqësia e tij ishte e shtrenjtë për mua. Kur rrija me të, më parë, kuptohet, s'di pse e ndieja veten të lehtë, gazmore. Isha gati të llo-motisja me orë të tëra dhe ai të më dëgjonte. Më dëgjonte dhe pajtohej në çdo gjë me mua.

— Nuk qenka kushedi ç'burrë për të qenë, — tha ai me një shpoti që besonte se mund ta lehtësonte Bertën.

— Jo, s'ke të drejtë. Atë e çmojnë të gjithë ata që e njohin. Ndonjë nga shoqet e mia, madje, ishte ziliqare për miqësinë time me të.

— Kjo më habit ca. Nuk e dija deri më sot se zilia përfshin edhe miqësira kësisoj.

— Nuk trilloj, — tha ajo, me po atë ngrysje proteste.

— S'thashë se trillon. Kjo do të thotë se unë duhet ta zgjeroj konceptin që kam për zilinë. Ti ke të drejtë. Zilia është e gjithëpushtetshme.

— Aleks, të lutem ta marrësh me seriozitet këtë që të tregova, — shtoi ajo. — E keqja është se ai... nuk heq dorë.

— Pas një përgjigjeje aq të vendosur...

— Oh, mos më prediko tani se njeriut i duhet shpesh të dalë jashtë natyrës së tij e të tjera moralizime si këto, — tha ajo me mërzi. — Sikur unë të sillesha me vrazhdësi, kush e di ç'skena mund të më bënte. Ka rënë në dashuri si një çilimi. Me letra, me kriza xhelozie...

Në tryezë s'kishte mbetur asgjë. Aleks i përgjigjei më gllënjikën e fundit të verës dhe ajo se pse iu duk e thartuar. Tej, në det, ndizej e shuhej drita e farit. Atij i shkrepri një dëshirë e çuditshme që ta maste nëse ishin vallë të njëjta ndërkohët kur deti ndriçohej dhe errësohej. Kjo ngjante si një tekë pa kuptim, si një nga ato harrimet që truri i lodhur e i ngarkuar tmerrësisht, i kërkon vetvetiu për t'u prehur. Iu duk se ndërkoja e verbimit zgjatej më shumë sesa duhej, duke e kredhur gjithshka në një mister të padepërtueshëm. «Përse duhej të ma bënte këtë rrëfim, — mendoi. Pse pikërisht mua? Kaq shumë më çmon vallë? Kaq shumë i duhet këshilla e një njeriu të afërt e dashamirës, e një miku të afërt? E një miku të vërtetë».

Sapo e përmendi fjalën «mik», ai se pse pati një shtytje tunduese që të hynte në lëkurën e atij «tjetrit», mikut të padenjë të Bertës, që pas një

njohjeje të gjatë, guxonte e binte në një dashuri prej fillestari. Me Bertën mund të biesh në dashuri, po të mos e njohësh natyrën e saj të vërtetë, ku pas afërsisë, duhet të shohësh edhe distancën, pas hapjes edhe mbylljen. Në trurin e tij nisi të përvijohet pamja e mundshme e një burri, i cili gjithsesi s'duhej të ishte edhe aq i panjohur për të, siç donte ta bindte Berta, mirëpo figura që po i sajohej ishte tepër e turbullt dhe tiparet e saj posa përpiqej t'i bashkonte, shpërbëheshin e treshin.

Berta po priste. Pas atij rrëfimi, dukej më e qetë, sikur ishte çliruar nga një brengë e vjetër dhe atij nuk i bëhej të besonte se ajo grua që priste tani këshillat e tij, e kishte vërtet atë hall që thoshte apo gjithçkaje i jepte trajta hiperbole. U mat ta pyeste nëse burri i saj e dinte këtë që po ndodhte, po u tërhoq shpejt, i bindur se do të bënte një pyetje që do ta nxirrte pak si leshko:

— Ai vërtet ka bërë një martesë jo aq të goditur para 3 vjetësh, — tha ajo, — por kjo nuk i jep të drejtë të më mendojë mua me një ndjekje që është krejtësisht pa shpresë.

Ai tha me vete se, gjithsesi, duhej t'i përgjigjej thirrjes së saj të fundit për t'i thënë diçka të mençur, të dobishme.

— E para, ty të duhet ta qartësosh nëse ndjenja e tij është thjesht një dëshirë posedimi...

— Nuk besoj të jetë e tillë, — kundërshtoi ajo menjëherë.

— Moç u ngut, Berta. Ti nuk i njeh burrat si unë. Ka shumë burra që besojnë se asnjë grua nuk mund t'iu qëndrojë, mjaft që t'iu krijohen rrethanat e përshtatshme. Këta janë mendjeleh-

tët krenarë. Kur u kundërshtojnë, ata fyhen dhe sedra i bën këmbëngulës. Në sjelljet e tyre, ka edhe gjaknxehtësi, po edhe shtirje të mëdha.

— Por... nuk është i tillë. Ai është... si të të them... Unë besoja se ai ngjet mjaft me ty.

— Me... mua?

Berta pohoi në heshtje. Ai e pa gjatë drejt e në sy. Berta i uli sytë e saj të butë bojëkafe. Dukej se ato diçka kërkuan mbi pjata, por aty kishte vetëm skelete dhe koka merlucësh. Parandjenja e tij tani mori një ngjyrë të murrme.

— Po ndërkaq ti duhet të jesh bindur se ai nuk ngjet aspak me mua, — tha ai ftohtësisht.

Berta nuk iu përgjigj. Ajo trazonte me pirun në pjatën e vet. Trokitja e metalit mbi porcelan ishte nervoze.

— Në qoftë se ai kërkon prej teje shumë më tepër se kaq, atëherë miqësia juaj s'mund të vazhdojë më dhe marrëdhëniet duhen prerë në një mënyrë sa më të vrazhdë. Nuk ka për të bërë skandal, mos u tremb. Burrat që betohen se vuanë tmerrësisht prej një dashurie të papërfillur, përgjithësisht gënjejnë. Vetëm në mos qoftë i sëmurë psikik. Por ai nuk është i tillë, — tha Aleks i në një mënyrë që s'pranonte kundërshtime.

Ishte një nga ato të vërteta që dihen prej të gjithëve dhe që prandaj s'mund të quhen këshilla, por ai donte ta mbyllte me njëfarë mënyre bisedën e asaj darke. Tani e dinte thujse përfundimisht përse e ftuan, përse ia hapën zemrën, përse rrinte vazhdimisht ajo hije në buzëqeshjen e Bertës. Ishte një paralajmërim. Paralajmërimi i një gruaje të ndershme, vërtet, por sa i ftohtë e tinëzar, sa i vogël e meskin ishte ky paralajmë-

rim! Ai bëri një stërmundim të vërtetë të nervave për ta përmbajtur shfryrjen që i shkaktonte kjo gjendje dhe thirri kamerierin për të paguar. Berta mundohej të kuptonte diçka nga ai veprimi i shpejtë i tipareve të tij. Ishte një grua që besonte shumë te zgjuarsia e vet, po këtë herë nuk shqoi asgjë të përcaktuar.

Megjithatë, me intuitë e kuptoi se këtë herë zgjuarsia e saj, ku trazohej keqas edhe dinakëria, e tradhtoi në një mënyrë që s'e priste.

E kishte humbur përfundimisht atë njeri që donte ta mbantë mikun e saj. . .

Njerež
në
udhëkryde

Loja me qeleshe

1

Të kuptohemi drejt! Unë, Maksi Seferi më quajnë, nuk ia kisha për borxh gjithë ato ndere që i bëra, megjithëse plaku qe i ati i drejtorit të Institutit tonë. Aq më tepër kur drejtori sapo qe emëruar, pra ende s'më lidhte me të asnjë lloj ndjenje apo miqësie. Më pati thënë se mjaftonte t'i bënim një telefon në fshat dhe ai, plaku i tij domethënë, do të zbriste me kalë, me mushkë apo më këmbë. Ç'më duhej mua me se, le të zbriste si ia donte qejfi, dhe ne do ta merrnim për në Tiranë me mikrobuzin tonë. Se për ç'punë a për ç'hall do të vinte në Tiranë te i biri, mua nuk më hante malli. Nuk e kam zakon të fut hundët në jetën e të tjerëve, aq më shumë për gjëra të rën-

domta si shkaqet e udhëtimit të një fshatari të i biri, drejtor i porsaemëruar në një institucion shkencor të rëndësishëm, siç është ai yni.

Meqë ra fjala, ashtu shkarazi, duhet t'ju them se emërimi i tij na pati çuditur ca. Ishte një nga ato rrufetë në qiell të qëruar. Ne, specialistët, po edhe të tjerët, dy muaj që mbeti i zbrazët vendi i drejtorit, ngritëm e rrëzuam nja dhjetë kandidatura të mundshme për atë post me peshë, e mjaft të lakmuar. E përsëris «të lakmuar», sepse te ne drejtori është me autoveturë. Sot, mor vëlla, të jesh drejtor pa veturë, je një hic. Vetura, marka s'ka fare rëndësi. mjaft të lëvizësh mbi katër rrota, është gjë e madhe. Nuk është vetëm çështje prestigji, se njeriu e fiton prestigjin edhe duke bërë emër në shkencë apo në art. por ato katër rrota që janë nën urdhrin tënd e në pritmëri për tv, sidocoftë janë... Janë rrota! Dhe nuk e kanë thënë kot të mëdhenitë në shkencë a në filozofi, se cili tani s'po më kuitohet mirë, se rrota, domethënë shpikja e rrotës, ndrvothoi botën.

Po nuk i ramë në shenië asnjëri me parashikimet tona. Cudi për t'u çuditur, ë? Ndodhi! Nië nga ato rastet e rralla, kur asnjë thashethem nuk nëmbushet. Sollën djalin e këtti plakut prej një fshati të largët malor, nië fshat aq i thellë, i humbur e i vogël sa s'të bëhet të besosh se mund të nxierrë nië drejtor. Dhe, rrabë për t'u habitur, sado që iam përvojekur, ende nuk kam arritur të zbuloi ku i ka rrëniët, kush ia ka vënë shpatullat që të ngrihet aq lart. Në tërë farefisnin e tij, përfshirë edhe lidhjet krushqërore që shpesh janë më frvtdhënëse se ato të fisit, nuk gjeta dot asnjë njeri për të qenë, domethënë njeri me fjalë të

rëndë që zë vend, përveç një kushuriri të dytë, kryetar kooperative i pazgjedhur në forume. Pra, pa peshë edhe ai.

Nuk them, emrin ia kishim ndier, kishte botuar disa studime që thoshin se ishin me interes shkencor. Gjynah mos paça, unë vetë nuk i kisha shfletuar, jo aq për mungesë kohe sesa nga që autori i tyre s'ishte asgjë tjetër veçse një inxhinier i thjeshtë në një qytet të vogël industrial, aty diku... E them me sinqeritet të plotë. Po në këtë pikë jam i detyruar t'i nënshtrohem opinionit të plotë. Po në këtë pikë jam i detyruar t'i nënshtrohem opinionit të përgjithshëm; nuk jam kokëbuall. Ul kokën me respekt para instancave zyrtare dhe po e pranoj se është burrë i zoti; po e pranoj se në Tiranë e sollën me hak, veçse në këtë pikë e kam një rezervë. Tërë ajo Tiranë e madhe nuk kishte, mor zot, një specialist tjetër? Se kështu nuk vihej në siklet as strehimi, as kuadri i arsimit (e shodia është mësuese në tetëviece). Këtu, që mos keqkuptohemi, nuk e kam fjalën aspak për vete, megjithëse në ato dhjetë kandidatohashtemë (po e krijoj edhe unë një fjalë të re të përngiitur, sic bëjnë shkrimtarët, të mbahet mend që është nga Maksii Seferi) erdhi rrotull edhe emri im. Jo, jo, larg doftë, ç'më duhet mua ajo kapë e gjelbër, kur thoshte e ndiera gjyshia ime. (S'di tamam ku e kishte prejardhjen kjo kapa e gjelbër, po ajo me mencurinë e saj popullore e thoshte pikërisht me kuptimin e përdorur prej meje). Unë dua të më lënë të qetë në atë këndin e laboratorit tim, në mes të peshoreve analitike, të më lënë të shijoj me nerva të zbutur e me shpirt të patrazuar atë kafënë ekspres në «Arbëria» dhe atë gotë

birrë në mbrëmje te bar «Sahati». S'më keni për karrierë mua, e them me sinqeritet të plotë. E çë se jam 35 vjeç? Mos vallë kur je 35 vjeç duhet të jesh edhe karrierist?

Mirëpo ja, djali i atij fshatit nga mali (as emrin nuk ia di fshatit) sapo futi këmbët në institucionin tonë, zuri të hedhë vickla. Kuturu, xhanëm, po në të zëntë ndonjë nga ata shkelmat e hedhur ashtu, s'dihet ku të degdis! Prandaj, ta them sinqerisht, mua m'u bë qejfi kur m'u lut t'ia sillja të atin nga fshati, meqë po shkoja me shërbim në krahinën e tij. Shërbimin nuk e sajoi ai qëllimisht, të mos i bie më qafë. Për mua, po të donte ai, mund të dërgonte «ARO-n» e tij dhe ta sillte të atin, se plak njeri ishte dhe pastaj, kush do t'ia mbante dorën? Por, si i ri që është, do të duket parimor. E përkohshme kjo! Sa t'ia ndiejë lezetin rrotës. Shërbimin e sajova unë vetë. Natvrisht, sepse më kishin ardhur edhe ca zëra nga dreitoria, i kam ca shokë aty, edhe unë nuk punoi më kot prej 12 vjetësh në këtë institucion shkencor, më patën thënë se ai kishte shfaqur njëfarësoj pakënaqësie ndaj meje. (Vicklat e mushkës!) Jo ndonjë grië të madhe, xhanëm. Më duket pa ambicie ai dialë, kishte thënë! (Au, dialë! Dhe të mendosh se s'është as 2 vjet më i madh në moshë. Shikoni si e lëshoi në giuhën ca njerëz kur u zë bytha karrige të butë!) Çështë e dreita, dreitorit të mënarshëm, Arshiut, unë ia kisha marrë dorën. Po iua them një sekret, miqësisht e sinqerisht, mbase nuk e dini. Që u duhet marrë ana shefave, këtë urtësi kush nuk e di. Por si duhet bërë kjo, këtu ta dua mendjen. Disa venë e ngatërrohen me këmbët e veta aq keq sa bien viktima të budallallëkut fë

tyre. Përpiqen të zbulojnë ndonjë dobësi të drejtuesit, ta zëmë oreksin e tepruar ose nepsin pas pijeve, që të mos e ngasim më tutje me veprime të tjera që pjellin rushfetin e më the të thashë. Dhe, pasi e zbulojnë dobësinë, përpiqen ta kthejnë atë në forcë. Për vete, kuptohet. Mirëpo, siç thashë, jorrallë u del për hundësh, se, sido që të jetë e kushdo që të jetë, tjetri mund të mos dojë që pikërisht ti të jesh ai që ia di dobësitë, nuk do të hajë e të pijë me ty, sepse s'i pëlqen surrati yt ose se i ka boll miqtë e tjerë që e vënë dorën në xhep, e s'do ta hapë lojën shumë. Veç asaj, si i bëhet kur ai tjetri nuk e shfaq pikën e dobët, si ky i porsaemëruari ynë?

Ja, këtu qëndron sekreti! S'ka njeri pa pikë të dobët. Edhe ai më i përsosuri, më shenjtori, është i pafuqishëm ndaj... familjes, prindërve, fëmijëve. (Gruan nuk e përmend, se edhe t'ia gjesh anën duke u lidhur me të, është thikë me dy presë). Dhe ja përfundimi im: Doni t'i hyni në zemër eprorit tuaj? Hyni në zemrën e anëtarëve të familjes së tij. Ah, sa peshë ngre një vlerësim i bërë për ty nga urtësia e pleqërisë, e nënës plakë, të themi. «Ç'e kishe atë shokun e punës, o bir, xhevahir dialë!». Kjo është rruga që ju propozoj unë, Maksi Seferi...

2

Ta kini vëth në vesh prej meje, Dolo Vilëzës, plak 70 e kusur vjeç. Mos e merrni për flori çdo gjë që ndrit. Këtë s'e kam shpikur nga koka ime. Po jua sjell në hatër, meqë ashtu e solli çarku.

Ja kështu, ma zuri syri mua në fillim atë djallë: të qeshur, të afruar, me një barrë mend. Do të thuash ti, me ç'kandar ia peshove mendjen. Dolo? Epo këtu të dua! Kam edhe unë kandarim tim. E kisha më mirë, se tani nuk e kam më. Si, qysh e tek, pse nuk e kam më, bëni durim, se do t'jua shkoqit një më një. Ta ngas llafin se ai kandari im e peshonte me okët e mëdha nderimin për plakun. I të riut për të moshuarin. Se, me ç'po na shohin sytë e po na dëgjojnë veshët, sikur po bën firo ai respekti i vjetër për pleqërinë, ai që e patëm ti dhe unë, o vërsniku im, për më të mocmit. Bëj hesap kur edhe në fshatin tim ca ftujakëve u është hërë goja kamare dhe kërcejnë nëpër mbledhje si kërrja para gomarit e më të japin mendie e më të mprehen me më të mëdhenjtë. Majë gjuhe e kanë atë fialën «unë s'jam dakor...»

Ca e ca thonë se kjo është punë e mbarë. Çka, mbase unë për, vete jam dru me gdhë e s'marr të carë nga kio anë, ama, thuaj si të duash, ka një barrë lezet kur giatë muhabetit i riu nuk ta pret llafin dhe të shikon në gojë! Ja, ashtu edhe ai firauni! Bëri mundim e u ngiit deri në fshat nëpër atë palo rrugë që t'i siell zorrët në gojë nga gropat. Mund të dërgonte vetëm shoferin, po të donte, apo jo? Po ja, na begenisi, u ngjit edhe vetë. Dhe, ke parë ti, as për drekë nuk pranoi të rrinte. «Më fal, baba Dolo, më thoshte (baba më thoshte, as xhaxha, as xha!), po duhet të arrijmë në Tiranë në orën 6 të darkës. «Pse, ore, sheqeri në ujë u ka rënë e po tretet? Pasdite s'ka as zyra, i them unë. Po ai, gjithë me nderim, në të tijën: «Sonte unë duhet t'i jap fund aksecilës punë për zyrën, për qeverinë e kishte llafin, s'dua të më

skuqet faqja nesër në mëngjes!» Mua zemra det!
Lum im bir për ç'shokë që paska, thashë. Ore,
nganjëherë ne pleqtë gijkojmë si matufër, jua
them unë dhe vëreni vëth në vesh. Na duket
sikur vetëm neve na është dhembur puna, kurse
këta të sotmit janë ku rafsha mos u vrafsha, pas
qeifeve. Po s'është ashtu. Ja, merr si shembull
këtë djalë, e llafosa veten. Si të mos vejë mbroth
puna e qeveriut me diem të tillë që edhe byrekut
të plakës sime i bëjnë naze? Se, meqë na e solli
llafi, byrek si të Kalies sime, ëhë, as kini ngrënë
as kini për të ngrënë, në mos arçi ndonjëherë my-
safir në fshatin tënë!

Hë, se tani më doli tamam në shteg ajo që
desha të them. Zaten, ime shoqe u bë sebeb për
atë që na ngiaun më vonë, në makinë. Po edhe
ajo e giora për mirë u nis, ma ka merakun sa
herë marr udhë të giatë, jo vishi benevrekët e
leshita, jo merr edhe një zhile, gjithë prej leshi,
se s'dihet si kthen moti... Moti, ç'është e drej-
ta, nuk kishte sy për mbarë. Që në mëngjes ishte
shtruar këmbëkryq një miegull e hidhur që të
digite futin. Po të ngrihej, mund t'i hante udhë
shiu. Shoferi, një si vulëhumbur më dukej, gër-
xhel, pa gojë, jo si gjithë shoferët, na nxitonte
edhe ai, se, të niomej xhadeia, mund të bënim
xhiro, thoshte. Ta kthej llafin prapa, merre që
merre qeleshen, m'u qev plaka. Mui e mirë, moj
e ligë, po ç'e dua këtë qeleshe në Tiranë. Le që
tani s'para i mbainë, po unë jam brenda në maki-
në, s'më zë as shiu as breshri. Po ndahej ajo?
Nuk i dihet kurrë rrugës, thoshte, ja zbrite gjë-
kundi të derdhësh ujin e hollë, pse të të laget
koka? Harrove ç'hoqe kur more atë ftohmën e

damarëve të kokës? Histori më vete edhe kjo. Unë e dija që njeriu nuk merr ftohme në kokë, mirëpo këtë xhevahir e nxori nga goja doktori që kishim këtu poshtë në Xuxullas. Atë mot më ishte qepur një kokëdhembje që s'më ndahej! Ama, për doktor që ishte, i shuari! Më kanë thënë se tani ka nxënë zanat vetëm për sytë. Me të dëgjuar e kam, s'ma ka sjellë rasti (dhe mos ma sjellte kurrë!) të vete e të vizitohem tek ai. Kur s'të ndrit dielli i mëngjesit, i ndajnatës do të të ndritë? Çka, se më mori barra mënjane nga ai doktori që më tha «ke ftohme në kokë» dhe ika nga muhabeti. Plaka, bëri si bëri, e futi qeleshen time në torbën me ftonj. Hë, se m'u kujtua edhe një gië për të qeshur. Na u bënë ca ftonj të mëdhenj këtë vjeshtë që c'të të them! Hvri qeleshia mbi ftua, mbi një të vetëm, ore, për atë bukë që ha, dhe u mbush! Si një kokë ftoi me qeleshe!...

3

Anana, të qeshurën e asaj dite! Më bidheshin plackat e barkut përpjetë, thosha se mos më këputeshin. Ju bëj be e rrufe për këtë unë shoferi i mikrobusit me targë TR 08-688. Si s'më iku timoni nga dora në ndonjë kthesë, edhe sot e kësaj dite bëj çudi!

Po prisni, prisni, me radhë e me sërë cdo gjë! Ai, Maksi Seferi, ma pruri në majë të hundës që në qytet. O vemi e marrim babanë e drejtorit në fshat, thotë, o s'ka carë tjetër. More vemi, po e kam benzinën me këtë, ia bëj tetshen unë. Që t'ia tho-

sha drejtpërsëdrejti se drejtori nuk na ngarkoi të vinim deri në fshat, s'ia vlente fare, se ai e kishte përgjigjen majë gjuhe, drejtorit ashtu i takon të thotë, po ne duhet të bëjmë tonën. Ndonjë gjë të tillë do të thoshte, i kam dëgjuar edhe më parë këto dredhje. Prandaj, më mirë... tetshen! S'po nxjerr kushedi ç'sekret de! Të gjithë shoferët e bëjnë këtë marifet kur nuk duan të bëjnë rrugëtime pa bereqet! Mirëpo tetëshen ma bëri ai! Se nga u vërtit nëpër qytet, kur më vjen me tallonat e benzinës, me vulë bile! Është i shkathët për ca gjëra, qerratai. Sikur nuk e di unë për se u bë copë! T'ia hedhë ndonjë tjetri ato, jo mua. Goja më përton, po jo truri, ama! Rri aty në timon, shoh rrugën (s'kam bërë asnjë aksident sado të vogël, e them jo për mburrje, po ajo që është, është!), ama ua blej mendjen gjithë atyre që shpie poshtë e lart, në tepsi ua vë! Se, kur janë me mua, me vuvin, thonë, u hapet edhe më shumë oreksi për të lllomotitur. Le, po na la pa ngrënë edhe drekën! Shyqyr që na vuri plaka ata kuleçët e lyer me mjaltë dhe atë djathin e fortë, se do të mbanim barkun me dorë!

Te agjencia morëm katër pasagjerë: një çift të moshuar që më duket se udhëtonin për rast vdekjeje, se rrinin të vrarë e të mërzitur, dhe dy vajza, studente, thanë. Vajzat ishin të lezetshme, i shikoja kur e kur fytyrat e tyre nga pasqyra. Të ëmbla, ç'të thuash! Kur hipën vajzat, ai ia lëshoi vendin përmbri meje plakut. Ky nuk donte, po a i ndahej Maksi? «Tani që jemi në rregull me çdo kontroll, — thoshte, — nuk ka pse të rri unë përpara». Demek, qëparë, kur zbritëm nga fshati, nuk paskeshim qënë «në rregull», se mo-

rëm një dy fshatarë pa bileta! Ç'ta zgjat? Nderi nder për plakun, ama aty ndenji edhe më pranë vajzave. Ia donte hunda një çikë muhabet me to, është i thekur nga ajo anë.

Nuk shkoi shumë dhe zunë të çuçuritnin. Fliste ky. Ato kukurisnin, sefte mbyturazi, pastaj me zë të lartë. Më kapte veshi copëra barceletash, i kisha dëgjuar kushedi sa herë, s'më vinte fare për të qeshur. Ç'të qeshësh me gjëra bajate? Pastaj ishin edhe ata të përziturit në makinë, s'të bën shpirti të qeshësh kur ai tjetri përbri teje e ka shpirtin vrer.

Por qesha edhe unë më pas, siç ju thashë, nuk e mbajta dot veten. Ama se mos ju vete mendja dhe pandehni se qesha me barceletat e tij, ore! Jo, jo, ato i dinin edhe sediljet e makinës. Ndryshe ndodhi, prisni t'jua rrëfej.

Aty më të hyrë të fshatrave të Peqinit qyfyret e tij u zbrazën, mirëpo, meqë e kishte marrë përsipër t'i argëtonte e t'i kënaqte zonjushat, ai shpiku një lojë. Kur them shpiku, e kam gabim, se ajo e shpikur ka qenë. Duhej të thosha se u kujtua për atë lojë. U përkul nga bukuroshkat, e pashë nga pasqyra edhe këtë dhe seç u tha. Pastaj bëri me dorë nga rruga. Njëra nga ato, bjonde ishte, rrahu shuplakat me qejf. Bre, bre, thashë unë, tani do të gajasemi. Ndonjë budallallëk u ka thënë, çfarë tjetër. Kur ia thirri me të madhe e dyta, ashtu po i them, se s'ua mësova dot emrat.

— Një për mua! — dhe shënoi nga ana e khadesë.

Herë pas here shfaqeshin fshatarë të atyre anëve, që ecnin kush më këmbë, kush me kafshë

samari, të qetë. S'di ku venin në ndonjë sebep apo për shkak të shiut që vesonte, po shumë nga të moshuarit mbanin qeleshet rrëzuar mbi sy.

— Dy për mua! Me një të shtënë! — thirri ai garipi.

E më të krisi, or ti, për ndonjë gjysmë ore një garë, një gërgërimë e një gallatë, se edhe ato lemrat qëlluan gojëçorape, që ç'të të them! Mua më erdhi në majë të hundës, po përtova të flisja. Kështu jam unë! Jo se përtova tamam, po jam i sjellshëm. Hë, se do të lodhen, thashë. Pastaj edhe këmbësorët me qeleshe po pakësoheshin.

Kur... bishti i syrit vete e më kap plakun. Unë kujtoja se po dremiste, meqë para se të fillonte loja me qeleshet e pashë që iu var koka dytri herë. Mirëpo, me tërë atë batërdis që bëhej, edhe i vdekur po të ishte, do të ngrihej. E shoh se si e kthen kokën, vrenjt vetullat, kafshon cepin e mustaqeve. Gërmushet përbrenda dhe s'di ç'të bëjë. Epo, ka të drejtë, thashë, ia trembën gjumin. Pleqëri, mor vëlla!

Kur... prapë, papritur, sikur i shkrepri në mendje ndonjë gjësend që e kishte harruar, ngrihti përmbi gjunjë torbën që e kishte nën këmbë dhe seç zuri të kërkonte aty brenda. Gishtërinjtë i dridheshin. Nga inati, e pikasa unë. Ç'bëri, thoni ju? Kot, mos e vrisni mendjen, se nuk e gjeni dot!

Nxori një qeleshe të re, të bardhë, nga ato me pipëz, dhe e vuri në kokë.

— Dymbëdhjetë për mua! — thirri e para ajo bjondja me surratin pak si kulaç.

Kishte goxha kohë që s'na kalonin pranë fshatarë me qeleshe. Maksi nuk i përpoqi duart,

siç bënte kur fitonte bjondia. U nemit. E ktheva pasqyrën që ta shikoja akoma më mirë. Ishte zverdhur.

— E lëmë lojën, më mirë, — tha dhe u afru: te ndjenjësja e parë. — Ne, xha Dolo, sa për të kaluar kohën! — shtoi.

— Shikoni punën! — iu përgjigj plaku, pa e kthyer kokën.

— Nuk kemi asnjë paragjykim... rruga mezi shtyhet!

— Shikoni punën, — tha prapë ai.

Po myteberi s'donte t'i ndahej me aq. E kuptova pse, po e kuptuat edhe ju, mos e bëni hasha. Donte t'i hidhte verës ujë, qerratai!

— Mos u lodhët? Doni të qëndrojmë në Kavajë për një kafe?

— Jo bre, ç'është ajo e lodhur! Edhe unë për qejfin tim u mora me një lojë. Kur ju numëronit qeleshet, unë numëroja gomerët. Kaq janë jash-të, shto edhe kaq brenda, — thosha. — Ç'të bëja, zbavitëm edhe unë, kaloj rrugën!

Maksi u zbyth e u ul në vendin e vet, në squkë. Vetëm ato çupërlinat vazhduan të dërdëllitnin, po më therçin mua në i dëgjonte më ai!

Leskrat e varakut

Novelë

1

U bë si u bë, këtu nuk do të rrimë të rrahim ujë në havan për të gjetur nga i erdhi uji mullirit, kur e shohim që mokrat e tij zunë e po bluajnë. . . Siç kish ndodhur shpeshherë, dikush u kujtua për Duro Malltezin, atë djalin gojëmbël që u bindej kokulur të gjitha vendimeve që merreshin për të, transferimeve, uljengritjeve. Ndoshta, pikërisht ajo përvuajtje e heshtur me të cilën i priste vendimet ua sillte prapë në mendje figurën e tij me atë ecjen paksa komike prej patoku që në ditët e zymta të rënieve bëhej edhe më patokore.

Njerëzit e tërhequr zakonisht harrohen, por

me të sepse ndodhte e kundërta. Bisedat që bëheshin, ishin pak a shumë të tilla:

«I shkreti djalë! Sa e ka humbur pas asaj që i ndodhi!»

«Njerëzit me sedër i vuajnë më shumë rrëzimet. . .»

«Dhe kur mendon se ai ishte gazi i të gjitha mbledhjeve!»

«Ju kujtohet ai rrengu që i punoi Fotaqit me ato bejtet për ekipin e kontrollit?»

«Ç'thua! Si s'më kujtohet?» Jepi tonin konferencës, o burim i eksperiencës!»

«E dini. . . kam përshtypjen se dikush nuk ia ka falur ende atë shaka, përndryshe s'ka pse të harrohet kaq kohë në një vrimë të humbur një djalë i shkathët si Duroja!»

Pas këtyre bisedave emri i Duros zinte e lëvizte nëpër projekte kuadri, në krye si një kandidaturë e papërfillshme, «ja, e vumë, se s'gjenim dot tjetër, por ai është kandidaturë e tretë. Dy të parat, sigurisht. . . janë me përparësi.»

Pastaj qerthulli diku qëndronte dhe atëherë me tërë shkathtësitë e veta Duroja zhvendosej përpara.

Për vendin vakant të përgjegjësit të Shtëpisë së Kulturës në P. u gjet tamam ai, Duro Malltezi. Që ta dimë, shtëpia e kulturës nuk qe nga ato të mëdhatë e qyteteve kryesore. Nuk ha inat, Duros mund t'i shkreppte edhe yll më i madh, por, kur ndodhi ky emërim, ylli i tij ishte pak si në të kleitur. *I kleitur* nuk do të thotë *i shuar*. Fryji dhe lëshon xixa. Kishte ai aq miq e dashamirës, ngjeshur në një brez, që u shkante fjala për një vend si ky në qytezën e punëtorëve të fermës. Ata

mund t'i bëheshin furka për ca kohë, gjersa pema të lëshonte vetë rrënjë. Dhe ajo do të lëshonte, do të lëshonte...

Duro Malltezi ndihej mjaft i kënaqur nga detyra e re. Fatmirësisht, sipas një zakoni të hershëm, në atë qytezë gjithë përgjegjësit thirrreshin drejtorë. Dhe, thuaj ç'të duash, ndryshe tingëllon kur thua drejtor dhe ndryshe përgjegjës. Fjala drejtor ta mbush gojën plot. Kurse fjala përgjegjës, me ato përr-përret e fillimit, të mbetet nëpër dhëmbë.

Me përjashtim të masovikut Nesti Xhungo, vartësit e tjerë, drejtuesi i muzikës, Koz Vasili, bibliotekarja, kinomekaniku, banakieri Hito dhe pastruesja e përdornin me zell fjalën drejtor. Po ai ishte i bindur se do ta thyente edhe masovikun që vetëquhej regjisor dhe që paskësh llapur andej-këtej se në organikë ishte një vend për përgjegjës-masovik dhe një tjetër për regjisor, fjalë që nënkuptonin se ai, Duroja, u dashka të bënte edhe detyrat e masovikut.

Pa shkelur mirë në atë institucion, Duro Malltezi e dinte me siguri se aty punët ishin lesh arapi. Dhe si mund të ishin ndryshe, përderisa tufa kishte mbetur pa bari, kurse muzikanti Koz Vasili, si përgjegjës i përkohshëm, s'merrte erë fare nga anët organizative, siç janë planet javore, mujore e më the të thashë. Por Duroja nuk ishte nga ata lloj drejtorësh që bubullojnë qysh ditën e parë se «kësaj rrëmuje i duhet dhënë fund dhe të gjithë, me mua në krye, duhet të mobilizohemi e t'u rrimë detyrave qiri në këmbë!» Jo, jo! Ai e vëzhgoi gjendjen me durim sikur të ishte një mysafir i përkohshëm dhe, ndonëse i patën

thënë që punët nuk vinin keq, në krye të muajit erdhi në po atë përfundim ku pati arritur para se të shkelte aty, domethënë lesh arapi.

Iu përvesh punës me atë zellin e tij shkrep e vetëti, si ajo rrufeja e largët që, do s'do, na detyron ta ngremë kokën dhe ta shohim qiellin me trembje. Bëri mbledhjen e parë.

Ishte në të hyrë dimri, soba kërciste për shtatë palë qejfe. Të gjithë rrinin rreth tryezës, përveç pastrueses Caje, që ndenji përbri sobës. Atë nuk e kishin thirrur më parë në mbledhje kësisoj, prandaj pandehte se ndodhej aty vetëm për të ushqyer sobën me dru.

— Shokëni, na duhet ta pranojmë ballazi se këtu punërat nuk na shkojnë aq mirë, — filloi Duroja. — Ta pranojmë, dhe pastaj, si ata qetë e urtë, ta futim kokën në tevlig, të mbrehemi mirë dhe me forca të bashkuara e me sulm ta shkuhim nga balta këtë Pallatin tonë!

Me kalimin e kohës Duroja hoqi dorë nga ato shprehjet fraziste të rinisë së vet. Tani mundohet të fliste popullorçe, me figura, po, me që huqi i rinisë nuk harrohet lehtë, kjo e folur i dilte shpesh e shartuar me fjalët e vjetra zhurmëmëdha.

Ai i vërejti me radhë fytyrat e bashkëpunëtorëve të tij të afërt.

— Institucioni ynë nuk quhet pallat, po Shtëpi Kulture, shoku përgjegjës! — tha Nesti Xhungoja. Me ato buzët e holla palosur rreptë e me atë ballin leshrënë me ca rrudhëza të vogla, ai ngjante si trupëzim i seriozitetit, po Duroja pati dëgjuar se ishte rrufjan i madh e sajonte turli anekdotash.

— Pallat, shoku masovik, pallat! — ndërhyri

Duroja me vendosmëri, — se Pallat na e ka bërë Partia dhe ashtu duhet ta mbajmë!

— Në këtë kuptim që i dhatë ju, jam dakord!

— Thashë me forca të bashkuara, po ç'do të thotë me forca të bashkuara? Do të thotë të mos shohim vetëm detyrat tona sipas profileve, por edhe ato të shokut. Ta zëmë, mua më bie në sy se pastërtia në institucionin tonë çalon...

— Qy', drejtor-o! — kërceu Caja.

Kur thoshte qy' në vend të qyqja, të gjithë e dinin se Caja ishte prekur në shpirt dhe mund të qante.

— Ta zëmë, de! Se e thamë, nuk të vramë. Ja, unë vura re ca rangulla si tabutë aty nën shkallët. Një shkrepëse të bjerë, i doli flaka në majë pallatit. Ç'duhet të bëj unë në këtë rast? Unë duhet t'i heq e t'i çoj në zdrukthëtari t'i përdorin për dërrasa, jo të më vijë rëndë, meqë jam drejtor!

— Ato janë podiumet e korit e të teatrit. shoku drejtor, — u hodh Koz Vasili, — s'kemi ku t'i mbajmë, se skena jonë s'ka xhepa!

— S'është momenti për shakara! — vërejti Duroja.

— Nuk bëj shaka. Ju e keni parë vetë që skena s'ka xhepa.

— Ne të zanatit xhepa u themi atyre ndarjeve anësore ku vihen dekoret, — sqaroi Nesti Xhungoja.

— Xhepat unë i di me kohë, shoku masovik, se. kur kam dalë unë në skenë, ju ende belbëzonit nëpër çerdhe, po e kisha fjalën që ato tabute përbëjnë rrezik zjarri dhe unë nuk ia kam ngenë

të ha ndonjë gjobë nga zjarrfikësit. Atyre ose do t'ua gjejmë vendin, ose do t'i prishim!

— Ashtu, drejtoro, të keqen, — tha Caja, — se edhe minjtë aty i bëjnë strofkat.

— Ja, kjo është e tmerrshme! Për një institucion kulturor minjtë janë skandali më i madh. Merreni me mend të na kalojë miu në skenë gjatë shfaqjeve.

— Po kori ku do të qëndrojë? — pyeti Kozi.

— Në shesh! — tha qetë Nesti Xhungoja.

Duros iu bë se ai e tha këtë seriozisht, mirëpo dyshimi ndaj tij nuk e la ta përkrahte.

— Duhet ta gjejmë një zgjidhje, do ta gjejmë! — dredhoi. «Nuk ia shkon dot ujin nën rrogoz Duros ti, more bukurosh, — mendoi. Prit sa t'u hyj pakëz atyre hilerave të zanatit tuaj, pa flasim bashkë pastaj!»

— E pata fjalën te bashkëveprimi që duhet të na karakterizojë, — vazhdoi, — prandaj e zura fillin nga fundi, nga Caja jonë punëtore. Që unë të mos turpërohem të bëj detyrën e saj e anasjelltas...

Cajes iu ngjit purpuri në fytyrën e zeshkët. Shumë po e merrte nëpër gojë ky drejtori i ri...

— Më shau me atë ana.. e sjellë, o Nesti? — pyeti ulët.

— Përkundrazi, Caje! — tha ky.

— Shoku masovik, unë s'kam mbaruar!

— Caja nuk e kuptoi ç'deshët të thoshit me fjalën «anasjellas», shoku përgjegjës. Unë e sqarova se ju deshët të thoshit që as ajo s'duhet të ngurrojë të bëjë detyrën tuaj!

— Qy', drejtoro! S'merr vesh Caja asaj ane, mshesën di Caja!

— Të mos i marrim shembujt kallëp, de! —

u moroje Duroja. Tani të ulemi këmbëkryq e të shohim ku jemi me veprimtaritë artistike...

Të hënën tjetër, për së mbari, Duro Malltezi arriti para godinës në orën 6 e 40 minuta. Dyert ishin të mbyllura. Tha njëherë të kthehej për një kafe në lokalin e vogël të sheshit, mirëpo pas xhamave pa Nesti Xhungon që pinte fërnat me drejtorin e parkut të mallrave, dhe u pendua. Fytyra gjatoshë e masovikut mbante një shprehje të djallëzuar, kurse drejtori i parkut rrinte me dhëmbë jashtë...

«Me siguri i tregon barceleta, — mendoj Duroja. — Për kë vallë?» Tundi dorën para fytyrës sikur dëbonte një mizë. E përzuri pandehmën fyese se mos barcoletat ishin për të dhe i merakosur tha me vete se, sidoqoftë, ky masoviku kishte shumë shokë të qyfyreve. Nuk duheshin mbrehur qetë shumë me të. . .

Nxori orën e xhepit dhe e mbajti pak në pëllëmbë. Ishte një orë e vjetër me kapakë të ndritshëm si të larë me flori, kurse qosteku kishte vërtet verdhërim floriri dhe rrëzëllinte mbi stofin e jelekut. Vendosi të qëndronte aty ku ishte dhe ashtu siç ishte, domethënë me orën e xhepit në pëllëmbë, ndehur përpara. Qe një pozë e ngrirë, e cila përngjante me atë të gjyqtarëve të atletikës, teksa presin fundin e vrapimit për të shkelur kronometrin. Ai ndihej i nxehur nga vonesa e varësve të vet dhe nuk i kontrollonte dot gjestet.

E para u duk Caja. Figura e saj trashaluqe,

veshur me dy-tri funde njëri nën tjetrin e me pantallona doku jeshile, vinte nëpër shesh sikur rrokullisej një fuçi. Duroja ia tundi orën para fytyrës dhe ndjeu dihatjen e saj të lodhur.

— Qy', drejtoro! — murmuriti pastruesja duke çuar njërin pas tjetrit fundet, derisa gjeti çelësat në xhepin e pantallonave. Pastaj erdhën të tjerët. Bibliotekarja, një vajzë e pakët dhe e turpshme, zgurdulloi sytë nga e papritura e asaj ore që i mbiu para fytyrës, kurse Koz Vasili, jo më pak i habitur, kontrollloi disa herë orën e vet, që donte edhe pesë minuta deri te shtata, dhe e kurdisi prapë.

Duroja nuk tha asgjë. Le të fliste ora e tij. Si njeri me përvojë, ai e dinte se disa gjeste vrasin më shumë se fjalët. Masovikun nuk e priti. Kot që ta priste. Ai do ta kishte shfajësimin majë gjuhë. «Bisedova me shokun Telo për amatorët që kemi në park, më dha fjalën t'i rregullojë me një turn për ca kohë...» e kësisoj.

Hyri në zyrë dhe ndenji këmbë mbi këmbë prapa perdeve prej damasku. Nëpër shesh kaloi Nesti me drejtorin e parkut. Ky i kishte hedhur dorën përmbi supe, sikur e pati këputur malli i ndarjes.

«Ka miq ky rrufjan, prandaj rri krekosur si gjel», mendoi prapë.

Tërë ato ditë ai ishte përpjekur të vëzhgonte sjelljet e vartësve të vet. Kishin ndopak druajtje e frikë prej tij? Kozi që djalë i ndjeshëm e skuqej si çupë. Ai i respektonte të gjithë. Bibliotekarja, me ata sy dritëshkurtër e të trembur, përlotej nga çdo qortim, po në punë që kokulur. Banakieri që i ëmbël e lajkatar, siç ia donte detyra. Caja nuk

hynte në hesap dhe fjala që u hap se gjoja kur e paskeshin pyetur si duket drejtori i ri, kishte thënë «drejtori i ri, si këpuca e re, këmbën ta shtrëngon, po më shumë vret gishtin e vogël», me siguri ishte një nga ato trillimet e Nesti Xhungos. Ja, vetëm ky vazhdonte të mbetej i pakapshëm e i djallëzuar. Ç't'i bënte? Duroja psherëtiu dhe mendja i vajti te një nga ato urtësitë e vjetra për dorën, që, kur nuk kafshohet, puthet. I ziu njeri, kushedi sa ngushtë e ka parë veten kur ka qenë i detyruar ta nxjerrë këtë fjalë dhelprake. Duroja nuk qe në këtë pozitë, sepse tani e kishte hipur kalin, mirëpo me këtë rrufjan ose do t'i përplasje brirët siç duhej, ose do të bëje marrëveshje miqësore. Arsyeya e mësonte të mos e pranonte zgjidhjen e parë. Një drejtor sherrxhi, që s'di të bëjë për vete bashkëpunëtorët e afërt, s'është për të qenë. Aty për aty, ai u pendua për atë sjelljen e mëngjesit kur ndenji në pritë me atë orë të mallkuar në pëllëmbë. Ç'do të thoshin ata që e kishin parë? Ç'do t'i pillte mendja këtij Nestit? Dhe nga dreqin i duhej marrë ana? Ku e kishte forcën që s'ia bënte syri bef? Dukej se kurajoja i vinte jo aq nga mbështetja e shokëve, sesa ngaqë e ndiente veten zot të punës. Po, po, kjo duhej të qe, s'do mend. Se atij krahu, siç thoshin, nuk ia hante qeni shkopin. Diplomën e shkollës së lartë e kishte në xhep, ca suksese kishte pasur (çmimi i parë vitin e shkuar në një festival të teatrove amatore), pa edhe kalemi i shkiste dhe botonte skeçe e parodira, vjersha humoristike...

Vjersha! Aj, aj! Duro Malltezi ia veshi ballit me pëllëmbë. «Si s'të ra ndër mend, o trutharë», e shau veten.

Në të ri, atëherë kur punonte në fabrikën e konservimit, erdhi një shok nga Këshilli Qendror i Bashkimeve Profesionale dhe një shkrimtar nga Tirana, për të ngritur rrethin letrar. Ishte bërë goxha fushatë asokohe! Ai shoku i Bashkimeve Profesionale ngulte këmbë që në fabrikë rrethi letrar të përbëhej nga nja pesëdhjetë veta. «Ti ke dyqind e pesëdhjetë punëtorë, i thoshte drejtorit, në çdo pesë veta një shkrimtar do të dalë se s'bën.» Më vonë thanë se ky qe njëfarësoj formalizmi, mirëpo rrethi letrar u ngrit dhe bëri disa mbledhje. Duro Malltezi, hazërdyfek siç ishte për çdo thirrje, i mbushi nja dy fletore me vjersha. Shkrimtari që e mori rrethin në patronazh, u përpoq ta ndihmonte dhe më në fund arriti t'i botojë një vjershë në revistën «Kultura popullore».

«Detyra e re, po mendonte atë ditë Duroja, nuk më do thjesht një administrator të zotin, si njeri që jo vetëm gjykon për to, por edhe është në gjendje t'i bëjë vetë. Kur t'ua provoj këtë, atëherë ky çapaçuli që me siguri zgërdhin dhëmbët pas shpinës sime e thotë ku na e gjetën këtë kërcu që s'ha pykë nga arti, do t'i thërrasë mendjes, do ta kuptojë kush është e ç'mund të bëjë Duroja».

Që atë mbrëmje ai u vu të kërkonte vjershat e harruara të rinisë. Fletoret i gjeti në fund të një valixheje bashkë me ca tesha që nuk përdorshin. Kishin marrë erën e barit të molës. Ai i lexoi një nga një, mbyllur në dhomë me kyç. Shpir-

ti iu prek nga kujtimet. U trishtua për vitet e ikura dhe për një çast u pendua. Vjershat nuk iu dukën të këqija. Pse i pati varrosur aty nën erën e barit të molës? Vetëm se dikur, dikush, ndonjë palo redaktor, nuk ia pëlqeu?

Midis tyre ishte edhe një poezi dashurie me një kushtim «V.S.» Ai u drodh nga emocioni. E këputi fletën nga fletorja dhe e fshehu në mes të një libri që shfletohet rrallë.

Të nesërmen, në orën nëntë, doli nga zyra dhe e ftoi për një kafe masovikun Nesti Xhungo. Ky u duk i shastisur nga kjo ftesë.

— Na takonte neve t'ju ftonim, shoku Duro, — tha me turp.

— Në kolektiv nuk duhet t'i vëmë re këto gjëra, — tha Duroja, i kënaqur nga turbullimi i tjetrit.

Në lokalin e vogël të shtëpisë së kulturës ishin klientët e përditshëm të asaj ore, ca pensionistë dhe mësuesit që kishin pushim. Duroja s'dinte ku ta kapte fillin e bisedës për vjershat. Fytin e ndiente të thatë, të qarkuar nga lëmshi i gjyçit. Më në fund psherëtiu dhe foli me zë të ngrohur nga malli i kujtimeve:

— Eh, si i ndodh njeriut, more Nesti vëllai! Ah ç'janë ato mallet e rinisë! Mbrëmë, duke rrëmuar në bibliotekën time, gjeta një fletore të cilën e kisha harruar fare...

E vuri fletoren mbi syprinën plot reflekse të tryezës së ulët. Era shpuese e barit të molës nuk ishte zhdukur akoma.

— Në të ri tim edhe mua më pati pushtuar pasioni i poezisë.

Tha kështu dhe ndjeu një afsh në mollëzat e faqeve.

— Kush na e drejton rrethin letrar të Pallatit?
— pyeti.

— Lekoja, mësuesi i letërsisë i shkollës së mesme.

— S'ma mbush syrin ai djalë. Shumë i ri!
Pse nuk e ke marrë vetë?

— Unë nuk kam studiuar për letërsi!

— Pavarësisht! Ti i ke dhënë provat, ke botuar, ke vënë në skenë. Hidhu një sy kur të kesh kohë. Jo për gjë, sa për kureshtje.

Duroja u ngrit të paguante, pa pritur të shikonte shprehjen e fytyrës së masovikut.

Nesti Xhungoja u duk në zyrën e tij pas nja dy orësh. Duroja ngriti sytë nga libri që lexonte, vetëm për një grimë. Ç'fshihej në ato bebëzat hileqare të masovikut! Ato ç'thoshin, jo gjuha e tij.

Duro Malltezit i vinte turp. Ky qe një turp i çuditshëm, një si përskuqje e përgjithshme e djegëse që nuk e pati provuar qëkur, ndoshta që në fëmijëri. Ishte një nga ato ndjesitë që i çohen njeriut befasisht dhe sikur duan t'i kujtojnë një faj të vjetër, të paqartë, prej të cilit ka mbetur tani vetëm pendimi. «Më mirë të flinin me barin e molës, sesa të më zgjonin ndjenja të tilla», mendoi.

Por kjo ishte një gjendje e shkurtër, kalimtare. Tani s'ia vlente të pendoheshe. Nuk bëri gabim që i nxori vjershat në shesh. Mëdyshja u mposht, vitet i patën ftohur ndjenjat. Fitohte logjika. Ajo e mësonte se kuvendi duhej bërë sipas vendit...

Por edhe masoviku nuk ndihej aspak i shpenguar e i qetë. Përgjegjësi-drejtor, padashur, gjeti pikën e tij të dobët. Ai qe i bindur se dëshira e krijimtarisë letrare është një nga ato fshehtësitë e bukura të shpirtrave delikatë, që e zbukurojnë njeriun. Por meqë këtë mendim e shenjtëronte pak si shumë, nuk i ndante dot mirë hovet e vërteta nga marifetet. Ai rrinte në këmbë e belbëzonte ca fjalë të palidhura, duke vështruar nëpër raftet e librave, që të mos ndeshte sytë e tjetrit. Të dy i përvidhnin sytë, dhe kjo ishte një gjendje për të qarë e për të qeshur, kur njëri flet badia-va e tjetri dëgjon veresie.

I pari u përqendrua Duro Malltezi. Ai e mposhti hutimin me dinjitetin e një kuadri që mendon se ndjenja kaq cipëholla si sedra krijuese janë të padobishme, në mos qofshin të dëmshme. Çdo njeri duhet ta bëjë kuvendin sipas vendit, e përsëriti ai mendimin e qëparshëm, që iu duk i zgjuar e interesant. Unë jam këtu në tempullin e artit, pra duhet të bëj kuvendin e artit. Vjershërimi, që për vite të tëra i qe dukur një punë çilimiu, tani i dukej jo vetëm një veprimtari serioze, por edhe një nga më të domosdoshmet e shoqërisë njerëzore.

— Hë? — tha ai dhe ngrii kokën.

Kjo «hë», e thënë me një padurim të vrazhdë, Nesti Xhungos iu duk si një kërkesë llogarie arrogante. Domethënë, hë, mjaft bërbelite, nxirrja kokën llafit, thua j atë që është për të thënë...

— Janë mjaft të përshtatshme për tekste këngësh, — tha Nesti Xhungoja, — sepse janë me varg të rregullt e të rimuar. Së shpejti do të

bëjmë festivalin e këngës, Kozi po kërkon tekste me qiri...

E mposhti lektosjen edhe ai. Truri zuri e po i bluante djallëzitë e rromuzeve. Ah, ç'do të vinte, ç'do të vinte...

— Po mirë, le t'i marrë! — tha Duroja dhe mori frymë lehtësisht.

— Do t'ia jap unë, po nuk do t'i tregoj që janë tuajat.

— Po pse ashtu?

— Që të mos ndikohet nga posti!

— Jo, mo, ç'post! Në këtë fushë të gjithë jemi barabar, kolegë, — tha Duroja. Dhe pasi tha kështu, ai provoi një nga ato kënaqësitë e veçanta që ia sillte ajo që e quante «mençuria ime». E përcolli masovikun deri te dera. Ky e ftoi për kafe.

— Do ta pimë një herë tjetër, — tha Duroja, — tani duhet të mbyllem, se më kërkojnë një material nga rrethi.

Ditët e pastajme ai nuk i zuri në gojë vjershat. Domosdo, njeriut i vjen zor kur e di se ca dufe të fshehta të shpirtit të tij tani qarkullojnë dorë më dorë. Po drejtori prandaj quhet drejtor, që të dijë të dalë mbi këto ujëra. Le të ecnin vjershat në udhën e tyre, paçin udhë të mbarë! Ai, siç i kish hije, nuk do të merrej më me to. Ishte një arsytim i denjë, megjithatë, netëve, kur priste gjumin symbyllur, vinte dhe e ngashnjente përfytyrimi i çastit kur konferencierja bukuroshe, Flutura, do të shfaqej para mikrofo-

nit dhe pas një pauze drithëruese do të ngulte sytë e saj të blertë në sallë e do të shpallte me atë zërin e pastër e melodioz: «Teksti: Duro Malltezi. Muzika. . .». Nëpër kapitjet e para të gjumit zëri i spikeres i përsëritej si jehonë, shumëfishohet sipas tekave të dikujt, ca tinguj shurdhoeshin, ca ngriheshin lart duke e thënë emrin e tij me një forcë detyruese. Pastaj lidheshin në disa fjalë të pakuptueshme, një si Tekdamazi apo Durmallzi... Ai thoshte me vete se në atë kohën e paragjumit njeriu bëhet vërtet enigmatik. Pasi që lodhur në këtë pështjellim (konferencierja e bukur, prezantimi i tij me zgjatjen e emrit, pastaj ajo fjala marroke si Durmallzi), ai vendoste t'i shpërfillte të gjitha dhe mendimi i vetëm që mbetej i fiksuar në tru, ishte shumë më i thjeshtë: cilën nga vjershat do të zgjidhte Kozi për të muzikuar?

Më parë jeta e tij kishte qenë më e lehtë, mirëpo ja, ardhka një rast fatlum që të lidh me lëshin e artit dhe atëherë eja e shpleksu prej tij....

Po vërtet, ç'vjershë do të zgjidhte Kozi?

Kozi nuk zgjodhi asnjërën. Ky djalë i butë si shqerrë, që i merrej goja para drejtorit, për artin e tij s'të falte asnjë qime. Bëhej arrë dhe s'gjendej çekan që ta thyente: Nesti Xhungon e morën për disa ditë si figurant në një film dhe Kozi nuk arriti t'ia shfrynte dot inatin për ato palo tekste pa autor, që ia la në dorë para nisjes. Mezi priti sa u kthye dhe iu shkreh në sy të drejtorit:

— Shoku drejtor! Kjo që bën regjisori, është... s'di si ta quaj! Nuk është aspak serioze, Është tallje!

Nxori nga çanta një tufë letrash dhe ia tundi Nestit para fytyrës, si erashkë. Midis tyre Duroja dalloi fletët e verdhëruara nga koha me vjershat e tij.

— Ngadalë, të merremi vesh, — tha Nesti.

— Dhe kujdes me ato dorëshkrime, se do të grisen, — e paralajmëroi Duroja.

— Po për të grisur janë, përse tjetër? Pse, vjersha janë këto? Tërë rimat me folje: «Në akcion po shkon/ me gaz po punon/ normën tejkalon!» Tralala, zura një galë, po ai na qenka djalë, thuaj më mirë. Jo, më fal, shoku Duro, se unë e di ç'shije letrare ka Nesti, prandaj e them me plot gojën! Ky është kulmi! Kulmi i mungesës së përgjegjësisë!

I flaku letrat mbi tryezë dhe ato mbetën aty, të rrudhura e shuk, si çdo letër e vjetër. Duro Malltezi ndjeu ballin t'i ftohej nga një topitje nervoze që ia lidhi gjuhën. Desh të shikonte fytyrën e atij masovikut të pabesë, por nuk e shihte dot, se ky qe përkulur, mblidhte fletët, i shtrinte me pëllëmbë, i vinte me radhë. «Ma punoi, rrufjani!» — mendoi Duroja dhe bërtiti aq sa mundej, nëpër dhëmbë:

— Dilni jashtë! Zyra nuk është vend sherri! Kini respekt!

Pas kësaj ngjarjeje, që duhej ta shtonte mërinë, për çudi dukej se gjakrat ranë. U vendosën ca marrëdhënie të ftohta, por të rregullta. Dukej se të tre ishin pezmatuar prej një disfate të përbashkët, që s'donin ta shpallnin. Kozi rrinte si i marrë sysh. Nestit nuk i fliste, por edhe drejtorit nuk i kërkonte falje. Duros i vajti në vesh se ai paskësh thënë që, edhe sikur ta dinte se vjershat

ishin të drejtorit, nuk do t'i pranonte, se ato ishin të dobëta jashtë mase. Nesti Xhungoja, me ato buzët e holla cinike, mbetej akoma i padëpërtueshëm.

Duroja ziente nga marazi. Përgatiste një hakmarrje të stërholluar, por të largët. Një ndëshkim shembullor për fyerjen që i kishin bërë.

Po ngjarjet rrodhën ndryshe nga ç'priste ai. Në krye të vitit, kryetar i Bashkimeve Profesionale të Rrethit u bë një njeri që nuk hante dot të çarë nga shokë e miq. Duroja bëri çmos t'i hynte në zemër, por në këtë pikë kishte mbetur prapa kohës dhe cipa iu hoq shpejt...

2

Katër e pesë vjet pas këtyre peripecive që kallëzuan, Duro Maltezi festonte 45-vjetorin. Ditëlindjen e bëri të madhe, siç e lypte prestigji i tij dhe siç ia lejonte detyra e re si përgjegjës funksionar i Shoqatës së Gjuetarëve e Peshkatarëve Sportivë. Ata që e nderuan, ishin shumë, madje, disa ishin nga ata që ai dëshironte ta nderonin. Pasi i përcolli, u shtri në shtrat, por jo për të fjetur. Donte të mendonte...

«Është koha kur e ardhmja ime duhet të hyjë prapë në rrugën e saj të logjikshme», tha me vete.

Vërtet, tani ai mund ta shtresonte të ardhmen më me urtësi. Me maturinë e pjekurisë së plotë. Lamtumirë, kohë e nxitimit dhe e mendjelehtësive! Kohë e inatit që s'mbahet dot nëpër dhëmbë. e mërisë që nuk fshihet dot! Kohë e shpërfaqjes lakuriq në sy të botës! Pas shumë

tallazeve, shkrepëfikjeve, që si baticat e zbaticat detare e shtynë barrën e tij larg bregut të ëndërruar, dukej se po vinte prapë një vit i mbrohtë.

Në majin e atij viti, ish një maj i ëmbël me shira të shumta që vinin e ndiznin blerimin e fushës si për t'ia prehur shpirtin bujkut, në atë maj kur të gjithëve u ndriste fytyra nga mbarësia e natyrës, emërimi i tij në vendin vakant të drejtorit të teatrit po shfaqej si një lëvizje kuadri e zakonshme, që nuk ia vlente të diskutohej gjerë e gjatë. (Mbarësia e punëve të mëdha, duke lehtësuar barrën e shqetësimeve, a nuk e bën çdo gjë tjetër lehtësisht të pohueshme?). Veç asaj, a nuk ishte Duroja një punonjës i vjetër i sektorit të kulturës e artit, madje jo dosido, por i pajisur me gjykim të kthjellët, me prirje për të komunikuar me njerëzit e për t'i mobilizuar me shembullin e tij personal? A nuk kishte qenë në ato vitet e rinisë, tashmë të largëta, një djalë shpuzë, i papërtuar, që merrte pjesë në veprimtari artistike ç'ishin mbarë. duke kënduar në oktete e kore, me vetëdijen e sigurtë se artit i duhen edhe ata që mbajnë zë apo që luajnë ato rolet e vogla në teatër, role që padrejtësisht lihen pa emra nga shkrimtarët dhe quhen vetëm «kalimtari i dytë» apo «punëtori i tretë»? Kush udhëton në kabinë me shoferin kur bëheshin turnera dhe mbante bllokun e biletave të shfaqjeve? Kush të lutem shumë, që ai njeri kurajoz që kërkonte llogari deri në një kur ndonjë shoqe mungonte në prova? Për këto zotësi kemi pasur rastin të kallëzohmë edhe një herë tjetër, atëherë kur u ndodhëm në një shtëpi pushimi malore dhe Duroja propozoi t'i bënim një karakteristikë me

vizë të kuqe atij djaloshit që iku para kohe dhe thoshte se do të vinte në det, ku bëheshin qejfe të mëdha.

Emërimi i tij qëlloi të vijë në atë periudhë të jetës, kur, i zhvendosur në atë kthinën e vogël të përgjegjësit të klubit të gjuetarëve, po i shtynte ditët në një amulli plogështuese, që, duke ia squllur ambiciet e vjetra, po ia squllte edhe trupin. Çdo mëngjes, kur ngrihej nga shtrati, ai shikonte në pasqyrë një figurë që, duke mbetur gjithsesi hollake, lëshonte mbi mbathje një trastë dhjamore. Ka zënë e po të rritet mullëza, Duro, i thoshte kryetari i Shoqatës së Gjuetarëve, shoku Mersin Turani, ish-oficer, tani në pension. Pasi thoshte kështu, ai krekoste shtatin e vet djaloshar. Krahasimi i organit tretës me plëndësin e bagëtive e dogëndiste, por fyerjen e gëlltiste. Mersin Turani ishte kunat me sekretarin e Komitetit të Partisë për kuadrin, shokun Sali Ziguri.

Atë dhjamin e shëmtuar të barkut ai vendosi ta shkrinte duke bërë shëtitje deri në breg të lumit, aty te Gropat ku venin peshkatarët e moshuar, që s'kishin këmbë të venin deri te kënetat. Te Gropa gjëllonin vetëm cironka, po ndodh që lëvrinte edhe ndonjë krapuliq i vogël, sidoqë në grepin e tij s'po binte që s'po binte.

Ja, në këtë kohë erdhi emërimi i papritur, ndonëse edhe fare i papritur s'mund të quhej, përderisa në thellësitë e veta ai e mëkonte vazhdimisht shpresën se dikur do t'ia kujtonin vlerat dhe do t'i shkulin ferrat që ia zunë këmbët karrierës së tij. Se a nuk ishin ca rrethana rastësore fatzeza që u pleksën dhe e goditën në mënyrë të pamërituar?

Paraqitjen e drejtorit të ri në trupën e teatrit u ngarkua ta bënte përgjegjësi i seksionit të arsimit e kulturës në Komitetin Ekzekutiv të Rrethit, Pilo Sykenji. Ai ishte një nga kuadrot e reja, ardhur vonë në rreth, dhe Duron e njihte vetëm nga ndonjë thashethem që dëgjoji ato ditë kur doli mbi ujë kandidatura e tij. Ato që thuhehin, ngjanin si anekdota dhe s'të nxirrnin në asnjë qafë. Për disa Duroja ishte viktimë e karakterit të tij tepër të ngatërruar, që herë shfaqej me anën e vet komike, dhe atëherë mjerë kush bëhej pre e thumbave të tij, herë me anën serioze. I dëgjueshëm e i bindur ndaj shefave, i rreptë e i papajtueshëm me liberalizmin e varësve. Për disa të tjerë ai s'ishte aspak viktimë e karakterit, po pehlivan që binte e ngrihej, pa u vrrarë kurrë shumë. Shefi i ri i arsimit ishte i etur të mësonte vaçanërisht rreth aftësive të Duros, sepse kërcimi nga shoqata e gjuetarëve në teatër i dukej ashtu siç që, domethënë paradoksal (ndonëse dinte edhe një rast tjetër kur një shef kuadri u emërua drejtor i një shtëpie kulture). Mirëpo kur vinte pyetja tek aftësia e njeriut që qunej Duro Malltezi, të gjithë ngrinin supet. Kush mund të mburrej se e gjeti kandin për të peshuar aftësinë? Veç asaj, një djalë i shkathët si Duroja gjithmonë i vërtiste punët në atë mënyrë që askush të mos kishte gojë ta radhiste me ata dudumët që u del paaftësia e shkruar në ballë. Aq më tepër kur «djali» tani s'ishte më djalë, po një burrë solid dyzetepesëvjeçar, në atë moshën e artë kur qëmtohen drejtuesit.

Përgjegjësi studioi edhe dosjen e Duros, e cila ishte mbushur dinga me karakteristika, lavdërime

e qortime, me vlerësime e masa ndëshkimore. Rëniet e ngritjet ishin aq marramendëse, sa të hutonin. Ishte aty edhe një çast mjaft delikat, kur, për disa raportime fiktive në shkollë, për pak sa nuk u kaloi organeve të drejtësisë, po megjithatë e pati hedhur me një vërejtje të rëndë me paralajmërim.

«Gjithsesi. — mendoj ai, — një njeri që pas rreptosjeve të thella gjen forca dhe energji t'i qepet prapë së përpjetës dhe me thonj e me dhëmbë arrin të dalë në njëfarë maië, nuk mund të quhet i pazoti». Këtu mendimi i tij përputhej plotësisht me mendimin e kryeinspektorit të kulturës, Ziver Ziverit. i cili ishte një nga mbështetësit e kandidataturës së Duros.

Paraqitja kaloi qetësisht, me njëfarë mërzie. Askush nuk foli. Përgjegjësi i seksionit u largua me një ndiesi bezdie, sikur posa pati mbaruar një fialim që ia kërkonin për ta lexuar dikush tjetër. Këtë zymti u përpoq më kot t'ia shkarkonte kryeinspektorit Ziver Ziveri, që e kishte shodëruar. Ai i tha se Duroja i pati ftuar për një darkë modeste, me dy-tre shokë të tierë, no Piloja kundërshtoi. «Më presin prindërit në Tiranë sonte», tha dhe sepse iu ngiit një shije e hidhur në gojë.

Duroja e mori detyrën e re me zell, me zhurme e me tërsëllimë, ashtu si zakonisht. Nga një pikëpamje, detyrë me prestigj të tillë nuk i pati qëlluar deri tani. Emri emër, zyra zyrë, me një komplet kolltukësh të rëndë, veshur me damask të

shtrenjtë, se gjatë pushimeve të mbledhjeve të mëdha solemne që bëheshin në teatër, aty rrinte presidiumi.

E vetmja lugë e hidhur ishte se regjisori i teatrit s'ishte askush tjetër po pikërisht ai Nesti Xhungoja, me të cilin vitin e fundit në Pallatin e Kulturës në P. u mbërthyen si mos më keq. Thoshin se ai punonte mirë dhe ishte specialist i zoti, gjë që nuk dukej si vlerësim i lëshuar më kot, përdërisa e kishin ngritur në përgjegjësi, duke i besuar një trupë profesioniste. Po Duroja tani shpresonte t'ia gjente anën siç duhej. Jo më me brirë të ngritur si dikur, po prapë me brirë, ashtu siç i ka dhija shytë, nën lëkurën e ballit. U shti kinse e pati harruar fare atë historinë e hidhur me vjershat dhe grindjet e hapura vitin e fundit, para se kryetari i BP të Rrethit t'ia këndonte kartën (mirë që s'ndenji gjatë në rrethin tonë, ngazëllonte Duroja tani).

Njeriu me harmoni e qetësi shpirtërore ku dallon tjetër prej atij mjeranit të zhvidhosur, që rri e vuan tërë jetën për lajthitjet e dikurshme? Dallon se kujtesa e të parit është e zonja të flakë në gropën e plehrave çdo gjë që duhet flakur. Pasi u kënaq prapë me vete për «mençurinë e tij», ai tha se sigurisht edhe ky Nesti duhej t'i harronte mosmarrëveshjet e tyre të vjetra, ndryshe keq vetes do t'i bënte.

— Kemi punuar mirë me Anestin asokohe në P., — tha ai, posa mbetën vetëm dhe nënqeshi me mend me atë ndryshim të vogël që i bëri emrit të regjisorit. E kishte vënë re në afishet e shfaqjeve se tani ai e shënonte emrin e vet «Anesti».

Ishin mbledhur në zyrën e drejtorisë gjithë udhëheqja e institucionit, domethënë ata të dy, regjisori i estradës, Kiço Popi, që njihej në qytet si qejfli i motoçikletave, dhe skenografi, Bert Dini. Nesti Xhungoja po shikonte nëpër rruginën e parkut ku posa ishin zhdukur shpina e gjerë e përgjegjësit të arsimit dhe figura e pashme e kryeinspektorit. Ndihej si i topitur nga e papritura e atij emërimi, po ca më tepër ishte i fyer prej vete. Si nuk u ngrite, more burracak, të thoshe dy fjalë se si e qysh e njeh ti këtë Duro Malltezin?

Duroja, nga ana e vet, ndiqte me bisht të syrit shprehjen e papërcaktuar të fytyrës së regjisorit dhe, duke kujtuar prapë atë «A» të shtuar emrit, nënqeshte. «Ke edhe ti vogëlsitë e tua, qerratuc, mos u hiq sikur s'të bën përshtypje fama. thoshte me vete, dhe aq më mirë që i ke. . .»

Era lëshoi ca fshikuj shiu mbi xhama.

Duros nuk po i pëlqente heshtja e gjatë e të tjerëve. Sidomos ajo topitja e Nesti Xhungos i dukej e dyshimtë, armiqësore.

«E pra, do s'do, këtej e tutje ti do të jesh dora ime e djathtë. E di këtë apo të kanë lënë mendtë?» — iu drejtua me vete.

— Ajo «Jawa» që more tani në fund, ishte alamet motori! — e prishi heshtjen regjisori i estradës.

Duroja tundi kokën. «Po ky, rrangallës i bie? — mendoj.

— E dorëzove, e dorëzove?

— Domosdo! Nuk e kisha personal që. . .

— Gjynah! Ta kisha unë, çoç do të sajoja... Një rrëzim kot, sa për të thënë doli jashtë përdorimit dhe...

— Këto marifete unë s'i kam bërë kurrë! Anesti më njeh! — pohoi rreptë Duroja, duke i bërë prapë një thirrje tjetrit. Po edhe kjo mbeti pa përgjigje. Skenografi i urtë seç skiconte në bllok. Ishte takimi i parë me drejtorin e ri dhe ai s'dinte ç'duhej thënë. Nesti vazhdonte të vuante ende për veten.

«Si, more, u bërë kaq pordhaman e iu nënshtruve këshillave që jot shoqe e jot vjehrrë po t'i japin prej një jave, qëkurse u fol se drejtor mund të jetë ky njeri?» Kafshonte thonjtë e rrafshuar, siç bënte sa herë donte t'i vinte fre nervozizmit.

— Ore ustallarë M, — foli Duroja dhe u ngrit nga karrigia e drejtorit e vajti ndenji në kolltukun midis Nestit e Kiço Popit. — Si qenka e mundur, goxha teatër me emër, s'qenkemi të zotët të plotësojmë një kërkesë kaq legjitime të fëmijëve tanë të mrekullueshëm për të pasur në repertorin aktiv një a dy pjesë nga jeta e tyre?

Ngaqë s'dinte si ta tirrte më tej bisedën a mbase ngaqë në ato thellësi e vraguara të trurit ku shkrepnin gjithnjë idetë e reja lëvriu diçka e patrajtshme dhe iu zhvendos drejt gojës, ai rikujtoi të vetmen kritikë që u bë për punën e teatrit nga Ziver Ziveri gjatë paraqitjes së tij. E përsëriti duke i perifrazuar vetëm pak fjalët e tij dhe duke shtuar nga vetja atë mendimin «kërkesë legjitime», që kryeinspektorit s'i vajti në mend.

Ai vetë i rëndoi fjalës madhështore «legjitime», që i jepte ligjëratës një peshë rëndësore e gati solemne.

— E, mo, varja... Për vit atë avaz ka Zivoja, — tha Kiço Popi.

— Në qoftë se është një vërejtje e përsëritur, atëherë aq më keq për ne. Apo jo, shoku Anesti?
— pyeti Duroja.

Heshtja e regjisorit po zgjatej dhe Duroja e ndiente fort mirë se ajo nuk ishte nga ato heshtjet e vërteta, po vetëm një bisedë me vetveten, e mbyllur, e pakuptueshme, pra e rrezikshme.

— Për hir të së vërtetës, shoku drejtor, duhet pranuar se dramaturgjia jonë për fëmijë sot për sot qëndron në një prapambetje relative, — tha piktori i urtë. Ai posa ishte kthyer nga një plenum i Lidhjes së Shkrimtarëve.

— Duke tororisur llafe kafeneve, ajo nuk del dot nga prapambetja, — tha Duro Malltezi.

— Një shoqja ime e vjetër e shkollës, tani është shkrimtare e njohur në Tiranë, më thoshte se ka një nënvlerësim të dukshëm për këtë zhanër, — e quajti të nevojshme ta shtynte më tej sqarimin skenografi, — sikur të kisha dhuntirat e nevojshme të dramaturgut, unë do t'i përkushtohesha me gjithë shpirt teatrit të fëmijëve, më thoshte.

— I di jot shoqe këto biseda intime që paske bërë në Tiranë? — iu kthye Kiço Popi, — I di?

— Kiço! Të lutem! — protestoi piktori.

— Jo po thashë ta dimë si të sillemi po të na pyesë ndonjëherë. Me gratë të pjell belaja kur të duash.

— Nuk është aspak situatë për shakara, — e ndërpreu Duroja me një ngrysje të shpejtë të vetullave, — përkundrazi, është për të vënë kujën.

Anesti Xhungoja u kthye me vrull. Vertebrat e qafës i kërcitën.

— Pa teprime! — tha ai me një vendosmëri që Duroja nuk e priste. Në ato vite, qëkurse ishin ndarë, seç kishte marrë një hije tjetër, një hije prej njeriu të matur, që i ka lënë mënjanë çap-këllëqet e rinisë. Një hije prej kuadri.

«Ndryshojnë njerëzit, ndryshojnë! — mendoj Duroja dhe pas këtij diktimi i mbeti varur një mëdyshje e mërzitshme. Duhej ta pëlqente këtë ndryshim apo s'duhej?

— Kur s'të bindi kritika, pse nuk kundërshtove? Ti e di me kohë, mua s'më pëlqejnë konformizmat, — tha.

— Nuk është se s'më bindi, po Zivoja ka hallin gjetiu. I kemi hedhur poshtë para dy vjetësh një pjesë për kalamaj dhe tani, sa herë i vjen më të djathtë, nxjerr kunjin e saj!

— A? Ja këtë nuk e dija, — tha Duroja, i turbulluar.

— E ku do ta dinit? Kur ka ndodhur kjo, ju merreshit me këmbët e lepujve të egër, — tha Kiço Popi.

Skenografi i vrenjti sytë e vet të rrumbullakët si saçma me një qortim të butë. «Si mund të flitet kështu me drejtorin, more Kiço, si mund të flitet?»

— E mo, ç'm'i zgurdullon sytë, — tha Kiçoja, — ky është një nga rregullat e shoqatës. Çdo gjahtar duhet të dorëzojë një numër këmbësh, që të marrë lejen e gjahut.

— Gjithsesi... — tha skenografi, — ti, Kiço, ke një aftësi skandalizuese për ta minuar seriozitetin e problemeve.

— Kështu shprehet ajo shoqja jote shkrimtare? Aftësi skandalizuese?

— Pika estradës për ç'kokë që ka! — u nxeh piktori.

Duro Malltezi trokiti lapsin mbi xhamin e tryezës.

— Ç'bëhet? — tha. — Një gozhdës, një potkoit? Ja, kjo atmosferë s'më ngroh fare. Kur më thirrën për të më marrë mendim, unë e prita me dëshirë vendin e drejtorit këtu, thashë se do të kem të bëj me shokë të ngritur nga pikëpamja ideopolitike, me shokë me kulturë, nga të cilët mund të përfitojmë. Reciprokisht, kuptohet. Po këtu qenka... lesh arapi!

— E mo, muhabet po bëjmë, shoqërisht, — tha Kiço Popi, i fyer, — përndryshe, e dimë edhe ne atë taktikë, secili në qoshen e tij dhe atëherë dëgjohet ç'dëgjohet gozhda e potkoi!

— Për qyfyre, këtu ka edhe të tjerë që s'ua ha qeni shkopin, — i shkeli syrin regjisorit të teatrit Duroja. Ishte një shenjë e hapur pajtimi, një miklim i butë. — Por, — shtoi ai, — çdo gjë ka kohën e vet. Tani na këndojnë mbi kokë njëqind kumuri, se duhet ta fillojmë mbarë punën, të vëmë në jetë porositë që na dhanë shokët e pushtetit.

— Të thashë, të paralajmërova qëkurse ia hodhe poshtë atë palo pjesë, — iu kthye Nesti Kiço Popi. — Vërja, ore, nxirrja sytë që të mos ketë gojë, sa të jetë aty ku është. Do të na kishin rënë veshët rehat!

— Ajo s'mund të bëhej, — tha Nesti. — Ishte një dramë tepër mediokre.

— Mediokre! Se mos ishte e para!

— Po ishte tmerrësisht e dobët! — nguli këmbë ai.

«Tmerrësisht të dobëta», i veguan Duros fjalët e atij Koz Vasilit. Prej tij i paskësh nxënë edhe ky!»

— Tmerrësisht! Na mallëngjeve! Se mos do të përmbysnim themelet e artit teatral.

— Mirë, mirë, pa debate, — bëri ndërhyrjen e fundit Duroja. — Shkoni nëpër detyrat tuaja. Ti, Anesti, qëndro edhe pak.

Nesti Xhungoja u kthye me njëfarë përtese. Emërimi i Duros, ky takim i parë me të fill pas paraqitjes, diskutimi që u bë tërkuzë për një pjesë fëmijësh, pa bërëqet edhe ai, të gjitha po ndodhnin me një shpejtësi hutuese. Ai ende nuk po ia cartëson dot vetes pozitën e tij të re. Si duhej të sillej? Ç'marrëdhënie duhej të mbante? Natyrisht, nuk bëhej fjalë për grindje, madje as për ndonjë luftë në prapaskenë. Ai e dinte se në këto manovra Duroja ishte një djal i vërtetë dhe, sidoqë të bënte, do të dilte i mundur. Se Duroja do të përdorte atë armën e fortë të rishtarit: isha fillestar në këtë detyrë, prisia mirëkuptim, bashkëpunim, ndihmë. («Të përfitojmë. Reciprokisht!») Kurse ai... ai filloi të më kundërvihej që ditën e parë. Përse? Vetëm e vetëm se disa vjete të shkuara, kur ishim të dy në... Hm... Por edhe me armën tjetër që i vinte më përdorësh e që ishte më e hidhura, me thumbat e hollë s'mund të bëhej gjë. Qëkurse mori detyrën serioze të regjisorit, atë armë e kishte lënë t'i ndrëshkej. Jo se u cmësua, por sepse veç ndiente njëfarëllor bezdie kur mendonte se në tehun e saj duhej të binte pikërisht ky Duroja me atë ecjen patokore....

«Po unë paskam vendosur vërtet t'i kundër-

vihem këtij njeriu», u kthjellua befás, pas tërë atyre hamendjeve.

— T'a pinim nga një kafe, — tha Duroja dhe e mori për krahu.

Atij iu kujtua se po kështu e pati marrë për krahu një ditë, kur erdhi në P.

«Njeriu duhet t'i harrojë disa mërira të vjetra, duhet t'i harrojë, thoshte krahu i squllët i drejtorit, që u mbështet në krahun e tij të përthyer, të palëvizshëm, si prej paralitiku.

— Rri shtrembër e fol drejt, ai kryeinspektori, shoku Ziver, më duket pak si vemje, si... — tha Duroja dhe rrufiti gllënjikën e parë të kafes. — Këtu e thamë, këtu e lamë, — shtoi buzagaz.

— Në ç'kuptim e thoni këtë? — tha Nesti dhe në trup i hyri cingërima e një provokimi.

— Të qepet si sëmundje e butë, thonë!

— Unë nuk e njoh për të tillë.

— Me të dëgjuar e kam! Pastaj, ti e pe vetë sot. Një pjesë nuk ia pranuat dhe ai bamp!

— Çështja qëndron ndryshe. Atij i ka mbe-tur njëfarësoj inati ndaj letrarëve, se dikur, kur ishte i ri, e ka pasur pasion krijimtarinë, por nuk çau dot.

Ai çoi gishtërinjtë me filxhanin e kafes te goja dhe në çastin e fundit u përmbajt. Iu kuj-tuan vjershat e hershme të Duros dhe iu bë se nu-hati erën e barit të molës.

«Do të ma marrë ters e do të fyhet», mendoi me pikëllim. Nuk e donte këtë acarim. Fatmirë-sisht, fytyra e Duros nuk shprehte kurrfarë emo-cioni. Me kalimin e viteve. fytyra e tij ishte bërë më e tultë dhe pas asaj mbushjeje që ia plogësh-tonte lëvizjet e muskujve, atij vintë e i dilte më

ë lehtë ruajtja ë një maske të ftohtë, të cilën dikur, në ato vitet e bujshme të rinisë, mendohej më kot t'ia përshtaste vetes. Se, e dinte me kohë një maksimum: gjakftohtësia, gjesti i matur dhe fytyra e paturbullueshme janë veti të njeriut me logjikë të fortë dhe arsyetim të qetë, rrjedhimisht janë virtyte nga më të vyerat. Mjerisht, kjo përpjekje munduese atëherë nuk dha fryte, sepse ishte e vështirë, oh, sa e vështirë ishte ta mposhtje temperamentin e trashëguar! Kurse tani... pjekuria ia bënte çdo gjë më të lehtë.

Anesti Xhungoja gabohej. Përçasja midis pasionit letrar të kryeinspektorit dhe vjershave të tij ishte fare e dukshme, mirëpo Duroja donte paqen, marrëveshjen dhe në këtë pikë përputheshin që të dy. Të dy e dinin se çdo lloj konflikti tani në fillim do të merrej si shfryrje e inateve të vjetra, pra si qëndrim hakmarrës që dëmton para së gjithash mbarësinë e punës. Jeta është e çuditshme. Logjika e saj mund të mbledhë në të njëjtën llogore edhe kundërshtarë që dikur janë dukur si të papajtueshëm.

— Po si, xhanëm, kaq fukaraçkë qenka nga vlera artistike ajo pjesa e shokut tonë Zivo? — tha Duroja, duke qeshur.

— S'ka ku ta zërë as qeni, siç thonë, — tha Nesti po ashtu.

— Po mbase e arnojmë ca, ë? Duhet edhe një çikë diplomaci në këtë botë, lum miku, po ne të dy, asokohe kur ishim në P., s'merrnim vesh fare nga ajo.

— Unë njëherë nuk e arnoj dot. Më janë thyer gjilpërat.

— T'i hyjmë ashtu, bashkarisht. Për regji

çaktojmë ndonjë nga aktorët që ka ndonjëfarë ambicieje për këtë...

— E keqja është se ai e ka syrin tek unë. Po të mos e marr unë, do t'i varë noçkat. Kushe-di, mbase edhe s'pranon fare tjetërkënd!

— Këtë do ta marr përsipër vetë, — tha Duroja dhe nënqeshi me një kënaqësi çlodhëse.

«Të kripsha trutë, more Nesti-Anesti!» — e talli. Ja, mund të jesh i zoti, po ama s'je finok! Zivoja vetëm bën sikur e ka hallin tek ti, po më shpofshin në hundë në s'e ka gjetiu!»

U ngritën të dy, ecën njëkohësisht drejt banakut, nxorën paret për të paguar, sidoqë gjithë konsumi i tyre nuk i kalonte dy lekët. Në atë zell kavaleresk dukeshin si dy miq që janë takuar pas një kohe të gjatë dhe duan t'i provojnë njëri-tjetrit, duke e qerasur, se vërtet ky rast i gëzoi shumë. Mosmarrëveshjen komike e zgjidhi kamerieri. Ai ia mori paret Anestit. «Ky është klient i përhershëm tek ne, tha, kurse ju, shoku Duro, mund të paguani në klubin e gjahtarëve.

Nesti Xhungoja u pendua qysh atë mbrëmje për kompromisin që bëri. «Prit kur të ma marrë kalanë pak nga pak, tha me vete. Do të shohin provat, nuk do t'i pëlqejnë, do t'ia vënë fajin regjisë dhe do të thonë: le ta marrë Anesti drejtimin e shfaqjes që ta ngremë nivelin!»

«Po a ngrihet i dambllusuri? Edhe në u ngrit-të, do ta hedhë njëren këmbë a njëren dorë si të tharë, për të qeshur! Do t'ia jap pjesën ta le-

xojë që në mëngjes, — vendosi. — Aty ka aq shumë naivitet, skema e slligane, sa edhe një kokë si e Duros do të çmeritet! Do t'i them se as për të, si drejtor i ri, nuk është mirë ta fillojë punën me një shfaqje mediokre, së cilës s'dihet se si mund t'i përvishet kritika letrare. Po, kështu do t'i them. Dhe ai është i zgjuar, do ta pranojë këtë logjikë të thjeshtë!»

Logjika e thjeshtë e Duros ishte tjetër. Ai e lexoi dramën e Ziver Ziverit që porsa u nda me regjisorin. T'i japim hakun, edhe për midenë e tij të gjerë që për vite kishte gëlltituar me ëndje plot gjepura letrare, ajo pjesë dukej e thartuar. Mësimi i vyer i viteve, në mos ia përmirësoi shijen, të paktën i preu oreksin për gjellë si ajo e Zivos.

— S'paska gjë në trastë si shkrimtar shoku Zivo! — i tha të nesërmen regjisorit në intimitet te holli i teatrit.

— Nuk ju thashë? — u përgjigj ai tërë qejf.

— Edhe unë që s'jam shkrimtar, do ta shkruaja më mirë!

— Sigurisht, Po as ai nuk është shkrimtar, — tha Nesti.

Ishte çliruar befasisht prej drithmës që e pushtonte kur mendonte se mund ta detyronin të merrej me diçka që s'i bënte zemra. Pa dyshim, tani ishte gati t'i lëshonte pe drejtorit të vet.

— Pasi të mbarosh provën, të pres në drejtori, të bisedojmë, — tha ky.

— E ç'të bisedojmë? Kapitull i mbyllur ajo pjesë...

— I mbyllur, por mua më kanë lindur ca idera!

«Pika iderave të tua!» — shfryu Nesti Xhungoja me vete, dhe ajo dridhja ankthore që ishte më shumë një zemërim i vështirë për t'u duruar, e pushtoi prapë. Nga kjo, tërë prova e «Kopshtit të qershive» të Çehovit që po vinte në skenë, i vajti rrokopujë. Kur i prishej humori, asgjë nuk i ecte më.

«Ideja» e re e shokut Duro ishte se drama e Zivos mund të ndreqej, ashtu, me forca të bashkuara.

— Si dikur! — tha ai, dhe fytyra i mori një shprehje të përmalluar.

— Këtu jemi në një institucion profesionist, që vitet e fundit ka fituar edhe një emër të mirë kombëtar, — theksoi regjisori në një mënyrë që dukej mjaft fodulle, — nuk mund të merremi me meremetime të amatorizmave, si dikur. Aty edhe na lejohej, se institucioni ku punonim...

— Ishte më i dalluari nga gjithë sivëllezërit e tij në tërë vendin! — e ndërpreu Duroja. Për herë të parë, kundër dëshirës, zëri iu bë arrogant e gërnjar.

— Nuk e mohoj, po, sidoqoftë, me amatorë punonim.

— Nga zelli e nga pasioni i amatorëve, që sakrifikojnë kohën e tyre të lirë për artin, ne profesionistët kemi shumë ç'të mësojmë, — lëshoi Duroja një nga ato fjalitë e veta, që, përsëritur në aq mbledhje, tani i vinin lehtësisht majë gjuhës.

— Këtu flasim për krijimtari e jo për ekzekutimin e saj, — kundërshtoi Nesti Xhungoja, — dhe deri më sot unë s'kam dëgjuar të ketë shkrimtarë «amatorë», nga të cilët duhet të marrim she-

mbull! Kjo është, si t'i thuash Dritëroit: eja e mëso nga shoku Ziver!

Duroja u murrëtye e u gërmush përbrenda, por krahasimi ishte i qëlluar dhe ia preu ujin tamam kur ai e priste t'i hynte në brazdë. Donte t'i thoshte se pas kaq vitesh lipsej që ai të ishte më i pjekur dhe se konceptet e tij nënvleftësuese mbanin erë liberalizmi, por ky teprim do t'i nxehte gjakrat.

— Nuk e kam aty, mor i uruar! Sikur s'e di unë kendarin e Zivos deri ku ha! Sa një ziqkë peshon!

— Po atëherë, pse? — pyeti regjisori, i hutuar nga kallambura e kthesa të tilla, që vetëm një Duro mund t'i bënte.

— Çështja është se ka futur në atë dramë disa motive nga jeta e shokut Aleksandër dhe ai e di këtë gjë...

— Po këtë... kush jua shiti?

— S'ka rëndësi se kush. Ai fëmija i dramës që thyen bustin e Duçes në klasë... të kujtohet apo e ke harruar fare?

— Si s'më kujtohet? Jam detyruar t'i bëj një përgjigje me shkrim prej gjashtë faqesh, që shoku Zivo të bindej se e kam parë dramën me seriozitet.

— E mirë, ja, ajo ngjarje i ka ndodhur pikërisht shokut Aleksandër!

— Është e pamundur! — tha regjisori, duke mohuar me krye. Vetiu erdh e iu qas përpara figura rinore e atletike e sekretarit të parë të rrethit, veshur me atë kostumin veror ngjyrë bezhë. Besonte se shoku Aleksandër s'duhej të ishte më shumë se 45 vjeç. Me një llogaritje të shpejtë, i

binte që ai ta kishte bërë këtë veprim kur qe nja 2 a 3 vjeç.

Duro Maltezi, që i merrte me mend përlloraritjet e tjetrit, nënqeshi tallshëm. «Ti as moshën e sekretarit të parë nuk je interesuar ta dish me saktësi, more derdimen», thoshte me vete.

— Të duket e pamundur, sepse ti e gjykon shokun Aleksandër nga pamja e jashtme, por vitin që vjen ai ka 55-vjetorin, — tha Duroja, i kënaqur që po e vinte aq shpejt kundërshtarin me shpatulla përtokë.

— Po edhe në qoftë ashtu, kjo nuk shton asnjë vlerë dhe nuk ndryshon asgjë, — tha regjisori me kokëfortësi. — Ai fëmija, që ju thoni se është prototipi i shokut Aleksandër, — ah ç'injorancë, edhe në dramë ai i ka vënë emrin Sandër, në atë pjesë flet siç mund të flasë sot kryetari i Komitetit të Veteranëve të Rrethit!

— Ej... pak më i matur! S'na lejohet të marrim nëpër gojë shokë të nderuar! — e paralajmëroi Duroja.

— Desha të them se ai flet në dramë si i rritur!

— Ta bëjmë ne të flasë si fëmijë.

— Dhe thotë aq shumë parulla, sa...

— T'ia heqim! Natyrisht, me masë. Ndonjë parullë antifashiste duhet ta hedhë!

— O perëndi! Po ti vetë pak më parë... harrove ç'më the?

— Thashë se shoku Zivo s'ia thotë dot penës, po drama është tjetër gjë.

— Po drama nga ajo penë ka dalë! — uli krahet regjisori dhe i erdhi për të ulëritur. Përballë një logjike të tillë ai shpesh ndihej i dobët, si para

një muri të verbër. Atëherë... s'i mbetej gjë tjetër veçse të thurte anekdota.

— Prandaj edhe thashë ta ndreqim me forca të bashkuara, — triumfoi Duroja, teksa e pa ashtu të pafuqishëm, kredhur në tallazet e trulllosjes.

«S'ke nga ma dredh bishtin, qerratuc!» — mendoj.

— Unë njëherë s'kam për të marrë pjesë në këtë meremetim, — tha Nesti Xhungoja. Tani iu ngrit delli i kokëfortësisë. Të bëhej ç'të bëhej, nuk do të mposhtej më aq lehtë.

— Ti nuk mund t'i shmangesh detyrës. Nuk të lejohet!

Nesti Xhungon e pushtoi një mërzi e pakuptueshme. Ajo i ra papritur dhe e mbështolli të tërin, sikur i ra në shpirt një hije e errët dhe aty për aty çdo gjë iu duk e kotë, e lodhshme, e pamundur. Ishte në prag të tërheqjes, të thyerjes. Donte vetëm të ngrihej, të ikte, të ulej në kafene në e zakonshme ku rrinin shokët e tij me shpresën e pasigurt se ndoshta humori i tyre do t'i hidhte prapë në shpirt gëzimin moskokëçarës. Por Duro Malltezi e kuptoi ndryshe pamjen e tij të ngrysur dhe gjestin nervoz që bëri kur u çua në këmbë. Për të kjo heshtje plot kryeneçësi donte të thoshte se ai s'do të bënte asnjë lëshim, prandaj hodhi gurin e fundit.

— Fundja, meqë ke gjithë këtë alergji, ti mos merr pjesë në ripunimin e veprës. Nga ti dua vetëm të mos kundërshtosh në këshillin artistik. Se edhe shokut Aleksandër nuk do t'i vinte mirë, po ta merrte vesh.

Regjisori mbajti këmbët te dera. U kthye nga-

dalë, si për ta shijuar pak nga pak fitoren që ia dhuruan:

— Ai as që e di fare që është shkruar një pjesë e tillë.

— Aq më mirë! Do të jetë një surprizë e këndshme për të!

Duro Malltezi i hyri vetë dramës «Luftëtarët e vegjël», me pasionin e hershëm letrar dhe me pjekurinë e sotme prej drejtori. Regjisor u caktua Isuf Kurti, një aktor dyzetvjeçar, vazhdimisht i pakënaqur nga rolet e pleqve që luante.

«Meremetimet» nuk ishin dhe aq të pamundura sa i pati parashikuar Nesti Xhungoja. Dita ditës, pas debateve të gjata midis Duros, Ziverit e Isufit, kryeinspektori-autor gjente aq shumë argumente për t'i mbajtur episodet ashtu siç ishin, sa, pas leximeve e rileximeve të shumta, tabloja mbetej po ajo që kishte qenë. Ndryshimet e vetme ishin ato, për të cilat ngulte këmbë Duroja, domethënë që roli i pionierit Sandër, i cili me propozimin e tij u emërua komandant i çetës së pionierëve në shkollë, të rritej, sepse dramës, sipas të gjitha rregullave klasike, për të cilat së fundi ishte botuar edhe një broshurë, i duhej domosdo një protagonist, një strumbullar, siç thoshte regjisor i Isuf Kurti, fjalë që Duron e bënte të shtrembëronte buzët. Por e pranoi si një term profesional, ashtu si edhe shprehjet e tjera të Isufit, siç ishin «veprimi boshtor», «halli dramaturgjik» e më the të thashë, gjëra që përbënin ajkën e sekretin e

zanatit e që dëshmonin për kulturën e tij të thellë.

Aktorët, ata tre a katër që kishin role, e morën me përtesë e pa shumë dëshirë, mirëpo apatia e tyre nuk e merakoste dhe aq fort Duron, përderisa rolet kryesore i luanin fëmijët e Shtëpisë së Pionierit, të cilët drejtori i saj i solli në teatër me dëshirë të madhe. Dhe fëmijët, si fëmijët! Ishin të bindur, të zellshëm, të papërtuar për artin!

Duroja i ndiqte provat çdo ditë. Me përjash-tim të orëve të para të mëngjesit, që ua kushtonte punëve të drejtorisë si dhe rasteve kur e thërrisnin nëpër mbledhje të ndryshme (ai s'kishte munguar kurrë, në asnjë prej mbledhjeve ku e patën ftuar) në çdo orë tjetër do ta gjeje në studion e provave të teatrit, përmbri regjisorit Isuf Kurti. Ky, nga ana e vet, përpiquej me mish e me shpirt të derdhte aty në mejdanin e artit gjithë aftësitë e tij të nënvlerësuara e të mohuara prej vitesh. Kur u krijua teatri, si aktori më i vjetër, ai u caktua ca kohë regjisor, derisa erdhën të tjerë, të specializuar.

Autori Ziver Ziveri vinte edhe ai rrallëherë, sa për të treguar se nuk e linte pas dore edhe atë detyrë të vogël, midis shumë detyrave të tjera, përndryshe ai e shfaqte hapur se nuk ra e vdiq pas pjesës që po i vihej në skenë. Kjo sjellje i përngjante indiferencës së shkrimtarit hijerëndë që është mësuar me kohë me teatrot e organet botuese, dhe emri i tij nëpër afishe e kopertina nuk i ngjall më asnjë emocion. Kjo sjellje i kishte një barrë lezet kryeinspektorit. Kur ndodhte t'i begeniste duke vajtur në prova, dhe këtë e bënte në ato orët e vona të mbrëmjes, kur trupa e aktorëve

zë e lëvrin nëpër karrige nga mërzia, ai ulej përkrah regjisorit, nxirrte një bllok të bukur nga ata që kanë në shpinore edhe një stilolaps të vogël, dhe hidhte ndonjë shënim rrëmbimthi, pa vështruar fare në fletë. Sytë i mbante mbërthyer tek aktorët. Pastaj bënte ndonjë vërejtje për respektimin e batutës dhe për drejtshqiptimin e saj. «Më shumë vëmendje për fjalën, shokë, thoshte, mos harroni se estrada jonë u kritikua me të drejtë në «Drita» për të folmen krahinore. Kjo do të thotë se as ne, si teatër, s'jemi të imunizuar nga kjo sëmundje, e cila është fyese për atë punë kolosale që është bërë për njësimin e gjuhës kombëtare!»

Në praninë e tij, regjisori i përvuajtur e i harruar Isuf Kurti, zakonisht i heshtur e i mbledhur si esh brenda palltos së tij të vjetër gri me katrore të zeza, që thoshin se e pati marrë dikur nga gardëroba dhe nuk e ktheu, e mposhte flegmën e tij, që e bënte disi të pakuptueshëm dhe shkriftohej, gjallërohej e ngrinte tonin dhe e ndërpriste provën shpesh, duke iu tërhequr vëmendjen nxënësve të tij të mëdhenj e të vegjël ndaj disa anëve të thella teoriko-profesionale, të cilat me sa duket ata i thjeshtëzonin.

— Djema, mos harroni për asnjë çast se ç'kemi nënvizuar gjatë zbërthimit të pjesës. Ky moment i dramës është një fakt në kufijtë e ngjarjes. Atëherë, ju lutem shumë, ma luani ngjarjen si në teatër, jo si në film. Një dramë, sa më shumë ngjarje të ketë, aq më e zhdërvjellët e spektakulare është. Ne, për fat të mirë, kemi në dorë një pjesë ku ngjarjet ziejnë, ziejnë. . . — Fshinte djersët me një shami të madhe prej një cope peshqiri dhe ulej i lodhur nga shpjegimet që dha, duke vë-

shtruar herë Duron e herë kryeinspektorin me ata sytë e qelqtë, me kokërdhokë të ngrirë, në bebëzat e të cilëve pluskonte ndjenja e velur e kënaqësisë nga vetvetja:

«Hë, e shikoni?»

Pas provave bënin nga një shëtitje buzë lumit deri te lokali i ri pa emër, që ia patën ngjitur «Nusja e Lalës», dhe pinin nga një kafe. Paguante Ziveri. Ai njihej si djalë dorëlëshuar. Thoshin se nuk shpinte as çerekun e rrogës në shtëpi, ndonëse për vete ishte mjaft i përkorë në të ngrënë e të pirë.

— Nga honorari i dramës, — thoshte. Pastaj i hipte një dallgë ekzaltimi e shtonte befasisht: — Ah, fëmijët! Ata janë aktorët më të përsosur në botë. E kam thënë edhe një herë këtë! Sa të sinqertë, sa të vërtetë që janë, apo jo?

— Janë jashtëzakonisht organikë! — e plotësonte regjisori.

Duro Malltezi e pohonte edhe ai këtë aksiomë me seriozitetin më të madh dhe i vinte mirë që fatmirësisht ajo po përsëritej edhe te «Luftëtarët e vegjël» të Ziver Ziverit. Isufi sillte shembuj që përforconin të vërtetën:

— Kujtoni, për shembull, atë fëmijën te filmi «Në shtëpinë tonë». Bert Ndrenika ma ka thënë vetë, me gojën e tij, që më zor se me atë fëmijë nuk e ka pasur kurrë! Me partnerët, kuptohet!

Duroja vërente fytyrën e kryeinspektorit, e cila përskuqej shpejt, sikur nuk pinte kafe po alkool, dhe e tallte nga pakëz me vete:

«Qeshu, dramaturg, pse të mos qeshësh? Ta bëri kush ta bëri dramën».

Pas kësaj talljeje i hipte edhe njëfarë inati,

sepse e shihte shkoqur që Ziveri nuk ia dinte aspak për nder për gjithë ato operacione që iu bënë e po i bëheshin asaj palo pjese nga ekipi i kirurgëve të teatrit, ku ai, vetë dora, ishte kryekirurgu! Kushedi, mbase i quante diçka normale!? «Kot që t'i mëritesh këtij, — thoshte, — paskëtaj do t'i hapet oreksi të shkruajë prapë, kushedi mbase edhe i ka gati në sirtar prej kohe, do të na i sjellë në teatër, po aha, s'ka për të puthur më. Që të bindet se s'është gjë tjetër veçse një dështak. Këtej e tutje do t'i lëshonte Nesti Xhungon, se ai ia priste drutë të shkurtra.»

Megjithatë, si një drejtues i gjerë e me pjekuri, ai ia falte pas pak atë fodullëk Ziver Ziverit. Fodullëk prej çilimiu.

Kur filluan provat në skenë, telashet u shtuan. Kostumet, sigurimi i kapsollave për krisma gjatë aksionit të fëmijëve, bojërat për lyerjen e dekorit, lënda e drurit, një qerre me ngatërresa që nuk i patën shkuar nëpër mend.

— Sa thjeshtë i bënim skenat aty në Pallatin tonë. Anesti, a të kujtohet? — i drejtohej ai regjisorit shpërfillës.

— Thjeshtë mund të bëheshin edhe këtu, — ia kthente ky, po Isufi s'ka haber ç'do të thotë kovencion skenik dhe e do dekorin si në jetë!

Por këto halle ishin lule përpara atij që u polli me bustin.

Në fillim ai ngulmoi që historia e thyerjes së bustit të hiqej nga drama. «S'është as e këndshme për syrin e shikuesit që të vëmë në ballë të skenës bustin e atij... halesë», thoshte. Mirëpo Isufi e quante bustin «fakt në përmasat e ngjarjes», kurse vetë thyerjen si pikën kulmore të pje-

sës, ku shfaqej sheshit karakteri heroik i protagonistit Sandër dhe pika e urrejtjes së fëmijëve kundër fashizmit ishte vlim. U këshillua veçan me Anestin. Ky, pa u menduar fare, tha se, po të hiqej edhe ky episod, atëherë dramës nuk i mbetej më asnjë ngarkesë tjetër emocionale që të mund të vilte duartrokitjet e shikuesve të vegjël dhe pa të më mirë të hidhej e gjitha në koshin e plehrave.

— Ja edhe e lëmë, siç thua ti, por do të na kushtojë një djall e gjysmë, ama! — tha Duroja pa zemër.

— Pse do të na kushtojë?

— Epo... thyhet nga një bust për çdo natë, si thonë shaka.

— Kush tha se duhet të thyejmë çdo natë nga një bust? Regjisor Isufi?

Duroja e pikasi shpejt shkëndijën djallëzore që shkrepri prapa pulitjes së syve të tjetrit.

— Nuk e kam biseduar akoma me Isufin, megjithëse kjo i përket më shumë skenografit, — tha Duroja, i penduar që e hapi atë bisedë me regjisorin e vet.

«Do të na vësh minat, prandaj thua se pa atë thyerje drama nuk vlen. Hë, ziliqar, ziliqar!» — iu ngritën qimet Duros.

— Nuk ka pse të thyejmë çdo natë nga një bust, shoku drejtor. Teatri ka ca marifete që duhen ditur. Busti do të jetë një butafori allçie me tre-katër pjesë të ngjitura. Sa herë të rrëzohet, ai do të thyhet tamam në pjesët e ngjitura dhe të nesërmen ne do t'i ngjitim prapë.

Për pak çaste, nga kënaqësia se na paska një marifet kaq të thjeshtë për të zgjidhur hallin që

i rrinte si gogol, Duroja nuk e kuptoi talljen që fishkëllonte nëpër këshillën dashamirëse të regjisorit. Por dalëngadalë, ashtu siç ndodh kur prushiten thëngjijtë e mbuluar me hi, ajo zuri t'i flakëronte e t'i digjte, derisa iu bë e padurueshme. «Janë ca marifete që duhen ditur! Hm...»

Nesti Xhungoja nuk ia jepte sytë. Shikonte jashtë vetratës së zyrës, në lulishten ku që prej mëngjesit një punëtor i komunales rrafshonte me gërshërë harlisjen e ligustrave.

— Duhet biseduar me Angjo Beshon, ai ua ka marrë dorën këtyre lloj veprave, — shtoi regjisori, si për të hedhur ca spërka uji mbi zjarrin që ndezi.

Duro Maltezi u ngrit. Ziente e s'ziente dot. Donte të shfrynte e s'shfrynte dot.

— Kjo s'duhet të përsëritet më, — tha ftohtë, rreptë, pa iu drejtuar askujt.

Anestin e përshkoi një drithmë. Ky njeri, në ato vitet e ndarjes, e kishte përsosur aftësinë e befasimit. Kur ti pandehje se ishe shtruar në një bisedë të barabartë, të çliruar, shoqërore, pa vargonjtë e zyrtarizmit, ai të hutonte përfundimisht me një frazë e me një qëndrim të vetëm.

— Çfarë s'duhet të përsëritet? — pyeti thujajse pa vetëdije.

— Ja, ajo që të jepni mendime të vonuara. Kofini pas të vjeli nuk na duhet! Të jesh më i preokupuar, më i interesuar për çdo gjë që ndodh në institucion, se ti je udhëheqësi i tij artistik, mashalla!

— Udhëheqës artistik unë nuk jam, sepse në teatrot e rretheve s'ka emërtim të tillë në organikë, — bëri të mbrohej regjisori.

— Kështu si të them unë! Shteti na paguan alamet rrogë. Ç'bëjmë ne që ta meritojmë?

Nesti Xhungoja zvarriti këmbët drejt derës, pa folur. Para se ta mbyllte, i hodhi drejtorit një vështrim të gjatë. Ai rrinte në po atë pozë, pak i përkulur, me duart mbështetur mbi syprinën e xhamit, me barkun pak të shtypur, hijerëndë si një orator.

«Qenka e thënë të mos merrem vesh kurrë me këtë njeri», — mendoi me një pezmatim që shpejt iu kthye në shpërfillje, — nuk desha të të bëj karagjoz, po, kur të hanë hundët vetë, s'kam ç'bëj! — vendosi.

«Marëveshjen tonë e ka marrë lumi me kohë, po unë kam në dorë shkopin dhe, po të dua, të luaj si ariun», mendonte Duroja.

Për çudi, secili në istikamin e vet thurnin për njëri-tjetrin po atë hakmarrje. Ndryshonin vetëm armët.

Rasti nuk mënoi. Skulptori Angjo Besho, i gatshëm si ngaherë kur i dilte në shteg gjah i tillë, e përfundoi bustin dy ditë para afatit. E solli vetë në teatër me një karrocë dore, mbuluar me një beze prej doku të zbërdhulur. Dy punëtorët e skenës e bartën me kujdes dhe e vunë mbi një tryezë në zyrën e drejtorit. Skulptori fshiu djersët dhe ndezi një cigare.

Pas pak u mblodhën të gjithë anëtarët e drejtorisë si dhe dramaturgu Ziver Ziveri. Qëndruan në mes të sallës, përpara sendit të mbështjellë që

rrinte aty në cep, nën një dritë të blertë abazhuri.

— Ç'e mban mbuluar? Sikur kushedi ç'surrat kemi për të parë! — tha Kiço Popi i estradës.

«Këtë vërejtje duhej ta kisha bërë unë», mendoi Duroja me smirë dhe u mat të urdhëronte diçka. Po skulptori u tregua më i shpejtë.

— Pse, si deshe zotrore, ta sillja zbuluar, që të më ndiqnin kalamajtë prapa? S'kam nge për estradë unë!

— Mirë ke bërë, po hë! — e përkrahu Duroja.

— Na i paske ndezur edhe një dritë mbi kokë, pa le! — shtoi Nesti Xhungoja.

Duroja e pa vëngër. Cigarja, lënë në cep të buzëve, u jepte fjalëve që thoshte një tingull të mbytur, sikur të gjitha i përtypte më parë nëpër dhëmbë, pastaj i nxirrte nga goja, të lehta e të tymta, me një shije hidhësie.

— Shuani dritat! Sa herë ju kam thënë, kur-simi në rend të ditës! E ka harruar ajo, — tregoi Duroja pastruesen, si për t'u shfajësuar para krye-inspektorit.

— E, mo, se bën humor Nesti, — tha ky. — Qëllimisht u jep gjërave nuanca ideologjike! Më imiton mua, më duket.

Ziver Ziveri qeshi me gjithë shpirt dhe ky lëshim ishte prova më e mirë e gjendjes së tij të ngritur shpirtërore. I bëri shenjë skulptorit ta hiqte dokun, dhe busti u shfaq i tëri, i vrenjtur e i murrëtyer, me një shprehje frikësuese që rrinte aty te kokërdhokët e kërcyer të syve e te buza e shtrembër. Ishte një kokë bytym, pa ndonjë përngjashim të qartë me atë që donte të shëmbëllente, dhe Duros i ra menjëherë në sy kjo gjë. Por nuk u nxitua. Hetoi me shpresë shprehjen e fytyrës së

dramaturgut, por ca ngaqë fytyra e tij ishte mësuar prej kohe të mbante një pamje të paturbuluar dashmirësie, ca ngaqë zyra mbeti si në mug, nuk shqoi asgjë.

Skulptori nxori një çekiç nga çanta, përveshi mëngët dhe, duke e tundur mbi kokë si trofe, iu drejtua bustit e i dha një goditje mu në ballë. Busti u shpërbë në tri pjesë, që ranë mbi tryezë. Ishin një gjysmë kafke me një vesh të madh, një nofull e stërmadhe me hundën shkurtane e njërin sy që u duk si i mbufatur, kurse pjesa tjetër që ra përmbys qe vetëm një zgavër kartonësh. Pastaj i mori të tria copat e i bashkoi lehtësisht me ca lëvizje të shkathëta që nuk priteshin prej atyre duarve tulane e plot qime. Gjithçka u ribë shpejt e shpejt si me magji. Kurse ai, magjistari, rrapashyt e kokëtul, i pa të gjithë me një ndjenjë triumfatori. Pak më vonë do t'i dilte koka edhe kësaj. . .

— Ah, qerrata! — i shpëtoi një klithmë Duros.

— Duhej të ishte ndarë në katër pjesë! — tha Nesti.

— Pse doemos në katër? — pyeti skenografi.

— Sepse autori e thotë vetë në tekst, me gojën e fëmijës, «ia thyen kokën e ia bënë katër copa!»

— Po këtu jemi në art! — tha skenografi, pa fuqi.

— Nesti, kot thua se s'ke prirje për estradë! Do ta shohim ne si pushtet këtë çështje! — ndërhyri Ziver Ziveri me po atë humor të pashtershëm. Atë çast hyri një aktore që bënte shërbimin te telefoni dhe tha se kryeinspektorin e kërkonin nga komiteti.

— Oh, harrova fare që më pret kryetari! — i ra ballit ky dhe iku me nxitim. Duroja e përcolli

deri jashtë. Nga dritarja u pa se si biseduan të dy me zë të ulët, po me fytyra të kënaqura.

Në korridor kishte dalë skulptori Angjo Besho e për respekt të zyrës duhanin e vet të dredhur po e tymoste aty jashtë.

— Po ai ç'pret akoma? — tha Duroja kur hyri në zyrë, — ne provën e bëmë!

— Pret të marrë dokumentin për honoraret, — sqaroi Kiçoja.

— A? Po ai... qenka fare i pacipë!

— Me cipë a pa cipë, derisa bëri punën, shpërblimi i takon.

— Po s'duron dot derisa të japim shfaqjen? Ja, shoku Zivo që është shkrimtari i pjesës, nuk e ka hapur gojën fare për gjëra të tilla.

— Shoku Zivo është kuadër! Ai ngrihet mbi vogëlsira të tilla, siç janë paratë, — tha Nesti.

Duroja e përpiu me një vështrim të vëngër. Kush do t'i vinte fre asaj gjuhës së tij?

«Do të biesh më hundëzaj, do të biesh!» — e kërcënoi me mend dhe iu drejtua skenografit:

— Sillma pak atë rregulloren e shpërblimeve, ta shohim sa është kufiri i poshtëm për bustet!

— Angjoja nuk është mësuar me shpërblime minimale, — tha skenografi, i shqetësuar.

— Në s'është mësuar, le të mësohet. Dhe s'dua diskutime! Do të vë veton si drejtor për këtë!

— Të takon! Ti je titullari, firma jote njihet, — tha Kiço Popi.

Skenografi nxori një procesverbal të gatshëm. Duroja shënoi shumën dhe dërgoi të lajmëronin Angjo Beshon që ende tymoste (për respekt) në korridor. Ky hyri me bishtin e cigares shuar në buzë dhe bëri për nga tryeza ku ndodhej ajo copë letër

e mirënjohur dhe e mirëpritur. Duroja pa pantallonat e tij të zhubrosura prej një doku të lirë, me spërka allçie të tharë, fytyrën e parruar dhe atë bisht cigareje që shpërfillte çdo lloj ceremonie. Ju ngritën bromza inati. Për artist që qe! Alabak!

— Ulu, shoku Angjo, ulu! — tha dhe e mbuloi letrën me dorë.

— Pse, ç'ka? — pyeti ky me padurim. Megjithatë u bind e tërhoqi një karrige nga cepi. Duroja kryqëzoi duart mbi bark, perëndoi sytë në tavan dhe tha me një mërzi serioze:

— Shoku skulptor, komisioni i vlerësimit të veprave të artit pranë institucionit tonë, në bazë të rregullores, neni. . . paragrafi. . . vendosi t'ju shpërblejë për veprën tuaj, bustin e. . . e. . . — përcolli pështymën pa e thënë emrin, dhe shtoi: — me shumë lekë. . .

Angjo Beshoja përkuli llapën e veshit me gishta, si shurdhan, dhe pyeti me zë grykor:

— Sa?

Duroja përsëriti shumë e të hollave, vendosmërisht. Angjo Beshoja hetoi me sy skenografin. Isufin që ia pati porositur, as që begeniste ta shih-te. Pastaj Nestin, Kiço Popin. . .

Skenografi uli kokën si i zënë në faj. Nesti ngriti supet dhe i shkeli syrin nga ana e Duros. Kiço Popi i bëri një nojmë të fshehtë: «Mbahu!»

— Faleminderit shumë për konsideratat! Kaq sa thua ti, mua më bën vetëm allçia. Pleqërojeni edhe një herë, përndryshe unë e marrë veprën time!

— Si e merr? Ç'domethënë e merr? — pyeti Duroja me shqetësim.

— Me të drejtën e autorit, unë mund të bëj

ç'të dua me të. Po të më shkrepë, i bie me çekan dhe e bëj copë-copë mu këtu në sy tuaj, — tha skulptori dhe u çua. Sytë iu mbushën me rremba gjaku.

— Ej, dale, dale, se ne kemi shfaqje pasnesër! — foli për herë të parë regjisor Isuf Kurti.

— Aty më rreh mua, te shfaqja jote!

— Pa nerva, pa nerva! Jemi në një institucion shtetëror këtu! — i paqësoi Duroja, siç i takonte, — dil pak jashtë, shoku Angjo!

— Po dal, ama edhe ju gjykoni për djersën e tjetrit me mend në kokë, jo si e ëma e Zeqos:

— E or shokëni! — psherëtiu Duroja pasi u mbyll dera. — Ç'i thoni ju kësaj? Me gjithë mend i ka ato që thotë ky biçim?

— Palo artist! Do të na bëjë presion! — tha Kiço Popi.

— Ajo kokë e bën... — tha skenografi, si me vete.

— Si e bën? Dhe çfarë bën? — tha Duroja rreptësisht.

— Po ja... e merr bustin. Ose e thyen!

— Pika artistit! Duhet biseduar me kryetarin e Degës së Lidhjes për të, — tha Nesti Xhungoja.

— More duhet bërë problem deri në qendër, në Lidhjen e Shkrimtarëve, thuaj, — e përkrahu Duroja.

— Si të mbarojmë shfaqjen, bëni si të dini, por tani... ju lutem shumë, se rrezikojmë t'i dalim nga fjala edhe udhëheqjes së rrethit! — tha Isufi.

— Është fatkeqësi për rrethin tonë që ka vetëm një skulptor që ia di butaforisë, — tha skenografi. — Propozoj t'ia shtojmë honorarin edhe.

me dyqind lekë. Sidoqoftë... as deri te mesatarja nuk po vemi. Pastaj, vepër arti është!

— E ç'vepër arti qenka kjo? Shikojeni pak, shikojeni! A ngjan ajo me Duçen? Duçja ka qenë kokëshinik, kurse...

— Ti, shoku Anesti, që në fillim... që në fillim ke dashur t'i vësh minat shfaqjes sime! — thirri Isufi dhe i hipi një purpur në fytyrë.

— Nëse ti vetë ia ke kërkuar me këtë pamje, unë tërhiqem! — tha regjisori.

Duro Maltezi prej kohe po trokiste lapsin mbi xhamin e tryezës, por ky tingull ishte një urdhër i dobët dhe ai u detyrua të bërtiste:

— Mjaft! Thirreni prapë skulptorin!

Angjo Beshoja hyri duke bredhur shikimin tek të gjithë. Ishte e para herë që po i ndodhte një gjë e tillë dhe, sado që njihej si kokëderr, prapë provonte një hutim si para provimeve.

Duroja u ngrit prapë dhe me atë pozën konferenciale që e trulloste skulptorin, tha:

— Shoku skulptor! Komisioni... në mbështetje... neni... paragrafi... veprën tuaj, bustin e... se s'dua as t'ia zë emrin me gojë... e çmon për...

Skulptori Angjo Besho i la t'i copëtohen në tru të gjitha ato bërbëlitje që s'i hynin në qese, në pritje të shumës. Si e dëgjoi, shfryu nëpër hundë, pështyu anash bishtin e cigares (kishte marrë fund respekti për zyrën dhe edukata) dhe vajti e përfshiu bustin me krahët e mëdhenj.

Isufi u turr drejt tij dhe u përpoq ta ndalonte, por ngaqë ishte imcak dhe ndihej fare i tukequr para forcës brutale të skulptorit, s'bënte dot asgjë më shumë veçse t'ia ledhatonte duart.

— Të lutem, shoku Angjo! Lëreni! Ne do ta

diskutojmë edhe një herë. Të lutem! Do ta diskutojmë, apo jo, shoku drejtor?

— Jo, ore, jua shoh syrin unë, doni të talleni me mua ju! Nuk e çmoni dot veprën time ju!

— Po ç'vepër, mor aman, — kundërshtoi Duroja me një pikëllim të pafuqishëm, — vepër ma quan ti bustin e një... qelbësire?

— Atë kërkuat, atë ju bëra! — tha prerë skulptori.

— Veç asaj, ai nuk ngjan fare me origjinalin, — e mbrojti dinjitetin e komisionit vlerësues Duroja, duke parë Nesti Xhungon.

— Veprat e artit nuk janë kopje! Unë kështu e njoh Duçen. Tani, si do të bëjmë, — tha dhe mbështeti bustin në gjoks.

— Lëre, lëre! Dil edhe pak jashtë! — tha Duroja.

— Po dal, po me mend...

Duroja turfulloi si kalë i lodhur duke i ardhur rrotull bustit që rrinte aty mbi qilim, i plogët e shpërfillës për gjithçka.

— E or shokëni? — psherëtiu prapë. — Ç't'i themi kësaj? Ai ashtu e sheh Duçen!

— Ai mban qëndrimin e vet ideoemocional ndaj figurës! — tha skenografi.

— Pika qëndrimit! Na i vuri këmbët në një këpucë dhe tani po na luan në tepsit! — tha Kiço Popi.

— T'ia shtojmë edhe pak. Jo maksimale, po aty afër... se është lodhur. E pashë vetë kur e sollti baltën nga lumi me karrocë. Kullonte djerse! — po thoshte regjisorin debutues Isuf Kurti, duke iu vërtitur qark drejtorit, si kone.

Më në fund, pas ceremonisë së tretë, u arrit

një marrëveshje që dukej se i la të dy palët të kënaqura: Duron, sepse gjithsesi nuk ia dha skulptorit maksimalen, dhe skulptorin. . . ai e dinte vetë përse.

Një ditë para provës së përgjithshme Duro Malltezi ngazëllonte i tëri. Ia doli ta takonte shokun Aleksandër në bufenë e vogël të Komitetit të Partisë.

— Prej kohe teatri ynë s'ka bërë asgjë për të qenë për fëmijët, — i tha, — kolektivi ynë ka dëshirë të na jepni ndonjë mendim, aq më tepër sepse drama e ka marrë motivin nga lufta e fëmijëve. Nga disa ngjarje të vërteta. Autori, shoku Ziver, është frymëzuar nga. . .

— Zivoja i kulturës? Pse, ai e ka shkruar pjesën? — pyeti shoku Aleksandër.

— Ai! — pohoi Duroja me një drithërimë të lehtë në zë. Si ishte e mundur që shoku Aleksandër nuk e dinte këtë gjë?

— E shikon, more Rufo, — iu kthye shoku Aleksandër njërit prej atyre që ishin me të, — po na shtohen penat në rreth!

— Me bereqet, me bereqet! — tha ky tjetri.

«Duhet ta ketë harruar, tha me vete Duroja, me tërë ato punë që ka ai!»

Tha kështu dhe u dha dyshimeve të befta një udhë të mbarë. Megjithatë nga ky harrim ai s'mund të qetësohej përfundimisht. Mendoi ta shkoqiste me Ziverin, por të nesërmen, kur e takoi, ishte penduar. Nëse Zivoja që mburrur vër-

tet duke e shitur pjesën si një copëz nga fëmijëria e shokut Aleksandër, gjë që do të kuptohej qysh atë mbrëmje, harram e pastë. Ama ai vetë s'kishte asnjë fitim, po të merrej vesh se mendimin në favor të dramës e rëndoi pikërisht ky trillim. Pra, më mirë të hesht, vendosi, më mirë ta paraqitim si një vepër artistike në përgjithësi. Veç të tjerave, ditën e fundit nuk i mbetej nge për ta vrrarë mendjen me pandehma. Ç'u bë, u bë! I duhej të merrej me darkën që do të jepej pas provës, siç e vendosën me Zivon. Ftesën dhe organizimin do t'i bëj vetë, iu mburr ai kryeinspektorit, ti vetëm më bëj listën e pjesëmarrësve. Vuri Kiço Popin t'u mblidhte lekët. Ai ishte djalli vetë për ahengje. Le që ky nuk do të quhej kurrsesi aheng. Një urim, koktej urimi mbase. Kiço Popi tha se shokut Aleksandër i pëlqente shumë peshku. Me të dëgjuar e kam, nuk e vë dorën në zjarr, la një shteg ai.

Duroja vendosi aty për aty të hidhej vetë deri në liqen, për të kapur ndonjë krap. Si ish-përgjegjës i shoqatës, ai mund të merrte një varkë kur të donte.

Ashtu bëri.

U rropat deri në drekëherë, hidh e nxirr koshin, po veç ndonjë cironke s'kapi asnjë peshk për të qenë. S'ishte e para herë që i ndodhte kështu. Për të thoshin se kishte tersin në prapanicë. Por nuk u mërzit. Dinte si ta hidhte hallin. Aty në hyrje të qytetit, në një shtëpi të veçuar përdhese, banonte Kaso Sherifi apo Kaso peshkatari, siç i thoshin. Ai gjuante çdo mëngjes në gjiret e liqenit, në disa vende që askush s'i dinte. Kasoja të nderonte kur të doje. Nëse ktheheshe trastëzbrazur dhe doje që këtë turp mos e merrnin vesh rromu-

zexhinjtë e ngeshëm, nëse doje që atë turp ta ktheje në krekosje, mjaft të bëje një vizitë te Kasoja, të vije dorën në xhep dhe nga shtëpia e tij do të dilje me nja dy krapë varur në brez, që përplaseshin tërë lezet pas pantallonave të gomuara...

Duke hyrë te Kasoja, i zuri syri nga larg Kiço Popin që po ngjitej në qytet nga ajo rrugica tërthore që bashkonte shtëpinë e peshkatarit me qëndrën e qytetit. U çudit pak, po s'kishte kohë për të humbur.

— Mos ishte këtu ai regjisori im i estradës?
— e pyeti peshkatarin.

— Jo, jo! — tha ky dhe i ktheu shpinën.

Krapët ishin siç duhej, tamam në atë peshën e tyre më të mirë për t'u gatuar. Kështu që gjatë provës, duke ndenjurr përbri shokut Aleksandër, siç i takonte, e kishte mendjen të fjetur për darkën dhe kjo shkujdesje i jepte mundësi që ta ndiqte qetësisht herë atë që ndodhte në skenë dhe herë fytyrën e hequr të sekretarit, me shpresë se mos pikaste nga mimika e saj ç'mbresë po i linte shfaqja. Mirëpo s'mund ta vëzhgonte veçse në profil dhe ashtu, nga qëndrimi i ngurtë i tjetrit, s'mundi të kuptonte asgjë. Sa për vete, shfaqja po i pëlqente. Sidomos ato shtesat që i bënë së bashku me Zivon dhe Isufin e që theksonin urrejtjen e fëmijëve, ishin vërtet të forta. Ata fëmijë të mbushnin me krenari!

Shfaqja u duartrokit nga të ftuarit dy herë, në çastin e thyerjes së bustit dhe kur personazhi kryesor, Sandri, u iku xhandarëve nëpër duar. Pastaj në fund fare, po në një mënyrë jo aq të bujshme. Kjo ndoshta e stepi pak autorin Zivo Ziveri që e ndiqte shfaqjen bashkë me të shoqen

e dy fëmijët e tij zevzekë nga radha e parë, që të ngjitej në skenë për të përshëndetur.

Siç ndodhte zakonisht pas këtyre lloj shfaqjeve që ishin gjysmëpremierë, gjysmëprovë zyrtare, anëtarët e komisionit të repertorit që merreshin me kulturën, u drejtuan për në zyrën e drejtorit, aty ku shkëmbeheshin mendimet, jepeshin vërejtjet e merreshin vendimet se ç'duhej ndrequr e si duhej ndrequr.

U duk qartë se shoku Aleksandër nuk e kishte fort dëshirën të vinte me ta, ashtu siç bënte pas shfaqjeve që mendohej se ishin suksese të trupës ose pas atyre që paraqitnin probleme të rëndësishme, dhe kjo do të thoshte se mbresat e tij ishin të vakëta. Por Duroja u tregua i shkathët. Që gjatë shfaqjes, në ato errësimet e kalimeve nga njëra skenë te tjetra, ai i pëshpëriti sekretarit se shokët mezi prisnin të dëgjonin mendimet e tij dhe kur ai e pyeti me shaka: pse prisnin pikërisht këshilla nga ai, Duroja iu përgjigj po ashtu: «sepse ju e keni jetuar vetë atë periudhë», gjë që i bënte thirrje kujtesës së shokut Aleksandër. Aty në gjysmerrësirën e sallës çdo lloj bisede bëhej vetvetiu më e lehtë, kurse intimiteti që krijohesh nga biseda kokë më kokë e nga pëshpëritja, sigurisht nuk do të kalonte pa rënë në sy të të tjerëve. Prandaj, në fund të shfaqjes, ai guxoi e ia preu me trup rrugën e daljes. Përndryshe, do t'u ikte nga dora edhe ftesa për darkë, bisedë që ai nuk e ngau dot gjatë shfaqjes.

Në zyrë zunë vend gjithë anëtarët e komisionit. Ziveri shpërndau bujarisht cigare të shtrenjta «Dunhill», që i bleu sa për atë natë, sepse vetë pinte duhan të dredhur nga qesja. I ndezën dhe

nisën të tymojnë të gjithë me njëfarë ngutjeje, në heshtje, seriozisht, si në një përasiatje të gjatë me vetveten. Shoku Aleksandër i vëzhgoi me radhë duke picërruar sytë e tij të vegjël e shpues ku lëvizte një ironi e lehtë.

— Po hë, ç'prisni, — tha ai më në fund, — apo doni të flas unë?

— Kjo do të ishte zgjidhja më e përsosur, sepse në të njëjtën kohë bëjmë edhe hapjen edhe konkluzionet, — tha regjisori Anesti Xhungo.

— Anesti bën humor, pa shokët do të flasin, kanë ç'të thonë. Ja, sa të thyhet akulli, — tha Duro Malltezi.

Po siç u pa, hë për hë, asnjëri s'donte të ecte mbi akull, pa le më ta thyente. Shoku Aleksandër u ngrit. I dha dorën Ziver Ziverit.

— Urime, Ziver, — tha, — herë tjetër qëllorsh më mirë!

Ziverit iu lodhën muskujt e fytyrës nga një buzëqeshje e gjatë. Regjisori Anesti Xhungo ndërhyri prapë:

— Si duhet ta kuptojmë këtë, shoku Aleksandër? Sikur këtë herë vetëm sa e plagosëm gjuhun?

— Je shejtan i madh, Nesti! Më kanë treguar për ato barcaletat që shpik, — qeshi ai. — Dëgjo, unë s'fola se ju keni një zakon të keq, çdo gjë që themi ne, e merrni për flori safi dhe as nuk hyni në diskutime fare. Nejse, ma ngritët pusinë, do t'ju them dy fjalë tani, s'kam ç'të bëj, — qeshi ai. — Punë keni bërë, nuk e mohoj, jeni lodhur, fëmijët luajnë mirë, ka aty edhe ca copëza të go-ditura. Ama... s'ka për t'ju besuar njeri. Dhe në art, thonë, kjo është më e keqja nga të gjitha. Fë-

mijët gjatë luftës kanë bërë heroizma, kjo dihet, kanë rënë edhe dëshmorë, po jo kështu si në dramën tuaj. Ai fëmija që krekoset, njëherë, ai që thyen bustin dhe i del ballë për ballë oficerit fashist, tregohet rrotë fare. . .

— Po ne. . . ne nga fakte të vërteta u nisëm, shoku Aleksandër, — tha me përvuajtje Duro Malltezi, — menduam se edhe një rast i vetëm mund të përgjithësohet.

— Kur është bindës, ama! E ku e paske peshkuar një ngjarje të tillë, more Ziver?

— Urdhëroni? — tha ky me një fije zëri dhe ngriti sytë. Tërë kohën mbante shënime në bllokun e tij të bukur, kokulur, i përqendruar si askurrë. Mbi supin e tij, Duro Malltezi lexoi dy-tri fraza: «mendimet e shokut Aleksandër për dramën «Luftëtarët e vegjël». Fëmijët luajnë shumë mirë, ka mjaft copa të goditura.»

Shokut Aleksandër i erdhi për të qeshur nga hutimi i plotë i dramaturgut. Ai përshëndeti me kokë dhe doli. Duroja nxitoi ta përcillte. Ziverit, iu shtynë këmbët vetvetiu edhe atij. Në korridor, ndërsa nga ndriçimi i pakët ra prapë gjysmëterri, Duroja mundi t'ia bënte ftesën, që tani po i dukej mjaft e vështirë.

— Sipas një tradite që ka teatri ynë. . . me rastin e premierës, kemi organizuar një banket të vogël. . .

— Mirë bëni, argëtohuni! — tha Aleksandri.

— Ishte dëshirë e të gjithëve që ju të na nderonit. . .

— Një herë tjetër. . . Natën e mirë!

Duro Malltezi i shkoi krahun kryeinspektorit dhe e tërhoqi brenda. Ndiente peshën e tjetrit në

bërryl, një rëndim përtese, një si këmbëzvarrisje. . .

— Shoku Aleksandër më porositi ta përgëzoj trupën dhe regjinë për punën plot pasion, — tha. — Dy-tri rregullime në drejtim të besueshmërisë që na sugjeroi ai, shoku Ziver mori përsipër t'i bëjë shpejt. Premierën e kemi pas dy ditësh. . .

Gjatë darkës Duroja u përpoq ta ringjallte gjithë repertorin e tij të hershëm të shakave e të rromuzeve, nga të cilat vitet e fundit pati hequr dorë. Thuri nja dy bejte për kryeinspektorin e një për regjisor Isufin, që u quajt si më e goditura. Sonte ato i duheshin, sepse dështimi i një darke është ogur i keq dhe oguri i keq është prapë për të ardhmen.

Po nuk e pati aspak të vështirë ta mbante darkën gjallë, as darkat nuk dështojnë kurrë kur në to ka verë të mirë dhe burra mbi të dyzetat. Pastaj, aty ishin edhe Nesti me Kiço Popin. Cili prej tyre vallë ia punoi Duros atë rrengun me peshkun që u mbajt nëpër gojë një kohë të gjatë?

Kjo ngjarje bëri krye aty pas mesnate, kur i erdhi radha të çahet me ceremoni krapin e madh që ishte vënë në mes të tryezës, në një pjatancë vezake. S'u mor vesh pse u kursye krapin aq gjatë, po gjithsesi, ç'ishte për të gjendur në barkun e tij, dikur do të gjendej. Kjo na qenka një pusullë me karton të fortë ku shkruhej: «Shoku Duro gjahtar! Ç't'i bëj Kasos unë, pa, të ishte për ty, të kisha lënë vezët në breg të liqenit! Të fala, Krapin!» Duroja e pranoi me lezet këtë shaka, po shpirti ia

dinte se sa i dogji. Mirë që ishte vera, e cila i bënte fytyrat e të gjithëve bytyn të kuqërreme!

Si të mos mërzitej e të mos dëshpërohej i ziu njeri, kur papritur gjen të mbledhur te pragu gjithë qentë e prapësive që lehin me ham e me hum?

Pas kësaj historie, leskrat e varakut të Duros u rrëzuan shpejt. Guri rrumbullak u rrokullis prapë, po këtë herë vajti e zuri vendin e tij, sepse ustai e mori në dorë, e pa mirë e mirë ç'mall ishte dhe i tha: «More qerrata, po si dreqin vete e rrokullisesh ti kështu dhe na bëhesh gur qosheje?» Se, si e thotë edhe llafi, vete haku tek i zoti dhe këtu ne i mbyllim hë për hë bëmat e Duro Malltezit.

Zemërimi i një njeriu të urtë

12 Mars, ora 12

Shkallët kërcitën. Ata që prisnin në sallon, u ngritën në këmbë, sikur iu bindën një urdhri të brendshëm.

Tani atij ia njihnin edhe hapat. Po të gjykoje prej tyre, njeriu që po vinte duhej të ishte një tip i qetë, i matur, pak i ngadalshëm, ndoshta për shkak të peshës trupore, ndoshta për shkak të temperamentit. Dhe me të vërtetë fytyra e tij e gjerë me tulle të plota që ia rrëzonin faqet paksa poshtë dhe sytë e shkathët, bredharakë, — ata i tejshkuan njerëzit që prisnin me një qeshje të lehtë, — të përtërinin besimin se gjithçka do të vinte mbarë e mirë sipas së drejtës.

Nga kjo mbresë e shpejtë, e cila vinte si për

ta platitur atë ankthin fillestar që e pushton njeriun kur afron çasti i shpalljes së hallit të tij para nëpunësit përkatës, nuk shpëtoi dot as ai, qytetari Resmi Dukaj, pedagog në fakultetin e Shkencave të Natyrës, sjellë aty para shtatë muajsh prej një qyteti të vogël të Jugut. Ndonëse iu duk disi i tepruar respekti e vëmendja që po tregonin pritësit për nëpunësin e strehimit, atë e rrëmbeu dallga e tyre dhe u çua në këmbë. Forca e inercisë, u shfajësua duke nënqeshur. Por nuk e bëri veten ta qortonte nëpunësin, si disa të tjerë.

— Ju lutem të më ndjeni! Më vonoi shoku kryetar. Mos u mërzitni, do t'ju pres të gjithë. Listën e kenit bërë? Shumë mirë! — tha ai. Te dera u kthye edhe një herë:

— Ç'janë nga fundi i listës, mund të dalin shëtitje a për ndonjë kafe. Në ju marrtë uria, te qoshja bëjnë byrekë të mirë me gjalpë.

Këto këshilla i tha si një shaka të lezetshme me po atë pamje prej babaxhani dhe ashtu, ngadalë e i patrazuar, duke kërkuar çelësat nëpër xhepat e palltos së madhe prej një stofi gri guben, që e bënte të dukej edhe më rondokop, u vonua edhe pak. Ishte nga ato vonesa që i japin njeriut një peshë mendimesh...

Pranë Resmi Dukajt u ul i njëjti njeri që kishte ndenjtur edhe para mbërritjes së nëpunësit.

— Ky i shkreti është dede, — tha. — Qengj! S'bën për këtë punë ky. Ai që ishte para tij, ai po! Vinte hijerëndë ai, nuk të shikonte në sy, s'bënte muhabete, jo po tërci, jo po vërci! Një fjalë dinte ai: njëzet!

— Njëzet?

— Domethënë vetëm njëzet veta pres. Asnjë më shumë! Qameti të bëhej!

— Por ai... ka gati dy vjet që ka ikur, — siç më kanë thënë.

— Dy vjet e dy muaj, për saktësi.

Resmi Dukajt i hynë të dridhura. Në sallë bënte zagushi. Drita e pjerrët që hynte prej një baxhe hidhte mbi të gjithë të njëjtën hije të murgët. Hija i bënte fytyrat të dukeshin më të ngrysurë sesa ishin në të vërtetë. Burri pranë, pensionist dukej, me një kasketë kaki rrasur thellë që, sidoqoftë, nuk mund të të gabonte për lakuriqësinë e plotë të kokës së tij, përkundër zymtisë së të tjerëve, ruante një pamje të paanshme, sikur ndodhej nën strehët e shtëpisë së vet. Resmi Dukaj ia pati zili atë qetësi e siguri. Dhe të mendoje se ai kishte dy vjet e ca që priste...

— Domethënë ju... keni dy vjet e... — përsëriti me zë atë që mendonte.

— A, jo! Atëherë vija për djalin. U bëmë dy kurora në shtëpi.

— Po tani?

— Tani vij për dhëndrin. Në tetor martoj vajzën.

Burri me kasketë kaki u vërsul drejt derës. Pritja po fillonte, ai ishte i treti në listë. Tani nguttej dhe ngutja e tij ishte më nervoze sesa pritja.

Resmi Dukajt i erdhi radha aty nga ora dy e pasdites. Para se të hynte në zyrë, një djalë i ri u fut brenda e çoi dy byrekë, mbështjellë me letër, nga një cep i së cilës kullonte yndyra. Kur doli, djali shkeli syrin:

— Lum kush do të hyjë, — tha. — Kur ha byrekët, të ka lezet shpirti ta shohësh!

Resmi Dukajt nuk i erdhi mirë që po përgo-
johej ashtu nëpunësi i shtetit, por nuk e kishte za-
kon të hahej me njerëz të panjohur, heshti.

Nëpunësi, — ai posa pyeti për emrin e tij,
Kozi Duka i thanë, — ishte duke shijuar byrekun
dhe Resmiut i erdhi zor që e gjeti në atë rrethanë
të palakmueshme. «Duhej ta merrja me mend,»
e shau veten dhe bëri të tërhiqej drejt derës. Por
nëpunësi, duke mbllaçitur bashkë me kafshatën ca
burburima si fjalë hundore, ndryshe si mund të
flitej me gojën plot, i bëri një nojmë energjike që
të ulej.

Resmi Dukaj ndenji në një karrige njëra kë-
mbë e së cilës u mënjanua, sikur po çngjitej nga
tutkalli, dhe uli kokën. Vetëkuptohet, nuk mund
të bëhej i pacipë që ta kundronte tjetrin se si han-
te. Megjithatë, tinëzisht, cepi i syrit i shkau deri
te mjekra ku mbi rrjedhën e yndyrës ishin ngjitur
ca thërrime nga djathi i byrekut. Njëherë u mat
t'ia bënte këtë vërejtje me takt, — një nëpunës
në orarin e pritjes duhej nënkuptuar pa këto cene
të vogla, — po aty për aty u pendua. Kushedi se si
ma merr, mendoj dhe u zhvendos në cep të asaj
karrigeje, e cila mund ta tradhtonte kur të duash.
Po edhe të ngrihej e të ulej në një tjetër, i vinte
zor.

Ishte një njeri që se pse ndiente njëfarë gjyçi,
një gjendje të përvuajtur sa herë trokiste në zyra
ku duhej kërkuar diçka.

Nëpunësi fshiu me kujdes buzët, mjekrën e
duart me një letër të hollë nga ajo që përdorin në
restorantet e kategorisë së parë, të cilën e nxori
prej një sirtari dhe tha:

— Më falni, po si t'ia bëj? Të mbyllësh zyrën

e të hash jashtë, fillojnë e gumëzhijnë si bleta kurroit. Dhe me të drejtë! Ja ashtu, m'u bë zakon, e thyej urinë me një byrek. E dini, ditët e para sikur më zinte në kurriz, po tani u mësova. Mësohet njeriu, apo jo?

Resmi Dukaj pohoi dukshëm me kokë dhe provoi një ndjesi të këndshme lehtësimi. Ky njeri i sigurtë ia hoqi me dy fjalë të gjitha emocionet. U rehatua më mirë në karrige. Ajo kërciti pak, po naze të tjera nuk bëri.

— Epo? — e nxiti nëpunësi.

Resmi Dukaj i tha se para shtatë muajve, pasi iu miratua qytetaria në kryeqytet, — ai zgjodhi një fjalë krejt të veçantë në vend të asaj fjalës së shpërdoruar «pasaportizim», e cila ia vuri nëpunësit në lëvizje labucerat e kuqërreme të faqeve, — pra, para shtatë muajve ai pati bërë një kërkesë për shtëpi. Familja: nëna plakë, gruaja dhe dy vajza 15 e 10 vjeç.

— Mendova se ka kaluar një kohë e mjaftueshme për t'ju shqetësuar njëherë kështu, gojarisht, — përfundoi ai.

— Patjetër, patjetër, — nxitoi ta përkrahte nëpunësi duke pohuar edhe me kokën e tij të shkathtë. Resmi Dukaj vuri re se, me përjashtim të ecjes së plogët, ky njeri i kishte gjithë gjestet e lëvizjet e tjera plot gjallëri, madje pak të rrëmbyera, sikur ai qëndrimi ulur në karrige e tjetërsonte menjëherë.

Koz Duka u ngrit, hapi një kasafortë metalike, nxori një dosje me kapak të verdhë e me shpinore blu të errët, ku qe ngjitur tre gisht letër e bardhë. Në atë letër shkruhej: «Të perspektivës.» Nxori një letër me shkrim dore, zarfi ishte qepur

bashkë me të me kapëse. Për këtë procedurë nuk kaloi as një minutë. Kjo shpejtësi orientimi, — nuk mund të pritej një shkathësi kësisoj prej atij njeriu të ngjallur që çdo ditë më dy pa dhjetë hante nga tre byrekë, — i la Resmi Dukajt një mbresë tjetër të pëlqyeshme që vinte e çiftohej me atë të qëparshmen për çiltërsinë. I hapur, i përpiktë! Kështu do t'ia përshkruante së shoqes në letrën që do t'i shkruante pas pak, duke pritur t'i servirnin drekën e tij të zakonshme në restorant «Donika»: një makaronë, një rosto derri me pure e një birrë.

— Tamam! — tha nëpunësi. — Pas tri ditësh mbushen shtatë muaj. Më ndjeni, ku thatë se punoni ju?

— Në Fakultetin e Shkencave të Natyrës. Pedagog.

— Ah, po! Njihet që atje tej intelektual, mor vëlla! Intelektuali i vërtetë, xhanëm, me horizont të gjerë e me edukatë. Se ka edhe ndonjë intelektual që allah-allah, ka shkollë po s'ka kulturë. Se ato, shkolla dhe kultura, nuk janë e njëjta gjë, siç thotë një pedagog e sociolog i shquar. Mirë ardhsh!

Nëpunësi, Koz Duka, i zgjati dorën e ia shtrëngo-i fort, përzemërsisht.

— Miru... — belbëzoi Resmi duke u zbythur.

— Ejani kur të doni! Me njerëz si ju... është kënaqësi!

«Po ç'bëra? — vrau mendjen ai, kur doli në rrugë. Ç'më tha? Kur? Si? Po aty për aty, si një jehonë e vonuar, i erdhën në mendje ca copëra frazash, si intelektual me horizo... sociolog i shqu... ejani kur... është kën...»

«Më përcolli si njeri me të cilin mund të me-

rresh vesh pa ankime, pa përplasje, pa britma. Si shok!» — mendoi ai. Sa për radhën, ai e dinte edhe vetë se ishte pak si shpejt. Ndoshta pas dhjetë muajve a pas një viti. . . Aq i patën thënë edhe në dekanatin e fakultetit. E shumta një vit!

Ishte një ditë e qartë, me diell të ëmbël. Buth-tonin sythat. . .

27 qershor, ora 14 e 16 minuta

Studentja që po përgjigjej, — e fundit që paraqitur, — po rrekej të kujtonte atë që kërkonte teza e provimit, duke fërkuar herë pas here tëmthat afër vathëve të vegjël si bukureza ngjitur në tulin e veshëve. Në gishtin e unazës i vezullonte një rreth ari.

Kolegia e tij u përpoq dy-tri herë ta ndihmonte, dëshira e saj shfaqej pak më dukshëm sesa duhej, gjë që ai e hetoi rastësisht kur kapi një gjest të sajin që donte të mbetej i fshehtë, megjithatë studentja ngatërrohej vazhdimisht, dilte nga tema e hynte në ato ujëra ku ia donte qejfi. Aty bëhej bilbil nga goja. Po ta lejoje të shmangej, ajo ta këpuste notën e mirë kur të donte, por ai qe i prerë ndaj këtyre marifeteve. Kolegia e tij tha dy-tri herë «interesant» dhe ia vuri përpara librezën e hapur të studentes. Ai nuk i hodhi asnjë sy. E kishte ndarë mendjen edhe për këtë. Midis studentëve qarkullonte si anekdotë thënia: përpiqu për dhjetat e para, se pastaj përpiqen ato për ty. Parada e notave të mira në atë dokument, — të ishte për të do ta hiqte fare, — atij nuk i lëvizte asnjë nerv. Ja, kjo studente mund të ishte shëm-

bëlltyra klasike e asaj kategorie që, falë kujtesës, mund të riprodhojnë rrjedhshëm tekste të gjata, ama aftësinë e sintezave e përgjithësimeve e kanë te zeroja.

— Si do të bëjmë? — i foli ai koleges ulët, ndërsa studentja mundohej të zbërthente te tabela e zezë formulën e një përbërjeje organike që s'ishte dhe aq e vështirë.

— Ka njëfarë hutimi, e ka marrë me frikë, por është studente e dhjetës, — shtyu ajo librezën sërish. — Mendoj t'i bëj disa pyetje plotësuese.

Ai e mori me mend ç'do të ishin ato pyetje plotësuese dhe i hipi një valë inati. Tha një «jo» me zë më të lartë sesa duhej, pastaj shtoi: nëse do nota të mira, le të vijë prapë në sezonin e vjeshtës.

Rrugës, duke ecur drejt zyrës së strehimit, — e pati shkruar emrin në mëngjes në listën e pritjes, — pedagogu i rreptë Resmi Dukaj ndjeu një si topitje të gjymtyrëve, një si squllje të vullnetit. «Nga vapa», mendoi. Prej disa ditësh zhegu po e tepronte sundimin e tij të parakohshëm.

Kur hyri brenda, atij iu duk se nëpunësi Koz Duka nuk e njohu. Ai rrinte në po atë pozicion, me bërrylat mbështetur në syprinën e tryezës që shndriste nga llaku, — lyerja e freskët kuptohej më shumë nga ajo era hundëshpuese, — veshur në mënyrë sportive, me një këmishë bezhë të trikotuar, te xhepi i së cilës ishte një stampë e vogël, dicka si pulëbardhë. Krahët leshtorë dhe kraharorin me ca forma të kërcyera, gjinekomasti i thoshin kësaj fryrjeje, e dinte, ishin anët e reja të pamjes së tij që i ranë në sy. Kuptohej, meqë ato i shihte së pari, përndryshe nëpunësi që po ai burrë

me shëndet të plotë, të dukshëm dhe më i ri sesa e pati pandehur në takimin e parë. Aty te të dyzetat. «Moshatarë duhet të jemi», mendoi Resmi Dukaj dhe vetvetiu dora sepse i vajti në flokët e tij të përhimë. I shtroi, u mat të fliste. Heshtja që pak më e gjatë sesa duhej. Pastaj bebëzat e gjalla të nëpunësit lëvizën shpejt, me një gaz lodërtar, ndoshta nga mirëdashja, ndoshta nga forca e zakonit, ndoshta nga kënaqësia për kujtesën e vet, ku ta dish, po gjithsesi ai nuk i dha kohë tjetrit:

— A! Profesori ynë! — tha dhe u çua. U ul në një nga kolltukët e zyrës, e ftoi pranë, i zgjati paketën e cigareve.

Resmiu e mori sa për të mos ia prishur. Nuk e pinte, nuk e kishte pirë veçse rrallë e tek kur e detyronin ta ndizte dhe e dinte se dukej pak komik me atë vendosjen e cigares te cepi i buzës dhe me tymtajën që e shfrynte vrullshëm nga goja, se s'donte të thithte asnjë fjollë brenda mushkërive.

— Po si keni qenë, adash? — qeshi nëpunësi, — e dini që jemi pak adashë nga mbiemri? Dukaj, Duka. . . Një shkronjë e vetme na dallon. S'ju kam parë prej kohe, sigurisht do të keni qenë i zënë. Sezon provimesh! Kushedi sa ju mërzhitin me ato ndërhyrjet miqësore! E di, e di vetë unë, kam dhënë ca vjet mësim në shkollën e mbrëmjes.

Dera trokiti, pastaj u hap.

— Do të prisni të tjerë, shoku Komi?

— Sa veta jeni aty?

— Dy!

Nëpunësi pa orën. Ajo shënonte 14 e 30 minuta.

— Mirë, hyni të dy. Profesor, nuk besoj të

mërziteni. Sa të mbaroj me ta, pastaj dalim bashkë. Dakord!

Nuk pyeti. Tha vetëm një «dakord» shoqëror dhe Resmi Dukaj përsëriti vetvetiu nëpër dhëmbë një «dakord» tjetër.

Të parin e njohu. Ishte burri i dikurshëm me kasketë bojëkaki. Tani në vend të saj mbante një nga ato kashtoret e lehta pak si në gri dhe dukej po aq i sigurt e i vendosur si herën e shkuar. Biseda e tij me nëpunësin ishte e shkurtër dhe disi enigmatike:

— Pse, për sot e patëm lënë? — pyeti ky.

— Për sot! — tha burri.

— Më doli nga mendja. Po ndenja edhe një vit në këtë detyrë, unë do të sëmurem përfundimisht nga skleroza. Në mbrëmje, rreth shtatës bëhet?

— Bëhet! Do t'ju telefonoj. Mirë mbetshi!

I dyti ishte një djalë i ri, i gjatë, me një trup sportisti.

— I dashur! Po jua thashë edhe herën e shkuar! Ka një radhë kjo punë, ju ende s'keni mbushur 6 muaj! — foli Koz Duka butësisht.

— Shtatë! — tha djali prerë. Ai mbante një palë vetulla të rrëzuara poshtë dhe një tik nervoria mbyllte syrin e majtë. — Dhe jua shpjegova qartë se të dy prindërit e mi janë pleq e të sëmurë, — shtoi me një ton që s'ishte larg gërnjës. Një xixë donte që të ndizej e të bëhej sherr.

Por Koz Duka s'kishte ndër mend ta shkrepnte cakmakun e vet. Tundi kokën pikëllueshëm, hapi krahët e i vari poshtë pa pikë fuqie.

— Ama ju duhet t'i dinit edhe vështirësitë që do të gjenit qëkurse e pranuat emërimin në insti-

tutin e fizkulturës «Vojo Kushi»! E shikoni që ju kam ndër mend vazhdimisht? Tani po bëhen shumë shpronësime për ndërtimet e reja. Pa vështroni ç'pamje po merr qendra e qytetit! Ah, të kënaqet syri! Ama unë e di ç'heq derisa i sistemoj pronarët e shtëpive përdhese që prishen për ato pallate.

— Kontigjenti për të shpronësuarit është tjetër. Për ne ka udhëzime. . .

— Ah, udhëzimet! Do të ishim të gjithë të lumtur sikur të qe e mundur të zbatoheshin ato pikë për pikë. Po durim, i dashur, ti je i ri, të mirat paskëtaj vijnë. Durim! Ja, e shikon profesorin aty? — tha ai befas, si i posakujtuar se në dhomë ndodhej edhe një njeri tjetër. — Ai ka dhjetë muaj që po pret. Njëmbëdhjetë, ndoshta, por nuk bërtet. nuk përplas këmbët, nuk thotë ma rrëzoni hënën këtu poshtë. Se ai e kupton situatën. Apo jo, profesor?

Resmi Dukaj pohoi në heshtje.

— Do të dalim ne, profesor? — tha nëpunësi.

Djali i sportit seç murmuriti për një rast tjetër. domethënë se dikush, i emëruar në një kohë me të e mori apartamentin, po ndonëse i ndërkryer, ai i tha këto ulët, si për vete, gati i penduar prej turpiti të njeriut që skuqet kur mendon se ndoshta dikujt po i bie më qafë, po i prish punë, po e akuzon. . .

Dielli të merrte sytë. Koz Dukaj i picëroi dhe vuri dorën si strehë. Ai s'kishte syze. Resmi Dukaj kishte. . .

— Në këtë orë të gjitha restorantet janë mbyllur, — psherëtiu nëpunësi. — Ndoshta vetëm «Rinia» karshi «Dajtit». . . Profesor, kur e ha drekën ti?

Resmi Dukaj u turbullua. Gruaja i pati dërguar dje një petanik me fasule, ai do ta hante drekën në konviktin e fakultetit ku i kishin dhënë një dhomë të vogël.

— Më ka ftuar për drekë një kushëri! — tha.

— Nuk jeni pak si vonë?

— Ata. . . tani dalin nga puna.

— Atëherë, mirupafshim, — hoqi krahun që e mbante pas të tijit. — Bëni mirë që kurseni, — shtoi duke u ndarë.

Si bëri dy-tre hapa, u kthye:

— Dukuni, dukuni! — tha. — Kurdoherë. Dhe mos e shkruani më emrin në lista. S'ka kuptim. . .

«Ç'donte të thoshte ai me atë «bëni mirë që kurseni?» — i mbeti varur në tru Resmi Dukajt kjo hamendje që provonte se atij, nëpunësit Kozi Dukaj, zor se mund t'ia hidhte kush. . .

3 shtator, ora 12 e 15 minuta

Nëpunësi ishte veshur praçë me atë këmishën e trikotuar me stampën e pulëbardhës te xhepi, me një palë pantallona prej dok teritali të hollë bezhë dhe në përgjithësi dukei më sportiv se kurrrë. Kaloj nëpër sallonin e pritjes me hapin e tij stinor, që ishte më energjik. Resmiu mendoi se ndoshta gjatë stinës së ngrohtë, duke zhveshur pallton e rëndë guben. ai çlirohej edhe nga ngathësia. Vajti afër derës dhe, ndërsa u kthye si zakonisht ndaj atyre që e prisnin, e dalloj profesorin në një skaj. aty ku baxha lëshonte një dritë të pjerrët. I bëri një thirrje me dorë, po Resmi Dukaj nuk e kuptoi nëse nojma i drejtohej atij apo burrit me kashtoren gri që ishte ngritur më kë-

mbë dhe rrinte shalëhapur, duart në xhepa, në atë qëndrim rëndues që thotë: unë jam ngulur këtu, në daçi provoni të më shkulni.

Nëpunësi Kozi Duka u detyrua ta çlironte prej ngurrimit.

— Po eja, profesor, eja brenda!

Resmiu shtyu këmbët me përtesë. Në veshë i bubrruan ca fjalë nën zë «Hm... dhe pastaj thonë se... epo, ç'thua, vetëm këmbët e dhisë... ashtu, po me ç'të drejtë... ta bëjnë për borxh...»

Ai hyri brenda me peshën e tyre në kurriz. Veshët i digjnin. E merrte me mend se si përflakinin. Ashtu i ndizeshin kur turpërohej, e dinte.

Kozi Duka e takoi si mik të vjetër. Pëllëmbët e tij i mbetën në zverk pak më gjatë sesa duhej. Pëllëmbët ishin të tulta, të qullta prej djersës, të ftohta dhe ai e ndiente prekjen e gishtërinjve zvarranikë si një ledhatim përgëzues. Pak a shumë të njëjtën ndjenjë provonte dikur, vite të shkuara, kur mësuesi i kimisë i binte po aty në zverk me ca dacka të lehta, i kënaqur nga punët e tij laboratorike. Mësuesi i kimisë e pati dashur shumë. Kujtimi i tij sesi e pikëlloi dhe nëpër atë harrim fare të shkurtër rrëshqitën pa u bashkuar dot me njëra-tjetrën pyetjet e nëpunësit: «pushimet e verës në plazh, sigurisht? Vajzat, nëna plakë. Gruaja e mërzitur nga ndaria? Ah, mërziten ato, mërziten... dikë e ndan vështirësia e përkohshme, dikë vështirësia e detyrës me orar e pa orar. Po ata vjeshtukët? Kalojini, vini dorën në zemër. Më kanë thënë se jeni i pa... i pa... Hm...»

— Ata jashtë... ndoshta do të ishte më mirë sikur... sepse, — e ndërpreu ai po ashtu, pa lidhur dot një frazë.

— Ohu! Le të thonë ç'të duan! — tha ai me një moskokëçarje që zyrtimi i bebëzave e bëri jo dhe aq të besueshme. — S'guxon njeriu të zërë një shok e të bëjë një mik, se patjetër do t'i ngjitin bishtra!

U ul në vendin e zakonshëm, psherëtiu dhe i tregoi me dorë kolltukun që tani ishte zhvendosur afër dritares.

— Uluni, s'kemi ç'të bëjmë. Të presim disa sipas radhës, përndryshe prit kur të na e qëndisin kartën.

Resmi Dukaj tha me vete se do të ishte më e arsyeshme të dilte e të priste jashtë, mirëpo aty, në atë zyrë, ai sepse s'arrinte asnjëherë t'i përmbushte shtysat e brendshme dhe, përkundër tyre, i nënshtrohej vullnetit të tjetrit. Ishte një gjendje e çuditshme, një si qëndrim në hapësirë, diku midis vendosmërisë e pavendosmërisë, protestës e tullatjes dhe kjo gjendje e ndërmjetme ishte më e dhimbshmja nga të gjitha.

Në praninë e tij nëpunësi priti disa veta. Dikujt i lëshoi një autorizim të firmosur. Shkoni i vini një vulë në protokoll. — i tha. Menteshat e derës kërcitën. hapat u dëguan edhe pas mbyllies së saj. Dy herë ai iu drejtua edhe atij vetë, tërthorazi, me të njëjtat shprehje:

— Ja, e shikoni profesorin aty? E njihni? E, mirë, nëse nuk e njihni, po jua tregoj unë. Ai ka një vit i transferuar, ka lënë në qytetin e tij, 260 kilometra larg, nënën e sëmurë, gruan me dy fëmijë. Tani më thuaj, kush është më keq, ti apo ai? Hë? Megjithatë ai nuk bërtet e nuk çirret siç bën ti. Pse? Sepse ai nuk e shikon hallin e vet ngushtë, në kornizat e situatës personale, po me një

pikëvështrim më të gjerë shoqëror. Sepse ai i kupton vështirësitë. — Resmi Dukajt i përcëllonte zverkun nxehtësia. Dritarja ishte e madhe, xhamat e saj sajnin një klimë serrash. Nëpunësi Kozi Duka, miku i tij që e çmonte aq lart, vazhdonte të bënte detyrën atje tej, i lodhur, duke fshirë djersët me një shami të zakonshme nga ato që shiten në çdo kinkalери.

24 shtator, ora 14

Bisedë:

— Tani u mbush një vit dhe, siç e dini... gjendja ime...

— Afro një vit, miku im, afro një vit!

— Një vit si sot unë kam dhënë leksionin e parë. Është një datë që nuk e harroj.

— E si mund ta harroni? Është një ngjarje e shënuar! Por, profesor, ka një rregull: si vjetërsi për problemin e strehimit merret data kur ju është bërë pasaportizimi. Prandaj, ju lutem, mos më keqkuptoni për atë fjalën «afro». Nuk më keqkuptoni? — nguli këmbë ai.

— Jo, jo!

— Ah, sa punë prish nganjëherë një «afro» e vockël! S'ta merr mendja! Vjen tjetri që ka vetëm dy javë më shumë vjetërsi, vjetërsi dosjeje do të thosha, se, sa për vete, unë e quaj një çikë burokratik këtë shkallëzim, mirëpo ai vjen me argumentin kohor në kokë dhe kjo i jep frysh. Pse ai e jo unë që kam aq e kaq... ndërsehet dhe ec e mbaje!

— Blloku i madh me parafabrikate te Selvia

dorëzohet këto ditë. Unë nuk kam pretendime të veçanta, prandaj. . .

— Po edhe të kishit, ç'të keqe ka? Zaten, ju duhet të keni pretendime, sepse studioni, duhet të përgatiteni për të mirën e shkencës. Mirëpo. . . ju keni qenë vetë dëshmitar, e dini situatën. Veç shpronësimeve për ndërtime, është edhe një kontigjent i tërë para jush. Ne, si seksion e si kryesi, duhet të jemi rigorozë për ta respektuar renditjen.

— Po kur? Nuk mund të më përcaktoni një datë të përafërt? Se edhe kështu pezull. . .

— Jo, këtë s'mund ta bëj. Do ta bëja për këdo, se, ç'i do llafet, kjo detyrë të nxjerrka një çikë gënjeshtar. Ti pret të themi që ndërtimi ta përfundojë X bllok në këtë datë, po afati shtyhet për njëqind yçkla. Kështu, mund të shfajësohesh, se njerëzit i shohin këto zvarritje të ndërtimit, mirëpo. . . si mund të shfajësohesha unë me ty për një premtim të pambajtur? Do të më dukej vetja një mashtrues i rëndomtë. Ah, duhet ta ruajmë atë çikë fytyrë që kemi para shokëve në këtë detyrë të përbindshme. . .

— Sikur të bëja një takim me sekretaren ose me vetë kryetarin? Një ditë, qëlloi ta pimë një kafe me të, ai s'më njeh, po unë isha me dekanin. Por unë. . . s'mund t'ia hapja këtë bisedë në kafene. . .

— T'ia kishit hapur! Kur ju vjen rasti, zëreni demin për brirësh. Po ta kishit bërë atë bisedë, edhe unë nuk do të isha aq i vrrarë moralisht para jush, sepse ai do t'ju thoshte, me bindje absolute e di këtë, po ato që ju thashë edhe unë.

Fytyra e nëpunësit vuante nga shqetësimi.

Sytë vuanin nga keqardhja. Flokët e yndyrshëm, ngjitur pas kafkës, vuanin nga sbokthi...

Resmi Dukaj tha me vete se ky njeri ndiente vërtet një pikëllim të madh që s'mund të ishte tjetër veçse shprehje e dashamirësisë së tij të pafuqishme.

Në korridor pritësi i fundit pinte duhan i qetë, i pamërzitur, në cepin e stolit, pranë derës. Ai ishte zhvendosur në atë stol tepër të gjatë nga një prapanicë vend në çdo dhjetë minuta. Ditët disi po ftoheshin dhe në vend të kashtores tani mbante kasketën.

18 tetor, ora 11

Bisedë:

— Dalim pimë nga një kafe? Sot kam që në tetë në pritje. Si thoni?

— Me gjithë qejf. Edhe unë në këtë orë zakonisht... në bufenë e vogël të fakultetit...

Nëpunësi veshi xhaketën. Sot ai ishte veshur me një kostum të zi prej një stofi të shtrenjtë, me pantallona të ngushta. Edhe xhaketa i rrinte e ngushtë në supe. Kopsat nuk i kopsiteshin. Ai e vuri re vështrimin kureshtar.

— E kam kostumin e dhëndërisë, — qeshi, — demode, nuku?

— Jo, pse?

— Demode, po në moshën tonë ç'ta çash kë në për modën? S'ia vlen. Po e hante mola në dollap dhe unë... A, të të paralajmëroj që tani, kafën do ta paguaj unë.

— Jo, pse?

— Ky është kushti, ndryshe shko pije në fakultet.

Në korridor prisnin goxha njerëz. Ata kaluan midis tyre të heshtur, krah për krah. Resmi Dukajt ia zuri syri prapë atë burrin me kasketë që ende s'ia mësoi emrin. Në rrugë Koz Duka i shkoi krahun. Ai filloi të qeshte me zhurmë, pa-
priftur, aq sa disa kthyen kokat:

— Oh! . . o . . o . . ! A e di ç'më ndodhi dje, Resmi? Është vërtet për të qeshur!

Pastaj ai e preu gazin e vet befasisht, sikur i hodhën një kovë me ujë të ftohtë dhe u vrenjt.

— Megjithëse, po ta shikosh thellë-thellë, më shumë është për të qarë. Si u bënë njerëzit! Më erdhi njëri në zyrë dhe filloi të bërtiste: «E di unë për kë e rezervon ti apartamentin 26 në pallatin e ri që u bë në rrugën «Labinoti»? Ti e di, aty u dorëzua një pallat i ri që e ndërtoi Poligrafiku për punonjësit e tij dhe ne morëm disa hyrje. Hyrje të bollshme, të bukura, ç'është e drejta. «Ti e ruan për atë kushuririn tënd, Resmi Dukën!» — më tha.

— Për . . për mua?

— Hë de! Kemi një mbiemër kaq të afërt, kemi zënë njëfarë miqësie dhe njerëzit na pandehin farefis. As që ia vlente t'ia shpjegoje se jo vetëm që jemi nga dy krahina të largëta, po ti je Resmi e unë Kozma . . .

2 dhjetor, ora 13

Prej disa kohe Resmi Dukaj nuk po e shihte në pritjen e popullit burrin me kasketë. Ai që ishte më i rregullti nga të gjithë, ai që dinte t'i

qetësonte gjakrat e ndezura të të paduruarve që ankoheshin e përgojnin korridoreve, ishte zhdukur si kripa në ujë. Të thoshe se i zgjidhi hallet, s'e thoshte dot. Ai vetë, me gojën e tij, herën e fundit kur u takuan i tha se edhe halli i tij, domethënë i dhëndrit, po pleksej keq, sepse një lagje e tërë me shtëpi përdhese do të shembej me buldozer për të ndërtuar një hotel të madh, Tirana po bëhet si panair, i tha atë ditë, s'keni ide sa veta hyjnë e dalin me shërbim apo për qejf, ku të venë pa hotele?

Resmi Dukaj mendoi se ndoshta burri me kasketë ishte sëmurur. Me cingërimat e para u përhapën gripet e zakonshme sezonale dhe ai, si doqoftë, ishte një burrë i shtyrë në moshë. U bë pak kureshtar, përkundër natyrës së tij të përmbajtur, po s'dinte kë të pyeste. Ndonëse shumë prej fytyrave që vinin tani në pritje ishin të njohura, një ngushëllim i vagëlluar ishte edhe ky, ai nuk kishte zënë muhabet me ndonjërin. Këtë mundësi ia privonin ato përkujdesjet e sajdisjet shoqërore të Koz Dukës, i cili e veçonte shpejt prej të tjerëve pa çarë kokën për thashethemet, një njeri i drejtë e parimor pse duhet ta çajë vallë, dhe e linte si dëshmitar të bisedave të veta aty te kolltuku pranë dritares.

Pritja po vononte. Dikush tha se nëpunësi Koz Duka nuk do të vinte, sepse ishte në një mbledhje të rëndësishme, po një tjetër e kundërshtoi. «Ai është njeri i përpiktë, — tha ky, — deri më sot nuk ka ndodhur asnjëherë që të mos e bëjë pritjen e popullit.»

Resmi Dukaj ishte ulur pranë dy djemve të rinj. Njëri ishte tip nervoz. Ngrihej herë pas here,

zbriste poshtë te nëpunësi i shërbimit për të pyetur se mos vinte ndonjë haber dhe kthehej e ulej duke shfryrë sharje nëpër hundë. Ishte një fytyrë e njohur edhe ajo por kujtesa e tij nuk i thoshte asgjë më shumë se kaq dhe kjo harresë, kjo topitje e trurit po fillonte ta shqetësonte seriozisht. Më në fund djali hoqi dorë nga murmuritjet dhe u ankua me zë të lartë. Ishte një zë i fortë, i ndërkyer, agresiv.

— Kushedi ku po drekose, guaku! — tha.

— Thua? — pyeti tjetri, një fytyrë krejt e re.

— Nuk e shikon si i ka hipur dhjami, sa mend i pëlçet gusha?

Resmi Dukaj buzëqeshi i kënaqur më në fund me veten që iu kujtua se ky ishte ai pedagogu i fizkulturës, ai që bëri llafe atë ditë.

— Nuk bën ta merrni tjetrin nëpër gojë pa ditur gjë, — i tha.

Djali e pa vëngër, pa e fshehur dot zemërimin. Në të vërtetë Resmiu u pendua në çast për atë ndërhyrje që i doli ashtu, vetiu, thuajse pa vetëdijë, por tani ishte vonë të tërhiqej nga përplasja.

— Ashtu mendoni ju? — ia ktheu djali me një ironi të dukshme.

— Sigurisht. Qëparë pyeta në zyrën e pritjes. Ka shkuar me sekretaren për një ballafaqim, më thanë.

— Mundet! Mund të jetë edhe një ballafaqim me një derrkuc të vogël të pjekur...

— Ohu! — tha Resmi Dukaj me mërzi dhe u kthye me shpinë, gjest që donte të thoshte se s'ia vlente ta zgjatje me një njeri që çdo gjë e shihte me syza të errëta.

— Më falni, profesor, po, si zevzek që jam,

s'më rrihet pa jua thënë dy fjalë, — iu drejtua djali. — Unë ju njoh, keni dhënë mësim dikur në shkollën tonë, në klasat e larta.

— S'ju mbaj mend, — tha ai prerë, ftohtësisht.

— Sigurisht. Unë isha në klasën e parë, — vijoi tjetri pa u merakosur shumë për tonin e profesorit që donte ta mbante larg. — Ama duhet ta dini se ai është një bataçki i përsosur.

— Jo! Ju s'keni të drejtë! S'është aspak lojglike të bëni akuza të tilla të rënda, pa pasur fakte. Kjo është e palejueshme! — tha ai.

— Edhe faktet po ia zbuloj një nga një, mos u bëni merak. Pse na u zhduk vallë ai burri që interesohej për dhëndrin? E vuri festen mbi sy ai, e mori apartamentin. Ai edhe mund të mos vinte fare këtu, po është finok, do t'i japë çdo gjëje pamjen e hallit të madh. Kujt i takonte më parë, atij apo ty?

— Ne.. nuk mund t'i dimë të gjitha, — u mbrojt Resmi Dukaj. — Ndoshta ka pasur ndonjë porosi, ndoshta... ku ta dish? — Por kundërshtimi i tij tani ishte i dobët. Ai i ngjante përpëlitjeve të pafuqishme të një të sëmuri para se ta bindin përfundimisht se duhet t'u nënshtrohet këshillave mjekësore.

— T'jua them sinqerisht, nganjëherë, kur ju shoh në atë pozitë...

— Në çfarë pozite? — pyeti Resmi Dukaj dhe u kthye vrulltas. Ishte prekur. Sikur vështrimi i djalit të mos ishte ashtu i përzemërt e pak i trishtuar, ai do të ndihej i fyer dhe atëherë... kushedi ç'do të bënte.

— Si t'ju them, — u ngatërrua tjetri, — ja,

kur ai ju sjell juve si shembull të durimit, të kuptimit të drejtë të vështirësive... — Ai u hodh më këmbë. Shtroi pardësynë që i ishte mbledhur prapa nga të ndenjurit. S'dinte ç'të bënte. S'dinte ç'të thoshte.

— Shikoni hallin tuaj! — tha më në fund, pa kthyer kokën.

Kur po dilte, në shkallët e jashtme të komitetit u përball me Kozi Dukën. Ai zbriti nga dera e pasme e një ARO-je bezhë dhe priti derisa doli njeriu që ishte përpara. Ky qe një djalë i gjatë, elegant, veshur me njëfarësoj qyrku me jakë të madhe.

— A, profesori! — thirri nëpunësi dy hapa larg. — Shoku nënkryetar, ky është profesor Resmiu, për të cilin ju kam folur!

— Gëzohem! — tha tjetri pa ndonjë vëmendje të veçantë dhe në ecje e sipër i dha dorën. Kozi mbeti pak më pas.

— Po pse ikët? Eja, eja!

— Kam mësim! — tha nëpër dhëmbë Resmiu.

— Mësimi mbi të gjitha! — ngriti gishtin lart Koz Duka me atë gjestin e këshilltarit të pushtetshëm. — Duku, duku! — shtoi.

Resmi Dukajt i mbetën sytë tërë kohën në mollëzat e faqeve të tjetrit. Ato ishin të përskuqura si prej thëllimi, si prej vrapimi, si prej...

Ishte një ditë e vrenjtur dhjetori. Qielli rëndonte poshtë dhe matësi elektronik i temperaturës mbi Bankën e Shtetit shënonte 10 mbi zeron.

Një natë dimri, pa datë, pa orë

Në shtrat. Nga dritarja hynte një vrushkull ere. Era ishte jashtëzakonisht e ftohtë dhe e rrih-

te mu në kokë. U ngrit ta mbyllte me gjësend, po s'vuri re asnjë të çarë. Kanatet e xhamat ishin të puthitura më së miri. U shtri prapë. Mbuloi kokën me jorgan. Fshikulli i padukshëm i acarit mbeti jashtë. Po ngrohej dalëngadalë. Po i vinte gjumi. Një zë i ngadalshëm po e nanuriste me një ninullë...

Pastaj pa një ëndërr. Një ëndërr të çuditshme. Sikur na qenkësh i mitur. Sikur na qenkësh prapë në fshatin e tij. Sikur na paskëshin ardhur arixhinjtë. Sikur vraponte e vraponte të shihte ariun me atë hallkën në hundë, që hidhte valle te sheshi...

Një ditë tjetër, afër pranverë...

— ... sepse njeriu që e kupton gjendjen, ai që është me të vërtetë i pjekur e i arsyeshëm...

Nga buzët e nëpunësit nuk donte të shqitej ai shkëlqimi i lyrshëm i gjalpit të byrekëve. Ai po përpiquej të bindte dikë dhe nga zelli i tepërt harronte t'i lëpinte apo t'i fshinte buzët.

Resmi Dukaj u ngrit e hapi dritaren. Kaloriferët e zyrave ishin në riparim dhe prej një muaji ato ngroheshin me soba.

— Ç'po bën, profesor? — pyëti nëpunësi.

— Ç'po bëj? Po përpiqem të nxjerr tymin, — tha ky dhe bëri një hap drejt tij. E kishte ndarë mendjen: po qe se ky do ta sillte prapë si shembull të arsyes, do t'ia përplaste të gjitha. Madje edhe atë rastin e burrit me kasketë do t'ia përplaste.

Nëpunësi, sikur ta parandiente shkulmin e inatit që po frynte ndaj tij aq papritur bashkë

me erën e ftohtë, iu drejtua gruas që po ankohej.

— Na lër pak vetëm!

Ajo u bind me një rrudhje të supeve dhe ende pa u mbyllur dera, ende pa arritur të artikulonte dy fjalë Resmi Dukaj, nëpunësi i zgjati atij një copë skedë:

— Merreni! — tha.

Ishte një befasi trulllosëse. Atij iu morën mendtë.

— Ç'është ajo? — pyeti.

— Një adresë. Është një apartament që lirohet. Si vend është i mirë, afër qendrës. Si kubaturë ... hm... shikojeni vetë.

Resmi Dukaj e mori copën e kartonit dhe për disa sekonda, ngaqë i zhezhitnin sytë, nuk e lexoi dot ç'qe shkruar në të. Megjithatë doli jashtë i lehtë, djaloshar, me një shikim që rrokte një hapësirë më të largët se kurrë. Apartamentin e gjeti shpejt. Brava ishte hequr dhe ai qe krejtësisht bosh. Hyri duke provuar një dridhje të gjunjëve.

Doli pas gjysmë ore, i pavënë re prej kurrkujt. Ishte një nga ato apartamentet e viteve 50, me kuzhinë fare të vogël, aq sa të vije një tryezë për bukë dhe sobën. Ai e mati dy herë me hapa se mos mund të vihej edhe një divan për nënën e tij, po kjo i doli e pamundur.

U sorollat për ca kohë rrugëve. Këmbët e shpinin vazhdimisht te posta qendrore. Dy herë mbushi një letër telegrami për të shoqen dhe dy herë e grisi. «Ç't'ia prish gjakun kot së koti me një udhëtim që e di si do të përfundojë», mendoi. U kujtua se po afronte ora e mbylljes së zyrave dhe nxitoi këmbët.

Nëpunësi Koz Duka ia pikasi vendimin porsa e pa të dera.

— Nuk ju pëlqeu, e shoh! — tha dhe në të gjitha tiparet e fytyrës i shkau murrëtimi i një keqardhjeje që s'gjente dot shteg. — Me gjysmë zemre jua dhashë atë adresë. Ato ndërtimet e hershme dihet se si janë... Desha vetëm që ju të bindeni se unë ju kam gjithmonë në mendje.

— Po kur? — pyeti më në fund Resmi Dukaj.

E kuptoi edhe vetë se këtë herë pyetja i doli e prerë, e vendosur, e vrazhdë, madje me njëfarë toni arrogant, ashtu siç i ndodhte vetëm kur kapte ndonjë student me kopje dhe i bërtiste: «ç'është ajo?»

Nëpunësi hapi krahët. Mëngët e xhaketës iu ngritën lart dhe iu dukën manshetat e këmishës së bardhë, disi të zgjyrosur, ndoshta nga të parlarët, ndoshta ngase i mbështeste vazhdimisht mbi syprinën e tryezës...

— Sa pritëm, nuk do të presim, merret vesh! — tha ai dhe nëpër sytë e blertë, nëpër mollëzat e kuqërreme, nëpër mjekrën e fortë me vrimë, nëpër gushën e plotë me pala, nëpër tërë qenien i rrodhi ajo mirësia e qetë që ishte aq njerëzore dhe e ngrohtë, sa atij ia zbrazte vezmet e inatit ende pa u armatosur.

Një ditë tjetër, pa datë

Ai hyri brenda pa trokitur. Donte edhe njëzet minuta që të fillonte pritja. Mbi tryezën e nëpunësit Koz Duka ishin shpërndarë goxha letra të firmosura e të vulosura, që u përngjanin shumë atyre autorizimeve për banesa, të cilat

Resmi Dukaj i kishte parë disa herë nëpër duart e të tjerëve.

Gishtat e trashë me qime të zeza, si ca kandrra të shpejta leshtore, lëvizën mbi syprinën e tryezës dhe i gllabëruan letrat me mollëzat e shkathtëta. Dora ngriti kapakun e kartonit që shërbente për të shkruar dhe i mbuloi të gjitha me të. Pastaj ai hapi krahët.

— Po si kështu, kaq shpejt?

— Ja ashtu! — tha Resmi Dukaj. — Mora vesh që do të ndahet ai blloku i ri në Lagjen 12 dhe nxitova. Besoj se aty, — ai shënoi me gisht kapakun e kartonit. — fshihet edhe ai lepuri im.

Nëpunësi i përtypi brenda një sekonde këto fjalë dhe ato iu dukën një figurë aq e goditur, sa ia dha të qeshurit me gërgamë. U ngrit, i vajti pranë dhe gjithë duke mbajtur ijet, i ra me pëllëmbën e tij të butë dy-tri dacka të lehta në kurriz.

— O!... oho! Ho! C'shaka e bukur, profesor. Lepuri yt! E ku e gjetët. aman? Ku e gjetët?

Resmi Dukaj u ngrys. Gazi i tjetrit iu duk i kotë. i shtuar. Po pas një grime nuk iu duk dhe aq i kotë... Ai po i ndiente ende në shpinë dackat përgëzuese dhe për cudi. në vendet ku e pati prekur. zunë ta ftohnin pëllëmbë mornicash, gishta akulli...

— Lepuri yt! Ah. ai lepuri yt! Kërcen, qerratai. kërcen. — viioi humorin e tij Koz Duka.

Dhe ndërsa tjetri vazhdonte të argëtohej me shakanë. Resmiu bëri një lëvizie të pavetëdijshme të krahëve, si për të larguar praninë e një pengese që i zinte rrugën. Bërryli vajti e preku një gjë të butë që duhej të ishte barku i tjetrit,

sepse dëgjoi një «oh» të mbytur. Befas truri iu shpi. Trupi iu shpi. Ai eci drejt tryezës dhe me shpejtësi ngriti kapakun e zi, përfshiu një tufë letrash dhe e futi në xhepin e pardësysë. Prapa shpine dëgjoi zërin e ëmbël të Koz Dukës.

— Po ç'bëni? Qetësohuni! Çështje javësh është. Sa pritëm, nuk... E dini ç'do të bëjmë? Do të dalim e do të pimë nga një kafe. Sot e ke radhën ti...

— Dalim, pse jo? — tha Resmi Dukaj, — vetëm se... më duket që sot duhet të paguash ti...

— Kush ta prish? Vihen re këto gjëra midis shokësh?

Ishte e para herë qëkurse u njohën që nëpunësi i zgjuar Koz Duka nuk ia doli dot të nuhaste atë të pathënën, atë që duhej ta nënkuptonte nga fjalët e «mikut» dhe kjo provonte panikun e tij.

Resmi Dukaj, në atë gjendjen thuajse të dehur prej ngazëllimit ngase më në fund e gjeti vetveten e humbur, kopsiti pardësynë dhe bëri drejt derës.

— Po lërinia ato letra de... apo harruat? — qeshi me zor Koz duke i zënë rrugën.

— Nuk harrova, po ato më duhen për pak kohë.

— Po ç'është kjo shaka, të lutem shumë? Ato janë dokumente zyrtare, të miratuara, të...

— E çë? Ti ke lista, ke kopje. Ja që u bëra edhe unë kureshtar për disa emra.

E mënjanoi me një lehtësi më të madhe sesa e priste dhe nëpër hapësirën e derës, që sesi e përgjysmonte figurën e nëpunësit, tha:

— Do të vish apo jo? Të pres!

Dhjetë minuta më vonë

Sekretarja e komitetit, një grua e shkurtër me syze optike, vërtiste nëpër duar autorizimet, duke e lexuar secilin dy-tri herë. Të gjitha veprimet i bënte me ngadalësi dhe në atë ethe pritjeje ai përgjonte vetëm shfryrjet e vështira të ajrit që dilnin nga gjoksi i Koz Dukës.

— Ç'do të thotë kjo? — foli më në fund sekretarja.

— Në fakt... unë e kam fajin, — tha nëpunësi. Ai bëri një stërmundim të vërtetë për të qetësuar shfryrjen lodhëse që ia dridhte zërin. — E kam shkelur. Krijua një shoqëri me profesorin, njëfarë miqësie mund të thosha dhe... desha ta ndihmoj. Prisja sa të dorëzohet blloku i Lagjes 3. Që të merrte një hyrje me kubaturë më të mirë... që edhe punën ta kishte afër. E kam shkelur ca, e pranoj. Ja që biem nganjëherë viktima të simpatije personale edhe ne...

«Si? Edhe këtë herë do ta hedhësh lumin?» — u llahtaris Resmi Dukaj tek pa lëkundjet e lehta të kokës së sekretares.

— Po ti e di që ai bllok porsa ka filluar, — tha ajo.

— E di, sa do t'ia thosha sot nëse donte të priste. Njeriu edhe mund të presë kur është në të mirë të tij. Mirëno ai... s'di pse më keqkuptoi. Dhe ja... gati bëmë skandal. Xhanëm, në përgjithësi... njerëz jemi, kemi edhe nerva. Po gjithsesi, ai është një shok i urtë...

— Rua ju nga zemërimi i të urtit, Kozi... — tha gruaja pa e parë.

Kozi Duka u mundua të kuptonte pa pyetur

nëse këto fjalë ishin thënë me një dozë humori apo seriozisht, po nuk ia doli dot.

— Si? — u detyrua të pyeste dhe u ngrit pak, kinse nuk dëgjoji mirë.

— Asgjë! — tha ajo. — Ju duhet të na bëni një relacion me shkrim për gjithë sa më thatë më parë, — iu drejtua Resmiut. — Ai do të na duhet.

Zbritën shkallët njëri pas tjetrit. Binte një shi i shtruar. Resmi Dukaj ngriti jakën e pardësysë dhe nxitoi këmbët, po tjetri e arriti.

— Ejani ta merrni, — tha, — të bisedojmë si miq që jemi. Sa për atë relacionin, unë nuk besoj se ju...

«Ruaju nga zemërimi i të urtit, Kozi!» — i erdhi t'i shfrynte një frazë që sepse iu ngul në mendje e s'donte t'i shqitej.

Por s'tha asgjë. E pa për herë të fundit, me përçmim. Iku me një ndjenjë hidhësie në gojë. E parandiente se ajo do t'i mbetej gjatë. Jo aq për njeriun, prej të cilit u nda përfundimisht, sesa për vetveten, për mefshtësinë dhe pajtimin e shkurtër me një gjendje që do të donte të mos e kujtonte më kurrë. Nëse do të qe e mundur...

Zhongler me shifra

Ja se ç'më ka ndodhur dikur me atë Mystehak Mullamaken, për të cilin ju kam treguar edhe herë të tjera. Asokohe Mystehaku ishte zooteknik në seksionin e bujqësisë të rrethit dhe nëse unë jua kam nxjerrë herë si përgjegjës sektori, herë si kryetar kooperative dhe herë në punëra të tjera, nuk bëj kushedi se çfarë trillimi të pafalshëm, sepse ai ka qenë njeri me shumë profesione.

Sidoqë i ri, asokohe Mystehaku ishte specialist me njëfarë stazhi, kurse unë agronom i posadale nga bankat e shkollës, një buzëqumësht në profesion, siç më quante ai me dashamirësi. Ishte koha kur posa u formuan kooperativat e para në malësi, domethënë aty rreth viteve '60. Do të hartohet plani i vitit të ardhshëm dhe ai perspektiv, prandaj gjithë specialistët e rrethit e të zo-

nave fushore u çuan në thellësitë, për ta kryer këtë detyrë. Ne të dy me Myston, po e quaj tani me atë emrin intim që nuk i pëlqente shumë, na zuri kalem për në Gropas. Krahinë e ashpër, male të zhveshura. Të bëhej se aty natyra kishte marrë hak, një hak të pamëshirshëm ndaj njeriut, ndaj babëzive të tij shkatërruese. Siç tregonin pleqtë, njëqind e ca vjet të shkuar shpatet e thepitura të atyre maleve kishin qenë të veshura me lishë e ahishta të dendura, brenda të cilave bleronin livadhe e rrahe të shtruara me një bar të hollë e erëmirë, begatia e tyre e dytë, pas drurëve. Por furia e grabitjeve gjatë luftërave, lakmia e padituria si dhe rrethana të tjera që s'është rasti t'i shkoqitim, i shkretuan pyjet duke e prerë lëndën e tyre për dru zjarri ose për qereste. Prerja liroi vrugat për vërshimin e ujërave. Si të malluara për rrënjët që i thithnin dikur e që tani nuk i gjenin më, ujërat e borës dhe reshjet e shirave rrëmbyen dheun, e zhveshën dhe e rropën malin vit për vit. derisa i nxorën brinjët. Tani s'kishin c'të gërryenin më. Hanin shkëmbinj të e shkullnin prej tyre gurë gëlqerorë që përrenjtë i merrnin dhe i rrokullisnin duke mbushur arat e pakta.

Këtë përshkrim të gjatë më duhet ta bëj jo për ndonjë tekë, po sepse desha t'iu tregoj sa e vrazhdë dhe kurnace sillej ndërkohë natyra me këta njerëz që për nga temperamentin vinin të qetë, të butë e fjalëpakë. Fshatrat ishin të vegjël, më i vogli dymbëdhjetë shtëpi, më i madhi shtatëdhjetë. Shpopullimi kishte ndodhur në vitet e Luftës së Parë Botërore, kur ishin djegur e rrënuar deri në gur.

Dhe ja, tek po hapej për ta një hulli e re, e panjohur e plot shpresa. Çdo gjë duhej filluar me mend në kokë e me kalem të mprehur, me merakun e njeriut që jo vetëm do t'i bëjë nder profesionit të tij, por edhe që e ndien thellë peshën e përgjegjësisë ndaj atyre njerëzve. Dhe vërtet, ata na shihnin në dritë të syrit, me adhurim, me mahnitje. Ashtu besoj se e kishin parë gjy-shërit e stërgjyshërit e tyre Petro Nini Luarasin kur, me abetaren e parë, u mësonte të leçitnin shqip. Nuk ishin njerëz të përvuajtur, as ndoca varfanjakë që të shohin si shpëtimtar. Përkundrazi. Brenda asaj mbylljes së tyre digjej kureshtja e vlonte etja për dije, për dijet e reja që po sillleshin nga ne fatlumët, me shkolla të larta mbaruar. Besimi i këtyre njerëzve ishte aq i thjeshtë e i hapur, sa vetvetiu provoje një tronditje, nëse do të ishte aq i zoti dhe çdo gjë do të vinte aq mbroth, sa të mos i zhgënjeje.

Kështu, profesioni im i dikurshëm i agronomit për të cilin më merr malli, ashtu si detarin plak për suvalën e tallazin, më jepte kënaqësitë e tij të para, në një mënyrë që nuk e kisha shkuar fare nëpër mend.

Fshati i parë që u ndalëm, ishte Trebrinjasi. Në atë kohë ai kishte nja njëzet shtëpi të shpërndara në një territor ku dikur rrinin ngjeshur e ngjeshur njëqind shtëpi. Shtëpitë e banuara shfaqeshin gati befasisht midis mureve të larta të gërmadhave të hershme që koha ende nuk po i shembte përfundimisht, sepse banorët, muratorët me nam, i patën lidhur muret me llaç gëlqereje. Kishte dhe nja dhjetë kisha thujtë të rrënuara pa asnjë prft. Në ajodhimën e njëres prej tyre

ishin vendosur zyrat e kooperativës. Brenda hy-
hej nëpër një tremë të zbuluar, kurse te kubeja
nga ana e lindjes ishte hapur një derë, që dilte në
oborrin e pasmë. Në atë oborr qenë tre-katër
varre të sheshuara, që dalloheshin vetëm nga kry-
qet e vaisur. Ishin varre priftërinjsh. Sipas ritit,
vetëm ata mund të varroseshin para altarit.

Ja, këtu iu përveshëm punës ne të dy me
Mysto Mullamaken, ekipi i parë i specialistëve të
bujqësisë që shkelte në Trebinjas. Ç'është e drej-
ta, punë kishte sa të doje dhe duhej shtruar kë-
mbëkryq, po Mystoja ngutej. Ai thoshte vazhdi-
misht se nuk ia kishim ngenë të mykeshim në atë
vrimë të harruar edhe nga zoti, thoshte se në
seksion na prisnin një qerre me detyra...

Mëngjes e mbrëmje, tërë ditën e ditës, pas
nesh qëndronin dy kuadrot kryesorë të koopera-
tivës së re. kryetari dhe shefi i llogarisë. Krye-
tari quhej Baliko Shabani. Ishte një burrë i pa-
kët, me një mjekër majuce gjithnjë të parruar e
me këmbë të shtrembra prej kalorësi. Atij i
vinte ndoresh sidomos për të therur bagëti. Nuk
e di për ç'merita e patën zgjedhur kryetar. po
dukej njeri i drejtë, nga ata që vuajnë e s'i zë
gjumi kur shfaqet dyshimi se mos i ka rënë njeriu
në qafë. Ai nuk ia dinte fare anën vështirësive
të drejtimit dhe hë për hë dukej sikur e ndiente
veten si ai djali i madh i një familjeje patriarkale
që pas vdekjes së plakut të kreut. nuk ka men-
duar kurrë se do ta drejtojë tërë fisin.

Shefi i llogarisë dukej po aq interesant. Qu-
hej Neko Punëmira dhe mbante në fshat nja tre
portofole apo funksione në daçi, veç llogarisë.
Ishte edhe sekretar i organizatës, edhe sekretar

këshilli apo prokuror... Kishte shkollë fillore, si të tjerët, po gjatë shërbimit ushtarak kishte nxënë goxha gjëra. Kishte mbaruar edhe një nga ato kurset tremujore që seksioni ynë hapte për kuadrot e reja. Në një trup të madh e disi kaba, me gjymtyrë plot gunga, sytë levarashë ishin ata që përpinin më shumë se çdo gjë me një kureshtje të pashuar. Pas kësaj thithjeje, truri niste e ia bluannte të gjitha, por me ngadalë, me një ngadalësi lodhëse.

Ditët e para punuam veç e veç. Unë dhe Baliko Shabani bridhnim arave, livadheve e kullotave sa mbante kufiri i shtrirë i fshatit. Bëra disa matje të çaireve e ugareve që m'u duk se ishin me taban të shëndoshë e që duheshin çarë të parat, me ç'rast e lashë kryetarin të habitur se qysh mund të gjendej vetëm me këmbalec se sa dynymë ishte një arë në formë trapezi, duke matur anën më të gjerë, më të ngushtë e për midis.

Ndërkohë, Mystehaku dhe Neko Punëmira, u morën me blegtorinë. Mystos po i sosej durimi shpejt. Ai thoshte se unë po e pengoja ritmin e ekipit duke u sorollatur kot më kot nëpër gërxhe e skërka, kur fare mirë planin e hapjes së tokave të reja mund ta bëja edhe nga zyra.

— Duan, s'duan këta, për pesë vjet në Trebrinjas do të hapen tridhjetë hektarë tokë e re, sepse aq është detajuar edhe në planin e seksionit. Dhe ata do ta hapin, se është për të mirën e tyre, për zhvillimin e gjithmbarshëm të ekonomisë. Meqë këtë shifër nuk e luan as topi, ç'të duhet ty që vete e bredh me këmbalec nëpër ugare? E dinë vetë ku u pikon çatia ata, thoshte.

Këtu më duhet ta sqaroj lexuesin e sotëm se

në ato vite, metodologjia e planifikimit kishte goxha ndryshime nga ajo e sotmja, e cila niset nga propozimet prej njësisë më të vogël të prodhimit e më tutje. Asokohe çdo gjë ishte e centralizuar dhe plani i kooperativave hartohej me hollësi, zë për zë, në zyrat e seksioneve të bujqësisë e të lokaliteteve. Ishte një mënyrë e vendosur ndoshta që t'i përshtatej gjendjes së atyre viteve, kur kooperativat ishin të vogla, pa specialistë e pa studime. Mungesa e specialistëve si dhe ngutja për të ikur shpejt nga ato vende ku hante pula gur, domosdo do të linin pas disa të çara që fshatari do t'i ndiente më pas në kurrizin e tij. Ai e kuptonte se disa shifra që ia linim ne si peshqesh nëpër letra të hartuara nga zyra, ishin qiçra në hell. Atëherë ndërkryhej shpirti i tij praktik, që nuk mund ta pranojë të tallesh me gjëra të tilla të shenjta si toka e bagëtia.

Kështu na ndodhi edhe në Trebrinjas. Unë ia thashë Mystehakut se s'duhej të nxitonim aq shumë, po butësisht, siç e kam natyrën.

— Mua më duket se ata nuk i kanë gjithë ato mundësi që ua kemi hedhur ne në letër, — i thashë.

— Epo ç'prish? Në mos e bëfshin planin, turpi i tyre. Në e bëfshin, nderi i tyre dhe i rrethit, — m'u përgjigj ai.

— S'është halli vetëm aty. Unë duhej të caktoja tokat që kanë leverdi të çahen të parat, ato që duhen plehëruar më vonë...

— Siç e ke zënë ti, prit të presim dimrin në Trebrinjas! Nesër jopu fund të gjithave dhe hë... ngarkojmë e shkojmë.

Iu binda, po pa shumë zemër. Fëndja, ai ishte kryetar ekipi.

Pas kësaj u ulëm të shikonim planin e zhvillimit të blegtorisë, të cilin Mystoja e kishte hedhur në një tabak letre të bardhë, të gjerë. Ne i quanim ato tabakë «çarçafët» e Mystos.

— E hodha tërë planin në një fletë, që ta vendosësh nën xhamin e tryezës dhe ta kesh ditë e natë para syve, — iu drejtua Balikos.

Ky e pa me njëfarë dyshimi. «Çarçafi» i dëkaj i pavolitshëm.

— Mirë, xhanëm, po unë... s'kam as xham mbi tryezë, — tha ai duke parë syprinën prej druri të vjetëruar të saj.

— Epo zyrat nuk duhen lënë siç i keni lënë ju! — tha Mystehaku. — Cilësitë drejtuese të një kuadri duken që nga mënyra se si e mban zyrën.

— Në stan, në stan! — tha befas Neko Punëmira.

— Në stan dhe në arë, ajo dihet, ama populli vjen këtu për të qarë hallet dhe ai ka sy për të gjitha. Popullin e bind edhe pamja, dukja....

— Fjala! — e ndërpreu prapë Nekoja.

Kur tha kështu, mua m'u duk se midis tyre këto ditë që i lamë vetëm, kishte hyrë një ftohje, një mosbesim i dyanshëm, i cili i mbante larg. Ishite tamam ajo gjendja e ngrehur e nervave, kur vetëm mirësjellja ndaj mikut e mban larg sherrin. Prë, ai që duronte, që bluhej e grisej për brenda me leckat e vëta, siç thonë, ishte ai Neko Punëmira me çantën prej oficeri krahaqafë, ku mbante katër-pesë lapsa, me ato nofullat katrore dhe me gjithë «portofolat» që kishte në fshat.

— Sidoqoftë, ti, Baliko vëllai, porosit të të sjellin një xham të trashë nga qyteti, pa të paça unë më qafë, — e mbylli Mystehaku dhe hapi «çarçafin» mbi tryezë.

Neko Punëmira ktheu kokën mënjanë, nga ana e dritares së çarë te altari, sikur donte të përzinte dikë që ishte shfaqur te katrori i saj dhe ia zinte dritën. Jashtë binte një shi i hollë, si i situr, po pikat nuk ndiheshin, se ende s'kishin bërë llokaçe.

— Ja, po e filloj me krerët e dhive, — tha Mystoja, — nga dhitë po e nis, sepse krahina juaj kryeparë dhitë e dhentë do të ketë për blegtori. Ka kullotë, ka traditë. Pastaj, shpejt e shpejt, do të krijojë edhe tufën e lopëve, të derrave, kafshët e samarit, pularinë, blegtorinë...

— Shtjena të pimë! — tha Neko Punëmira, si për vete.

— Çfarë?

Mystehaku ngriti stilografin lart dhe e tundi si një mësues zevzek që i kanë prishur qetësinë.

— Lërna, o Neko, për kokën tënde, — tha Baliko Shabani.

— Jo po, kur punët venë vaj, njeriu ka të drejtë ta lagë gurmazin, — tha Nekoja. — Shtjena të pimë, Baliko!

— Shoku Neko! Këtu po bisedojmë për çështje serioze dhe jetike, — tha Mystehaku, por pa ndonjë inat të dukshëm.

Më ngjau se ai s'donte dhe aq shumë ta trashte me Nekon. Gjatë atyre ditëve, kuptohej menjëherë, diçka kishte ndodhur midis tyre, po asnjëri nuk donte ta hapte i pari.

Neko Punëmira nuk hodhi më thumba dhe Mystehaku i parashtrroi shifrat e planit të ardh-

shëm me kënaqësinë e atij që ia ndien tërë qenia lezetin e veprës që ka bërë.

— Vitin që vjen tufa juaj e dhive do të arrijë në 200 krerë, — tha ai.

— Sa the? — u hodh përpjetë Baliko Shabani.

— Dyqind!

— Ah! Dyqind! Po si, qysh e tek? Se, sot për sot, dhjetë të uruara kemi!

— Dhjetë keni, po kur u kolektivizuat, ama, i kishit 70 krerë. Në të gjitha evidencat e raportuara nga lokaliteti, në të gjitha regjistrat e rrethit, ju figuroni me 70 krerë. Deri lart, në qeveri...

— Edhe aty?

— Po si kujtuat?

— Eh, po, po... aq ishin të uruarat, po ju duhet ta dini, në anët tona bëri kërdrinë ajo... burceloza! Sa herë vinin ata djemtë e saj, mua sikur më vinte mortja. Obobo, na i batërdisë dhinë e gjora, qaja me vete...

— Ata djemtë, shoku Baliko, kanë bërë një detyrë të madhe, një detyrë patriotike mund të thosha, për të cilën ne si rreth u lavdëruam edhe në shkallë kombëtare. Burceloza, jo burceloza siç i thoni ju, është një sëmundje epidemike e rrezikshme që, tani për tani, s'ka si të zhduket ndryshe, veçse duke i therur bagëtitë e prekura. Qumështi dhe mishi i tyre ka rreziqe të mëdha për përhapjen te njeriu të një sëmundjeje që quhet «Ethet e Maltës». Dhe ajo është e rëndë e shpesh vdekjeprurëse!

Mystehaku foli shpejt, si i fyer, duke i rrokullisur fjalët si gogla. Rrinte i vrenjtur dhe unë thashë me vete se, po të mos qe krenaria e brendshme që provonte kur shihte se si kryetari

e ndiqte gojëhapur, do të qe nxehur e do të bër-
tiste.

— I dimë ato, i dimë, — ndërhyri Neko Punëmira. — Ata djemtë bënë mirë dhe hallall e paçin, po, ta ngas llafin, qysh do arrikemi mot t'i bëjmë kope me 200 kokë ato dhjetë dhi që kemi?

— Po mbase... na jep shteti kredi dhe i blejmë, o Neko? — tha Balikoja.

— Edhe kredi do të merrni, — e mbështeti Mystehaku. — Ja, këtu i kam parashikuar të gjitha: dhjetë krerë do të jetë shtimi natyror, se keni dhjetë ftuja që do të kalojnë në dhi, nja 30 a 40 i kam parashikuar me kredi....

— Po të tjerat?

— Të tjerat duhen siguruar vetë, nga bu-
rimet e brendshme financiare.

— Epo, shtjena të pimë! Na rrofshin dhinë, pa kooperativistëve mund t'u ndajmë nga 20 a 30 lekë për ditë-punë!

Neko Punëmira zuri të zhgarraviste mbi tryezë vija paralele me një thikë të vogël. Unë isha i bindur se tani Mystoja thoshte me vete për të «sa i pakulturuar që është!»

Drita u venit edhe më. Balikoja ndezi llambën. Cërriti fitili. Vajguri kishte ujë. U ndien pikat e ujit mbi plloça dhe gropëzat e bëra nën strehët zunë e po llokoçitnin nanuritshëm.

— Le që edhe me thes t'i kesh paratë, ku t'i gjesh tërë ato dhi që duhen blerë? — foli Balikoja mendueshëm.

— I gjen ai, i gjen, — murmuriti Nekoja.

Por Mytehak Mullamakeja nuk e dëgjoi atë murmurimë.

— Këtu ta tregoni veten! Zotësinë dhe shpirtin e iniciativës, — tha ai.

Unë i thashë diçka mënjane. Ndoshta e kemi tepruar pak, i thashë, duke e marrë mbi vete gjysmën e lajthitjes.

— Ore, ç'është ky disfatizëm, — pëshpëriti ai. — Më duket se ke rënë në pozitat e tyre. Se ata këtë duan, ta vënë festen mënjane dhe t'ia këputin gjumit.

— Por ata... për vete e bëjnë çdo gjë, — i thashë ulët.

— Për vete, po aq dylbi kanë. Domethënë nuk e kanë horizontin tonë. Pastaj, pse e tororisim kot? Ti e di që nga shifrat e planifikuara nuk duhet të lëvizë asnjë vezë!

Shprehja «të mos luajë asnjë kokërr vezë» nuk ishte e tij. Atë e përdorte shefi i seksionit të planit, një burrë eshtërmadh, me një shikim ngulmues, sikur donte të t'i ulte sytë me zor. Ndërkohë edhe Balikoja me Nekon ishin këshilluar kokë më kokë. Foli Neko Punëmira:

— E di si është puna e njeriut, or ti, shoku i komitetit? Puna e njeriut është si ajo e kalit. Kali mban në samar aq sa e ka takatin. Jo po zotrote dashke t'i hedhësh barrë më të madhe! Hidhi në daç, ama i butë a i sertë qoftë, barrën do të ta hedhë. Vetëm gomari që është gomar, meqë s'ka tru, mban aq sa i hedh dhe pastaj përgjunjet e i thyhet peshku i kurrizit!

— O po ç'janë këto paravolira, të lutem shumë! Jo po kali, jo po gomari! Ne po flasim për planin, kupton apo jo? Plani është i shenjtë! Se ekonomia pa një plan...

— Nuk desha të them atë...

— Jo, që ta dini mirë! Dhe plani duhet të jetë nxitës, të të vërë të djersitesh e jo t'ia këputësh gjumit!

— Oree mendjee! E di kur nxitem unë? Kur ti di të ma rrëfesh udhën! Ama në më çofsh aty tek ai shkëmbi i lëmuar që është thikë, s'di në e pe atë shkëmb në të hyrë të fshatit, dhe më thua hajde qerrata, qepju shkëmbit e dil përsipër, se jam unë që të jap kurajë me llafe këtu poshtë, unë të pjerdh mu në mendje, se e di edhe pa ty që atje vetëm zogjtë e zhapinj të ngjiten!

Nekoja e lëshoi menjëherë tërë brezin e sherrit. Mystos i vajtën e i erdhën tri-katër fytyra. Balikoja tha ca fjalë paqtuese «jo kështu, jo kështu». Unë isha i bindur se ajo që bënte Mystoja me dhinë e Trebrinjasit, ishte një vërë në ujë. Dhinë do të lëviznin nga një listë në tjetrën dhe do të humbisnin brenda mijëra krerëve të rrethit. Ndoshta do të linin një zbrazësi të vogël nga ato që quhen mosrealizime të parëndësishme. Fundja, s'qe veçse një shifër në letër, që mund të mos përfillej para rrjedhës së jetës, e cila bën të vetën pa pyetur se Mystehaku s'pranon të lëvizë nga plani asnjë kokërr vezë. Por nuk ishte ashtu. Ajo shifër për ata dy njerëz që përfaqësonin një fshat të tërë vinte e kthehej në një pjesë të jetës së tyre, në një qëllim që duhej mbërritur. Dhe ç'mund të bëjë njeriu pa qëllime? Unë e kuptoja nervozizmin e Neko Punëmirës, e kuptoja edhe shqetësimin e heshtur të Baliko Shabanit, megjithatë nuk iu kundërvura kolegut tim. Pse e bëra këtë vallë? Meqë ai nuk më ndërhyri në punët e

mia? Apo s'e ajo situatë mua s'më prekte asnjë qime, s'ma trazonte fare jetën e përditshme dhe sigurisht, pas pak kohe, do të harrohej ose do të mbetej vetëm një kujtim zbavitës? Ta marrë e mira, ta marrë! Përse arroganca, prepotenca e cinizmi i hapur na zgjojnë vetvetiu protestën dhe dëshirën e konfliktit, kurse nuk jemi gjithmonë aq të fortë e të guximshëm për të kundërshtuar me zë të lartë atë të keqen tjetër, që jo rrallë shfaqet e mjegulluar! Pse nuk ia heqim, për shembull, maskën e shtirjes hipokritit, lajkatarit lajkën, fodullit mendjemadhësinë? Paska, pra, ca të këqija njerëzore që i kalokemi vetëm me një nënqeshje përçmuese...

Të gjitha këto, sigurisht, i mendova shumë kohë më vonë, ndoshta atëherë kur nisi të më sillej nëpër fantazinë e artit kjo histori e vjetër dhe e vërtetë. Kurse atë ditë, pas vrundullit të Neko Punëmirës, në zyrën brenda kishës, pasoi goxha kohë memece. Nata ishte nxirë. Shkrepëtinte larg dhe vinin ca gjëmime, si rënkim.

Mystoja e shtriu prapë «çarçafin» e planit të vet që pak më parë e kishte mbështjellë si tytë, vuri tavllat e duhanit nëpër cepa që letra të rrinte shtrirë dhe tha:

— Tani do të vazhdojmë me tufën e dhenvël!

— Posi! Do të vazhdojmë me dhentë! — tha edhe Nekoja.

Rëndoi mbi gollganët e mëdhenj të gjunjëve. U ngrit. I krisën kockat, sikur shkarkoi ngërçin e qëndrimit ulur. U afrua te llamba e ndezi cigaren. Pastaj, qetësisht, shtriu pëllëmbën mbi «çarçafin». E tërhoqi, përmbysi tavllat me gjithë hi,

e ngriti deri te sytë si dritëshkurtër dhe e grisi më dysh.

— Sonte jeni për darkë nga unë, — tha pa u kthyer. — Nesër ditë e re. mendje e re...

Operacioni i Dolfit

Në orën 10 të mbrëmjes, pasi mbaruan lajmet e fundit në televizion, profesori ortoped Mark Gjetani u ul të hante darkën e tij të zakonshme: kos e djathë. Ai lakmonte me mend një darkë tjetër, me ndoca mëlçi a shpretka të skarës, të përcjalla me nja dy gota verë, por këtyre hajeve nuk po ua ndiente erën prej kohe. Po i bëheshin të mërzitshme e veleritëse këto darka «të bardha» që e shoqja, mjeke edhe ajo, ia servirte si tepër të përshtatshme për moshën.

Pas darke, ndërsa dëgjonte si në përgjumje Keni Roxhersin, të vetmin këngëtar që pëlqente nga seria e së bijës, ai zgjati dorën kotësisht e mori një libër në raftin e vogël përbri. Kohët e fundit, po i bëhej shprehi të shfletonte ndonjë nga librat e të birit, ç't'i zinte dora. I biri, që e nuhaste se pas asaj dëshire pak si të vonshme për romane, fshihej ngasja për të ditur vallë ç'lexon ai, i punonte ndonjë reng duke futur në raft ca

libra të serisë rozë, me psherëtima puthjesh e ofshama seksi. Ato ia huante një shok që studionte në Francë, me përfundime aq të mira sa ç'mund të merret me mend nga zgjedhja e librave.

Kur i binin në dorë asisoj librash, profesori bënte nga një monolog të gjatë për të shpjeguar se edhe bota e botimeve i nënshtrohet logjikës së fitimit dhe këtë të vërtetë të thjeshë, vetëm mediokrit nuk e dinë. Në të vërtetë, ai nxehej seriozisht, por nuk bërtiste. Këtë s'e bënte dot, sepse ishte ithtar i asaj urtësisë që thotë se bërtasin vetëm të dobëtit e të pafuqishmit, sepse ashtu, përpiqen të mbushin paplotërinë e tyre intelektuale.

Një libër t'atillë i kapi dora edhe atë mbrëmje, kur u dëgjua zilja e telefonit. E mori i biri. Ai u ngrit nga kolltuku ku rrinte me një hovje sikur e priste atë zile. Pritja u bë e qartë kur, pasi dëgjoi zërin nga telefononi, u vrenjt e u trishtua.

— Për ty. Nga klinika, — iu drejtua tet.

— E ç'thonë? — pyeti ai, pa e ngritur kokën.

— Më duket se të tërhoqi pak si shumë ai libër, — e shpotiti i biri.

— Si jo! Do ta rekomandoj për përkthim! Do t'i bëjmë një shërbim të madh kombit!

— Po merre telefonin, — ndërhyri e shoqja nga aneksi. U dëgjua fërkimi i shtupës pas porcelanit të pjatave. Po i lante me atë maninë e saj të zakonshme.

«Sikur kanë nga dy gisht yndyrë» — e talli ai me mend dhe mori telefonin.

Pas pak e uli, duke e vendosur ricevitorin jashtë thellukës së shtratit.

— Tani po na bllokun të gjitha lidhjet me botën, — tha i biri, duke e ndrequr hutimin e tij.

— Ç'ka ndodhur? — pyeti e shoqja.

— Asqë e mora vesh mirë. Flisnin shpejt, nguteshin... Një rast urgjent, thanë. Dolfi, i shokut Taxhedin.

Profesori u duk i zymtuar, por ishte e kotë ta pyesje përse, sepse as ai vetë nuk e dinte nëse mërzia i erdhi nga paqartësia e informacionit apo ngaqë ia prishën atë qetësi mbrëmësore. Ndonëse në specialitetin e vet ishte njeriu më i zoti, nga natyra ai qe pak i plogët.

— Dolfi? I shokut Taxhedin? — pyeti e shoqja, duke i ndarë këto emra me ca ndërkohë të gjata, sikur mezi mbushej me frymë. Shoku Taxhedin kishte pak kohë i emëruar në atë qytet, në një nga ato detyrat me përgjegjësi të madhe që s'të lënë ta thuash emrin ashtu thjesht, pa atë fjalën ndëruese «shoku».

— Mos është djali i tij? — shtoi ajo, duke parë të birin në sy.

— S'kam as idenë më të vogël, — tha ky me një qetësi që së ëmës ia ngacmoi nervat.

— Po si është e mundur që nuk dini asgjë, — bëri ajo një qortim të kotë. — Kush fliste? — iu drejtua pastaj të shoqit që po vishte golfin e ditëve dimërore.

— Një njeriu i tij. Asqë e pyeta. Ishte edhe mjeku i rojes aty, një nga ata djemtë që kanë ardhur për specializim. Sallën e operacionit e kemi bërë gati, — tha.

Gruaja hapi perden e ballkonit dhe vështroi sheshin para godinës. Mbi asfalt kërcenin pika të rralla shiu.

— ... nuk ma merrte mendja që shoku Taxhedin t'u vinte fëmijëve emra kaq modernë, — po thoshte i biri.

— Do bësh mirë mos i përgojosh njerëzit, — tha profesori duke mbathur galloshet.

— Inat të hidhur ke, babush! — qeshi i biri.
— Përpiqu ta mbledhësh veten rrugës, përndryshe do të dridhen duart.

E përcolli nëpër shkallët e errëta duke e mbajtur për krahu. Tani që nuk shiheshin dot në sy, intimiteti i tyre merrte fytyrën e vërtetë, që anonte nga dhembshuria. Mjaftonte ajo prekje e lehtë në bërryl për ta kuptuar.

Djali e vazhdoi shpjegimin e tij argëtues për emrin Dolfi edhe gjatë rrugës, deri te stacioni i urbanit.

— Duhet të jetë shkurtim i emrit Rudolf, thoshte. S'di ndonjë emër tjetër që mund të shkurohet kështu. Ti, di ndonjë?

— Jo, — tha profesori, i zbavitur.

— Ah, po! Mund të ishte edhe shkurtim i Adolf, por kjo s'ka se si... Vetkuptohet, apo jo? Janë disa emra që historianët dhe shkrimtarët e mëdhenj i dënojnë me burgim të përjetshëm. Për shembull unë nuk njoh asnjëri me emrat Jago ose Makbeth, por njoh tre Hamletë. Profesori qeshi me të madhe dhe tek e pa nga dritarja e autobusit aty në trotuar, i biri iu duk çuditërisht interesant. Kishte tiparet e s'ëmës dhe gjestet e ecjen e tij. Ndoshta, të mësuara...

Një njeri i veshur me mushama të gjatë, që dukej shpatullan e i fuqishëm, iu turr nga trotuari përballë. Një veturë e errët ndezi farët dhe u

shty përpara me një zhurmë të butë. Njeriu e vetura u ndodhën pranë tij befasisht. Ai u step.

— Hyni, — tha njeriu me mushama të gjatë, — bie shi. Mushamaja e tij ishte e gomuar, kurse shikimi i rrëshqitshëm, si i ujshëm. Dikush hapi derën e veturës. Kasetofoni përhapte një nga ato këngët e përmallshme të Eli Farës që ishin në modën e ditës.

— S'ka nevojë, nuk jemi larg, — tha profesor Gjetani dhe kapërceu rrugën me hapa të mëdha, si për ditë. Në qafë i ra fryma e ngrohtë e njeriut me mushama.

— Unë e dërgova makinën te shtëpia juaj, por ju ishit nisur me urban... Fajin e ka ai stazhieri. Duhej t'iu njoftonte se unë do ta nisja makinën, — po thoshte.

— S'ka gjë, s'ka gjë. Po si ndodhi? — pyeti ai, më tepër për të shpëtuar nga shpjegimet e hollësishme të tjetrit sesa për forcë zakoni.

— Nuk e kuptuam fare! Ne me shokun Taxhedin, ishim për gjah në rezervatin e Pelikut, për fazanë. Kishim ngrënë drekën dhe do të uleshim për një dorë letra, kur....

Profesori nxitoi. Ky njeri i panjohur, me atë mushama të gomuar sikur pas pak do të hynte në kënetë, me sa dukej kishte vesin e tjerres së fjalës, deri sa ta bënte tërkuzë. Hyri nën arkadën e godinës së spitalit. Ai me mushama, po e ndiqte këmba këmbës.

— Sapo e kuptuam, shoku Taxhedin m'u drejtua mua, gati me lotë në sy. Kjo është thyerje Meko, — më tha, — e shoh unë. Lajmëro të bëjnë gati sallën e operacionit. Ai... është shumë i prekshëm!

— Po, kuptohet! Kush nuk është i prekshëm? Thyerjet nganjëherë, kanë dhembje të forta.

— Dhe ma gjej profesor Xhetanin, — tha. I thuaj nga ana ime se unë jam i bindur që po ta operojë ai, nuk do të mbetet asnjë pasojë.

— Mos u shqetësoni. Mund të mos ketë nevojë fare për operacion. Në shumicën e rasteve ne përdorim imobilizimin e gjymtyrës, duke e vënë në allçi.

— Na thanë edhe për një mjek popullor, por shoku Taxhedin iu preferoi juve. Ah, ta dinit sa u mërzit! Do të rrinte edhe një ditë në rezervat, por pa Dolfin, s'ka kuptim të qëndroj, — tha...

— Pse, me vete e kishte marrë? — pyeti profesori.

— Sigurisht! Ai nuk e ndan kurrë!

«Zakon i çuditshëm të marrësh edhe fëmijët në gjueti — mendoi profesori — megjithatë, kur është fjala për kalitjen fizike...» Ndihej pak i llastuar. Mosha s'ishte e zonja t'ia shuante këtë ndjenjë që i krijohet kur shikonte se sa ia çmonin aftësitë. Kujtonte vazhdimisht atë kohë kur vuanë për pak vëmendje nga të tjerët...

Njeriu me mushama e ndoqi pas nëpër shkallë, nëpër korridorin e gjatë të pavionit, gjithmonë një shkallë më poshtë, gjithmonë një hap më prapa, me një nderim që në dritë bëhej më i kuptueshëm, sepse ia kumtonin edhe sytë. Ata dukeshin të druajtur e të dëgjueshëm, sikur s'ishin të zotët të merrnin përsipër ndjenja të tjera. Megjithatë, ishte aq i bindur, këmbëngulës e i përpiktë në ato që bënte, sa profesorit iu duk se do ta ndiqte pas edhe brenda në sallë. U kthye e u përpoq të sajonte një buzëqeshje:

— Pas kësaj dere, është mbretëria ime, — tha.

— E di. Unë do të pres në korridor. Pasi ta vizitoni, dilni pak sa për të më dhënë ndonjë haber. Shoku Taxhedin më porositi t'i telefonoj në çdo kohë. Ai është shumë i shqetësuar për perspektivën e Dolfit. . .

Befas, profesor Gjetani mbajti këmbët e u mrrol. Kur qenka kaq i shqetësuar, pse nuk e shoqëroi vetë, e gërvishti zëri i vet gërnjar. Ai e pa tjetrin me dyshim, por nën atë ndriçim të zbehtë qumështor që depërtonte nga xhamat opakë të sallës, nuk kuptoi dot asgjë. Vërtet, a nuk duhej t'ia kishte bërë vetes këtë pyetje që në çastin e parë? Si mund të shpjegohej mungesa e tet në një rast të tillë? Mos vallë njeriu me mushama ishte vëllai, kunati apo ndonjë nga ata njerëz të afërm, të rrahur me vaj e me uthull që janë të vetmit për të përballuar me gjakftohtësi ato çaste të brishta kur të tjerët e humbin mendjen? Jo, s'duhej të qe njeri i afërt, përndryshe, llafazan siç ishte, do t'ia kishte thënë. Ishte një hamendje që përhapte një cipë misteri në tërë atë që po ndodhte, por tani ishte tepër vonë për ta shkoqitur. Zëri gërnjar iu shua në thellësi. Duhej të hynte në sallën e operacionit.

Dera u mbyll pa zhurmë. Në korridor, u dëgjuan ecejaket e të panjohurit. Ai ecte rëndë. Trokëllima e paftave metalike të këpucëve, rrekejta kujtonte që ai gjendej vazhdimisht aty, më këmbë, i palodhur.

Profesori brodhi një sy të shpejtë nëpër sallë. Ndonëse projektori i madh nuk ishte hapur, edhe nën atë ndriçim të pjerrët e të fshehur si në blu, ai e kuptoi se, si rrallë herë, çdo gjë ishte gati dhe

nuk do të mund të bënte asnjë vërejtje. I përshëndeti me krye dy infermjeret që ndodheshin te shtrati i operimit dhe u drejtua te kthina e vogël e tualetit. Nga dhoma ku përgatitej pacienti, doli mjeku rojë dhe eci drejt kthinës. Fytyra e tij kishte një shprehje lodërtare. Ndoshta ishte i kënaqur që i ra shorti të asistojë në këtë operacion? Kjo shkujdesje mund të kallëzonte gjithashtu gjendjen e mirë të pacientit, megjithatë profesori nuk iu rresht dot pyetjes rutinore:

— Si duket?

— O! Diçka fare e rëndomtë. Unë do ta bëja vetë, por ai... ngulte këmbë. Ishte një porosi e prerë që unë nuk... Përkulur te lavamani, profesori përshkundi me mërzi pikat e ujit nga duart. Sonte, të gjithë seç kishin dëshirë të llototisinin... E pa mjekun me ngulm. Buzëqeshja e tij ishte bërë e gjerë, gati gazmore.

— Sidoqoftë... s'ka asnjë arsye që ju ta mundoni aq shumë gojën tuaj, duke e shpënë vesh më vesh, — hodhi ai një nga ato thumbat plot vrer.

— Po edhe ju vetë, kur ta shikoni... është aq i lezetshëm e i urtë, sa...

Infermjerja që priste t'i tereshin duart e nderura në ajër, kukurisi mbytur edhe ajo.

— Ç'po ndodh këtu? — rrudhi vetullat ai, — ç'është kjo mungesë serioziteti sonte?

— Na falni profesor, po vërtet është shumë i lezetshëm. Unë kam qenë edhe vetë gjahtar, ama zagar kaq të bukur, me pulla verdh e zi...

— Çfarëëëë?

Klithma që i shpëtoi ishte çjerrëse, e jashtëzakonshme dhe e pakuptueshme edhe për atë ve-

të. Këtë ia provuan duart e infermieres nga të cilat ranë dorezat.

— Unë nuk... unë kujtoja se ju e dinit, — mblodhi veten mjeku i ri.

Profesori kërkoi me ngut xhepat e tij, duke harruar se tashmë ato ishin mbuluar të gjitha nga bluza e kaltëreme e operimit.

— Mos doni një cigare? — pyeti mjeku.

— Po... jo, s'ka nevojë. Kam të mijat në pardesy, — tha dhe përshkoi me katër hapa prej kërcyesi largësinë që e ndante nga dera. Në korridor, ndërsa mundohej me ca gishta të pabindur të zinte flakë me shkrepset e njomura, ndjeu shfryrjet e njeriut me mushama në zverk dhe pastaj fjalët e tij, që i hynin në tru disi të copëtuara:

— ... e mira e do që ta marrim... sepse nuk e di... vallë a do të mundëshit ju këtu... sepse Dolfi... i mësuar ndryshe... dy kile mish, ndarë në disa vakte... përndryshe... çështje nuhatjeje... humbet...

— Ma zgjidhni, — tha ai, nëpër dhëmbë.

— Çfarë t'iu zgjidh? — pyeti tjetri.

— Bluzën. Lidhset janë në shpinë.

Zgjati duart përpara dhe ndjeu prekjen e gishtave të pamësuar që po zgjidhnin nyjet.

— Sa shpejt që mbaruat! E habitshme! Qëneni vërtet i madh... — po thoshte zëri.

Ai e vari bluzën te gozha dhe mori pardesynë. Tjetri u bë gati ta shoqëronte.

— Ju duhet të prisni, ndihmësi im tani do të fillojë operimin, — tha.

Njeriu me mushama, i doli përballë. Tani ai dukej i hutuar dhe pak më i hollë se më parë.

— Pse, ju nuk do të ....

— Jo, unë nuk do të... — tha profesori.

— Shoku Taxhedin më dha porosi të vegantë. Ç't'i them unë? Ai urdhëroi që...

— Thuajini se unë i marr urdhërat nga tjetërkush!

Njeriu me mushama u duk edhe më i mpakur, thujse ajo që po ndodhte, e çuditshme dhe e pakapshme për trurin e tij, ia tkurrte e shtrydhte edhe trupin.

— Po nga kush i merrni urdhërat ju, që ta dimë, — pyeti ai pas një grime.

Tani, nëpër bebëzat e tij kaluan rrufeshëm e ia lanë vendin njëra-tjetrës trembja, habia, inati, kërcënimi. Mbeti ky i fundit, ngulur si një bardhësi e ftohtë.

— Nga... nga Hipokrati, — tha profesor Gjetani të parën gjë që i erdhi në mendje, duke provuar vetvetiu një lloj kënaqësie që ndonëse e hidhur, ishte prapë se prapë e këndshme. Ishte i bindur se ky emër nuk i thoshte tjetrit asgjë.

— Mos harroni se... e kini mbushur moshën e pensionit — dëgjoi zërin që po e përcillte.

Dyert e korridorit ishin të hapura. Zëri u zvarrit, pa jehonë.

«Në kohën time. . .»

Ditë e zakonshme prilli '90, në Tiranë. Bien shira të vakëta, disi kapriçioze, të cilave nuk u mban mëri askush. Vonuan shumë për të trokitur mysafirët e reve. . .

Dajti është fshehur prapa një nape të ujshme. Autobuzët e urbanit të unazës janë të mbingarkuar. Kur hiqet nga linjat ndonjë prej tyre, për shkak të naftës, gjithnjë i bien në qafë unazës. Mërzinë e rrëmujës ma bën më të lehtë një djalosh. Pavarësisht flokëve të veta të harbuara, ai paska respekt për flokët e thinjur. Ulem në një ndenjësë të veshur me dok të errët, dikur blu. Kundrejt, përsikaj dritares, një burrë pa flokë. Mund ta marrësh për 40 po edhe për 50 vjeç. Mjekër e drejtë, fodulle. Nofull e gjërë, bluajtësë. Sy të gjallë, vëzhgues. Ballë i kërcyer, kryeneç.

Rreptësi dhe forcë. Përbri, një burrë më i ri, 30 a pak më shumë. Profil disi femëror, ndoshta nga hunda nazike, e shtypur, ndoshta nga cipa e kuqërreme e fytyrës. Rruar thellë. Përhap erën e kolonjës së lirë të rrojtoreve. Ka veshur një kostum të ri, gri të çelur, me rrudhat e zhubrosjes në jakë, dëshmia e rrobaqepësive të kategorisë së tretë. Mbi gjunjë, një çantë të zezë kamoshi. Përballë një plakë tiranase, me një trastë në prehër. Sallatë jeshile, e freskët.

Burri i parë, bluajtësi po e quaj, duke zgjedhur shenjëzimin e nofullave, flet zvargur, dembelçe, thua sa për mirësjellje. Por sytë i binden një ngasjeje tjetër, të brendëshme, të thellë. Pra, të vërtetë e të pakontrollueshme. Ata vëzhgojnë tjetrin. Me kureshtje. Me habi. Ti? Si është e mundur? Ç'paska ndodhur aty?

I riu përgjigjet shpejt, sikur i parandjen apo ndoshta i ka ditur qysh më parë ato që i interesojnë bluajtësit.

— Domethënë,.. ai mori vetëm 10 përqind të votave!...

— 12!

— Ah, merhumi! Kurse ti... të tjerat ë?

— Po...

— Ç'paska nxirosur ai merhumi pas ikjes sime?

— Asgjë. Çdo gjë vazhdoi si më parë.

— S'është e mundur! Diku do ta ketë shkelur. Në kohën time minatorët atë e donin. E them me bindje absolute.

— Se mos i pyeti njeri në e donin apo jo....

I ra një dallgë e purpurt në fytyrë. Mos vallë kjo e vërtetë e prekte dhe e fyente atë tjetrin?

Bluajtësit nuk i luajti asnjë muskul. Ndoshta merrej më shumë me hamendjet e veta sesa me përgjigjet e tjetrit? Ndoshta habia e tij që, në vend të atij «merhumit», ishte zgjedhur drejtor pikërisht ky djali që ende bezdisej nga kostumi i tij i ri, ishte trutopitëse?

— Asqë ishte e domosdoshme t'i pyesnin. Në kohën time kishim një unitet të shëndoshë në drejtori. Punët ecnin mbarë, njerëzit na çmonin e na donin...

Autobusi ndalon pranë Shtëpisë Qendrore të Ushtrisë. Plaka tiranase përshkund përgjumjen e saj dhe pyet nëse ishim te Ura e Tabakëve. Ura e vjetër me një hark, mbi kalldrëmin e së cilës rritet bar, mbetet pika më e rëndësishme e orientimit për gjeografinë e saj. Në vendin e liruar nuk u ul kush. Bluajtësi e pushtoi gjysmën e ndenjësës duke hapur shalët. Ashtu u duk edhe më vithegjerë.

— Kuadri duhet të dijë ta ruajë prestigjin që ia jep posti. Respekti e simpatia e punonjësve fitohen me vështirësi, po kur fitohen ama... nuk të lejohet t'i humbasësh si atë shaminë e vjetëruar të hundëve që mund ta harrosh pa keqardhje.

Tjetri u duk i befasuar nga kjo figurë, çka e shprehu me një lëvizje nervoze të qafës. Ora mbi Institutin 6 shënonte 8 e 45 minuta.

— Prandaj thashë se atij diçka i ka ndodhur. Unë kam patur besim tek ai. Ti e di, kur largohesha me shërbime të gjata, atë e lija zëvendës...

— I takonte. Ai ishte kryeinxhinier.

— Mund të të takojnë shumë gjëra dhe të mos i fitosh dot kurrë, po nuk u kujtua dikush të t'i japë. Po të isha vetë aty, nuk do ta kisha lejuar

të rrëshqiste e të gabonte. Përse e kritikuan kur u hodh kandidatura e tij?

— Nuk e kritikuan fare, vetëm heshtën.

— Kjo s'është mirë. Gjërat duhen sqaruar. T'i thuhet tjetrit në sy, pse të duam, pse s'të duam. Jo kështu, jo kështu, Astrit! Në kohën time...

— Nganjëherë heshtja flet më shumë sesa fjalët...

— Gjepura! Paradoks i sajuar nga shkrimtarët. «Heshtje që flet!» E ç'mund të thoshte ajo, sipas teje?

— Që s'je as mish, as peshk. Që s'kemi besim se mund ta drejtosh siç duhet minierën.

— Mos do të thotë kjo se te kandidati tjetër e kishin këtë besim?

Një dallgë tjetër purpuri mbi cipën e atij që quhet Astrit.

— Nuk desha të them atë...

— Thuaje, pse jo? Veç... mos të mbetet qejfi, ë? Ti e di, unë kurdoherë kam folur hapur, pran-daj edhe më kanë dashur punonjësit. Pavarësisht se, në kohën time, ti nuk më rrije afër dhe anoje më shumë nga ai klani i Dilaverit...

— Më duket se nuk anoja në asnjë krah. Dhe, si mund të bëja pjesë në klane, kur punoja në sektorin më të largët?

— Të kisha parë 2-3 herë duke pirë fërnet në «Sopoti» me të.

— Pinim më shpesh. Ishim të pamartuar atëherë. Kafeneja ishte streha e beqarëve të qytezës.

— Unë po e ngisja fjalën gjetiu. Ti e di, unë të kam çmuar e të kam përkrahur, por duhet ta pranosh se përvoja jote, është shumë më e pakët

se e atij merhumit. Pra, a nuk ishte më e arsyeshme, më e logjikshme, më e dobishme që të zgjidhnin drejtor atë? Mirëpo, ja, të zgjodhën ty dhe kjo provon plotësisht hamendjen time se në marrëdhënie me masat, ai diku e ka shkelur.

Tjetri ngre supet. S'ka më argumente apo e di që nuk ia vlen të kundërshtojë? Autobusi kalon para Pallatit të Progresit Teknik që ende e quajnë Ekspozita...

— Dëgjova se e kini keq me atë sektorin e ri. Është e vërtetë? — pyeti bluajtësi ende pa emër.

Shiu u dendësua. Retë ranë poshtë. Ajri u err. Sytë e tij u errën.

— E vërtetë, — psherëtiu tjetri.

— A kini bërë ndonjë analizë? Se në fillim duhen zbuluar shkaqet, pastaj të merren edhe masat.

— Shkaqet janë të thjeshta. Aty kemi dy brigada me minatorë të rinj, nga qyteti, janë të pamësuar. Kanë edhe mjaft kërkesa...

— Kërkesa? E çfarë kërkesash?

— Diçka e vogël po të mungojë... në mencë apo në frontet e punës dhe...

— Bëjnë namin! Pretendime!

— Nuk do t'i quaja ashtu...

— E vetmja fjalë! Në kohën time... nuk do ta kisha lejuar një situatë të tillë.

Bluajtësi dukej i vendosur. I preokupuar.

— Se është si ajo puna e miut, ti e lejon të të kalojë një herë nën mustaqe, pastaj ai e bën udhë. Më kupton? Mos i mëso njerëzit me pretendime.

Në trotuarin para Politeknikut «7 Nëntori» vraponte një grup djemsh. Kërcejnë me zhur-

më në autobus. Shkundin shiun nga flokët. Me tërsëllimë. Diçka thonë për një këngëtar të ditës. Zëra të lartë. Blujtësi zhvendoset e pushton tërë ndenjësën e lirë. Po vetëm për pak, se stacioni i trenit është afër. U rëndon gjunjëve. Edhe tjetri bën gjestet e pavetëdijshe të atij që do të çmpihet.

— Megjithatë... ti mund të kesh të drejtë. Mund që nuk e ka shkelur asgjëkundi. Me sa duken bathët, ai merhumi s'ka patur kockë. Disa njerëz janë si ajo kulpra që i qepet lisit. I sheh në majë, ama është lisi që i mban aty!...

«Lisi» u ngrit. Edhe tjetri. Në sheshin e stacionit lëvizte një turmë laramane.

Një rast i vështirë

Do të pushohej nga puna një njeri. Quhej Azem Shkoza dhe ishte drejtor i azilit të pleqve.

Kur nuk ka ngjarje të jashtëzakonshme, skandaloze, që ashtu si vërshimet e përrenjve pas reshjeve të mëdha, ta përmbytin njeriun fajtor pa i lënë as kohë të mbrohet dhe as degë ku të kapet, kërcënimi i pushimit nga puna gjithkujt i vjen trullësës e i papranueshëm.

Nëpunësi i Kontrollit të Shtetit, Roland Rali, mendonte se pikërisht kështu po e përjetonte situatën e vet edhe drejtori i azilit. Ndonëse asgjë s'ishte vendosur, një njeri me intelekt normal duhej ta merrte me mend se ç'po tirrej rreth tij. Azem Shkoza, nga sa mundi të mësonte prej atyre që e njihnin, ishte njeri i zgjuar, ndonëse disi i mbyllur, nga ata familjarët e mirë që duke

ndenjur larg kafeneve, nuk bëjnë shumë miq. Atij iu duk madje diçka më i heshtur nga sa e priste dhe me një prirje për ta pranuar ndëshkimin kokulur, si një fatthënie, prej së cilës nuk shpëton dot.

Ndoshta ishte pikërisht ky nënshtrim që e stepi Roland Ralin. Ai ishte i sigurt se nuk kishte të bënte me ndonjë nga ata rrufjanët e regjur që luajnë viktimën e pafuqishme për të të ndjellë keqardhje e mëshirë. Më tepër prirej të besonte se tjetri ndodhej në atë gjendjen kur e kupton se lëshimet, pakujdesitë e plogështitë që, veç e veç, duken si lajthitje të vogla, janë derdhur në gotën e gabimeve dhe e kanë mbushur plot. Ajo gotë ishte e hidhur për t'u pirë, sepse pelini që mbante brenda tani quhej faj, por ai do ta pinte me fund e pa kundërshtime, që të rronte më tej në paqe me ndërgegjen e vet.

Duke ndenjurr në zyrën e vet me grila të ulura, me dosjen plot dokumente kontrollesh që i përkisnin kohës qëkurse Azem Shkoza e drejtonte atë institucion, shtatë vjet plot, atij sesi erdhi e i nde-nji përpara vetë njeriu: rreth të pesëdhjetave, i gjatë e me lëvizje të ngathta, me një kokë të madhe të thinjur e rënduar nga një tufë flokësh kokorithka. me pamje pak si të përgjumur, sepse sytë e mëdhenj, si të një kaprolli të hutuar, nuk u dilnin dot zot ndjenjave dhe mbeteshin në atë shprehjen habitore sikur pyesnin vazhdimisht «përse».

«S'e paskam bërë mirë detyrën? Çudi! Megjithatë, kur e thonë të gjithë...»

Në të vërtetë nuk e thoshin të gjithë... Ishte sjellë në azil nga poliklinika qendrore ku punonte si kryeinfermier, me karakteristikat më të mira:

«Mban qëndrim të devotshëm ndaj detyrës, është serioz, i palodhur, i sjellshëm, i dhembshur...» Dikush e kishte nënvizuar fjalën e fundit. Mbase e kam nënvizuar vetë ditën e parë, mendoj Roland Rali. Nuk e mbante mend. Kontrolli zgjati ca kohë për arsye të ndryshme. Kryesorja që se ky nuk ishte kontroll financiar nga ata që t'i nxjerrin rrënjët me shifra. Ishte i një natyre tjetër dhe duhej t'i përgjigjen pyetjes bënte apo s'bënte ky njeri për drejtor i atij institucioni që, duke qenë nga më humanitarët, ishte edhe nga më delikatët. Në atë skajin e tejmë të qytetit, pranë një zabeli me qiparisa, larg tymrave të uzinave, ai nuk duhej të mbetej edhe larg jetës në përgjithësi.

Ankesat ishin të vjetra. Herë një pakënaqësi për shërbimin shëndetësor, herë për gjendjen sanitare. Kishte edhe ankesa me tone më të larta nga të afërmit e pleqve që i vizitonin herë pas here, por Roland Rali ndiente një si akullim prej tyre. Kur i prekte ato letra të bardha, herë me shkrim dore, herë me makinë, i bëhej sikur i mbe tej nëpër gishta një lëndë ngjithëse, diçka si zamkë, diçka si jargë. Kur ishin aq të shqetësuar, kur vuanin e prekeshin aq shumë, pse nuk i mbanin vetë prindërit e gjyshërit e tyre?

Më seriozi ishte aktkontrolli për përmirësimin në sistemin hidrosanitar. Kontrolli i dytë pas një viti. e gjente gjendjen thuajse të pandryshuar. Drejtori ia hidhte fajin ndërmarrjes komunale të rajonit që i zvarriti punimet, por kjo mbrojtje nuk ngrinte peshë, sepse ia mbyllnin gojën shpejt me ato fjalët paksa solemne «ta kishe bërë problem më lart».

Roland Rali e dinte se, sigurisht, mbajtja e

një higjiene të përsosur në një azil pleqsh është një nga gjërat më të vështira. Duke zbritur pragjet e jetës, disa njerëz, sidomos burrat, nisin e bëhen indiferentë ndaj shumë zakoneve të mira e të domosdoshme, me të cilat kanë jetuar. «Mëgjithatë, — mendonte ai, — pikërisht pse ishte kështu, drejtori i azilit, ish-kryeinfermieri, duhej të bënte të pamundurën që t'i përmbushte udhëzimet e shëndetësisë.

Këto ishin të mjaftueshme për ta hequr nga ajo detyrë. Po tjetër transferimi, tjetër pushimi...

Kupën e mbushur të Azem Shkozës e derdhte pika e fundit që u zbraz në të, letra e qytetares Eldë Alarupi, mësuese e gjuhës frënge në një shkollë tetëvjeçare.

«Disa rrethana të vështira familjare që kanë të bëjnë edhe me marrëdhëniet bashkëshortore, për të cilat e kam të vështirë të flas, më kanë detyruar t'i dërgoj prindërit e mi në azilin e pleqve. Vajta për t'i vizituar. Ishte 16 nëntor dhe kundër udhëzimeve qeveritare për ngrohjen, aty ende s'ishin ndezur kaloriferët. Babai ishte me kollë. Kur ia thashë këto drejtorit, ai u soll brutalisht me mua dhe më përzuri jashtë me të shtyra, sikur të isha ndonjë rrugaçe...»

Letra i ishte drejtuar njërit prej zëvendëskryeministrave dhe ai kishte vënë shënimin në një cep të saj: «Të saktësohet dhe po qe se është e vërtetë, të merren masa të rrepta. Të më njoftoni.»

Në zyrën e vogël të drejtorit të azilit mund të pengoheshë nëpër vazot me fikus e monsterë. Dritarja shikonte në oborr. Ishte një nga ato ditët e

ëmbla të marsit kur dielli të grish për ta pritur ngrohtësinë e tij të parë drejt për drejt në fytyrë, megjithatë pleqtë vazhdonin të rrinin nën hijen e qoshkave të mbuluara me çatiza prej dhogash të pazdruguara dhe në fronat e mbrojtur prej kurorave të pishave. Ata druheshin ta qasnin pranë vetes atë diell të vakët që u ngjante si kurth.

«Frika e moshës...» — psherëtiu me mend Rolandi dhe e përshkoi një drithmë.

«Oh, unë jam vetëm tridhjetë e pesë vjeç!» — tha pastaj me një dëshirë për të qenë moskëçarës dhe u kthye nga drejtori, i cili lexonte ngadalë letrën e qytetares Eldë Alaruni. Ai pa ballin e tij të madh, të drejtë e të përkulur që çahet prej një rrudhe të vetme horizontale si i prerë më dvsh. Zbokthi i zbardhte mbi jakën e supet e xhaketes së zezë.

— C'thua? — pyeti Roland Rali, i mërzitur nga leximi i ngadalshëm i tietrit.

— C'të them? — tha drejtori dhe shtyu letrën mënyanë, sikur s'donte ta mbante më tej në harkun e shikimit.

— Është e vërtetë që kaldaja nuk ishte ndezur?

— Po. Por... ishte një ditë e ngrohtë, me diell, si sot. Ata rrinin iashtë, të gjithë.

— Ndoshta nuk kishit mazut?

— Kishim...

— Po që e nxorët iashtë me të bërtitura e duke e shtyrë e vërtetë është?

— Si të them. E shtyva ca, nuk e mohoj...

Në atë cast fytyra e Azem Shkozës atij iu duk si prej tuhafi.

«Të paktën ta mohojë njëfarësoj, more tut-

kun, — tha me vete, — ç'të bëj unë tani me ty?»

Iu kujtua ajo fjala «i dhembshur» nënvizuar në karakteristikën e poliklinikës dhe hëmoi nëpër hundë. Pastaj iu kujtua edhe diçka tjetër. Askush nuk qe përpjekur të ndërhynte për këtë njeri, t'i thoshte një fjalë, t'i bënte një lutje shoqërore si rëndom: «shiko, Roland, ti ke në dorë fatin e një shokut tim të ngushtë». Ky përjashtim nga «rregullat» çfarë provonte vallë? Se ai tuhafi aty, me atë kokë qiklopikë ishte një mizantrop? Se e linte veten ta merrte osh brana e ngjarjeve me atë filozofinë e indiferentit «të bëhet ç'të bëhet»? Se ishte plotësisht fajtor dhe tani s'i mbetej gjë tjetër veçse të dorëzohej?

— Po pse e bëre këtë? — pyeti ai gati pa dashur.

«Ç'rëndësi ka motivi kur veprimi është aq i vrazhdë! Aq më tepër me një femër!» — e kundërshtoi arsyeja.

— Kë?

— Atë de, që e shtyve atë grua si rrugaçe. Ajo është grua me kulturë, pedagoge e gjuhës frënge.

— E di, e di...

— Po kur e di?...

— Si t'ju them? M'u duk se ajo grua kishte një qëllim të keq.

— Ndaj teje?

— Jo, jo. Ndaj prindërve të saj.

Roland Ralit i kërciti karrigia nën vete. Mos vallë tani po fillonte mbrojtja e vërtetë, dredhia, rrëshqitja? Po pse kaq vonë? Pse duhej të priste ngacmimin e tij? Ai mund të mos ia bënte fare atë pyetjen «pse e bëre këtë», mund të mbyllte dosjen e të të ikte...

— E çfarë qëllimi të keq, sipas teje?

— Ku ta di unë?

— Ah! Ku ta dish! Po fall hodhe?

— Jo, po nganjëherë... ç't'ju them? S'kam fishekë në vezme për t'u mbrojtur, e di. E mbyllim më mirë? Raportoni si t'ju duket e udhës.

«Fajtor i dorëzuar» — përfundoi Roland Rali. U bë gati të ngrihej.

— Megjithatë, — ngurroi ai, — një shpjegim e ka kjo, ta hajë dreqi. Si mund të të shkrepet kot më kot se vajza që vjen për të vizituar prindërit ka një qëllim të keq? Kjo është absurde!

— Shiko... e di si ndodhi? — tha Azem Shkoza, — Atë ditë unë rrija ja aty ku jeni ju. Po djersitja nga mundimi, na kërkonte një raport seksioni i Shëndetësisë dhe unë s'kam asnjeri të kalemit këtu. Haja lapsin me dhëmbë. Ata, pleqtë dhe ajo, rrinin te stoli i veçuar, e shikon? Aty ku rri ajo plaka që thur me shtiza. Ajo qëndronte në mes, këtej plaku, andej plaka. Mbante në prehër një çantë të zezë shkolle. Mbi të një copë letrë. Ia dha stilolapsin plakës. Ajo vuri një firmë. Pastaj ia dha plakut, po ai se pse kundërshtonte. Ishte plak i mirë, i zgjuar, fliste rrallë e për mall. Ti do të thuash si e mora vesh që ishte i zgjuar kur s'e hapte gojën. Po njihet njeriu, njihet. Nga sytë, nga një fjalë. Ajo ia mori dorën dhe ia shtyu letrën nën stilolaps. Po plaku prapë s'bindej. Nuk është larg, e vëren? Mund t'i dallosh të gjitha gjestet e nojmat. Plakut i dridhej mjekra. Si për të qarë. Ke parë si dridhet mjekra nga ngashërimi? Po lot s'kish. Vetëm se s'donte që s'donte të bindej. Kurse plaka s'bënte asgjë. Ajo pothuajse dremiste. Vuante nga një sklerozë e përparuar. Me-

gjithatë e di ç'bënte nganjëherë? Na recitonte vjersha që i kish mësuar në shkollën fillore «Hënë, hënë, perihënë!» Po ç'të mbajtur mend ama! Kur shikonte televizor dhe dilte Moza të jepte programin na thoshte: «Kjo çupka gjithnjë me mua qesh, e kam pasur shoqe, rrinim në një bankë.» Qyfyre të mëdha. Nejse, se më iku filli. E pata aty, që ajo mundohej ta detyronte plakun të vinte një firmë në atë letër. U binda tamam për këtë, kur vura re sesi i qe shtrembëruar e ngërdheshur ai surati i bukur, i lyer me tualet të rëndë. Ja, atëherë s'di ç'më shkrep. Ka një qëllim të keq ajo, më tha mendja, dhe u sula jashtë. Me vrap vajta. Ajo më pa, çoç kuptoi, se u mundua ta fshihte letrën. Ç'e ke atë letër, — i thirra. «Ç'të duhet ty, shiko punën» — ma ktheu. «Më duhet që ç'ke me të, se të pashë ç'po bëje, — i thashë. «Ti shiko veten, se e ke katandisur azilin për faqe të zezë, — tha. Sot data 16 nëntor akoma s'ka ngrohje. Babait ia qiti shpirtin kolla. Mizerje!» — më shau. Atëherë... unë u mundova t'ia shkëputja atë letrën që ajo e mbante prapa kurrizit. M'u mbush mendja top se fshihej një ligësi aty. Ia zura duart, po e lëshonte thua ti. Vetëm një copë e vogël e asaj letre më mbeti në dorë, se vuri klithmën, atë piskamën e madhe, sikur po e therrnin. Atëherë i thirra mendjes, do të pandehin se e zura me zor gruan e botës, — thashë. Shyqyr që s'ka shkruar kështu se do të më nxinte faqen përjetë...

— Po pleqtë, ç'bënin ata?

— Plaka asgjë... Plaku... m'u duk sikur po qante.

U ktheva në zyrë, i hodha një sy nga kuresh-

tja asaj copëzës së letrës që më mbeti në dorë. . .

— E ç'thuhej aty?

— Hiç. Fjalë pa lidhje. «. . .dëshirën. . .», «vajzës». . . «për kujd. . .»

— Pse, nuk e ruajte atë copë letër?

— Ç'ta ruajta kot? E hodha në koshin e plehrave.

«Ah, trutharë!» — e shau me mend Roland Reli.

— Po plakun nuk e pyete më vonë?

— E pyeta, si jo? Po s'më tregoi asgjë. «Ti drejtor u solle si harbut», — më tha. Ne kishim një çështje familjare. Se çfarë, s'donte kurrsesi ta tregonte.

Roland Reli u ngrit i vendosur.

— Mirë, — tha, — tani do ta pyesim bashkë.

Thirre të vijë!

— Cilin? — çakërriti sytë Azem Shkoza.

— Plakun!

— Plaaakun? Po ai. . . ka vdekur! Ka dy muaj, në janar.

— Çfarë?. . . — pyeti thujse pa zë tjetri dhe u plas në karrige sikur e goditën prapa kokës. Pas pak lëshoi ca pasthirma habie. — Po atëherë si? Pse? Ç'do të thotë kjo?

— Ku ta di unë?

— Pse ajo nuk e ka bërë letrën sa që gjallë i ati?

— Ku ta di unë? — përsëriti Azem Shkoza.

«Ku ta dish ti, që të marrtë lumi» — e shau me inat ai dhe në tru i trokitën ato tri fjalë pa lidhje: «dëshirën. . .» «vajzës», «për kujd. . .».

Gruaja që quhej Eldë Alarupi, i tha në tele-

fon se, po të donte, ai mund t'i bënte një vizitë në shtëpi. Këtu bisedojmë më të qetë, — tha duke mbyllur telefonin.

Ishte një ftesë befasuese, së cilës ai nuk arriti t'i përgjigjej, sepse nuk e kishte shkuar nëpër mend këtë gjë. Në qoftëse pas asaj ftese ai do ta merrte prapë në telefon e do të këmbëngulte të vinte në zyrë, a nuk do të dukej i pasjellshëm, një zyrtar i ftohtë që tjetërsohet jashtë kufirit të tryezës së tij të punës? Një herë i vajti mendja të këshillohej me shefin e tij, po aty për aty i erdhi rëndë të pyeste për një gjë kaq të rëndomtë.

Gruaja banonte në katin e pestë të një pallati në rrugën «Arkitekt Sinani». Ai i ngjiti shkallët thuajse dredhore me sheshe të vogla pushimi, duke e ndier pallton më të rëndë pas çdo kati. Besonte se do të gjente aty edhe të shoqin, por gruaja ishte vetëm me vajzën e vogël katërvjeçare që po luante në qilim me një kukull të madhe. Dhoma e pritjes ishte mobiluar me një komplet kolltukësh të veshur me një pellush të blertë, i cili nga prekja merrte ca nuanca më të errëta. Muri përballë derës, mbulohej i tëri prej një bufeje — bibliotekë të mbyllur me xhama, prapa të cilave dukeshin mbulesat e librave politikë si dhe një seri romaneshe me format xhepi në gjuhën frënge, në murin tjetër vareshin në lartësi të ndryshme disa pejzazhe, emrat e autorëve të të cilëve në atë mug të lehtë që përhapej mbi sendet, nuk shquheshin. Nga stili ai njohu një punë të Buzës, të cilën e kishte parë në një ekspozitë. Tablotë ishin vendosur në mënyrë të tillë që të krijonin një vijë të thyer simetrikisht. Komoditeti dhe simetria, të dyja të dukshme, ndonëse jo me kushedi çfarë

luksi, këto mund të ishin përcaktimet më të spikatura për atë dhomë pritjeje.

Atij iu kujtua e shoqja. Ajo po ia hante veshët me kërkesën e përsëritur që raftet e bibliotekës t'i mbyllnin me xhama që të mos i binin thonjtë duke shkundur pluhurin, se duhej blerë ndonjë tablo, kjo po hynte ngadalë në modë, po sigurisht jo në Sallonin e Artit, ku thuhej se piktorët çonin veprat e tyre të dobëta, po në studiot e tyre...

Gruaja i serviri reçel prej fiku të egër, mbushur me thelpinj bajamesh dhe liker «Kampari». Në një raft të bufesë ishin disa shishe me pije të huaja.

— Burrin tim e thirrën papritur në institut, — tha ajo, — duhej të shkonte në Rinas të priste dy specialistë të huaj. Atij do t'i vijë keq që nuk mundi t'ju takonte...

— S'ka gjë, — tha ai.

— Kushedi, ndonjë ditë tjetër...

— Mundet!

Ai nuk po dinte si ta fillonte bisedën. Kjo dhomë e rehatshme me atë ndriçim të fshehur abazhuresh, ajo takoi çelësat e tyre qëkurse solli pijet, si dhe vetmia në të cilën u ndodh, e hutuan e iu bënë lëmsh gjithë pyetjet që pat menduar. Dhe që krenuar pak me veten se ato pyetje i ishin dukur të zgjuara, pakëz dinake, vërtet, por kur vihet në peshore e vërteta dhe fati i njeriut, kjo dinakëri është e falshme, mendonte.

«S'duhej ta pranoja ftesën për vizitë, — tha me vete, — në zyrën time jam vetë zot, kurse këtu...»

— Unë prisja të më thërrisnit më parë, — e theu heshtjen gruaja.

Veshur me një triko blu të errët që i rrinte shtrenguar duke ia ravijëzuar më fort format e gjinjve, dhe me një fund të gjatë gri që i mbulonte gjunjët, ajo rrinte tani në kolltukun karshi tij dhe rrihte në filxhan kafën për ekspresin. Dukej e qetë, e sigurt, pak e përzishme.

— Këte çështje ma ngarkuan para një jave, — tha ai.

— S'ka gjë, — tha gruaja, — mjaft të vihet në vend!

«Çiarë?» — mendoi ai dhe tha me ngut:

— Po ju pse e bëtë kaq vonë letrën?

Kjo ishte pyetja e fundit në atë renditjen e hershme të tijën, ajo që duhej të kapte fillin e së ishtëntës. Se një e fshtëntë ishte në këtë histori!

— Unë desha ta bëja menjëherë, aq e revoltuar qeshë, po më ndaloi im shoq.

— Pse?

Ajo ngriti supet. Në shporet po valonte uji. U çua dhe vajti të bënte kafet. I solli shpejt.

— Ai është tip i butë... pse t'i bësh keq një njeriu, — thotë.

— Po si ndryshoi mendim pastaj? Sepse ai e di që ju e keni bërë letrën, apo jo?

— E di, si nuk e di! — tha gruaja me një zemëratë gati të pandieshme në atë qëndrimin e përngritur, duke i zgjatur çakmakun: «Si mund ta shkoni nëpër mend që unë mund të bëj diçka pa dijeninë e tim shoqi» — thoshin sytë e saj të mëdhenj, të errët.

— Kjo gjë mund të mbyllej edhe pa ankesa, sikur ai njeri të ishte sadopak fisnik dhe të kërkonte ndjesë. Po ai është harbut. A e meriton një

kopuk i pagdhendur të drejtojë një institucion ad humanitar si azili?

Ai nuk iu përgjigj kësaj pyetjeje të drejtpërdrejtë.

— Sidomos pas vdekjes së babait, sa më shumë shkonin ditët, aq më shumë më vriste ndër-gjegjja. Në një kuptim shoqëror. Partia po kritikon hapur çdo ditë, bën thirrje që të paaftët të lëshojnë karriget se janë bërë pengesë, unë ç'bëj?

«Ç'bëni ju?» — i cingërisi nervat atij një mendim:

— Në letër ju nuk e përmendni vdekjen e babait...

— Mendova se s'ishte nevoja. Letrat që u drejtohen shokëve të udhëheqjes, duhet të jenë të shkurtra. Kështu tha edhe im shoq. Gruaja ngriti tabakanë nga tryeza e ulët. Filxhanët trokëllinë. Trokëllima e tyre vazhdoi pak më gjatë se zakonisht.

— Unë e takova edhe drejtorin, — tha Roland Rali.

— He! E patë ç'syfet është? — tha gruaja.

Roland Rali tundi kryet, për vete, me një mëdyshje që anonte ta shihte gruan me sytë që e pat parë ai tjetri, drejtori i azilit. Ishte shpërthimi i saj i parë e i fundit. Ajo nuhati diçka në mroljen e tij të beftë dhe bëri një fytyrë të përdëllyer.

— Nganjëherë... pendohem për atë letër, — tha. — Sikur të mos e dija se ka edhe mëkate të tjera, nuk do ta bëja. Të vret ndërgegjja kur mendon se pikërisht ti je shkaktari i...

— Ku e dini ju se ai ka edhe shkelje të tjera? — e pyeti nxituar Roland Rali.

— E thonë të gjithë!

Ishte një nga ato përgjigjet e gatshme që me megjullirën e tyre mbyllin të gjitha shtigjet.

— Ai pretendon se ju po përpiqeshit t'i merrnit një firmë atit tuaj. Sikur donit ta detyronit të firmoste një dokument apo diçka tjetër e tillë. . .

— Ashtuuuu?

Habia që dridhej në zërin e saj, u këput prej një shfryrjeje:

— Pisi! E paska hak atë që i bëra!

Ishte e sigurt për ndëshkimin e tjetrit, e bindur pa ngurrim. Roland Rali u gërmush nga brenda dhe u ngut ta kërkonte pa kurrfarë takti atë që do të ishte goditja befasuese:

— Ma jepni atë letër!

Gruaja u ngrit, hapi një sirtar të bibliotekës dhe nxori një zarf të verdhëremë, nga ata të lirët. Ia zgjati.

— Është një letër nga motra, — tha ajo, — unë po ua lexoja kur ai u vërsul si i marrë. . .

Letra dukej e zhubrosur, sikur dikush e pat bërë shuk për ta hedhur, po pastaj qe penduar dhe e pati palosur sërish në katërsh. Me një shkrim prej filloristi, në një faqe bëheshin vetëm pyetje për shëndetin e pleqve, pastaj vinin emrat e disa fëmijëve që dërgonin të falat e tyre, vetëm të fala, jo puthje e përqaftime dhe në fund «Ju puth dorën, Anika!». — Letër më e zakonshme dhe më e thjeshtë s'mund të bëhej. Ai pa adresën në zarf. Anika banonte në një qytezë të vogël minatorësh, në cepin më verior të vendit.

— Ai tha se. . ., — po thoshte Roland Rali, sikur vazhdonte një bisedë me veten. Po gruaja e ndërpreu menjëherë, me një ankth të lehtë:

— Çfarë?

— Asgjë, asgjë! — shtoi ai, i kënaqur që e ndërprente. Ishte e kotë t'i kallëzoje asaj se Azem Shkoza mbante mend fjalët e një cope letre të grisur. Letra e motrës, me gjithë zhubrosjen, nuk ishte e grisur kurrkund.

«Ah, more trutharë!» — e shau për herë të dytë me mend Azem Shkozën dhe u ngrit e iku.

— E gjithë kjo më duket si një rebus! — tha shefi i sektorit pasi e dëgjoi duke ecur nëpër zyrë me duart prapa.

— Edhe mua, — tha ai, — është një rast i denjë për një hetues.

— Hetuesia nuk hyn fare këtu. Ti, sidoqoftë, duhej të kishe arritur në një përfundim deri tani.

Roland Rali kishte arritur vërtet në një përfundim, por atë nuk mund ta shpallte. Sepse ishte një nga ato përfundime, të cilat u përkasin vetëm ndjenjave, por jo edhe arsyes, vëzhgimit psikologjik, por jo edhe argumenteve logjike, aq më pak dëshmime njerëzore. Ato mungonin. s'mund të gjendeshin kurrë. Ballafaqimet do të ishin të kota. Këtë tha edhe Azem Shkoza. S'ka qenë ajo letër, tha, po është e kotë të na ballafaqoni përderisa...

— Nesër në orën 12 duhet t'i cojmë informacionin zëvendëskryeministrit, — tha shefi.

— Jo, është e pamundur, — tha ai dhe u çua vrulltas. — lermëni edhe dy ditë kohë, të paktën. Ndoshta...

— Nuk mundem. Ai më pyeti vetë, dje. «Kaq i vështirë ishte ky verifikim që e bëtë tërkuzë», — më tha.

— Atëherë... jepni urdhër të më japin një

makinë, — tha Roland Rali, — më duhet të shkoj në veri.

Ai tha emrin e qytezës dhe veshi pardesynë.

— Je në vete? Ke qenë ndonjëherë atje? Edhe në verë, në atë rrugë, duhen nja tetë a nëntë orë të mira, kurse tani rrezik të mos kalosh dot fare nga dëbora. Jo, s'mund të shkosh. Nuk kam asnjë siguri se do të jesh nesër në mesditë këtu. Nuk... nuk mund të thyhet një urdhër vetëm sepse ty vazhdimisht të shkrepin në kokë dyshime. Sidoqë të jetë, ai Azem Shkoza çenka përlyer kaq keq në këtë histori i ziu, sa nuk e lan dot lumë e përrua.

— Do të bëj çmos të kthehem. Po edhe në mos ardhsha dot... shkarkoje mbi mua gjithë barrën! — tha Roland Rali.

Shefi tundi kokën dhe e përcolli deri në krye të shkallëve.

— Në mos mundsh... të paktën bëj një telefon, — tha.

...

Pas Fushë-Arrësit, i zuri një borë e shtruar, me pllazë, që përplaseshin mbi xhamin e veturës si flutura të verbëra. Rruga mbyllej shpejt, dy herë u detyruan të prisnin, derisa të vinin trakto-rët. Në qytetin e vogël verior arriti afër mesnate.

Ai shpresonte se do të gjente ndoshta një njeri që t'ia kthjellonte sadopak hamendiet e vagullta për atë Anikën e panjohur, e cila shkruante letra me një shkrim prej filloristi dhe pyeste vetëm për shëndetin. Ai nuk e dinte si duhej të sillej e të fliste me të. Madje, në njëfarë kuptimi, nuk e kishte edhe fort të qartë pse donte ta takonte. Prej disa ditësh, qëkurse bëri vizitën e tij

në shtëpinë e Eldë Alaraput, vizita e tij e parë dhe e fundit, veprimet e tij filluan të bëhen disi të pabindura ndaj logjikës së fakteve. Ajo i dukej e thatë, e bezdisshme, e pamjaftueshme. Vullneti i tij ishte në rrjedhën e një pasioni ku e shtynte ndjenja e drejtësisë, një drejtësi e pleksur në një lëmsh ku peri këputej sa fillonte zhdredhja. Ndoshta mund të zhdridhej aty, në atë qytet të largët ku e çonte vetëm nuhatja.

Thuajse pa gdhirë, ai i telefonoi kryetarit të këshillit të qytezës. Nga zëri e kuptoi se tjetri ishte i përgjumur, po, megjithatë, ai i la një takim në orën 6. Njeriu që takoi ishte vendës, po për Anikën dinte të kallëzonte vetëm pak gjëra. 45 vjeç, martuar para disa vjetëve me një minator të ve me tre fëmijë, tani u ishin shtuar edhe dy të tjerë. Pastruese në drejtorinë e ndërmarrjes gjeologjike. Para martesës prindërit rronin me të, pas-taj i mori motra tjetër në Tiranë.

Në apartamentin e Anikës, bubullonte soba. Në kuzhinë vërtiteshin duke i hipur kaliqafë njëri-tjetrit dy djem binjakë si nja 5 a 6 vjeç, nga dhoma përballë vinte një zë i hollë që përsëriste mësimin e anglishtes me zë të lartë: «hi hez biin ë sejlër!»

Në atë rrëmujë mëngjesi vizitori i papritur, që shoqërohej prej një shoku me përgjegjësi, për çudi nuk solli kurrfarë pështjellimi. Ishte një shtëpi e mësuar me vizitorë dhe prania e tyre, me sa dukej, nuk pengonte njeri, gjë që provonte lidhjet e forta të familjes me fshatin.

Dy djemtë e mëdhenj morën pakot me hajet e mëngjesit, veshën xhupet blu prej minatori dhe dolën. Bëri të dilte edhe babai i tyre, një burrë i

gjatë, i lidhur, hundëkërrut, me një palë sy të rreptë e depërtues prej gjeraku, po u ndal me një vështrim pyetës nga të pranishmit.

Roland Rali i bëri shenjë të qëndronte.

— Do t'jua përligj unë vonesën në ndërmarrje, — e qetësoi kryetari.

E zonja e shtëpisë i solli Rolandit një shëmbëllim të largët e të vështirë me të motrën. Por ndërsa në tiparet e njërës jeta hidhte ende hire bukurie, te tjetra linte vraga lodhjeje.

Minatori i tha vajzës që mësonte anglisht të nisej për në shkollë, ndonëse ishte herët, dhe veshi djemtë e vegjël për në kopësht. Ai e dëgjoi ndodhinë në të dy shpjegimet me një përqëndrim plot vrer, sikur mezi përmbante një mllaf të mbledhur me kohë. Gruaja që quhej Anikë, përkundrazi, i përcolli të gjitha sa u thanë me një fytyrë apatike, me atë shpërfilljen e njeriut që është i detyruar të dëgjojë diçka që as e tërheq e as i intereson. Nga shprehja e asaj fytyre Roland Rali po anonte të bindej se udhëtimi i tij i lodhshëm ishte i kotë dhe hamendja që po ndiqte, doli flluskë sapuni.

— Dashka me e dënue, a? — e ndërpreu burri.

— Besoj se... — e la varur nënkuptimin Rolandi.

— Mos bre! — ofshani tjetri e u kthye nga e shoqja. — Hajt, fol, Anikë!

— E ç'ka me thanë? — u përgjigj gruaja pa dëshirë.

— Po a nin ti, moj? Njeriun po e dënojnë! Prej motrës sate po e dënojnë!

— Ani! Derisa qenka sjellë aq keq! Derisa e ka pranue vetë!

— Ë ka pranue! Po motra jote pse nuk e pranon? Hë? Pse i fsheh gjurmët? Ti mbroje po deshe, Anikë, se të dhimbet ma shumë, e ke motër, po unë nuk e mbroj aspak. Ajo letër... ka qenë një dokument trashëgimie, or miq! Pleqtë kanë kohë, qyshkur rronin me Anikën, e linin njenin pension në librezën e kursimit. Nuk e di se sa para mblodhën, Anika nuk i pyeste kurrë. Kur ikën, i morën paret me vete. Se ç'donte të bënte ajo Elda, s'duhën shumë mend me e marrë vesh.

«Dëshirën», «vajzës» «për kujd...» i jehuan në kokë atij fjalët e Azem Shkozës.

— Po ju, pse flisni kaq i sigurt?

— Ma kallëzoi kjo. Kësaj ia kallëzoi plaka para Vitit të Ri, kur shkoi me i pa.

Roland Rali pa gruan. Ajo kishte ulur kokën dhe po qante heshturazi me ca dënesa të përmbajtura që ia hovnin paksa supet e rëna. Fshiu lotët, u ngrit e tha:

— Më falni, harrova t'ju pjek kafet...

Roland Rali pa orën. Ishte e pamundur të arrinte në mesditë. Ndjeu në qafë një curril uji dhe lëvizti vrullshëm, i befasuar duke parë rreth e rrotull. Minatori qeshi:

— Ju kishin zanë flokët brymë bore, — tha ai, — tash ajo po shkrin dhe...

U nis pas pak. E porositi kryetarin të lidhej në telefon me shefin e tij.

Shoferi kishte hapur radion. Xhami i anshëm ishte veshur me arabeska ngrice. Ai u shtriq i tëri në ndenjese dhe tha me vete: «Shpëtove, o kokëgjyle!» Pastaj i erdhi gaz prej kësaj sharjeje rrugaçe që po i bënte Azem Shkozës. Mbylli sytë dhe u krodh në atë zhurmërimën e këndshme të motorit që i sillte gjumë.

Ëndërr e copëtuar

Novelë

1

Kishin tërë ditën që po bridhnin nëpër zallahinë e lehjes së zagarëve, mbërthyer sy e veshë prej pritjes së gjahut. Ai mund të shfaqej papritur duke çarë pjalmin e dëborës mbi një ferrë të pleksur pas një lajthie ose të turfullonte duke shkundur degëzat e dëllinjave.

S'kishte dalë për gjah prej vitesh, qëkur ishte drejtor shkollë në Mesmal. Asokohe rrinte në një dhomë me Gole Syziun, një nga ata beqarët e vonuar që veç të tjerave, i lënë pa martuar edhe pasionet e tepruara, të cilave nuk u vënë dot fre. Golja kishte dy të tilla: gjahun dhe kumarin. Të parin ia ngjiti edhe atij. Shyqyr që nuk më ngjiti të dytin, bënte shaka ndonjëherë ai. Golja nuk

përfundoi mirë. E kapën me një grup kumar-xhinjsh, të gjithë njerëz të rëndomtë e pa kultu-rë, aqsa lidhja e tij me ta ngjante paradoksale. Po lidhja ndodhej në tridhjetë e dy letra mëkatare. U dënua me një gjobë dhe u hoq nja tre vjet nga arsimi. Që atëherë, Murat Stoju nuk i fliste më.

Nuro Mersini, që e shoqëronte në atë gjah, e zuri nja dy herë në gojë Golen. Ai jep biologji në fshatin Rebas, matanë pyllit, po t'i dërgojmë ha-ber, na vjen me një frymë. Sot, e diel, nuk e hu-mbet kot ditën ai. Edhe gjahun thuajse e ka bre-nda në trastë, sikur i hipnotizon. . . »

Kryetari i Komitetit nuk iu përgjigj. «Ky Nuroja është i ri këtu, me siguri nuk e di atë historinë e viteve të shkuara», — mendoj. Po nuk i tregoi gjë.

— Unë dola për gjah për mallin e një të shkuare, o agronom, — tha ai, — se në të vërtetë pasioni i shfarosjes që e kanë gjahtarët, mua nuk më duket dhe aq njerëzor.

Nuro Mersini tha se vërtet ai pasion qe çnje-rëzor.

Murat Stoju u mallua fshehurisht me një zbutie të shpirtit për një të kaluar që kishte qenë e lehtë dhe e shkujdesur, si vetë rinia. Kishte qenë aq e bukur sa të mallëngjente! Ndieu në gjoks airin gurgullues të lartësive, atë thëllim të kënd-shëm që ta përcëllon fytyrën dhe tha me vete se këtej e tutie duhej t'i linte më shumë kohë ecjes në këmbë, lodhjes fizike. Vinte i shkurtër dhe po lëshonte bark.

Nuroja e kuitoi prapë Gole Syziun kur u shtruan për drekë. Tejt, te një mal i zhveshur zbardhur nga dëborat, u dëgjua lehja e hollë e inat-core e një zagari.

— Eshtë Fidoja, zagari i Goles, — tha, — s'gjen zagar më të mirë në gjithë Shoqatën e Gjuetarëve.

Kryetari e bëri prapë veshin e shurdhër dhe tjetri e nuhati se atij nuk i pëlqente t'ia kujtonin ustain e gjahut. «Kjo duhet të jetë druajtja e amatorit para profesionistit, njëfarë turpi që të ndrydh e të bën edhe më të pazotin» — mendoi. Fama e tjetrit t'i pret krahët. Dhe meqë «amatori» ishte një shok i tillë me përgjegjësi. . . Ai s'donte ta vriste mendjen më për këtë situatë. E brengoste vetëm prapësia e gjahut. Aë s'po u ndahej. Zagaret çuan dy lepuj dhe ua sollën në shteg. po saçmet e tyre rrahën larg. Le të thoshte shoku Murat se aq i bënte vrisnin a s'vrisnin lepur. Ehu. të gjithë kështu thonë. Viimë për t'u shlodhur. viimë se zume ndrshk. ama kur i përfshin ethja e gjahut dhe kthehen me frasta zbrazur bëhen pikë e vrer e s'u flitet me gojë.

Për fat. pas buke, zagari i palodhur i vjehrrit të Nuros. solli prapë në pritë një lepur të madh, nga ata pleqtë e ngathët që vënë dhiamin e fundit. E qëlloi vetë shoku Murat dhe e la top në vend.

— Mirë thonë. lepurit që kthehet dy herë në një shteg. lë kokën! — ngazëlloi Nuroja.

Pas kësaj. u nisën. Ecnin me nxitim që të mos i zinte nata. Drita e pjerrët e mugut të hershëm dimëror. një si hirnim që vazhdimisht ish dukur në të shuar. mori një shpuzitje purpurimi, sikur fryu erë nga vatra e largët e diellit. Kjo tregonte se pylli i dendur e plot hije po rrallohej.

— Pas pesë minutash jemi në xhade, drejt e te makina, — tha Nuroja.

— Na zuri që na zuri nata, — u ankua kryetari.

— Rrini sonte. Flemë në Rebas, kam vjehrrin aty!

— Të rrimë thua? — tha kryetari me një mëdyshje që dukej se prirej nga pranimi.

Kapërcyen kanalin mbi një lesë prej thuprash e dolën në rrugë. Njëqind metra më tej, nxinte silueta e makinës. Përpikmëria e drejtimit që provonte se Nuroja i njihte ato vise me pëllëmbë, i bëri përshtypje dhe ai tha me vete se ky djalë i sjellshëm e operativ ishte një nga ato kuadrot e reja plot aftësira që pa shumë zhurmë e bujë bëjnë punërat e mëdha të bujqësisë.

Agronomi qëlloi me fat. Fytyra e tij, falë ngrysjes së vetullave dhe mollëzave gungore, shprehte njëfarësoj rreptësie të mbyllur dhe, ndonëse tiparet e tjera i përvijonin një bukuri të ftohtë burri, serioziteti i vetvetishëm i pamjes e ndihmonte të dukej vazhdimisht i vëmendshëm e i shqetësuar. Te të rinjtë Murat Stojku e çmonte shumë seriozitetin e rreptësinë.

«Ç'dreqin mund të jenë ato ndjenja të skajshme që disa fytyra na i bëjnë menjëherë ose të këndshme, ose të padëshiruara?» — mendoi ai, pa i dhënë dot udhë hamendjes së vet të befasishme.

E hoqi trastën me lepurin e vrrarë nga shpina dhe e mori në dorë. Në kurriz i mbeti ngrohtësia e gëzofit të kafshës dhe kjo i solli një kënaqësi të veçantë. Duroja, për mirësjellje, ia kërkoi trastën ta mbante vetë, por, sapo kryetari e kundërshtoi nën zë, nuk u ndie më.

— Mos kini hallin e lepurit pa s'doni të qëndroni? — pyeti me një intimitet të natyrshëm.

— Të lepurit? — tha kryetari i habitur. Është kishte një shqisë tjetër ky djalë, një shqisë të dytë nuhatjeje për të zbuluar shqetësimet e vogla e të pashprehura të tjetrit. . .

— Do ta rrjep posa të arrijmë, sonte e vëmë në frigorifer, nesër e keni gati. Gruaja juaj me siguri e di se si gatuhet lepuri i mbyllur në verë!

— Ja, për këtë gjë s'kam asnjë garanci, — qeshi ai. — Do të jetë ngjarje!

— Atëherë do t'jua shkruaj mënyrën e gatimit.

— Nuk do të qe më mirë ta gatuanim që sonte?

— Nuk besoj!

— Pse?

— Sepse kur miku vete me harxhet e veta, i zoti i shtëpisë mund të fyhet, apo jo? — tha Nuroja.

Kur arritën në fshat, ishte bërë natë. Nëpër re voziste hëna e ngrënë. Murat Stojkut iu duk i arsyeshëm propozimi i Nuros që të qëndronin sa për një kafe te lokali buzë xhadesë.

Në kafën e vogël bëhej zhurmë. Tymi sajonte një mjegullirë që fshihte fytyrat. Prej kohe nuk qe ndodhur në këtë fshat, ndaj tani s'po i kujtohej njeri. U ulën në një tryezë që kamerieri bullafiq e përgatiti shpejt. Erdhën e i takuan disa veta me një shpengim të zellshëm, sikur i bindeshin një gjesti. Atij i pëlqeu kjo. Vetëm një burrë me shapkë lëkure, me veshoret shkopsitur që i rrinin si freskore, nuk lëvizti. Fytyra e tij rrinte në errësi, megjithatë ai e njohu Gole Syziun. Steppja e tij iu duk e sjellshme. Një çast mendoi se mos kjo ishte edhe një mospërfillje fodulle, po pas-

taj tha se nuk qe mirë të bënte hamendje për anët e liga të njerëzve. Duhej të qe pikërisht stepja e turpit që e mbajti larg shokun e dikurshëm të dhomës.

«Sikur unë t'i bëj një shenjë të vogël, ai do të brofë e do të vijë këtu me dëshirë, do të ulët jo tamam përbri meje, po aty në qoshe, edhe afër, edhe larg dhe do të jetë i kënaqur», — mendoi. Por nuk i bëri asnjë shenjë dhe tjetri nuk lëvizi. Pas pak iku pa kthyer kokën.

Murat Stojku e kuptoi se pirja e kafeve rrezikonte të kthehej në një ceremoni të gjatë, por kjo nuk e pezmatoi. Përkundrazi, i dha të drejtë Nuro Mersinit. Ky djalë, s'di me ç'marifet, po ia bënte më të lehta të gjitha detyrimet. Se, dihej, nuk qe e udhës të ndaheshin nga fshatarët pa këmbyer dy fjalë.

Nuroja e shtroi bisedën në një mënyrë të përzemërt, gjë që tregonte se ai ndihej këtu si në shtëpinë e vet. I pyeti me radhë për punët e për hallët, për të sëmurët e për gratë shtatzëna që duheshin lehtësuar nga punët e vështira të stinës, për mjekun e ri të zonës që s'para shtronte vezë, siç tha njëri nga fshatarët. Herë pas here kthehej nga ai si për t'i kërkuar të falur për kohën që po i hante:

— Na falni, shoku kryetar, — thoshte, — po m'u bënë dy javë pa shkelur në këtë fshat. Turp ta thuash, po më mirë ta pranoj vetë se sa të ma trokasin të tjerët. Na rrëmbejnë telashet e punës nëpër fshatrat e mëdha që mbajnë peshën kryesore në prodhim dhe mezi kujtohem i se edhe në këto fshatra të vogla me pak shtëpi kemi kooperativistët tanë!

— Kur ua kujtojmë këto lajthitje në mbledhjen vjetore, u vjen thartë!, — tha burri që rrinte në të majtë e që ia paraqitën si kryetar të këshillit.

— Me tamam, i mbledhim buzët, Velo, se dihet ajo, kujt i pëlqen kritika nga poshtë? — tha Nuroja.

Gatishmëria e tij për t'i pranuar qortimet sikur e kalonte një çikë cakun e thjeshtësisë, por atë mbrëmje Murat Stojku ishte i prirur me dashamirësi ndaj agronomit të ri.

— Nuk qëllon nishan te ju ai, shoku Nuro, — tha një tjetër me fytyrën rrudhur kryq e tërthor prej qoseje, — nishanin e mban më lart Veloja. U përkul te qafa e Murat Stojkut dhe i përshpëriti: «E ka për kryetarin e kooperativës. . .»

— Edhe nga unë keni të drejtë të qaheni, pse jo? — tha Nuroja. — Më shpesh duhet të vijmë. Ja, ti Kalo martove vajzën, ftove disa kuadro të kooperativës dhe ne nuk të erdhëm. Po të duam shfajësimin e kemi gati, se atë të shtunë kishim një aktiv për patatën në rreth. Ama, po të bënim pakëz mundim e ta kthenim timonin e makinës në këtë rrugë të keqe, mund të vinim tok me kryetarin. Vërtet, vonë, por mund të vinim! Ti mund të mos na i vesh re, se u gëzove me miqtë e me bashkëfshatarët, ama ne duhet të na mbetet murriz në zemër që s'erdhën dot të të nderonim. Ndryshe, na rroftë që jemi kuadro, qofshim makar edhe më të zotët nga të gjithë për punë. S'di në e kam drejt apo jo, shoku Murat, — e mbaroi ai ligjërimin, më shumë me një pohim sesa duke e pyetur kryetarin e rrethit.

— Kuadro sot jemi, nesër s'jemi. Po njerëz duhet të jemi çdo ditë! — tha Murat Stojku.

Pas këtyre fjalëve të mençura, të cilat Nuroja ia bëri të mundur t'i shprehte, në kafene ra një si qetësi solemne dhe fytyrat e njerëzve u bënë të menduara. Kjo heshtje sikur erdhi që t'i jepte kohë secilit ta pyeste veten nëse vërtet ishte njeri me atë kuptimin e thellë që i jepte asaj fjale kryetari, apo jo.

«Kjo është forca e fjalëve me ngarkesë proverbiale», — mendoi Nuro Mersini dhe i erdhi mirë, sepse, pas tërë asaj kohe kur ai sikur e pati zhvendosur kryetarin në qoshe të bisedës, gjë që edhe mund të pranohej përderisa ai nuk njihej ende mirë me bashkëbiseduesit, tani ia doli ta nxirrte në krye të saj, aty ku i takonte.

Pastaj Nuroja e solli bisedën te disa halle të tjera të fshatit, siç qe ikja e djemve që martohehin në qytete.

— Ja, edhe këto ditë Bani, përgjegjësi i vatrës së kulturës, na la shëndenë, — tha burri me fytyrën e vyshkur prej qoseje. — Pa çak, pa bam ia mbathi!

— Po ku u degdis, lumëmadhi? — pyeti Nuroja.

— Në Tiranë. Ka marrë një skrofë, një të shëmtuar që lëre mos e pyet. Si e ëma e murtajes!

— Ç'i do llafet, thuaj, po na hyjnë nga deriça ca zakone jo të mira, shoku kryetar. Ne u mbyllim portën, po ato prapë e gjejnë shtegun, — tha kryetari i këshillit. — Ja, ta zëmë, drekat e darkat që shtrohen në raste vdekjesh. Kjo s'hahet fare! Në një anë hidhërimi, në anë tjetër bjeri e batërdis shtëpinë.

— Vetë e keni në dorë!, — tha kryetari.

— Sigurisht, — e përkrahu Nuroja, — se nuk

bëjmë punën e duhur bindëse me njerëzit. Nuk e japim vetë shembullin!

— Ore, meram llaf, e keqja është se ndonjë ditë do të bëhemi gazi i botës me ato të shtruara për shtatë palë qejfe, — tha qosja. — Javën e shkuar vajta në Proskë, varrosëm një plakë, farefis ynë i largët. Djemtë, në gjendje të mirë domosdo, ta nderojmë nënën, thonë. Ta nderojmë dhe të, hyrja-byrja rakia në tryezë. Krisi një muhabet e një shaka, burazer, që ç'të të them! Se, kush s'e di? Ajo e uruar raki të bën bilbil. Mua s'di pse më thirri mendja noksane dhe namëta u kujtova e thashë se plaka e ndier kishte qenë këngëtare me nam nëpër dasma. «Po ç'këngë këndonte», më thonë ca si më të rinj. Hidhet njëri aty, desh ta marrë edhe ai llafin, se ashtu i kuvendonte në kokë cërka e bekuar. Atë këngën «Ballin me sedef», — thotë dhe gati ia thirri këngës. Hyra unë prapë në muhabet «jo atë po «Zunë yjet e po rrallojnë» — u them dhe, namëta, prapë më vete buza në këngë. Mos na nduknin ca pleq që kishim rrotull, u turpëruam e vate mbaroi! . . .

Bisedën që u bë më tej e nxiti prapë Nuroja me pyetje të zgjuara që e sillnin aty ku mendonte se kryetari kishte dëshirë të nxirrte ca përfundime e të jepte ca këshilla.

Kur dolën, ai i shkoi krahun. Rugët me kalldrëm ishin të errëta dhe mund të pengoheshë.

Nuroja u nda nga shoqëruesit me një «natën e mirë» të fortë, emër më emër, gjë që i bënte hapat e tyre të ngadalësonin, deri sa u shkëputën. Dikush ua dha një fener elektrik. Konusi i dritës çau errësirën para këmbëve të tyre, ndërsa Nuroja vazhdoi të kuvendonte me zë të ulët.

— Eh, — psherëtiu ai, — ndonëse parimisht nuk pajtohemi me disa gjëra, prapëseprapë, jemi të detyruar t'u nënshtrohemi. Se zihet ngushtë e s'di si të bëjë njeriu kur ka njëfarë detyre, shoku kryetar! Vjen fjala, babai i atij të kulturës, që u martua në Tiranë, është brigadier dhe tani... unë s'di nga t'ia mbaj fare!

Heshti pak, sikur priste një mendje nga kryetari, por ai nuk foli.

— Po të shkoj, do të them urime që s'm'i thotë zemra, — vazhdoi Nuroja monologun e vet. — Ku ta dish, ndonjë ditë mund të na vijë haberi se ai ia vuri ferrën asaj murtaje. Se, rri shtrembër e fol drejt, disa nga këto martesë bëhen vetëm për të siguruar qytetin. Problem i ngatërruar, apo jo?

Kryetari u mendua vetëm pak.

— Sidoqoftë, ty të takon të vesh, sepse ndryshe shokut e bashkëpunëtorit tënd do t'i mbetet hatri. Fundja, njeriu është i lirë të martohet ku të dojë dhe ne s'kemi të drejtë ta akuzojmë para kohe për martesë me interes, — përfundoi ai.

Darka ishte e papritura e fundit dhe më e madhja që ia përgatiti kryetarit Nuro Mersini.

Sofra e vjehrrit këndonte. Një derrkuc i vogël i pjekur me një mollë në gojë, me një pamje oreksore, lëshonte ca vezullime të shndritshme nga lëkura e yndyrshme. Pjatat me specë të mëdhenj, të verdhë në të portokalltë, mbushur me gjizë e me lakër, që ishin turshitë e para të stinës, djathi i napës, i butë si llokum, salcat e gatuara me hudhra e me vaj, pastaj mishi i pjekur i shqërrës me

patate, fasulet e tavës pllaqi, të gjitha servirur me rregull e me lezet, të shastisnin dhe s'dije kë të prekje më parë. Ende pa e provuar, atij ia quku hundën era e rakisë, një erë krejt e veçantë dhe e panjohur më parë.

— Ç'qenka kjo kështu? Raki apo balsam? — tha ai, posa e vuri në gojë.

— Kumbull e egër, zier dy herë. Po e mbajmë në bucelë prej rrobulli dhe rakia ka marrë erën e saj, — e sqaroi vjehrrri i Nuros.

Ishte një burrë i thatë e i zbehtë, me pamje prej të sëmuri dhe dhëndrin e mbante mbi krye e sipër.

— Është një lloj kumbulle e verdhë, me gjemba si drizë, që rritet vetëm nëpër ledhe ranore. Bën një kokërr të madhe, të hidhur. Nuk nxjerr më shumë se pesë për qind, po rakia e saj është qelibar. Mos kërkoni më të mirë, — tha Nuroja.

— S'kisha pirë kurrë kësisoj, e pranoj! Kjo ia kaloka edhe rrushit Muskat. Po pse s'gjendet në treg nga kjo lloj rakië? — pyeti kryetari.

— A! Po është dru i rrallë! Edhe unë ziej apo nuk ziej nja dy kazanë, sa për miqtë!, — tha vjehrrri.

— Kur të dalësh në pension, ke për detyrë ta shtosh prodhimin, — e ngacmoi dhëndri. — Të ziesh për vete dhe për miq!

Vjehrrri tundi kokën. Murat Stojku, sa për t'u gjendur në bisedë, pyeti nëse vjehrrit do t'i dilte ndonjëfarë pensioni. Nuroja tha mbytur se pensionin do ta kishte normal dhe nxitoi ta ngrinte gotën për ta trokitur. Murat Stojku pranoi me vete se s'duhej ta kishte bërë atë pyetje që mund ta prekte vjehrrin. Ashtu shëndetlig siç dukej, ai

nuk mund të qe nga ata punëtorët e mëdhenj të tokës që s'dinë kur gdihet e kur ngryset.

Kur ra për të fjetur, ai mendoi edhe ca për këtë djalë, të cilin më parë e kishte njohur fare pak. Vonë i shkrepri të përfundonte se simpatia e tij e padyshimtë ftillohej prej një ngacmimi të çuditshëm të nënvetëdijës. Ngacmimi ngulmonte t'ia bënte të afërt e disi të ngjashëm me vetveten, ose, më saktë, me shëmbëlltyrën e saj në vitet e rinisë. Ky shëmbëllim, i paqartë e i padukshëm për të tjerët, rri strukur në një skutë dhe i shfaqet njeriut, atëherë kur i duhet të argumentojë ndjenjat e mira ndaj dikujt, ndjenja që për shkak të njohjes së pamjaftueshme, duket sikur ende s'kanë një mbështetje të fortë. Dikush i kishte kallëzuar rastin e habitshëm të një gjykatësi që e dënoi fare pak një hajdut, i cili i kishte hak nja pesë vjet të mira. Kur e pyetën më vonë se si ndodhi që u tregua aq i mëshirshëm, gjykatësi e pranoi se mëshira i vegonte tërë kohën e gjyqit para syve, duke vërejtur fytyrën e të akuzuarit. Ajo fytyrë seç kishte një përngjasim me fytyrën e vet që e shikonte çdo mëngjes nga pasqyra.

Dëgjoji si nëpër ëndërr se si u dhanë disa urdhra me zë të ulët, se si ecejaket u bënë të druajtura deri sa heshtën fare dhe shtëpia u krodh në një qetësi të lodhur, sikur ra në pusin e natës.

Gjumin ia trembi lehja e largët e një qeni. Ishte ajo lehja e veçantë që e kishte dëgjuar në pyll. U kujtua se ky qe zagari i sojmë i Gole Syziut.

Nga ajo ditë gjuetie kaloi një dimër e një pranverë. Ndërkohë, megjithëse nuk u shqua për ndonjë gjë të veçantë nga kolegët e vet agronomë, ajo fytyra pakëz e ngrysur dhe e rreptë e Nuro Mersinit, fytyra e një kuadri të ri që nuk dinte të zgërdhihej kot më kot nga çapkëneritë si moshatarët, vazhdoi t'i mbetej e afërt dhe e pëlqyer kryetarit Murat Stojku. Herë pas here e caktonte me grupe studimi për anë të veçanta të strukturës së bimëve të arave e të foragjereve në shkallë rrethi, e fuste në ekipet që seksioni i bujqësisë dërgonte për ndihmë e kontroll në kooperativat e prapambetura dhe iu thoshte ta ngarkonin pikërisht atë që të hartonte përfundimet e atyre kontrolleve.

Nga ana e tij, Nuro Mersini e ndiente dorën e padukshme të kryetarit, ashtu siç ndiejmë prekjen e asaj puhizës ledhatare në verë që s'dihet nga vjen, prekje së cilës i nënshtrohemi me dëshirën e një ndjesie egoiste, se ajo po fryn vetëm për ne. Përpiqej që kurrsesi të mos e zhgënjente dhe ishte thujse i bindur se me atë aftësinë e përsosur për të dëgjuar të mëdhenjtë, tërë sy e veshë dhe për të qenë i matur në shprehjen e mendimeve, kishte fituar më shumë pikë sesa ata zevzekët që flasin orë e pa kohë, paçka se mund të thonë mendime me vlerë.

Në vjeshtë u emërua kryetar i kooperativës. E thirri vetë kryetari, Murat Stojku, dhe i tha se kryesia e komitetit do ta propozonte kandidaturën e tij në mbledhjen e përfaqësisë së kooperativës. Ia tha këtë gjë aq qetësisht e me aq ngrohtësi, sa s'mbetej të besojë tjetër veçse që kjo ishte gjëja

më normale që duhej të ndodhte, prandaj s'kishte vend as për emocione.

Atë ditë, kur doli në rrugë, Nuro Mersini për herë të parë në jetë provoi atë ndiesinë e jashtëzakonshme të peshëhumbjes. Ishte një gjendje që mund ta ketë provuar shumëkush gjatë gëzimeve të mëdha. Është ai çast kur të duket se toka të mban një pëllëmbë lart saj. Ecja iu bë e lehtë, ajrore dhe të tjerët, kalimtarët, të njohur e të panjohur, iu dukën disi më të mpakur e më të vegjël sesa një orë më parë.

Nuro Mersinin nuk e mësoi askush se detyra e re i kërkonte edhe njëfarësoj ndryshimi të sjelljes së tij të matur e të përkorë. Ky ndryshim ndodhi lehtësisht, të thuash menjëherë, si shfaqja e një natyre të dytë, të cilën ai nuk kishte pasur rast ta tregonte më parë. Filloi të fliste me fjalë të urta, me thumba e me një ton të prerë, pak si të vrazhdë që i mpinte dëgjuesit, duke kaluar me lehtësi nga shakaja te inati e shfryrja.

Përbrenda vetes ai mendoi me ngazëllim se, më në fund, edhe ylli i tij u ndez e do të fekste me forcë. Ishte një mendim që ia përshkoi qenien si një përshkundje korenti dhe pas tij i mbeti një ankth i lehtë pritjeje.

Me njëlloi kryeneçësie nisi t'i përhihej shpesh një kohe e fëmijërisë së tij. Përskej oborrit, brenda kotecit të pulave që ishin faruar të tëra brenda pak javëve nga murtaja, kishte gietur një rreth metalik të ndrëshkur, me të cilin luante dikur vëllai më i madh. Në ato vite rendja pas rrethit ishte një lojë disi e harruar dhe kur e zbuluan, ajo i përpiu menjëherë të gjithë djemtë e mëhallës. Midis tyre ai ishte i pari që e gjeti mëny-

rën e drejtimit të rrethit dhe prej kësaj u për-
puth nga kënaqësia e nga krenaria.

«Përse më kujtohet kaq shpesh ai rrethi i
fëmijërisë,» — vriste mendjen Nuro Mersini, —
përse?»

Si pa kuptuar kaluan tre vjet. Gjatë asaj ko-
he Murat Stojku u largua për dy vjet në Shkollën
e Partisë, pastaj u kthye në detyrën e mëparshme.

Nuroja priste që ai ta vinte re përsëri, ta
çmonte e ta riçmonte si më parë, ta merrte pranë
vetes në rreth me ndonjë detyrë si për shembull,
shef i seksionit të bujqësisë, pse jo edhe nënkrye-
tar për problemet ekonomike dhe kur këto emë-
rime vonuan, atë e mbuloi ajo zymtia apatike që
disave ua pret krahët.

Kjo do të thoshte se ndoshta i mungonin ca
nga ato cilësitë e domosdoshme që duhej të bëhe-
shin shkallë për t'u ngjitur dhe, në këtë mes, po
të mos ishte ajo fjalëza «ndoshta», që ia mbante
gjallë dyzimin, ky zbulim do të kishte qenë për
të i dhimbshëm e shkatërrues.

Në të vërtetë, kryetari vazhdonte të sillej me
të njëjtën prirje të mirë, madje, meqë punët e
kooperativës që drejtonte Nuroja kishin mbetur
ashtu në mes, as mish as peshk, kjo sjellje mund
të quhej dashamirëse. Ajo i përngjiste butësisë së
mësuesit ndaj nxënësit të dikurshëm kanakar, te
i cili nuk i humbiste besimi asnjëherë. Prisni, një
ditë ai do ta tregojë veten. . .

Por Nuro Mersinit kjo sjellje nuk i hynte shu-
më në sy. Ai ngutej. . . Atij i bëhej se kishte të
ngjarë të mbetej përjetë aty në Lisaj, i harruar
nga të gjithë, derisa ta kërrusnin vitet dhe atë-
herë, edhe sikur të kujtoheshin për të, kjo do të

ishte kujtesa e keqardhjes: «T'i gjejmë një vend të rehatshëm atij të ziut. . .»

«Duhet të bëj diçka, — mendonte me alarm, — duhet të shpejtoj që të bëj diçka».

Mendja e pushtuar nga alarme të tilla zë e vërtitet si penda e mullirit kur lëshohet uji. Iu kujtua prapë ajo dita e mbarë e gjuetisë. Një gjueti tjetër s'kishte më vlerë. Po çfarë, ta hajë dreqi, çfarë duhet të bëj?

Megjithatë, në një nga mbledhjet e fundit me kryetarët e kooperativave, ai u ndal në fund dhe duke zbritur shkallët, ia ndërmendi kryetarit gjuetinë e mbarë të asaj dite pragdimri. Ndoshta kryetari ishte lodhur nga punët e shumta dhe donte të çlodhej duke e përsëritur edhe një herë?

Murat Stojku nuk pranoi. «Më është qepur një kollë që s'po më ndahet, po do të vij ndonjë ditë të diel, do të vij të çlodh trutë dhe sytë në atë pyllin e panjave», — i tha kur po ndaheshin.

Kryetarit iu bë për mbarë ta mbante atë premtim që pas dy javësh. Vera ishte në të ngrysur të ditëve, vjeshta brymëronte barin dhe purpuronte fletët. Ishte një nga ato ditë kur njeriu s'dihet pse udhëton me një ujdi të plotë të ndjenjave, i etur të mendojë vetëm për mirë.

Në Lisaj e prisnin që nga mëngjesi. Nuroja i përgatiti të ngrënat te shtëpia e vogël e Pyjores në mes të korijes me plep të egër, ku rriteshin fazanët. Ishte një çip i mënjanuar nga zhurmat, i zhytur në një shurdhëri çlodhëse. Në verë frynte vazhdimisht një erë e lehtë nanuritëse, në vjeshtë era lodhej e shushuronte, duke sjellë ca klithma të dobëta zogjsh.

Ende pa zbritur nga makina, Murat Stojkut

ia ngacmoi hundët era e njohur e qengjit në hell, një aromë veleritëse, sikur ajri trashej prej një lënde të yndyrshme.

Nuroja po e vërtiste hellin vetë. Në fytyrë i binte afshi i prushit dhe ashtu ajo dukej më e mbufatur. I thirri teknikut të pyjeve që po merrej me thurjen e kukurecit të merrte hellin, dhe nxi-toi ta priste.

Hynë brenda dhe u ulën në shiltet e dhomës me vatër. Jashtë ndihej përcëllimi i një cikne të largët dhe zjarri shijonte.

— Ç'të reja kemi këtej? — pyeti kryetari dhe ndeu duart drejt flakëve.

Nuroja shtyu një kërcu me mashë dhe nuk foli. Në fytyrë i kishte mbetur po ajo mbufatje, por ngjyra e lëkurës i qe zbehur si pas një nate pa gjumë.

Murat Stojku, teksa e vërente atë fytyrë apatike, tha me vete se kushedi, mund të ishin të vërteta ato që fliteshin kohët e fundit për Nuron e që ai nuk i besonte. Nuk ishte e mundur që ky djalë, shpuzë e gjallë dikur, të binte viktimë e grykësisë e të zhytej në një jetë përtace drekash e darkash, ku qëllimet e jetës shpallen me bujë midis një dollie dhe tjetrës, për t'u avulluar pastaj bashkë me alkoolin. Ja, kësaj kotësie, që i merrte më qafë disa njerëz në moshën e në pozitën e tij, ai vetë kishte mundur t'i bënte ballë.

Gjatë drekës, Nuro Mersini foli fare pak. Dukej sikur dëgjonte me vëmendje ato që thoshte kryetari, po sytë i bridhnin rrotull dhe nga ky shpërqendrim Murat Stojku e kuptoi se ai kishte një hall që e brente përbrenda.

Dreka mbaroi me një ngutje jo të zakonshme.

Si me nojma, Nuroja i përcolli ata që morën pjesë në të, domethënë përgjegjës in e sektorit, Dule Harizin, i cili njihej si gazi i tryezave, se ia merrte kur e kur këngës popullore të Përmetit, inxhinierin e pyjeve të zonës dhe agronomin e ri të sektorit, Elmas Shtinon. Mbeti vetëm tekniku i pyjeve dhe shoferi, megjithatë Nuroja po nguronte të hapej. Murat Stojku e vëzhgonte shqetësimin e tjetrit me një kërshtëri të plotë. Ç'dreqin bluante ajo mendja e tij prej njeriu të matur e të vëmendshëm? Druajtja prej shoferit ishte e kotë, sepse ai qe nga ata djemtë që kanë gojë po s'kanë gjuhë, kurse teknikun dukej që e kishte mik për kokë.

Si u larguan të tjerët, ata pinë edhe pak, më vete, ngadalë. Nuroja e dinte se ky qe një lloj riti që kryetarit i pëlqente më shumë sesa zhurma e dollive. Si pa kuptuar, me atë misterin e saj përvëlues, rakia zuri ta bënte të vetën dhe Nuroja po e ndiente se si avitej ajo gjendja e shpenguar kur gjuha çlirohet nga shumë vargonj. Priste vetëm një ngacmim, një pyetje, por ajo po vononte dhe ai u tremb se ndoshta s'do të bëhej kurrë.

Kryetari 'dukej pak i vvarë nga lodhja e rru-gës, pinte si pa dëshirë dhe heshtja e tij shprehte një nga ato mërzitë kur gjëja më e udhës është që mikun ta ftosh për gjumë. Atëherë, Nuroja pyeti:

— Doni të shtriheni pak?

— Jo, — tha kryetari. — Unë nuk fle kurrë pasdite.

— Vërtet? Po pse?

— Më duket një zakon dembelësh!

Nuroja mendonte ndryshe. Vetë pamja e kryetarit i jepte të drejtë arsytimit të tij se kur trupi dhe truri janë në skaj të lodhjes, njeriut i duhet

po venë njësoj, prej kohe. Në këtë rast a nuk është më mirë që njeriu të tërhiqet vetë?

Murat Stojkut i vërshoi gjaku. Si guxonin këta djem t'i kujtonin tërheqjen?

— Lodheni shpejt ju të rinjtë, — shfryu. — Jeni pa ashk, pa sedër. Pastaj psherëtiu e shtoi me keqardhje. — Nuk i prisja ato fjalë prej teje!

— U përpoqa me gjithë shpirt, po siç duket kaq e kam karatin, siç thoni ju, — u mundua ta çonte buzën në gaz Nuroja.

— Unë nuk mendoj ashtu!

— Ndoshta mendojnë shokët e tjerë?...

«Do të qe ideale sikur për çdo gjë të vendosnit vetëm ju. Por... ju e dini edhe vetë... nuk jeni i vetmi në rreth», — thoshte vështrimi i tij i njomur prej pikëllimit, prej një mërzie të vjetër, të cilën tani nuk donte ta fshihte më.

— Nuk më eci, — psherëtiu prapë, si për ta ndaluar zhbirimimin e syve të kryetarit.

Ky nuk foli. Heshtja e tij mund të ishte e padepërtueshme, por jo edhe sytë. Ato i ringjallën Nuros një shpresë, një mundësi që pak më parë po rektinte në të shuar.

— Aty në stacionin bujqësor... mora vesh se lirohet një vend, — shtoi.

Ishte tërhequr në skaj të tryezës, pranë perdeve që fëshfërinin nga prekja e tij e kotë, sikur fshinte gishtat e yndyrshëm. Mbi faqet e mbushura përthyhej pasqyrimi i fundit i mbrëmjes dhe prej këtij mugu fytyra i kishte marrë një shprehje të përvuajtur. Pastaj tekniku i pyjeve ndezi dritën elektrike të abazhurit te koka e shtratit, por ndriçimi i saj i kaltëremë ishte i zbehtë, si për gjumë.

Murat Stojku e mendoj kërkesën e tjetrit aq

kohë sa atij të mos i dukej se e shpërfillte fare. Tha me vete se ky djalë ishte një nga ata njerëzit e çiltër që e humbasin kurajën më shumë sesa duhet dhe pas dy-tri dështimeve të vogla e të parëndësishme kërkojnë një qoshe të qetë ku mund ta shtyjnë jetën. Ta shtyjnë me një brengë të heshtur, ndoshta, por pa cmirë! Pas kësaj filloi një arsyetim të gjatë:

— A e di si jeni ca nga ju, kryetarët e mi të rinj? Jeni si ata që pasi kanë bërë një vrap të shpejtë në një lëndinë me bar, ndodhen papritur para një kanali të madh me ujë. Aty, dihet, nga befasia, të gjithë e ndalin vrapin dhe shohin rreth e rrotull se mos ka ndonjë copë tra hedhur breg më breg si urë. Nuk ua merr syri ta kapërceni me një të hedhur! E humbisni pusullën dhe vërtiteni si pordha nëpër brekë. Hidhuni more! Merrni vrull dhe hidhuni pa, edhe në rënçi brenda e të lageni ca, nuk do t'ju lërë njeri të rrini aty e të ftoheni!

Ky ishte mësimi i dytë që po ia jepte sot.

— Ti je kryetari i një ekonomie me peshë të madhe në rreth, — vazhdoi ai. — Nuk është vend për ty ai i përgjegjësit të stacionit bujqësor. Lërja atë ndonjë pesëdhjetvjeçari të plakur para kohe, që t'i ngryse ditët deri në pension. Ti je i ri, je i zoti, me dijeni shkencore! Por ty të mungon guximi për ta bërë atë që nuk e bën dot kushdo. Ai që bëhet zot i gjendjes, dallohet, shquhet, nderon rrethin dhe veten. Kurse ju... disa nga ju, po të mos ua vëmë eshkën ne, meazallah se merrni zjarr!

Pas ndonjë ore u ngritën. Ndonëse kryetari nuk i tha asnjë nga ato fjalët që ta ngrohin zemrën, Nuro Mersinin e pushtoi drithma e kënaqësisë

për vetveten, trazuar prapë me një çikë ironi. Ah, nuk e pati menduar aq të lehtë bisedën me kryetarin. Nuk thoshin kot, fiton gjithmonë ai që di të dëgjojë! Ai tha me vete se kjo mbrëmje duhej të ishte për të mbyllja e një kapitulli të gjatë e të lodhshëm.

Jashtë i mbështolli mugëtira. Skeletet e mollëve, me degët mbështetur në furka të gjata që ende nuk ishin hequr pas vjeljes humbën brenda murrmësisë. Thëllimi i parakohshëm bridhte fushës. Vesa po bëhej brymë. Do të gdhiehej një ditë me dhera të thinjura si prej borëtimi. Por kjo do të qe një dëborë e rreme, ashtu siç janë edhe shumë shpresa. . .

Megjithatë, Nuro Mersini mendoi se tre vjetët e pritjes po mbaronin dhe tani ujërat do të rridhnin prapë. . .

3

Nga ajo bisedë me kryetarin, sidoqë nuk mori dot asnjë premtim, Nuros i mbeti mendja te mundësia për t'u dalluar, për të bërë diçka që të linte gjurmë e të përhapej pastaj gojë më gojë. «Natyrisht, — mendonte, — kryetari s'mund ta ketë pasur fjalën për asisoj përmbysjesh në ekonomi që bëjnë bujë dhe që i gjuajnë pastaj gazetarët. Ai e di se për to duhet kohë. Veç asaj, sikur të arrinte të bënte përmbysje kësisoj, ta zëmë në një vit të mbarë ta nxirrte kooperativën në krye të simotrave, Nuroja asqë kishte nevojë të madhe për kryetarin. Por edhe kur qëllonte mot i mbarë, ai nuk bënte vetëm për të. . .

Njeriu, drejtuesi, mund të shquhet edhe për gjëra më të vogla, mjafton të ketë një sy dashamirës që t'i vërejë dhe një dorë të ngrohtë që t'i shtyjë urët. Kur ka një dorë të tillë, edhe zjarri i vogël me shkarpa bën flakë të madhe, paçka se digjet shpejt.

Si për fat, që të nesërmen e pa se po i vinte një zog në dorë. Një mjek i ri, i posaemëruar përgjegjës në qendrën shëndetësore të kooperativës, i kishte bërë pritë në hyrje të mensës, në atë orën kur ai vinte hante mëngjesin. Mjeku ishte një djalurçinë që s'ta mbushte syrin. I pakët, veshur me një xhup blu që i rrinte si thes, i parruar.

— Kur mund të më prisni në zyrë, shoku kryetar? — i tha ai, duke e ndjekur pas.

— Pse, s'mund të bëhet edhe pa zyrë? — qeshi Nuroja.

— Bëhet, si s'bëhet, po kam frikë se nganjëherë fjalët që thuhën jashtë, i merr era.

— Që të mos i marrë, ne po bisedojmë në mensë. Aty përbri kemi edhe klubin, po të jap një kafe...

Nuros nuk mund t'i shpëtonte nga syri kënaqësia e djalit. Ai seç murmuriti për atë kafënë që i takonte atij t'ia jepte, sepse si i porsaemëruar...

— Të ftova unë, — tha Nuroja me vendosmëri.

Turbullimi i mjekut, i dukshëm, ia kënaqi sedrën të paktën për dy gjëra: se vinte e ia riprovonte sa i aftë qe për t'i bërë njerëzit për vete («është art puna me njerëzit» — përsëriti) dhe sepse qysh tani mjeku dukej i thyer. Domethënë, po të kërkonte gjësend të pamundur e me telashe të mëdha (se, për ç'tjetër do ta kërkonte

që në mëngjes), ai do ta bindte lehtësisht të hiqte dorë.

Nuk u gabua. Mjeku i ri vinte nga fshati i vogël Shkozë dhe kërkonte që me çdo kusht kopshti i fëmijve të mbyllej. Godina ishte fare e papërshtatshme, çatia pikonte dhe për më zi, një mur që kishte dhënë bark, mbahej i mbështetur me ca trarë. . .

— Ngadalë, ngadalë, — u vrënjt Nuroja, — je në fillim të detyrës tënde humanitare, pra, mësohu të mos e thuash fjalën e fundit të parën!

— Po ç'të them? Të rri duarkryq e të bëj sehir?

— Gjendja nuk është aq tragjike sa e bën ti. Ç'pandeh, ne nuk e vrasim mendjen për këto raste? E vrasim, djalë i mbarë, megjithëse kemi halle të tjera që të luajnë kapakun e kokës. Unë kam parë një raport të Këshillit Popullor të atij fshati dhe kam dërguar teknikun e ndërtimeve. Ai thotë se, hëpërhë, nuk ka ndonjë rrezik shembjeje!

— Atçherë ai tekniku juaj duhet pushuar!

— Pse? Sepse e di zanatin e tij dhe ca më shumë, sepse i di vështirësitë që kemi ne për ndërtime të reja a?

— Muratorët e kooperativës ndërtojnë nga tridhjetë shtëpi personale në vit. E thatë ju në raportin vjetor. . .

— Ndërtimet personale janë çështje tjetër... — u gëlltit Nuroja.

— Nuk duhet veçse një dhomë e një paradhomë! Aq sa çereku i shtëpisë që po ndërton kryetari i Këshillit të Bashkuar!

Përmendja e kryetarit të Këshillit të Bash-

kuar e stepi dhe e vuri mokrën e trurit, të tij në një lëvizje të ngadalshme. Kryetari i Këshillit, Lamë Orizaj, donte edhe nja tre vjet të dilte në pension. Tërë jetën me funksione të përafërta në këto fshatra, ku kishte lindur e banonte, nuk e kishte çarë kokën për vete dhe kjo ndershmëri kishte qenë mbështetja e tij e vetme si njeri pa shkollë, për të mbetur me disa përgjegjësira. Vonnë, më shumë u kujtuan sesa u kujtua që kishte të drejtë të bënte edhe diçka për vete. Lamja kishte familje të madhe, i mbante djemtë pa ndarë dhe mjeku i ri po i binte më qafë pa të drejtë.

Por ai nuk e mbrojti. Ndonëse dukej sikur kishin vendosur midis tyre një marrëveshje të heshtur për të mos e ngarë njëri-tjetrin. (Lamja tani dukej i lodhur nga grindjet e vjetra me disa kryetarë që ishin ndërruar pa ndritur gjë në Lisaj). Nuroja e dinte se ai nuk e donte. Duke iu mbajtur atij parimit të të fortit «atë që s'të do një herë, mos e duaj dy herë», edhe Nuroja nuk e donte, por bëri çmos që ta bindte e ta ndihmonte për të ngritur shtëpinë. Madje, dy herë i hoqi murratorët më të mirë nga ndërtimi i shtëpisë së kulturës dhe i çoi te Lamja.

— Le ta bëjë edhe kryetari shtëpinë, kush thotë, ama jo të më përcjellë mua duke hapur krahët, sikur e kanë plagosur dhe ja, do të bjerë... — po thoshte mjeku.

— Pse, vajte tek ai ti? — u interesua Nuroja.

— Po, sigurisht! Kopshtet janë në vartësi të këshillit.

— Mirë e ke, në varësi të tij janë!

— Ama, ai s'ka as forcë ndërtuese dhe as fonde të veçanta, po të mos vini dorë ju! Le që do të vini, s'kini ç'të bëni!

— Pse?

— Sepse unë e mbylla kopshtin. I vura një katinar dhe dyllë të kuq! Hapeni po të doni!

Nuroja e pa me një habi që ia zgurdulloi sytë. «More, more...», — thoshte nëpër dhëmbë.

— Po me ç'të drejtë? Mos vallë na ke mbaruar dy fakultete dhe ke ndonjë diplomë për inxhinier ndërtimi? — u tall ai.

Ky djalë, me guxim të pacipë, duhej të merrte një mësim sot.

— Doni të thoni se të drejtën për ta nxjerrë godinën në rrezik shembjeje unë nuk e kam, shoku kryetar?

— Dua të them që, fatkeqësisht, ti s'ke dy diploma, — qeshi Nuroja.

— Më mjafton vetëm njëra. Ja ku e keni aktin sanitar. Godina nuk i ka kushtet e duhura higjienike!

Nuroja i hodhi një sy letrës që i zgjatën. Ishte e dyta a e treta herë që djali e gozhdonte.

«Dreqi të marrtë!» — e shau me vete. Por jo me inat. Sepse po i pëlqente ky njeri që s'tërhiqej. Dikur kishte qenë edhe vetë guximtar...

— Po Lames ia tregove atë akt sanitar? — e pyeti dhe prapë diku i rrëzëlliu një mendim ende pa formë.

— Sikur jua thashë njëherë. Mbrëmë isha te ai!

— Dhe ç'bëri?

— Edhe këtë jua thashë! Hapi krahët, si zog i plagosur!

«Si zog i plagosur...» — e përsëriti Nuroja me mend. Dhe i erdhi për të qeshur. — «Do ta

plagos unë xha Lamen, tani, po ashtu që të mos e ndiejë fare ku e ka zënë...» — shtoi.

— Dëgjo, të flasim si burrat tani, — iu kthye mjekut.

— Pse, deri tani mos iu është dukur që po flasim si kalamaj? — protestoi ky.

— Jo, më është dukur që po flasim tamam si burra e si kuadro, që mbajnë barrën e halleve të njerëzve, prandaj thashë ta bëjmë bisedën edhe më burrërore. Ti, më zë besë në fjalë mua?

Mjeku i ri u përtyp. Xhupi i kishte vajtur shtrembër, varur në një sup. Dukej vërtet qesharak ashtu. Edhe kafën e kishte pirë me një gllënjë.

— Ne... nuk ... ne njihemi pak. megjithatë... — tha ai, i hutuar nga që nuhaste një të papritur, e cila mund të qe edhe kurth.

— Megjithatë, përderisa më besojnë gjithë këta njerëz që më kanë zgjedhur, edhe ti duhet të më besosh. Hape cerdhen. Kopshtin, desha të them.

— Ta hap? — tha mieku dhe fytyra iu shtrembërua, sikur donte të ngërdheshej e s'e bënte dot.

— Hape! — Mos na vër në konflikt me popullin. Hape për dy javë. Pas dy javësh do të kem mbaruar aty një dhomë e një korridor, siç e deshe ti!

— Seriozisht e keni?

— Ja, tani provohet që s'më nieh. — tha Nuroja.

— Unë .... mund t'iu zë besë në llaf, por... desha ta bëj edhe problem në seksionin e Shëndetësisë.

— Ta bësh! Që nesër. Madje t'iu thuash edhe zotimin që po marr unë, personalisht. «Për të mos i bërë njerëzit të pakënaqur, kryetari m'u lut, tamam këtë fjalë thuaj, se kjo që të kërkoj, lutje shoqërore është, ta mbaj kopshtin hapur edhe dy javë dhe gjatë kësaj kohe ai do të ketë mbaruar një kopsht të ri». Kështu, zotimi im merr edhe një përmasë zyrtare, apo jo?

— Po, po... — vazhdoi të mbetet në po atë gjendje hutaqe mjeku.

— Çfarë? Ende nuk beson? Mos do që ta jap me shkrim?

— Jo, jo s'është nevoja.

U ndanë si miq. Nuroja vërejti një copë herë figurën e tukequr të mjekut tek largohej nëpër sheshin e përbaltur dhe qeshi me zë.

Dy javë më vonë ai lajmëroi në Komitetin Ekzekutiv se do të përruronin një kopsht të ri fëmijësh në Shkozë. «Nuk është kushedi c'ndërtim; — tha. — po ne, të diktuar nga nevojat, e bëmë në një kohë rekord!»

Me rastin e përrurimit Nuroja urdhëroi të përrgatitej një drekë. Një shporesë e vaqëlluar i thoshte se kushedi, kryetari Murat Stojku, të cilit i kishte vajtur në vesh kjo punë, mund të vinte vetë, pavarësisht se përmasat e ndërtimit nuk ishin për rangun e tij.

Kryetari nuk erdhi. Por ai kishte dërguar dy nërgjegjës seksionesh, atë të arsimit dhe atë të shëndetësisë, dhe kjo nuk do të thoshte pak. Aq më tepër kur, siç dihej nga të gjithë, përgjegjësin e arsimit kryetari e cmonte shumë dhe flitej se mund ta bënin nënkryetar.

Dreka vajti si jo më mirë. Dhe do të kishte

vajtur shkëlqyeshëm, sikur në fund të saj përgjegjësi i arsimit të mos kujtohej për të bërë një pyetje:

— More, po cili është ai mjeku që nguli këmbë ta mbyllte kopshtin? Pse nuk na e prezantuat?

Mjeku nuk ishte. Nuroja kishte harruar ta ftonte. Gjete një shfajësim që e mbyti nëpër dhëmbë, se pati frikë ta thoshte ashtu si i erdhi në mendje në fillim, domethënë që mjekut i doli një urgjencë. Nuk do të ishte mirë të zbulohet edhe një gënjeshtër.

— Mëkat që nuk qenka këtu. — tha përgjegjësi i shëndetësisë, — desha t'i shtrëngoja dorën atij diali!

Përgjegjësi i shëndetësisë ishte i moshuar dhe ky «fodullëk» mund t'i lejohej...

4

Kur përgjegjësi i seksionit të bujqësisë me një fytyrë të shqetësuar e vuri në dijeni për ato çka i kallëzoi agronomi i ri, Elmas Shtino, që s'kishte shumë kohë i emëruar në sektorin e Rebasit, Murat Stojku e mori me mosbesim.

— Shiko se mos e ka zmadhuar ai kombishti, — i tha përgjegjësit. — Këta çunakët, kur u vete uji në kërci, thërrasin u mbytëm!

Por dy ditë më vonë përgjegjësi i raportoi se vinin edhe zëra të tjera. Gazetari i «Zërit» e pyeti nëse ato ishin të vërteta. Ai kishte marrë një letër për hatëret e Nuro Mersinit.

— Aha! Atë djalë ka filluar vërtet ta zërë

plumbi gropave, — tha Murat Stojku duke kujtuar fjalët e Nuros, — Mua s'më besohet, megjithatë, ti dërgo një ekip kontrolli.

Ekipi u kthye pas një jave. I mati një për një ngastrat e mbjella me grurë në Rebas. Dolën tri dhjetë hektarë më shumë sesa ishin raportuar. «Një pjesë e këtyre tokave u është «ngrënë» foragjereve, pjesa tjetër është tokë që ka «pjellë», — shkruhej në raport. Shprehja e dytë donte të thoshte se ishin mbjellë toka të reja, të paregjistrura në kadastër.

«Kush e ka shkruar raportin me këtë gjuhë», — tha ai me vete duke turfulluar nga inati.

Marifete të tilla ishin të vjetra dhe ai i njihnte me rrënjë e me degë, no pas disa kritikave e disa masave të rrepta që u morën, atij nuk ia merrte mendia t'ia mbante njeriu që t'i përsëriste.

Hileja që e thjeshtë dhe agronomi i ri betohej gati i përbotur se vetë kryetari, Nuro Mersini, ia kishte shpjeguar atë kur i vajti në zyrë i alarmuar dhe i tha se s'kishte më toka të lira për të mbiellë tagjiirat e pranverës. Në raport, për një tekë të pakuptueshme të atyre që e kishin hartuar, ishte riprodhuar gjithë biseda e tyre:

«Hëm... çoc do të kenë ngatërruar në vjesh-të ata brigadierët. Do të kenë mbjellë ca dynymë grurë më tepër, që të jenë brenda. Nuk i njeh ti ata qerratallarë, se je i ri akoma!»

«Ata thonë se për këtë keni dijëni edhe ju. Keni dhënë një si udhëzim...»

«Ata gjytyrimë i kuptojnë urdhrat mbrapsht, po ti mos u sëmëlldis shumë, se do t'ia gjej vetë anën kësaj pune.»

«Po ç'mund të bëjmë, shoku kryetar? Nuk janë vetëm një a dy dynymë që...»

«E mora vesh, e mora. Raporto sikur i mbole ato tagjirat dhe mos e bëj tevatyr. Në verë pastaj do të themi se sivjet nuk i patëm të mbara tagjirat, na dhanë vetëm gjysmë plani. Se mos kanë dhënë ndonjëherë më shumë! Gruri, djalë, gruri! Aty rrahin çekanët. Gruri të nderon, gruri të turpëron. Ke dëgjuar të pushohet njeri se nuk u bë plani i urovit a i loliumit? Ti, sivjet do të nderohesh, dihet që tani, hesapi është i qartë, Urime!»

Kjo logjikë, vazhdonte raporti, agronomit Elmas Shtino iu duk skandalizuese. Vërtet, sidoqë të bënte moti, me grurin do të nderohej, sepse në të gjitha regjistrat e kooperativës rendimenti do të llogaritej mbi 120 hektarët e planifikuar, kurse prodhimin do ta jepnin 150. Do të gënjej të paktën nja 8 kuintalë për hektar, e llogariti ai. Pastaj, vazhdonte biseda:

«Po bagëtia ç'do të hajë? Ç't'i them zooteknikut të sektorit kur të më kapë për ushqimin e bagëtive?»

«Djalë i mbarë, ta thashë! Tre vjet që jam unë këtu, s'ka bërë vaki të na ngordhë bagëti e trashë apo e imët nga të pangrënët. Do të bëjmë ca tagji më pak, po do të mbledhim ca bar më shumë nga proskat, do të vëmë ca mullarë me kashtë më tepër dhe ja, ia hodhëm dimrit.»

— More! Kush dreqin e ka shkrojtur këtë raport me muhabetë? — pyeti për së dyti.

— Ai ekonomisti agrar i fermës, Thoma Shuko i thonë, — e sqaroi përgjegjësi i seksionit.

— Mos është ai që zgraps nëpër gazeta ca tregime?

— Ka botuar edhe një libër. Thonë se; është me talent!

— E mirë, mirë! Para se të bëjë libra, të mësojë njëherë si shkruhen raportet. Kështu i raportohet hetuesisë, — tha ai.

E hoqi nga raporti fletën me «muhabete» dhe i tha përgjegjësit ta njoftonte Nuro Mersinin.

Ky mbërriti në mesditë. Hyri në godinën e Komitetit qetësisht, madje ndenii pak në korridor e bisedoi me kryeagronomin, ndonëse nëpunësi i shërbimit i tha se kryetari po e priste. Vinte me një bindje naive se kryetari do ta mbyllte këtë rast. Nuk qe as i pari, as i fundit. Do ta fajësonte veten, asgjë më të mençur s'mund të bënte. Me Murat Stojkun s'mund të përdridheshe si bishti i dhelprës. se atëherë i hipnin xhindet më keq dhe të gjeje vrimë ku të futeshe. Mund t'ia haje kokën vetëm duke e hapur barkun me gjithë ç'kishte brenda, pastaj ta lije atë gjykatës të plotfuqishëm. Ja. tani jam në gjunjë para teje! Atëherë ai bëhej mëshirëmadh dhe të ruante. Ia pat treguar këtë virtut të krvehtarit një shoku i tij i ngushtë. që para disa vietëve kishte kaluar në situatë të ngiashme. «Bëra një prockë, duke i blerë kooperativës së Dedasit ca grurë për farë elite. I bëra nder një shoku që ishte agronom aty. — i tha ai. — Atëherë, dikush më porositi se si duhej të sillesha me krvehtarin. Ashtu bëra dhe ai tha: «me një të kontrollisur nuk i them kalit sakat unë!»

Nuro Mersini kishte një parandienjë se krve-tari do ta përsëriste atë fialë edhe sot. Fundia, rasti tani nuk lidhej me anë financiare. si ai i diskutshmi. Ishte thjesht një teprim, nga zelli i brigadierëve. Fjala mashtrim këtu s'mund të përdorej.

Verën që po vinte, Lisaj do të nderohej, me grurin dhe në harenë e asaj fitoreje...

E hapi derën e zyrës pa druajtje dhe në fytyrë nuk i lexohej kurrfarë ankthi. Po Murat Stojku e mbërtheu te skaji i tryezës së gjatë të mbledhjeve me një shikim që të priste gjunjët. Vetullat i kishte varur dhe nofullën e madhe, frikësuese, e mbante shtrënguar, sikur hante thelpinj. Foli nëpër dhëmbë:

— Po je futur në hale, mos u afro fare! Mos të të gënjejë mendja se do të lë të më qelbësh zyrën!

Nuroja sajoi një buzagaz të përvajshëm dhe tuli i faqeve iu drodh.

— Nuk ka asgjë për t'u alarmuar, shoku kryetar. Faji është vetëm imi dhe unë erdha t'jua hap zemrën, pastaj vendosni vetë si t'ju duket më e udhës. Ka qenë një lajthitje e çastit nga ana ime. U dhashë një si biçim këshille atyre trushkullurve, siç thoni ju, brigadierëve të Rebasit. Asnjë vit nuk e kanë arritur planin e grurit. Ç'është e drejta, para se të vija unë, ua kanë rënduar ca planifikimin, se tokat janë të shpëlara, po ecë e ule tani! Pse s'mbillni ndonjë çikë sipërfaqe më tepër, more u hëngërt mortja e pulave, tamam këto fjalë u thashë. Ose hapni ndonië tokë të re andej nga mali, ka ca uqare andej, dhe mua mos ma raportoni!» Ja, këtë budallallëk bëra. Budallallëk me brirë, se nuk e pata parasysh me ç'karafila kam të bëi...

Fliste butësisht, me tonin e plangprishësit të penduar që kthehet te babai i dhëmbshur, por në atë lojë merrte pjesë vetëm zëri, përndryshe të gjitha shqisat i rrinin në përgjim të shprehjes së fytyrës së kryetarit.

Ajo fytyrë qe ngurosur dhe s'donte t'i jepte asnjë shenjë. Kjo padepërtueshmëri e hutoi dhe ai harroi gjysmat e «fajeve» që do të thoshte, që në thelb ishin shfajësime! Pas një çasti e humbi përfundimisht. Kryetari tha:

— Po me ato ditë-punet e tët vjehri ç'ke ka-tranosur?

— Kjo është shpifje, — nxitoi të thoshte ai.

— Ka marrë një letër korespondenti i «Zë-rit...»

Nuro Mersinit i vëngoi aty për aty zëri i një të vërtete të frikshme.

«Ky është fundi i karrierës sime. Po ç'ka më tej, vallë?»

Fytyra e kryetarit u bë fare shpërfillëse. I iku zemërimi, mllëfi, inati. Nuroia po i dilte ndyrësirë. U bind qëkurse e pa se me sa ngut gënjeu për atë çështjen e vjehrrit. Gënjeshtren e nuha-ste që atje tej.

«Hm... ma vuri zemrën në nëllëmbë, pizeven-gu. po këtë vjetie nuk e priste dhe u trullos, s'pati kohë ta saionte taktikën». mendoi.

— Ikë! Do të vij vetë aty, — tha dhe i tre-goj derën.

5

Ndenji në ato fshatra katër ditë. Nuk thirri asnjëri nëpër zyra. Qyshse ktheheshin njerëzit nga puna ndajnate dhe deri vonë bënte vizita nëpër shtëpitë e fshatarëve. Ziente përbrenda nga ato që dëgjonte dhe i vinte t'i turrej e ta rrihte Nuron me ca dacka nëpër ato faqet buçkane, po

veten e zotëronte me një gjakftohtësi të rrallë. E dinte edhe pse i ndodhte kjo. Forca e shpërthimit para një të keqeje i shuhej vetëm atëherë kur edhe vetë ndihej disi fajtor. Përndryshe, turrej si derr i egër.

Ndërkohë revizori, Tajar Kongjini, e saktësoi me të gjitha hollësitat se si e qysh vjehri i Nuros, 65 vjet burrë, që s'ishte shquar kurrë si punëtor i madh, vitet e fundit para pensionit mundi të fuste nga 450 ditë në mot. Dhjetë ditë në muaj i jepeshin si rojë operative nate në zyrat e sektorit, te telefoni. Vjehri dukej aty ndonjë orë, pastaj bënte gjumin e shqerrave në shtratin e vet. Të nesërmen çdo punë që zinte me dorë i jepte një normë e gjysmë. Këto përfliteshin me kohë, po zërat shuheshin deri te përroi përposh fshatit. Ishin pleksur në ato «qejfbërje» për kryetarin edhe disa të tjerë. Tajari kërkoi të qëndronte edhe disa ditë. Do të kontrollonte dokumentacionin e ndërtimeve të katër viteve të fundit, kur vjehri ngriti një shtëpi të re. S'thoshin kot, po të hyri Tajari, të nxjerr themelet!

Ato shpërdorime tani i përkisnin hetuesisë, po edhe me aq sa mori vesh në popull, u duk she-shit se Nuroja e kishte mbushur kupën dhe po e derdhte.

«Mos vallë unë nuk kam dashur ta shoh?» — tha me vete Murat Stojku.

E pushtoi po ai dyshim që e pati edhe në zyrë. Bëri mbledhjen e asamblesë për ta shkarkuar. Nuroja bëri autokritikë. «Do t'i laj gabimet me djersën e ballit», — tha. Murat Stojkut i erdhi t'i vërviste ndonjë nga ato shprehjet që i mbante majë gjuhës si «nuk lahet muti me shurrë». S'ishin

gabime, po faje që i zinte ligji. U përmbajt edhe një herë dhe nuk foli.

Duke u kthyer, ndiente vazhdimisht peshën e një brengje që i therte në gjoks dhe që, me gjithë ndërkryerjen ndaj saj, ai nuk ishte i zoti ta zmbrapste.

«Sa herë kam gabuar me këtë njeri? Mos vallë kam filluar të mos i njoh më njerëzit?» — tha me një trishtim që e bëri edhe më të heshtur.

**Perëndim
i
viteve**

Shaka me mortien

Më vonë asnjëri prej atyre që i njihnin nuk e kujtonte dot cilit prej të dy pleqve i ra ndër mend të parit për fjalimet mortore. Po edhe vetë pleqtë, Lemani e Kalami, rivalë të rreptë e hundëshër në tavëll, në këtë pikë s'dihej pse ishin pajtuar që të mos e kërkonin përparësinë. Për ta ishte mjaft që t'i mbanin vazhdimisht «fjalimet» në xhepat e brendshëm të xhaketave dhe t'i tregonin publikisht, pak nga larg, pa lejuar njeri që t'i prekte, kur ndokush e vinte në dyshim qenien e tyre.

Shumica e tifozeve, shëtitës besnikë të kodrës «1 Maj», prirej të besonte se i pari që e shestoi atë shakanë e fjalimeve, ishte Lemani, ish-mësues letërsie, mbledhës i fjalëve të rralla dhe armik i betuar i fjalëve të huaja. Edhe atë fjalën «shestim» që do të thoshte pak a shumë bëj pla-

nin për diçka, ishte ai që ua nguli në kokë me zor.

Po disa të tjerë anonin nga Kalamit, ish-kuzhinieri i restorantit «Pulëbardha», njeriu që mahniti gjatë një dreke trupin diplomatik të disa ambasadave që kishin dalë për piknik, duke u gatuar tridhjetë e tri lloje gjellësh të kuzhinës tradicionale. Ata përdornin si mbështetje fantazinë e mahnitshme të Kalamit. Plaku shpikte historira nga më të paqenat, por dinte t'i tregonte me aq lezet, sa e dëgjonin gojëhapur.

Para pensionit të dy pleqtë dinin për njëri-tjetrin fare pak, vetëm me të dëgjuar, aq sa mund të dinë dy njerëz me profesione të largëta në një qytet të vogël. Miqësia e tyre, nisi qëkurse një të diel e bënë bashkë rrugën për në pikën turistike në mal. Aty ishte një lokal i vogël që mbante vetëm ushqime të thata dhe shërbente kafe turke. Udha ishte e përpjetë, mbante afro një orë.

Dimrit pika turistike nuk punonte. Pjerrësitë e malit që rrëzoheshin herë thepisur e herë më ëmbël deri në pishnajën ku ishte godina, u mbe-teshin skiatorëve.

Posa ndihej mugullimi i pranverës që e han-te dëborën dhe nxirrte nga burgu i gjatë shkurret e dëllinjave, vizitorët këmbeshin. Më të shumtët ishin pensionistë të rinj. Pas ditëve të para, të plogëta e përtace, teksa vuanin heshturazi për një padrejtësi të mjegullt që ua kishte bërë dikush, (se ja, a nuk ndiheshin po aq të fortë e të zotët siç kishin qenë edhe disa javë të shkuara?), shumë prej tyre ngrinin krye kundër squlljes së ngadalshme të trurit e të muskujve dhe merrnin shtigjet e kodrës turistike, duke e bindur njëri-tjetrin me

zë të lartë se kështu ndiqnin këshillat e mjekësisë e të urtësisë së moçme.

Gjatë udhëtimit të njohjes profesor Lemani i tregoi kuzhinier Kalamit gjithë fabulën e një romani francez, të cilin e pat mbaruar të djeshmen. Ishte një roman i Zhorzh Sandit, me kështjella, me dashuri e me hakmarrje të egra. Pastaj, me një nënqeshje prej çapkëni të vjetër, i kallzoi edhe disa aventura dashurore të shkrimtares, historira që Kalamin e kënaqën ku e ku më shumë sesa romani. Kur ndenjën për të ngrënë mëngjesin, aty te Kroi i Pëllumbit, erdhi radha e Kalamit që ta kënaqte bashkudhëtarin me ato llukanikët që i mbushtë vetë, shija e të cilëve nuk iu nda nga goja profesorit deri në gjumë.

Kështu e vendosën Kalami e Lemani atë paktin e parë të mirëkuptimit e të bashkëjetesës turistike, njëri librat e filmat, tjetri llukanikët, duke i sjellë shoku-shokut kënaqësitë e mendjes e të stomakut. Më vonë midis tyre hyri edhe tavlla. Lemani e mori atë një ditë nën sjetull në vend të librit, me besim se do të gjente ndonjë usta të saj, po doli që ustain e kishte pasur pranë dhe s'e dinte. Ishte kjo lojë që futi midis tyre shëmërinë hokatare, e cila nganjëherë i kalonte pragjet e shoqërisë dhe i hidhte në mejdanin e dëshëve që thyejnë brirët me gjithë mend ose më mirë pa kurrfarë mendsh, sepse ato ua grabiste pasioni i zareve, ashku i epërsisë, i fitores.

Këto hakërrime trimoshe u bënë gjithnjë e më të shpeshta, qëkurse me shtyrjen e moshës pikën turistike të malit ku nuk ngjiteshin dot më, e këmbyen me kafënë në kodrën «1 Maj», në pyllin e akacieve. Ç'është e vërteta, nganjëherë, kur të

ndezur nga loja, harronin miqësinë e i turreshin njëri-tjetrit me thumba e me sharje, atyre u vinte turp, aq më tepër sepse tani rivaliteti i tyre ishte kthyer në një zbavitje të përgjithshme që mblihte kokë më kokë shumë tifozë. Ata, tifozët, kallëzonin me zë të lartë lëvizjet e gurëve, bërtitnin «zëre te dyshi» ose «bëji një portë te pesa» dhe i mërzitnin e ua nxirrnin qejfin për hundësh, sepse tani ata i bënë llogaritë e zhvendosjeve të gurëve duke numëruar me gishta. Po përfundimisht të padurueshëm bëheshin kur futnin duart e i luanin gurët në vend të tyre. Atëherë Kalami, i rënduar edhe më nga tulet që s'donin t'i treteshin, u jepte një të shtyrë me bërryla. Kujt i binte në hise bërryli i tij, thoshte me frymë të mekur:

— Ah! Ky e ka akoma forcën e biftekëve!

— Ikni or shebekër se na luajtët kapakun e kokës, — ua kthente Kalami pa inat. Dhe, ndërsa i mënjanonte kureshtarët që i shfrynin mbi kokën e shogët, e lëvizte gurin e radhës një ndarje më tutje, domethënë atje ku i bëhej më mirë lojës së tij. Lemani ngrinte syzet nga samari i hundës dhe picërronte me tallje sytë e vegjël, që xhamat e trashë ia zvogëlonin edhe më e ia tregonin si të zogut. Ngrihej më këmbë, i gjatë e i thatë, kockë e lëkurë dhe nxirrte nga xhepi fjalimin:

— Ta shkruajmë edhe këtë që të na ndodhet, — thoshte. — I ndieri Kalam, tërë jetën luante me ndershmëri, vetëm një herë në moshën 75-vjeçarë i tha mendja të bënte një hile të vockël, po ai i ligu, Lemani, nuk e la t'i shkonte kali mbi urë! Dhe me thoin e gishtit të tij kockor që dukej se po zgjatej edhe më nga hollimi, e shtynte gurin në ndarjen që duhej

— Shënoje, Lemo, shënoje! Sado ta mbushësh defterin, kot e ke, se nuk ke për ta hapur dot. Unë do të të vë përpara! Me sot me nesër je, — thoshte Kalami duke bërë me dorë atë shenjën e përmbysjes që ngjiste me animin e qepshes për të zbrazur supën.

— Xha Kalam, thonë se këta thatanikët rrojnë më shumë, — e ngiste ndonjëri nga tifozët.

— Pse të mos rrojnë? Mortja bën gjah për krimba, mirëpo ç't'iu hanë krimbat atyre?

— A nuk del i humbur vetë me këto që thua?

— Jo or shebek, s'dal i humbur se unë i shes-toj për ditë mortjes nga një rreng dhe ajo s'ma gjen dot emrin!

Ai ia bënte shpesh qejfin mikut të tij, duke sjellë në gjuhë edhe fjalët e rralla që Lemani pati bërë çmos t'ia ngulte në krye gjatë udhëtimeve të tyre në mal, por tifozët nuk i dinin këto hollësi dhe shpesh i merrnin si përqeshje të goditura.

Por shakatë më të kripura, që po ta vrisje mendjen dilte se ishin edhe me kuptim, të dy pleqtë i bënë për gjëra të tjera, nga ato që nuk mund të ndodhnin kurrsesi në lojë e sipër. Ato u takonin bëmave të tyre të përditshme në familje, farefis a shoqëri. Bënë si bënë, e merrnin vesh para të tjerëve ç'kishte thënë e ç'kishte katranosur njëri apo tjetri gjatë kohës kur nuk rrinin bashkë.

— E paske ndritur dje me atë nipin, profesor! Tjetërçqysh s'mund të bëje vallë?

— Rri, Kalo, mos më shagat. në sy të botës, — e paralajmëronte Lemani, i murrëtyer.

— Nuk të shagat, ama që ta dish, e vura edhe këtë në fjalimin tim!

— Epo, të qoftë, aty mbaje! Tani më qetësove, se dihet puna jote!

— Ke vendosur domosdo ta vesh përpara, profesor? — hidhej ndonjë nga të paanshmit.

— Po ç'pandeve, mos jam ndonjë shtiak unë? Ai dyfek prej shtogu është, prit kur t'ia bëjë puf ndonjë ditë!

— Një ditë më parë ty do të të ketë marrë era dhe kushedi ku do të të ketë degdisur, — i përgjigjej Kalami.

Sekreti për ç'pati ndodhur të djeshmen me profesorin e të nipin rronte edhe pak orë, jo më shumë, se, gjithësesi, do të gjendej gojë tjetër që ta përhapte fjalën. Lemani e pati shpënë sherrin me nipin në teh të briskut për shkak të një vajze. Vajza, thoshin, ishte me një histori dashurie të prishur.

Kështu, dalëngadalë doli mbi ujë se shakatë e ngasjet që i bënë njëri-tjetrit me fjalimet mortore, nuk ishin dhe aq pa kuptim. Këtë gjë e zhbiroi i pari ai Naskë Xhumba, i shkurtër e shulak, që e kishte hak më shumë se kushdo nofkën e shebekut. Ai ua shkoqiti të gjithëve, duke renditur rastet. Pleqtë e kërcënonin njëri-tjetrin me rrezikun e prapambetjes.

«Ti, o cironkë e tharë në çati, je kundër dashurisë së nipit meqë thonë se ajo çupa paska pasur një dashnor tjetër, ë?»

«Ti, o shalëngjitur, gjeç belanë nga purtha, ç'kishe përlitur dje në lagje për djaln e Ramo Sabriut? Ta bëjmë def nga blloku atë rrugaç, kishe thënë. «Ishte shumë i zoti për edukimin e brezit të ri», — kështu ta kam shënuar në bllok këtë rast, Kalam aga!»

Kalonin ditë dhe ata të dy i përcillnin me shakatë që lajmëronin rrezikun e mykjes e të rrëgjimit dhe të nesërmen sillnin nga një shaka të re që e mendonin në ato orët e hershme të angullimës. Gjumi u dilte shpejt, po ngriheshin vetëm kur mbulesat e leshta zinin e u rëndonin dhe hynin kuzhinat e vogla ku i prisnin gratë duke zierë kafënë e parë në furrnelat elektrike. Nuk e kursenin njëri-tjetrin asnjë ditë dhe të gjithë besonin se letrat e zverdhura e të lerosura që mbanin nëpër xhepa, ishin mbushur cip më cip me qyfyret pleqësore, që ata i quanin të denja për fjalimet mortore.

Ndryshe nga pleqtë e tjerë, që druheshin ta afronin në mendje e në gjuhë atë terrin e frikshëm e pa formë të mosqenies, ata të dy e thërrisnin në mejdan për ta përqeshur e për ta tallur, ashtu si atë bushtren e moçme që angullin vetëm natën me hënë.

I gjithë humori i tyre s'ishte asgjë tjetër, veçse një sfidë që i bëhej mortjes, dhe ashtu dukej se ajo u sillej rrotull e rrëshqanthi, e trembur se mos e shkelnin dhe e shtypnin. Me këtë sfidë dukej se ata donin t'u provonin të tjerëve se njeriut i duhet shumë kohë të mësohet me pleqërinë...

Vetëm kur ndodhte që njëri të sëmurej e tjetri t'i vinte për vizitë, vdekja nuk zihej më në gojë. Sëmundja s'ishte gjë tjetër, veçse mushtulluku i padëshiruar që vinte e të ftonte me lajkat për prehje të gjatë dhe ai mushtulluk duhej përzënë. Këtë punë e merrte përsipër ai që ishte i shëndoshë dhe jo vetëm me fjalë e me këshilla, po edhe me plot receta barërash popullore, nga ato që dikur i mblidhnin gjatë shëtitjeve në mal.

«Pije këtë lëngun e basanit me pak fërnet, s'ka si ai për barkun.»

«Më ka mbetur ca tatull në alkool. Mban mend, ti e pive atëherë kur të mbeti prej ftohmës ajo si biçim astme dhe u shërove e u bëre fil... Ja, t'i solla!»

Kështu, ata të dy rrojtën gjatë me gëzimin e një jete që ua falte gjithë mirësitë e botës, sepse u dukej sikur çdo ditë fillonte nga e para.

... Një të diel, në vjeshtë të vonë kur koriya e vogël e akacieve shkulte e hidhte stolitë e fundit, Kalami me tavllën në dorë vajti si zakonisht e u ul pranë banakut. Shporeti që ndezur. Atij i hapej goja përgjumësh. «Nga ngrohtësia», — mendoj dhe radhiti gurët. Të djeshmen Lemanit i vinte zari si qorrit. E mundi katër herë radhazi, turp i pandodhur kurrë. Nga inati ai bënte gabim pas gabimi dhe ato i jepnin dorë kundërshtarit që ta vinte përpara me thumba. «Lajthite, Kalo ziu, të lanë mendtë, s'thonë kot se në pleqëri njeriu kthehet në djep», — thoshte i paudhi.

Kalami ishte mprehur për të marrë hak. Sot haku kishte duk, se, si e diel, në kafene tifozyt do të ishin më të shumtë. Porositi një raki dhe zuri ta pinte ngadalë. Ishte herët dhe në kafene njerëzit qenë të pakët.

Nga ora nëntë hyri brenda shebeku, Naskë Xhumba, dhe sesi e pa, me shikim të pjerrët, përgjues. Seç bisedoi mënjanë me banakierin. Pastaj, po ashtu nën zë, edhe me dy të tjerë. Kalami i pa të gjitha me bishtin e syrit dhe ajo fshehtësi e murrëtoi. po mendja nuk i vajti për keq.

— More shebek! Mos e pe gjëkund rrëzuar atë merhumin? Se tani kanë zënë të mos i ndritin.

mirë llambat e t'i thyhen gjunjët! — ia filloi thumbeve.

Shebeku iu afrua kokulur dhe u gëlltit me mundim.

— Xha Kalam! Lemani na la... — i tha.

— Qysh na la? — pyeti ai me zë të shuar.

Shebeku ngriti supet. Plaku mblodhi gurët. Futi zaret në xhep. Veshi pallton.

— Kur? — tha.

— Në të gdhirë!

Në të gdhirë ai kishte menduar për mikun një shpoti të re, të fortë, të hatashme, po tani ajo sesi i iku nga truri dhe s'qe në gjendje të kujtonte asnjë fjalë prej saj.

Mori rrugën tatëpjetë.

Herët e tjera, kur e kërcënonte mikun e vet me fjalimin mortar, teksa e shikonte ashtu të thatë e skeletik, me kërcinjte e hollë që hallakateshin nën pantallonat e gjera, ai ndiente një ngacmim të sedrës, një si keqardhje të trazuar me një kënaqësi të kyçur brenda, prej së cilës më pas i vinte turp.

Tani nuk ndiente asgjë. Ishte drunjosur i tëri.

Një orë më vonë vdiq. Mortja e gjeti shtrirë në divan me sytë mbyllur, si në një fillim ëndrre, sikur thërriste a sikur priste dikë.

I varrosën në të njëjtën orë. Dikush u kujtua për fjalimet e tyre mortore.

— Ore, vërtet, ç'kishin shënuar në ato copa letre? — pyeti.

— Asgjë! — tha Naskë Shebeku, — s'ishin veçse fletë të bardha, të vjetruara...

— Nuk iknin dot ndryshe..., — tha një tjetër.

Morbus mitidede

Hoteli dhe ujërat minerale për kura ndodheshin në një vend të thellë, buzë lumit. Qendrat e banuara ishin dy-tri orë larg. Ky veçim, si dhe ajo dëshira e fshehtë për t'iu nënshtruar një regjimi tjetër që i përmbyste pa mëshirë rregullat e shprehitë e mëparme të jetës, ishin dy parakushte të mjaftueshme për t'u njohur e për t'u shoqëruar shpejt e shpejt me njëri-tjetrin.

Në mëngjes shëtitja bëhej zakonisht në udhën e pyllit që të çonte te burimi, në mbrëmje të gjithë mblidheshin te lulishtja. Në atë stinë aty çelnin trëndafilat e parë, kurse vilet e luleve të akacieve lëshonin një kundërmim të lehtë, që e ngopte ajrin me erëmime. S'di sesi vinte e të kaplonte një ndjesi e ëmbël, sikur rrije brenda një ujëvare të vakët. Kjo ishte një nga ato dehjet e pakuptu-

eshme të çlodhjes e shkujdesjes që, duke hedhur në harresë të djeshmen e të nesërmen, të shtyjnë ta jetosh çastin me një ethe të veçantë. Kjo dendësi përjetimesh zakonisht i bën njerëzit më llafazanë, por meqë ende s'mund të ishin aq të hapur me njëri-tjetrin për shkak të kohës së shkurtër të njohjes, ditët e para biseda sillej nëpër ujëra të njohura: komente politike, orari i banjave, vaskat e reja me pllaka majolike që nuk ishin aq të rehatshme si ato të emaluarat, uji mineral i kroit me dy sylynjarë aty në cep të lulishtes, prej të cilit këshillonin të pije dy gota një orë para buke, tretësirat e squfurit që fundërronin në atë ujë, (disa ngulnin këmbë se ato ishin krimba të bardhë) koha e pravullimit e të tjera si këto. Më e lezetshmjia ishte se të gjithë shfaqnin një ndërkyerje të sertë kundër rregullave të qendrës kuruese, të cilat ishin shkruar në një karton të madh në hyrje të bufesë së vogël, por megjithatë u bindeshin atyre me një zell të tepruar, që provonte se së thelli, ndonëse do të duket pakëz anarkist, njeriu është i prirë ndaj disiplinës, ndaj asaj që është e arsyeshme.

Në ato mbrëmje bisedash të këndshme, ndenjtur nëpër stola apo shtrirë në barin e butë, si pakuptuar, zuri t'i plogështonte dëshira e ngathtësisë, e rehatit. Kjo ishte parathënia e një dhjamosjeje tinzare që për njerëz me moshë mbi të pesëdhjetat dhe me sëmundje të ndryshme reumatizmale, nuk është aspak e dëshirueshme. Por për këtë vogëlsi, dukej se asnjëri s'dëshironte të vriste mendjen.

Në mbrëmjen e ditës së tretë i pari ngriti krye Miti Dede, ish-ushtarak, me shtat mesatar, me një

fytyrë të mprehtë, me faqe të futura brenda, flokë gështenjë e pa asnjë thinjë. Ndonëse ishte midis të gjashtëdhjetave e shtatëdhjetave, atij nuk i jepte kush më shumë se pesëdhjetë vjet. Trupi i drejtë, hollak, nën një kostum prej stofi të zi, dukej se nuk ia qaste fare tulet e tepërta.

Mu në kulmin e gazit ai u shkëput nga stoli ku rrinte me disa pensionistë të tjerë, duke u ngrihur në një mënyrë të atillë kryeneçe, sa mund të pandehje se dikush e kishte fyer e s'mund të rrinte më. Në të vërtetë ndodhitë komike që tregonte Pano Papandilja për krushkun që u sevdallis pas krushkës, nuk preknin njeri, në mos vetëm ndonjë banor të fshatit ku Panoja e vendoste krushkën, se ai s'mund t'i linte pa adresë anekdotat e veta. Po Miti Dede nuk ishte as nga fshati, madje as nga krahina e krushkës.

— Ç'pati ky? — pyeti Panoja.

— Në mos i pastë hedhur edhe atij ndonjë qyfyrr si ai i krushkut, më plaçin sytë, — tha Lame Titka, kopërdak e kokëshinik.

— Mitin e hëngri zekthi! Sot e tutje s'e kini më këtu, — qeshi shoku i tij i dhomës, Kalemi, ish-banakier, burrë trupmadh që mburrej me quintalin e peshës që hiqte pas, si dhe me një koleksion sëmundjesh gjaku, të zemrës, të mëlçisë së zezë e hernieve të ndryshme që «i merrnin pleshtat».

Miti Dede doli nga lulishtja dhe filloi të ecte me një çap disi të shpejtë, hap marshimi mund të quhej, të rregullt e të matur, pa e ndryshuar aspak ritmin. me një përpikëri e harmoni të atillë sa të detyronte ta vështroje. Duart i lëvizte pak, supet i mbante drejt dhe fytyra i kishte marrë një pamje të përqëndruar e serioze. Ai nuk

shikonte as djathtas, as majtas, po veç rruginën «nga transformatori deri te qafa» siç i thoshin, nja treqind metra vend i sheshtë, me bar të shkelur, pa pluhur. Bëri nja 10 a 15 ecejake. Ndërkohë në verandën e hotelit doli ndihmësmjekja, Viola. Ajo priti derisa Miti mori kthesën për nga hoteli dhe tha me atë zërin e saj të thekshëm e disi gurgullues «Gati darka!». Mesa dukej, ajo ia dinte huqin Miti Dedes, ndaj nuk deshi t'ia ndërpriste para kohe gjimnastikën e tij mbrëmësore.

Të nesërmen me Mitin u bashkua edhe kompozitori Nos Lashova. Ky ishte një burrë i gjatë, me flokë të rralluar që ia zbulonin edhe më ballin e gjerë, i afrueshëm e i hapur, nga ata tipa artistësh që duke mos pasur hije fodullëku, i mbledhin të tjerët rreth vetes.

Kur edhe një njeri i tillë serioz si kompozitori e gjeti me vend ta ndiqte Miti Deden në atë shëtitjen e tij të përshpejtuar, shpërvëshjet e buzëve, nënqeshjet tallëse, shkeljet tinzare të syve dhe pëshpëshet intime «i gjori Miti, paska rrjedhur!» e të tjera fjalë kësisoj, që e patën shoqëruar mbrëmjen e parë, sikur u zbehën, u tërhoqën e u mekën. Vendin e tyre e zuri një kureshtje që s'donte të shfaqej për të mos e treguar atë lëkundje opinionesh që mund të përmbliidhet në fjalët «Ç'thamë sot, nuk e themi nesër...». Aq më tepër se shumica e tyre ishin të moshuar. Dihet, pleqërisë nuk i kanë fort hije mëdyshjet...

Ndërkohë, të dy «marshuesit» vijonin ecejaket krah për krah, të thoshe se nxitonin të arrinin diku dhe pastaj pendoheshin e rifillonin prapë ngutjen e tyre. Kur kompozitori shkëputej një hap përpara, ai ishte shalëgjatë dhe çapi i shokut

nuk ish fortë i volitshëm për të, Miti Dede e ndalonte duke i folur nga pas:

— Jo vrap, se s'bën për moshën tonë!

Kompozitori mendoi se nuk ia vlente ta kundërshtojë që ky nuk ishte vrap, po çapi i tij normal. Miti Dede me ato buzët e holla pa tul dhe me fytyrën asketike ku çdo tipar rrinte si i ngurtësuar në shprehjen e vet më të vendosur e më të prerë, nuk ishte nga ata që tërhiqen. Nxori shaminë dhe fshiu djersët e pakta në zverk e në ballë. Kompozitori ishte djersitur paq.

— Po në Tiranë e bën? — pyeti.

— Kë? — tha kompozitori pa vëmendje.

— Këtë de, ecjen sportive!

— Po, po, — tha kompozitori kokulur, më tepër i habitur sesa i turpëruar me veten për atë gënjeshtër. Iu bë se po të thoshte ndryshe, tjetri se pse do të ndihej i fyer dhe do të ndahej.

— Ku? — pyeti Miti këmbëngulës.

— Po ja... në rrugën «Marsel Kashen», nga Ministria e Jashtme deri tek Ekspozita, — mezi doli nga situata ai. Mirë që iu ndërmend rruga që bënte me autobus kur vinte te vjehrra.

— Gabim! — tha Miti. — Ka makina, ka pluhur. Duhet nga liqeni. — Ai fliste sikur jepte komanda dhe kompozitorit i zbriti vetiu e qeshura në buzë. E harroi madje edhe atë cënimin e qëparshëm të sedrës kur Miti i rrafshoi moshat e tha «s'bën vrapin për moshën tonë». Ishte vetëm pesëdhjetë vjeç dhe me përjashtim të ca dhimbjeve të durueshme të spondiloartrozës, ndihej në çdo gjë tjetër si njëzet vjet të shkuara.

Të nesërmen, madje që në mëngjes, pak si me shkujdesje, pak si rastësisht, shëtitesit në rrugën

«nga transformatori te qafa» u shtuan. Ishte e habitshme pse u pëlqye pikërisht ky vend kur ishte edhe shtegu i pyllit. Ndoshta ngaqë shtegu vinte i përthyer e i ngushtë dhe i pengonte të ecnin dy nga dy me atë dëshirën djegëse për ta vëzhguar njëri-tjetrin se ç'bën e si sillet. Po, ndonëse shëtijten e pranuan si një kundërvënie të natyrshme ndaj plogështisë së stolave dhe lojërave me domino në kafenenë e vogël, secili i bindej ritmit të vet të brendshëm dhe jo atij që mbanin Miti me kompozitorin.

Kur pa se me çfarë përkushtimi po ndiqej shembulli i tij ditën e parë, Miti Dede u gjallërua çuditërisht. Ai njeri që dukej i mbyllur e i vështirë për të komunikuar, i mori frerët e shoqërisë në dorë dhe zuri t'i qepej pas secilit me këshilla, me udhëzime sesi duhej ecur, sesi nuk duhej ndërruar tempi, sepse ashtu muskujt pësojnë sforcime dhe «në moshën tonë...», se kur duhej çlodhur dhe si duhej marrë frymë thellë-thellë. Madje u bë edhe hokatar. Ndonjërit që nguronte ta braktiste lulishten, i drejtohej me zë të lartë:

— Ku vete ti, o derëzi e lumëzi me tërë atë bark? Në moshën tonë barku...

Më të rinjve, sidomos atyre që harroheshin pas lojërave të tavllës e të letrave, u bërtiste:

— A më u paça djalërinë! Ç'jeni ju more? Ju jeni ca pleq tridhjetëvjeçarë! Në moshën tuaj, major kam qenë atëherë, unë ngjitja malin me shtratin e mortajës në kurriz!

Nuk pranonte fare arsytetime për sëmundje të kyçeve, të belit e më the të thashë. Dhe ja, pas një jave, sikur t'i kishte sugjestionuar, sëmundja

e tij i zuri thuajse të gjithë, shokun e tij të dhomës, Kalemin, me kuintalin e vet, qyfyrexhiun Papandile që mbeti pa dëgjues për t'u rrëfyer anekdota, ish-pilotin e shkurtër e të ngjeshur. Sabri Tufën, që s'gjente dot libra në bibliotekë meqë i kishte lexuar të gjitha (më në fund mori romanin e pashfletuar «Strofkë me helm» të një autori të padëgjuar), profesorin 75-vjeçar Vaso Moskon, që ecte me një hap të matur si me frikë se mos pengohej, duke shtyrë prapa shpatullat e drejta, një vajzë beratase që mbante funde të gjera për të mbuluar sadopak shtrembërimin e këmbëve, dhe shoqen e saj nga Elbasani, një bjonde serioze që mbante një fytyrë si të mëritur...

Gratë e moshuara, në vorbull edhe ato, pëlqyen më mirë për shëtitje tarracën e hotelit. Aty ishin larg syve dhe ecnin si t'u vinte për mbarë. U duk se ato ia cënuan paksa seriozitetin këtij riti të ri, sepse shpesh shpërthenin në të qeshura të mëdha që dëgjoheshin deri te shëtitorja «transformatori-qafa». Ato të qeshura e ligështuan disi Miti Deden duke ia lënduar krenarinë, po më në fund, pas një bisede me profesor Moskon, ai tha me shpërfillje:

— Punë grash!

Edhe çiftet bashkëshortore, si për të respektuar ritmet e ndryshme të ecjes, zunë të ndaeshin, gratë në tarracë, burrat në rrugë. Pero Kirushi, ish-kuadër në një dikaster, tha se ai qëkurse doli në pension, bënte çdo ditë 6 kilometra shëtitje nga liqeni, po Miti e pa me dyshim.

— Atëherë, pse fillove kaq vonë këtu? — i tha. —

— Ja, sesi më vuri poshtë dembellëku, — u shfajësua ky.

Mjekja e qendrës shëndetësore, që e vëzhgoi për disa ditë nga dritarja këtë situatë të panjohur, në fillim me njëfarë frike se mos ndodhte ndonjë pasojë e keqe dhe më pas e qetësuar kur pa në kartela se asnjëri prej shëtitësve nuk vuante nga turbullime serioze kardiovaskulare, ia gjeti emrin gjithë asaj sëmundjeje të këndshme dhe e quajti «Morbus Mitidede». Ajo fliste shpejt e nëpër dhëmbë dhe emri e mbiemri i nismëtarit dolën të bashkuar...

Nga ata të rrallët që mbetën pa u prekur, pati edhe skeptikë që e shihnin gjithë këtë bindje e tërheqje të verbër pas tekës së një njeriu si një budallallëk. Më i vendosuri e më i hidhuri mbeti njëri, që quhej Vezir Kuka. Ishte një nga ata njerëz që përkundër pamjes së zakonshme, e cila ua ka privuar mundësinë për të rënë në sy, dinte të tërhiqte vëmendjen e të tjerëve me një tok marifetesh, të mësuara deri në përsosje. Mbante në fytyrë një buzagaz të paprajshëm, të butë e ndjellës për mirëdashje e mirëbesim. Fliste po ashtu, shkoqur, rrjedhshëm, ëmbëlsisht, sikur derdhte mjaltë bujarie. Nuk bënte përjashtim as dorështrëngimi i tij ledhatar aqsa edhe fjala, sepse pëllëmba e tij e tultë s'mund të prekte ndryshe. veçse butësisht. Këtë harmoni butësie vinte dhe e prishte vetëm diçka: sytë, ngjyra e tyre si e hirit të zbardhur në diell për një kohë aq të gjatë, sa e ka humbur përfare atë shkëlqim të drithshëm e si të ujshëm, që e kanë sytë gri e që ua heq deridiku ftohtësinë. Ata sy të stepnin, të mbanin larg,

sepse dukeshin jo vetëm të paafrueshëm, por edhe të paepur. Këtë veti e theksonte më shumë madhësia e tyre si dhe pozicioni jashtë zgavrave. Dikush ia pat shpjeguar a mbase e kish kuptuar vetë këtë padrejtësi të natyrës, prandaj i kapsalliste shpejt e shpejt, jo aq për t'i fshehur sesa për t'i bërë më të gjallë, më lodërtarë.

Vezir Kuka u paraqit që ditën e parë si njohës i madh i librave e i shkrimtarëve. Ai përmendi emrat e dy-tre shkrimtarëve të njohur miq, me të cilët pinte kafe në Pallatin e Kulturës jo vetëm të dielave, por edhe në ditët e javës, gjatë pushimeve pas orëve të lodhshme në sallën shkencore të Bibliotekës Kombëtare. «U tregoj herë pas here histori të luftës dhe ata... m'i vjedhin», — tha ai me një pamje të lumtur që ua kishte dhënë të drejtën ta grabisnin sa herë të donin. Ishte po ky Vezir Kuka që ia shenjëzoi pilotit kopërdak, Sabri Tufës, se autori i librit «Strofka me helm» radhitëj në autorët mediokër dhe se redaksia e romanit ishte kritikuar për botimin e atij libri.

— Aq më bën, s'kam ç'të lexoj tjetër, — ia ktheu ky.

— Sigurisht, nga ana e brendisë është në rregull, — tha ai.

Ishte po ky Vezir Kuka që ditën e dytë i tha qetësisht mjekes së qendrës:

— Mos vallë duhet bërë një shkrim kritik në gazetën lokale që tregtia t'ju furnizojë me më shumë perime të stinës?

— E ku ka kjo stinë perime? Ato tani mbillen! — ia ktheu ndihmësmjekja, — ti po e pate kalemmin të mprehtë, bëj një shkrim ku të kritikosh.

dikasterin që s'po na e sjell akoma aparatën e masazhit, se kanë dy vjet që na premtojnë...

Veziri tundi kokën me atë shenjë që s'thotë asgjë më shumë përveç moskundërshtimit.

Sa më shumë tërhiqte fusha magnetike e Miti Dedes, aq më keq nxihej e sterrosej përbrenda Vezir Kuka. Po veten nuk e jepte. Mbajti pranë ata dy-tre besnikë që, me sa dukej, nuk e vinin re kurthin që ngrihej pas kapsallitjes së nxituar të syve të tij, dhe bëri çmos ta sfidonte «morbusin» që i përfshiu njerëzit në atë «budallallëk me brirë», i cili vinte si një provë e re për të përli-gjur origjinën majmunore të njeriut. Kështu u tha ithtarëve të tij të fundit, një djali me fytyrë të zbehtë vrarëlije dhe një plaku që numëronte gjithë ditën kokrrat e tespiveve dhe që në të vërtetë i shihte të tjerët me zili, për shkak të dhjavit që e pengonte të ecte.

Një ditë, në ato ndërkohët kur shëtitjet reshtnin dhe njerëzit silleshin rreth trëndafilave, ai pati një sukses të vogël në atë betejën e pashpallur me rivalin e vet. Prapa restorantit, te kazanet e mbeturinave, vinte vërdallë shpeshherë një dosë me 4 gica të repartit ushtarak aty prapë. Dosa ishte e madhe, me gjinj që i vareshin e rrëshqitnin mbi pluhur duke lënë aty me thimthat ca shenja si hieroglifë. Po më interesantë ishin gicat. Tre prej tyre vinin larushë, me një ngjyrë si çokolletë të prerë me vija paralele murrashe, i katërti ishte fare i bardhë, po të mos merrje parasysh le-rosjen' e përditshme nëpër pellgjet me ujëra të ndenjura. Të gjithë i shikonin gicat, por asnjëri nuk e vrau mendjen për shkakun e ndryshimit të tyre të dukshëm.

— A e dini pse kanë dalë kaq të ndryshëm këta gica, — pyeti Veziri ndërsa rojtari po mundohet t'i përzinte nga lulishtja. Ai e la varur vetëm një sekondë pyetjen që bëri dhe u ngut ta shpjegonte vetë: — Sepse dosa është kryqëzuar me derr të egër. Ja, i shikoni sa të lëvizshëm e agresivë janë qerratenjtë?

Vërtet, gicat larushë ishin ku e ku më të shkathët se i bardhi. Ky u vinte pas si manar dhe ata e shtynin me feçkat gjatuke, e rrëzonin e i hungëronin duke e zbuar me vithet e tyre të rrumbullakëta.

— Lëvizin qerratenjtë, lëvizin! Engjërdhi e gjallë, — tha ai dhe i hodhi një vështrim kuptimplotë Miti Dedes. Ky seç tha nëpër hundë, pa orën dhe i bëri nojmë kompozitorit për shëtitjen e zakonshme.

— He, he! E mban veten për kandidat të shkencave, — tha Miti porsa nisën ecjen.

— Cili? — luajti të paditurin kompozitori për ta ngacmuar.

— Ai de, sybomba!

Nga të qeshurit kompozitorit iu prish tempi i ecjes dhe zuri ta ndiqte pas me ca kërcime të shkurtra komike.

— E njoh, e njoh damllanë, — tha Miti. — Edhe ai më njeh. Plasi që t'i jap të njohur. Po unë nuk i jap!

— Po pse?

— Se është kalemxhi. Kalemxhi i madh!

— E di, bën shkrime në shtyp, më tha...

— Ç'shkrime mo! Kush merret me të? Letra bën, letra. Rri, rri dhe bamp! Ta qëndis! — Faza e tij e prerë ndiqte hapat. Trak, truk...

— Edhe për ty. ka bërë?

— Mua më rruan bishtin!

Te «qafa», duke thyer rregullsinë, Miti Dede qëndroi dhe e kapi kompozitorin pas trikos.

— E di pse s'i flas? Është histori e vjetër. Isha major atëhere. Ai kapiten. Në një repart. Më propozuan të mbanim nënoficer të karrierës një nga ushtarët shembullorë. Djalë për kokën e djalit. I zgjuar, i thjeshtë. I disiplinuar. Aty e mos shko më tej. Unë e studiova. Atë detyrë kisha. Mirë, thashë. Kur... më thërresin në komandë. Më vënë një letër përpara. «Shiko», — thonë. E shkruantë ky, kalem madhi. «Shokë, major Dede po bën një gabim të rëndë klasor. Ky ushtar është nga krahina ime. I gjyshi në vitin 1915 ka qenë me bandat e Esat Toptanit, i ati gjatë luftës mund të thuash se mbeti mënjanë...» Y, këpusha e dreqit! Iu qep djalit me bukë në torbë, kur thonë, gjer në ministri. Dhe përse? Të thuash se kishte ndonjë grindje familjare a ndonjë mëri me të? Hiç! Vetëm për t'u dukur! Ja ç'vigjilent i madh jam unë!

— Po pastaj?

— Pastaj... ja, avash-avash e mbushi kupën dhe e zhveshën. Në ushtri të dalin lakrat shpejt... — tha me bindje. — Vërtet e kam vendosur të mos i jap bisedë. Një tundje kokë dhe ikë tutje. Ti mos i fol fare, s'ke përse! — shtoi ai me atë naivitetin e tij argëtues, dhe nisi hapin e vet rreshtor.

Mirëpo Miti Dede nuk e mbajti premtimin. Edhe njeriut kokëfortë i krijohen ca rrethana që e detyrojnë të harrojë atë çka premtonte të djesh-

men. Këtë herë rrethana mbante emrin e një barishteje që quhej çikore. Sesi mund ta sjellë qerthulli që një barishte e vogël të bëhet shkak për një pajtim, qoftë edhe të përkohshëm, këtë paradoks kompozitori Nos Lashova do ta mësonte vetëm një ditë para largimit.

Historia e çikoreve filloi pas asaj me gicat e egër që u fik shpejt. Nëpër barin e lulishtes rri-teshin gjithandej çikore të platitura pas dheut, sepse shkeleshin nga këmbët. Në atë orën kur mbaronte ecja dhe të gjithë mblidheshin në lulishte, thujse në mug, u pa Veziri me një thikë të bukur në dorë, nga ato që kanë edhe turjela, hapëse shishesh e prerëse thonjësh. Ai filloi t'i nxirrite çikoret e t'i hidhte në një qese plastike. Nuk i dha askujt shpjegime, as dy ithtarët e vet të fundit nuk i pat marrë me vete, madje nuk begenisi t'i përgjigjej as thumbit të Papandiles që i thirri sa ta dëgjonin të gjithë:

— Vezir! Kur të bësh sallatën, mos i hidh kripë, se çikoret kanë vetë! I përmjerr tërë ditën qeni i Damos!

Dhe vërtet, qeni i rojtarit, plak gjumash, gati për të ngordhur, tërë ditën shullëhej nëpër bar...

Sallata me çikore e Vezirit i vuri në sekëlldi dy kuzhinierët, se duheshin zier më vete, por ato nuk ia prishnin dot atij burri me pamje të qeshur që ta kërkonte nderin me plot përgjërime. Ndonëse asnjeri nuk ia ndoqi shembullin, çikoret u pranuan si pronë e tij personale. Vezir Kuka mori për herë të parë kënaqësinë e disa vështri-meve ziliqare. Ishte treguar më i shkathëti nga të gjithë dhe, padyshim, më i mençuri, përderisa i dinte dobitë e mëdha të asaj barishteje, për të cilën

një ditë u fol edhe në rubrikën mjekësore të televizionit. Ai vazhdoi ta shijonte sallatën e tij me kënaqësi edhe për nja dy a tri dreka të tjera, duke ua kërkuar pjatancën kameriereve në mes të qetësisë:

— Ema, çikoret, të lutem!

Kompozitori ia ngacmoi pak sestrën Miti Dedes:

— E shikon si na e hodhi të gjithëve me ato çikoret?

— Ai, o? Që të bjerë në sy, ha edhe kakërdhitë e dhenve, — tha Miti Dede me neveri.

— Tani po i bini më qafë kot, — tha kompozitori. — Çikoret veçse ç'janë, po ne s'na vajti mendja.

— Mendja më vate, po tani s'bëjnë se fleta u është trashur shumë! Po ai aq di! — nguli këmbë Miti.

Kompozitorit iu duk tamam kokëngjeshje rivali. Dhe rivaliteti në pleqëri...

S'kaluan as tri ditë qëkurse Miti u ribetua se Veziri nuk e meritonte t'ia varje torbën. Ishte mbrëmje, pas darke. Lulishtja ishte kredhur në një dritëhije murgare që e sajnin llambat e rralla elektrike. Trëndafilat ishin çngjyrosur. Poshtë, te përroi ia thoshin bilbilat. Kompozitori doli nga dhoma të merrte pak ajër. Një motiv i ëmbël lirik i endej në mendje dhe ai përpiquej ta fërshëllente ulët. Fërshëllima iu pre sikur t'i kishte ngrirë gjuha, sapo dalloj dy njerëz aty te qoshku, nën ftonjtë. I njohu. Miti Dede seç thoshte, duke bërë gjeste të shpejta. Shpesh përkulej e vinte dorën në bark. Vezir Kuka dëgjonte kokulur. Ai u shmang duke u strukur prapa shkurreve të trën-

dafilave. Ata i kaluan pranë, të pavëmendshëm, të përqendruar në bisedën e tyre, nga e cila ai dëgjo vetëm disa fjalë enigmatike.

— Nesër ke për ta parë! — tha Miti Dede.

Ata iu dukën si dy të përbetuar. U çmerit e u zhgënjye. Atë natë, gjumi mezi e mori. Fjeti keq. Në mëngjes nuk doli për të bërë shëtitje. Në drekë Miti Dede hëngri në një tryezë me Vezir Kukën atë sallatën dietetike prej çikoresh.

Kompozitori i këputi urët me Miti Deden. Po ndarja u bë pa zhurmë, thuajse me një marrëveshje të heshtur ku asnjeri nuk ndihej i detyruar të jepte shpjegime. Ishim miq, s'jemi...

Ditët e fundit, pas dorëheqjes së kompozitorit prej ecjes sportive, vala e epidemisë sikur u ul, u dobësua. Kjo s'do të thoshte se ndikoi vetëm largimi i tij. Njeriu velet shpejt dhe kërkon vazhdimisht gjëra të reja. Miti Dede nuk mund të shpikte më asgjë të tillë. Shpikja e tij ishte vetëm një dhe ai e vijoi ritin deri ditën e fundit, pa e çarë kryet fort. E vetmja brengë e tij ishte prishja me kompozitorin Nos Lashova. Do të mëmbajë për paloburrë, mendonte pa mundur ta kapërcente dot sedrën e tij prej ushtaraku, që është mësuar të urdhërojë e jo të japë shpjegime. Shpjegimin e bëri natën e fundit, afër orës së gjumit. Trokiti në dhomën ku flinte kompozitori dhe hyri pa prituri përgjigje. Ky rrinte në shtrat me kufjet e magnetofonit në vesh. Po dëgjonte boletonë e Ravelit dhe gati po përgjumej. Shoku tjetër i dhomës flinte me gërhima.

— Vjen të marrim pak ajër? — e ftoi Miti Dede.

— Jam pak i ftohur, — tha kompozitori me mërzi.

— Nuk je pa qejf, — tha Miti, — je i zemëruar me mua.

Kompozitori e pa me habi dhe vetvetiu u çua e mbathi pantoflat. Jashtë frynte erë. Ai u pendua që s'mori një triko. Mbështolli krahët pas gjoksit që tjetri ta kuptonte se po mërddhinte e t'i binte shkurt. Po edhe Miti nuk kishte asnjë dëshirë ta zgjaste atë shpjegimin e vet që e përsquqte.

— Të thirra që ta dish, se nuk kam ndërruar aspak mendje për atë kalemmadhin. Jo, jo. Nuk e ndërroj edhe sikur të ma mbante me kobure në kokë. Po... s'di sesi ma gjeti anën, rrodhja. S'e mora vesh as vetë. Më erdhi një natë në dhomë, si unë ty sonte. «Dalim pak jashtë, kam një hall që vetëm me ty mund ta qaj,» — më tha. M'u duk se po më lutej. Dolëm. Aty pastaj... më tha se prej ca ditësh nuk e ndiente veten mirë. «Kam një fryrje të keqe barku, — tha, — mezi marr frymë. Dhe kapsllëk, po... s'di ç'të bëj.» Po shko vizitohu te doktoresha, — thashë. «A, jo, nuk bën. S'dihet ku më sheh për atë kapsllëkun. Po sikur të më thotë të bëj ndonjë klizmë? Nuk vete.» — Po sodë ke pirë, — i thashë. «Jo, — tha, — asgjë, s'desha të pi pa u këshilluar njëherë me ty.» — Pi sodë buke, — i thashë. «Se mos e kam nga ato çikoret, — tha, — i provon edhe ti njëherë?» — I provoj, po ti pi sodë sonte dhe ke për të parë, — i thashë. Ama ç'të të them, m'u duk fare kalama, për të ardhur keq. Hm... edhe kalama, edhe plak i rrëgjuar, që të zgjat dorën për ndihmë. Ja, ashtu më zbuti, më zbruhu zemrën.

S'mund t'i thosha s'të ndihmoj meqë surrati yt s'më ka pëlqyer kurrë. S'kisha arsye, apo jo?

— S'kishe! — pranoi kompozitori.

— Mirë! Më lehtësove! E kisha si barrë. Pse u zbuta, thashë, pse?

«Sepse je njeri dhe fatkeqësia të zbut, donte t'i thoshte kompozitori, dhe sepse ashtu si shumicës së njerëzve të pëlqen miklimi i sedrës. Po kjo nuk është ndonjë dobësi kushedi se çfarë, o Miti Dede!»

Nuk i tha asgjë. Vetëm kur po hynin në fjetore, e pyeti:

— Po a u shërua me sodë?

— Ou! Menjëherë! S'kishte asgjë, vetëm gazra. Ndoshta nga çikoret. Të thashë. Fletët e tyre janë trashur. Ama... qe trembur! Shtatë i vinin! Po ç'mund të presësh prej tij? Njeri pa eshtra...

Darka me erë temjani

Edhe sot e kësaj dite, ndonëse ka kaluar shumë kohë, mua nuk më harrohet ajo pasdite kur përcollëm në varreza Sevo Ismenin. Dimër ishte. Shkurt. Binte llohë e hollë, e shtruar. Kullonin retë. Lloha shkrihej menjëherë. Palltot, sfungjerë të varur supeve, e thithnin dhe e pinin pikëllimin e ujshëm të asaj dite me pangopje, çadrat i kishim, po asnjëri s'donte t'i hapte. Kjo ngjante si një ndërkryerje pa kuptim. Ndoshta ashtu ishte vërtet... Por atë ditë shumë gjëra ishin pa kuptim. Madje edhe fjalimi që po mbante drejtori ynë dukej pa kuptim. Ai po thoshte se Sevo Ismeni, ndonëse mësues i ri, pati rezultate të dukshme në drejtim të punës mësimore-edukative me nxënësit dhe se marrëdhëniet me prindërit i mbante shumë të mira...

Drejtori ynë ishte njeri pa të keq, i mirë, pak naiv. Sëmundja e tij e vetme ishin frazat e gatshme. Ato i ishin qepur atij burri trupmadh si kulpra lisit dhe ec e t'ia shkulje.

Duke dashur ta lehtësoja sadopak atë peshë shtypëse në gjoks, (e dija se e njëjta peshë u rëndonte edhe shokëve të mi), mendja zuri të më bridhte nëpër ca tërthore të tilla si shprehjet fraziste të drejtorit, të cilat i dëgjonim në një heshtje të zymtë, disi të fyer. Mendja e njeriut është e çuditshme. Në çaste hidhërimesh të mëdha, sikur t'i bindet një force të lashtë, që ndodhet në thellësitë e pavetëdijes, ajo zë e kërkon prehje në disa limane të tjera që janë tepër larg pushtetit të vdekjes. Në një moment kur drejtori tha se klasa që pati në kujdestari mësuesi Sevo Ismeni e mbylli semestrin e parë me një kalueshmëri 90 për qind, mua më kërcyen kacabujtë dhe mbajta një klithmë që do të shpërthente me thirrjen «mos!». M'u kujtua se para një muaji, në varrimin e një punëtoreje të vjetër, shoqe me nënën time, gruaja që foli në emër të kolektivit tha midis të tjerave se ajo... «kursente lëndën e parë në masën 2 për qind.» Ah, të më linin, do t'i redaktoja pa mëshirë të gjitha fjalimet mortore që, duke përdorur gjuhën e shifrave, të kallnin dritma.

Pranë meje pashë Gaqin. Ai më stepi. Domethënë, qëndrimi i tij. Kur duronte ai që ishte më nevriku e më i papërmbajturi nga të gjithë, atëherë ç'më mbetej mua?

Morëm lopatat dhe filluam të bënim pargun e varrit. Lloha, pa u ndier, ishte kthyer në një dëborë të butë, të qetë që zuri ta zbardhte me

ngut dheun ende të thatë, nxjerrë prej së thelli. Ajo binte gati si me pëshpërimë dhe në atë heshtje, zërat e saj sillnin psherëtimën e largët të një emri:

Se...vo, Se...vo, Se...vo!...

Ajo ishte një ndjenjë e përbashkët. Asnjëri prej nesh nuk mund t'i rrëshqiste e t'i shmangej asaj. Asnjëri nuk mund të thoshte se nuk ndihej fajtor për vdekjen e Sevos. Dhe megjithatë, kjo ishte një bashkëfajësi kaq e vagëlluar, kaq e paqartë sa sikur të donim ta vinim në peshoren e një të paanshmi, ai do të ngrinte supet i habitur. Por ne as që mendonim se faji ynë duhej gzykuar prej të tjerëve.

Gjithçka filloi tre muaj më parë. Nëntor ishte, nëntor. Binin brymëra kristalore mbi barërat e kopshtit. Ngricat e hershme i thanë kërcenj-të e luleshëmitrave. Në atë qytet të vogël dimri kishte një nga stanet e veta. Dhe vinte shpejt, shpejt...

U mblodhëm për një darkë në ditëlindjen e Rikut. Ishte një natë e bujshme, me këngë deri në ngjirjen e fytyrës, me dollira derisa radha e tyre bëhej rrëmuje. Ai që i ngatërronte, dënohej me përsëritjen e tyre. Këtë zakon, që nuk ishte i krahinës sonë, na e diktonte një mësues nga Opari. Ishte faji i moshës a i ftohtësisë së dhomës pa zjarr, a i vetë pijeve të veçanta të asaj darke, a i të gjithave së bashku, po ne që rëndom ishim shpërfillës për zakonet e të tjerëve, atë natë se pse patëm një shtytje të brendshme që t'u bindeshim dollive të oparakut dhe kështu pirja vazhdoi edhe pasi u thye mesnata, edhe pasi drejtori ynë u

ngrit e iku, i fyer e i nxehur që asnjëri nuk iu bind për ta prishur darkën në orën e duhur. Iku e tha se asnjërit nuk do t'ia falte vonesën në orën e parë të mësimet.

Pinim sidomos nga ai rumi kubanez, që ato vite e pat sjellë importi bashkë me ca likerëra të tjera të shtrenjta që mbetën për një kohë të gjatë gjithandej, madje edhe nëpër raftet e dyqaneve të fshatrave, aq me shumicë ishin. Rumi që pinim, para rakisë sonë prej kumbulle të egër, nuk ishte ndonjë çudi, madje ndryshe nga rakia, ai të linte kokëdhembje, mirëpo dihet, gjërat e veçanta e të paprovuara, edhe në qofshin më të këqija, prapëseprapë e bëjnë njeriun rob të tyren.

Darka u prish atëherë kur s'mbeti më asgjë për të pirë. Lart në kodër, nëpër pullazet e asaj lagjeje të qytetit që i thoshin «fshati», po ia thoshin këndesat e parë, ata marrokët e pagjumë që e nuhatin zbardhëllimin nëpër bunacë. Ishim të gjithë çakërrqejf, gjysmë të dehur. Rrëmuja vazhdoi për një kohë të shkurtër rrugëve me britma e me thyerje shishesh pas mureve, me këngë të përçudnuara nga lemza. Një polic i shërbimit të natës na foli vrazhdë që larg, po kur na njohu, heshti më i turpëruar sesa ne. Ndiqte shkollën e mbrëmjes edhe ai...

Megjithatë, heshtja e tij bëri punë më shumë sesa kërcënimet. Ajo sikur ia zhvoshku dehjes sonë lëvozhgën e ashpër e çjerrëse dhe i la zbuluar thelbin e butë e të trishtuar. Ulëm kokat dhe nxituam drejt dhomave tona. Acari i prägagut na u qep pas si ndonjë angullimë e pazëshme që të ngrë bromzat e mërdhitjes, sepse vjen nga brenda vetes.

Sevo Ismeni, mësuesi i ri i fizikës, djalë i hajthëm me ca flokë të shtruara bojëgruri, krehur me baluke që i mbante për merak, atë natë ishte hapur duke shpërfaqur anën gazmore të vetvetes që ne pandehnim se i mungonte. Sepse në ato tre muaj qëkurse erdhi në shkollën tonë, ai pat lënë mbresën e një djali të mbyllur, të turpshëm e disi të paafrueshëm. Veç të tjerave, ai u shfaq edhe si thumbues i hollë. Ndonëse rrallë, dinte të ngulte ca rromuze të thekura që e shtonin shkullmin e gazit dhe na detyronin ta kundronim me habi. Pas këtyre shakave, ai përpiqej të fshihte sytë e tij të vegjël blu, që ishin bërë të lëngshëm e të ndritshëm nga pija.

Të nesërmen ai ishte i vetmi që mungoi në mësim. Drejtori ynë, ende i prekur nga mosbindja e mbrëmshme, na u shkreh ne të tjerëve, mua, Gazit, Zikos..., që ishim mësuesit më të vjetër në atë shkollë dhe që e mbanim veten pak si tutorë të rinjve.

— Po mi prishni si veten, — tha, — do të ndërhyj në seksion t'ju transferojnë gjetiu!

— Do të na bësh nder, — i tha Zikoja, — më larg se kaq, s'ka ku të na shpjenë.

Atë mëngjes zuri dëbora e parë. Sevoja dërgoi fjalë me një nxënës se nuk ndihej mirë. Në pandehëm se u shti i sëmurë, ngase i pat dalë gjumi vonë. Ai banonte vetëm në «fshat» në një dhomë me qira dhe s'kish kush ta zgjonte. Atë pasdite kishim shkollë nate. Asnjëri nuk u kujtua për mungesën e tij. Si i ri që ishte, atij nuk i takonte ta mbushte normën me ato orët e pasditës në klasat ku vinin edhe kuadrot e lokalitetit dhe ashtu t'i mbetej e shtuna e lirë. Këtë privilegj e

patëm gllabëruar ne «veteranët». Po ai nuk erdhi as të nesërmen. Rreth orës tre ne u ngjitëm në «fshat». E gjetëm në shtrat. E zonja e shtëpisë, një plakë e sertë e noprane nga ato që bëjnë ligjin në familje, na priti me këmbët e para. «Nuk e kam shtëpinë han pa porta unë, që të hyjnë e të dalin kur u do qejfi» — shfryu duke lënë të nënkuptohej vonesën e parmbremshme të qiraxhiut të saj. Megjithatë, na solli nga një gotë çaj mali të nxehtë dhe pasi i la në tryezë, shënoi me gishtin tërë nyje nga shtrati i tij.

— E shikoni si e pësoi? — tha. — E kishte zënë gjumi zbuluar, përmbys. Asqë ishte zhveshur fare!

— Në rregull, teto Nastë, në rregull! — u mundua të qeshte Sevoja, si për ta bindur se e meritonte edhe qortimin e saj, edhe ndëshkimin.

Por asgjë s'ishte «në rregull»! Ai digjej i tëri dhe afshi i asaj zjarrmie të përplasej në fytyrë porsa përkuleshe për t'ia prekur ballin. Unë vështrova anembanë asaj dhome të madhe me tavan prej dërrase, me dy dritare të larta që hapeshin nga veriu dhe vetiu u tkurra përbrenda vetëm duke menduar ftohtësinë e natës.

Mjeku tha se ishte pa dyshim një pleurit në të dy anët e mushkërive. E përcollëm në qytetin tonë, në spital. Pas nja dy javësh u tha se ai e kaloi pleurit, megjithatë sëmundja se pse s'donte t'i hiqej përfundimisht. I mbeti një temperaturë pak mbi normalen, që i detyroi mjekët ta mbanin shtruar edhe disa kohë. Ndërkohë u bë fjalë për një komplikacion të ri.

Ne vajtëm për ta parë tre-katër herë. Ai dergej në një dhomë të vogël me dy shtretër. Dukej

i qetë, ndoshta vetëm paksa i habitur që sëmundja e tij po zgjatej kaq shumë. Këtë e kallëzonin sytë. Ata vështronin me një pyetje që s'donte të shprehej me fjalë. Në fund të janarit u tha se cipa e zemrës i kishte mbledhur ujë. Ne nuk e dinim si quhej kjo sëmundje dhe sa e rrezikshme ishte. Në atë moshë, të shkujdesur e kokëshkretë siç ishim, ne nuk e vrisnim mendjen fare për sëmundjet, për kurat, për vdekjen...

Dje na thanë se ai v...

Në fillim u topitëm të gjithë, sikur na qëlloi dikush pas koke. Pastaj dikush shau mjekët. Gaqi lëshoi me atë zërin e tij kumbues e të vrazhdë një «pusho!» dhe pas kësaj, pas kësaj... unë e di, të gjithëve na u rikthye vegimi i natës së bujshme të pirjes dhe ky vegim mbeti në kujtesën tonë i fiksuar në ca imazhe të ngjyrosura në kafe të zbërdhylët, si ngjyra e rumit kubanez.

Në dalje të varrezave, në fund të vargut të familjarëve të pakët që prisnin ngushëllime, rrinte një burrë i vogël, i cili, me një përpikmëri të thatë, sikur kryente një rit, i tha secilit prej nesh «urdhëroni për darkë në kujtim të Sevos...». Ishin ca fjalë aq të paanshme e të huaja, sa asnjëri prej nesh nuk donte t'i pranonte, le më t'u bindej. Po rrugës drejtori ynë nguli këmbë që të vinim. Ai siç dukej pat marrë ndonjë porosi të veçantë, sepse thoshte vazhdimisht «përndryshe do t'u mbetet hatri». Ne iu bindëm pa dëshirë.

Darka ishte shtruar në dy dhoma të shtëpisë. Në njërin duhej të ishin njerëzit e afërm, në tjetrën hymë ne si dhe disa burra të panjohur që mesa dukej ishin fqinjë ose miq të familjes. Dhoma ishte

shtruar me një qilim të ri, endur me motive lulësh me ca ngjyra të ndezura, tryezat, vendosur në formën e shkronjës «U», ishin mbuluar me një sofrabez të qëndisur me flossh të kuq, me motive lulësh, xhamat e dritareve mbylleshin prej kortinave të thurura me grep, me motive lulësh edhe ato. Të gjitha sendet e asaj dhome, nxjerrë nga sëndyqet, ishin bërë me atë dëshirën e bukur që ngjyrat e vizatimet të përputheshin me gëzimet e lindjeve e të dasmave. Kjo dëshirë, e cila e përjashton helmin e zisë nga sendet, binte edhe më shumë në sy në atë mort të papranueshëm, ku e përzishme mbetej vetëm heshtja e thellë e shpirtit. Heshtja... dhe ai kandili i vogël me një flakë të përpëlitur në qoshen e ikonave. Kamarja e tyre ishte mbuluar me një perde të vogël prej basme, që hapej më dysh dhe dukej si skena e një mikro-teatri. Aty ishte kandili dhe prapa tij një fytyrë e paqartë asketike me mjekër.

Endej gjithandej era e temjanit dhe, ndonëse tymi i tij ishte i padukshëm, mua më bëhej se ai na pat mbështjellë e hyrë në tërë qenien, duke e bërë vazhdimisht të pranishëm atë që s'ishte më: qivurin e Sevos. Unë them qivurin, sepse asnjëri nga ne nuk pati zemër ta ngrinte kapakun e tij.

Era e atij tymi, era e një riti të lashtë, kundërmimi i të cilit ndillte harrimin, sikur rrekej të na e largonte edhe atë mundimin e vetvetes për vdekjen e tij. Ajo erë sikur donte të na bindte se vërtet ka një fatalitet të pashmangshëm, se sëmundja e Sevos ishte pikërisht një nga ato fatalitete që i zënë pritë njeriut në çdo moshë, prandaj duhet të ulësh kokën e t'i pranosh... Por atë ditë, ndërsa heshtjen po e copëtonin tringëllimat e lehta prej

pórcelani, se pó shtrohej-darka, ne nuk donim tá pranonim atë ngushëllim. Ne donim gërryerjen e dhembjes, klithmën e vuajtjes... Kjo gjë na e bën-te të padurueshme atë darkë ku asnjërit nuk i bëhej të ngrinte lugën, le më të prekte gotat e rakisë që na i shtynin përpara.

Po edhe më të padurueshëm na e bëri qëndrimin prania e një njeriu. Nuk e di ç'lidhje kishte ai njeri me atë familje, nuk e mësuam kurrë. Ishte një plak i shëndoshë me një republikë me strehë të rrëzuar, e shirit të lerosur, të cilën e vari në një nga ato varëset me disa kërraba, që s'di pse u thonë «prift». Me atë kokë të madhe, të shogët ku kishin mbetur si të ngjitura me zamkë disa qime të gjata dhe sidomos me atë fytyrë të kuqërreme plot rremba gjaku, (madje edhe hunda e fryrë e poroze ishte e kuqërreme), fytyra e një alkoolisti të vjetër, në çdo rast tjetër ai mund të të ngjallte një ndjenjë të këndshme humori. Por jo në darkën mortore të Sevós. Jo, kurrsesi jo në atë darkë. Megjithatë, ne do ta duronim, sikur ai të mos përpiquej që në fillim të merrte drejtimin e darkës. Pandehte se kjo i takonte për shkak të moshës së thyer.

— Pini djem, — tha, — pini nga një gotë për shpirt të të ndierit! Ai e rrëkëlleu gotën e vet me një gurmaz dhe e mbushi prapë, pa, kurrfarë vëmendjeje për të tjerët. Madje ai nuk denjoi as të shikonte nëse e ndoqi kush në pije apo jo. Mori lugën dhe e për lau supën, duke e thithur me zhurmë nëpër buzët e tulta, zgjatur përpara. Dikush i vuri përpara një pjatë mish me patatë dhe ai u vu ta hante me po atë oreks prej derri. Çdo gjë që bënte ishte neveritëse. Neveritëse na dukeshin

dhe tiparet e tij, duart e buhavitura nga të ftoh-
tit me një nuancë si në blu, gusha nën jakën e
zberthyer, kravata e zezë me nyje të liruar, pikuar
me lyrë...

Dikur ai e ndjeu peshën e shikimeve tona,
sepse e la thikën më të cilën priste mishin dhe
fshiu buzët me pecetë. Sytë e tij me sklepa, të
shpëlarë brodhën me një çudi të singertë nëpër
fytyrat tona. Ishin sy të pafajshëm, naivë. Ç'kishim
vallë kundër tij?

— Eh, djema, — psherëtiu, — kaq e kishte të
shkruar ai i mjeri. S'ke ç'i bën. Pini, pini nga një
gotë për kujtim...

Ai u harrua prapë në lëngun trulllosës që ia
bënte me sy dhe na vështroi prapë vetëm kur e
kuptoi se heshtjen që donte ta sundonte dhomën,
e trazonte vetëm një zhurmë. Zhurma e tij. Ai u
vrenjt pak, aqsa mund të vrenjtej një fytyrë tejet
e dhjamur dhe ndoshta për herë të parë në trurin
e tij të mjegulluar u ndez një vatër që ia frenoi
nepsin gërryes. E shtyu gotën mënjanë, i vura
kapak donte të thoshte dhe e mbylli me ato fjalët
që kushedi sa herë i pat thënë:

— Perëndia e ndjeftë! Ca më parë, ca më vo-
në, aty do të vemi. Mirë do të qe sikur të kishte
një radhë, po ja që s'ka...

Sigurisht, ai ishte një njeri pa të keq, nga ata
që janë mësuar me darka të tilla mortore, ndaj
çdo gjë e bëjnë shpenguar, pa u menduar. Ishte një
viktimë, por nga ato viktima që të acarojnë deri
në atë pikë, sa të të ngjallin urrejtje. Unë vëzh-
goja tërë kohës vetëm atë dhe Gaqin, që më rrinte
në krah. Në varrim Gaqi qe përmbajtur, po tani
mezi e kontrollonte veten. E kisha shok të vjetër

dhe ia dija huqet më mirë se të gjithë. Kur i hipte në krye, fillonte të murrëtohej, nxihej, ngryste ballin e madh dhe duart nuk i gjenin prehje. Sherrin e bënte të lig, o i hapje udhë me turp, o të bluante me grushta. Njëherë, kur Zikoja tha se duhej ta hiqnim rakinë, sepse ai pijaneci mund të bëhej në qejf e kushedi ç'qyfyre do të këpuste, ai u bë gati të çohet, po unë bëra si bëra dhe e ula.

Pas fjalëve të fundit të plakut, s'mund të bëja më asgjë. S'di c'mund të ishte më cinike sesa ato fjalë që pijaneci i vietër i tha për forcë zakoni. Karrigia pranë meje u përmbys. Gaci u ngrit dhe ashtu, shpatullan sic ishte, duke shfrvrë nëpër hojzit e sjerë, e mbërtheu plakun pas llëre dhe e detyroi të ngrihej.

— Haide! — i tha.

— Ku? — pyeti ai.

— Jashtë. Aty të kërkoinë!

— Jo... s'ka kush më kërkon mua. Ata e dinë që unë jam këtu, — kundërshtoi dhe u mundua të ulej.

Po dora që e shtrëngonte si darë, ishte krve-necë dhe ai sesi iu bind. Mori kapelen, e rrsi në kokë dhe doli i kërrusur, kurrizdalë.

E pashë nga dritaria. Gaci e nxori thujse zvarrë deri në rrugë dhe aty i dha një të shtyrë. Plaku ra praptaz. Kapelia i iku nga koka dhe ai zgjati dorën ta kërkonte nëbër dëborë.

Mbeti aty krejt i nafuqishëm për t'u cuar më këmbë, derisa një kalimtar i zgjati dorën.

Ishte një hakmarrje e namerituar, kuptohet. I vetmi fai i tij ishte babëzia pleqërore, të cilën s'mund ta kontrollonte dot, ndaj edhe ajo

ishite e kuptueshme dhe e falshme. Megjithatë, ne se pse provuam një lehtësim kur ajo fytyrë e kuqërreme, e tejpgopur nga çdo gjë, iku nga darka mortore e Sevos sonë.

Pas pak u ngritëm. Era e temjanit nuk na u nda as nëpër shkallë. Tani që po e kujtoj, ajo se pse ndodhej pranë diku, rreth meje...

Që atëherë e kam atë urrejtjen e mbyllur që s'mund t'ia them kurrkujt për darkat mortore. Ato më duken ku e ku më zi sesa fjalimet fraziste. Sa herë më duhet të qëndroj, gjej një mijë shkaqe për të ikur. E di që dikush mund të më jetë zemëruar, por s'mund të bëj ndryshe?

Lotët e sorkadhes

Befas rëndoi qetësia. Lehjet e zagarëve pushuan. Zërat e njerëzve u mehën. Gjithçka, madje edhe gjethet e plepave të egër, me atë zverdhimin e sëmurë bojëlimoni, u topit e u shtang, si e goditur nga angushtia. Ishte një nga ato heshtjet e thella si përtej bote, që zgjatin vetëm një çast e duken sa një jetë.

Plaku e dinte se ç'do të ndodhte tani. Gjahu i trullësuar e i lodhur nga ajo zogori shurdhuese, më në fund do të dilte nga strofka ku strukej e do të shfaqej në vend të hapët, i hutuar e i ndërkryer. Do të shfaqej e do të rrinte aty me një hakërrim të egër që duket sikur i fton ndjekësit e vet në një dyluftim të ndershëm. Kjo do të ishte kërnaria e tij e fundit. Një kryelartësi prej budallai...

Plaku ktheu sytë, pa e lëvizur zverkun, në atë anë të pritës ku duhej të ndodhej i biri. E pa. Rrinte mbështetur te trangu i një shkoze të bardhë, gjymtuar prej rrufesë.

Gjatë njëzet vjetëve të fundit e kishte parë a s'e kishte parë dy-tri herë. Rastësisht edhe ato. Mund edhe s'mund të quheshin të para, aq të rrëshqitshme kishin qenë vështrimet. Pas këtyre pikëpjekjeve vjedharake të syve, se për takime as që mund të bëhej fjalë, duke u kthyer për në fshat, ai e gjykonte veten me zë. E shante me rreptësinë që do ta kishte hak vetëm hasmi. Sikur të kishte mundësi të ndahej më dysh, ta veçonte atë krijesën tjetër që, e dobët dhe e thyeshme, gjallonte diku nën lëkurën e tij, do ta fshikullonte me thupra sa t'i hidhej mishi fulltakë. Por kjo shpërbërje s'mundi të ndodhte gjetiu, veçse në mendjen e tij. Pra, meqë s'bëhej dot ndryshe, përfundimisht i ashpër e i pamëshirshëm edhe në zemër, siç ishte në sjellje, atëherë e detyronte veten të mos zbriste më në qytet, të mos e shikonte. Mbledhjeve të zakonshme ku e ftonin, ua gjente anën. S'kishte si t'ua bënte vetëm mbledhjeve të mëdha solemne, kur ftesa i vinte me shënimin «Jeni në presidium».

Vitin e kaluar, për Festat e Nëntorit, posa zbriti nga makina dhe eci për të shpirë këmbët në sheshin e dëshmorëve, iu fanit përpara një djalkë si nja 6 vjeç, një kalesh syshkruar, që ngjiste fare me rudën e tij dhe i tha: «Ti je gjyshi im!». Ah, si i iku zëri, si i erdhi bota rrotull!...

Qetësia u çorr po aq befasisht sa edhe ishte endur. Ra një krismë e vetme, e thatë, sikur goditnin mbi teneqe. Plaku kërceu nga vendi, sikur e qëlluan atë vetë. Derri i egër kishte brofur mu

nën hundën e tij prej gëmushave të kullumbrivë, mbuluar me manaferra. Tyta e tekës së tij automatike, shikonte poshtë, përdhe. Njëherë i vajti mendja se mos kishte qëlluar vetvetiu. Po siguresa nuk ishte ngrehur. Këto vëzhgime i bëri për një grimë herë, aq sa u tret tymi i barutit. Kjo tregonte se mosvëmendja kishte kaluar dhe ai që bërë prapë prapë gjatari i vërtetë, që e njihnin të gjithë.

Egërsira e plagosur çau nëpër një zabel të dendur. Pas saj u vërsul një njeri. Ishte ai. Shpina e tij e gjerë. qafa e fortë, thekur nga dielli, flokët e qethura lart... Rendte me duf, duke shkelur e shtypur shkurret që i dilnin përpara, sikur vraponte në ugar. U thye një shkarpë. U dëgjua një klithmë si në të qarë. Atëherë ai ngriti kokën, u zgjat mbi majat e këmbëve dhe e dalloi. Egërsira e plagosur po dilte nga shkurret. Në fillim ai na brirët. Të shkurtëra, të kthyer. Pastaj edhe trupin e lakuar me qime të kuqërreme. këmbët e holla që hovnin me forcat e fundit për t'u shpëtuar ndjekieve. Po merrte drejt pyllit të lisave.

Te rrahu dolën pritarët e tjerë. Dikush po thërriste zagarët me një zë të ngjirur nga stërmundimi i fytit. Donte t'i përmbante. Pra, edhe ata e kishin parë që ishte sorkadhe.

Plaku u afrua kokulur. Teken e mbante në dorën e majtë. si stap.

— E kam thënë, ai është kriminel. — tha plaku dhe pështyu mbi bar. Vrer të gjelbër. Goja iu mbush me lëng të hidhur.

— Aty ku doli. mezi dallohej. Të gjithë e pandehëm për derr. xha Kron. — tha njëri. Ky ishte komandanti i grupimit të artilerisë, një oficer i vjetër, i thinjur.

— Vërtet, edhe unë për derr e mora, — tha Baftjari, kryetari i shoqatës.

— Eh, more! Ç'ma lani bajgën me shurrë, — tha ai me mërzi dhe u ul mbi bar.

Nuk donte t'i shikonte. E ndjeu sesi ata erdhën e u mblodhën përreth tij. Vështrimet e tyre plot keqardhje i rëndonin mbi ballin e rrudhur. Qëkur-se ia mbushën mendjen për të marrë pjesë në atë gjueti derri, ai e dinte se ata e bënë për të gjetur prapë ndonjë shteg pajtimi me të birin. Vitet e fundit i ishin vënë të gjithë për ta pajtuar. Nuk guxonin t'ia thoshin hapur, jo aq për arsye të moshës së tij që s'i pranon lehtë këshillat, po sepse ia njihnin kokën. Ata vetëm sa ia sillnin fjalën rrotull e rrotull për ta bindur se i biri ishte tani një punëtor i nderuar e një familjar i rrallë. E tepronin edhe me këto vlerësime, marifet i madh për ta kuptuar, posi!

— Edhe ti mund të kishe qëlluar! — tha nipi i Çelos, ai djali i ri që thoshin se kërrente libra me historira të shpikura.

— Por nuk e qëlloi, ama! — tha Nuroja. Ky ishte dashamiri i tij i vjetër. Mik s'mund ta quante, po llafin nuk ia bënte dy.

— Sepse nuk e kishte mendjen, — tha Baftjari. Ai ndodhej më afër tij në pritë dhe mund ta vinte re.

— Ai është më i shpejtë nga ne të gjithë, prandaj qëlloi, — foli prapë artilieri i thinjur.

— Mirë, o mirë... mund ta kishim goditur edhe ne, ama nuk do ta ndiqnim pas sorkadhen e plagosur, — tha plaku. Zëri i tij ishte i ulët, i shuar prej dhembjes. Nuk ishte më ajo dhembja e dikurshme, që me kalimin e kohës gjithnjë e më tepër

po i ngjante një dëshpërimi të pafuqishëm. Ishte një dhembje tjetërsoj. Një gropë në gjoks ku u varrosën shpresat. Krenaria, ajo ndjenjë e vrazhdë e shtypëse, nuk e linte t'ia pohonte kurrkujt, veç vetes, se tani ai e dëshironte pajtimin me të birin. Mos vallë e pati lodhur ajo mëri e gjatë? Lodhjen shpirti i tij i ashpëruar dalëngadalë edhe mund ta duronte. Ajo që nuk duronte dot ishte vegimi i atij vocrrakut që i dilte në ëndërr e i thoshte «ti je gjyshi im?» Malli që e mundonte ishte si prej zhgjëndre. A nuk lumturohemi shpesh nëpër ëndërra, për të vuajtur kur zgjohemi?

Dhe ja, atë ditë kur mund të bëhej çapi i parë i pajtimit, ai vete e plagos sorkadhen e bukur dhe e ndjek ashtu të plagosur nëpër pyll. E ndjek për ta vrrarë! Për ta vrrarë, përse tjetër?

Edhe në atë vit të largët vrasje bëri. Vrasja që vuri kapakun e qivurit mbi kufomën e një gruaje të re, rrëzoi edhe një kapak në marrëdhëniet e tij me të birin. Deri ditën që ndodhi krimi, midis tyre ishte vetëm sherri, po ai i detyronte të takoheshin e të bisedonin me njëri-tjetrin. Këtej e tutje s'do të kishte as britma, as shfajësimë, asgjë.

Grindja e plakut me të birin zuri fill qëkurse u hap fjala se ai mund të martohej me atë femër. Lule e quanin, po plaku e dinte me kohë se ishte gjemb. E dinte prej të tjerëve, prej miqve e dashamirëve.

Atë ditë dimri kur i dërguan fjalë se i biri e trashi shumë punën me atë femrën bishtdredhur, bënte një mot i squllët, me sqotë. Ai e besoi lajmin menjëherë. I besonte miqtë. Nuk ishin shfaqur akoma miqtë e rremë që të futin në udhë

qorre. Miqtë e tij ishin shokët e malit, ata me të cilët dikur ndante kafshatat e bukës. Kur ke ndarë thërrimet, mund t'i ndash edhe hallët pa pasur frikë se do të bëjë hije dredhia e do të bëjë hise interesi. Zbriti në qytet.

I biri nuk iu bind. Kur i ndizej koka për gjësend, nuk i shuhej më. Po zjarri që i kishte rënë tani, qe flakadan. Plaku ishte i sigurt se një ditë ai do ta zhuriste e do ta bënte hi.

Ashtu ndodhi. Parashikimet e plakut po përmbusheshin një më një. Në fillim ai i vuri zemrës një gur të rëndë dhe e pranoi nusen. me një kusht: Që ata të shpërnguleshin nga qyteti e të vinin në fshat, te ai. Iu lut shokëve që ishin me grada e me pozita, ta lironin të birin nga ushtria. Në fshat, larg iaranëve të vietër, larg namit që e ndiqte pas, ajo femër mund të ndryshonte. Dalëngadalë e kaluara do të harrohej dhe kur t'iu zinin këmbët fëmijët. piniollë të nderit e io dobicë, prej asaj kohe s'do të mbetej vecse hidhësia e përvjedhjes së syve që s'do të guxonin ta shikonin kurrë drejt për drejt.

Por nuk ndodhi ashtu. Të birin vërtet e cmobilizuan. Gjetën një shkak dosido që cdokujt do t'i dukej i padrejtë. po ai nuk kundërshtoi fare, aq i dehur e i marrosur ishte pas asaj femre. Gruaja ime është rritur në qytet dhe s'ka asnië kuptim që ne të vijmë të jetojmë me ju aty në humbje, — i tha i biri.

Një muaj më vonë ndodhi krimi. Plakun e lajmëruan me telefon. Zbriti natën. Ishte një natë aq e sterrosur sa edhe mushka duhej mbaitur për kanistre. Fietit te një mik. në një fshat të fushës. Ai s'dinte gjë. Ose ndoshta u hoq sikur s'di-

nte, që të mos e lëndonte më tepër. Të nesërmenë u gdhi në qytet. Rrugët ishin pa njerëz. Askush nuk e pa. Ai u vodh rrugicave me kalldrëme të lagura, si një hajdut që e ndjekin pas. Vajti te shoku i tij i malit, Çelo Burimi, asokohe kryetar i Komitetit të Rrethit. Çeloja ia tregoi ngjarjen ashtu si e pat dëgjuar prej hetuesit që mori në pyetje të birin. Të djeshmen, në mesditë, i biri ishte nisur me punë për në një fshat të largët, ku do ta kalonte natën. Si priti nja tre-katër orë se mos binin ujërat e lumit, që kishin rrëmbyer urën, ai u kthye prapë në qytet. I gjeti të dy me jaranin në shtrat. «I zuri në flagrancë», — tha kryetari. Kjo fjalë e padëgjuar kurrë prej tij duhej të kishte një domethënie të turpshme e të ndyrë. Për një kohë të gjatë ai nuk ia mori dot kuptimin e shkoqur dhe ngaqë nuk donte të pyeste, mendonte me vete se ajo sajohej prej fjalës «flagë», pra ishte përvëluese si ajo.

Ende pa ia kallëzuar hollësitë e vrasjes, ai e mori me mend atë që kishte ndodhur me të birin. Syverbuar e mendjenxirë, në atë gjendjen kur jeta e humbet për një çast kuptimin e saj, ai kishte nxjerrë revolverin dhe e kishte shkrepur. «Edhe unë ashtu do të bëja», — mendoi dhe, aty për aty, e fali.

Por... ngjarjet kishin rrjedhur ndryshe. Çeloja ia tregoi i ngrysur e pa pikë dëshire. «Më vjen keq, Kron, po rrethanat e rëndojnë shumë. Është një vrasje e bërë me gjakftohtësi të plotë. Kur e pa që nxori revolverin, ajo bushtra i ra në gjunjë me lot në sy. «Niko, mos më vra, të kam shpirt», i tha. «Po të mos gënjeje tani, edhe mund të mos të vrisja», — ia ktheu ai. Këto i tregoi në hetuesi

jarani që arriti të hapte dritaren e të ikte, kur ai po e bënte të shoqen shoshë me plumba. Dëshmia e tij mund të mos merrte vlerë, sikur ai ta kundërshtonte. Atëherë edhe gjyqi mund të anonte nga përfundimi më i besueshëm në këto raste: vrasje në gjaknxehtësi e sipër, me logjikë të humbur. Por ai nuk i kundërshtoi fare thëniet e atij tjetrit. Vërtet, ai nuk pohoi gjësend dhe fjala e vetme që thotë deri tani është. «S'ka rëndësi asgjë, bëni ç'të doni». Po ç'peshë do të ngrerë para ligjit ky mohim i jetës së vet? — e mbylli Çeloja.

«Nuk e dija që paskam rritur një kriminel, — tha ai. — S'dua të ma përmendë më asnjeri. Për mua ka vdekur!»

Atë ditë, duke zbritur shkallët e mermerta të godinës së Komitetit, që shkëlqenin prej një dritë të fortë, edhe tani sikur e kishte prapë në sy atë dritë të bardhë që i përplasej nga dritaret e mëdha, atij i shkrepri në mend se sa e lehtë do të bëhej çdo gjë, sikur t'i shkisnin këmbët në një nga ato shkallët e ndritshme e të binte në arrëzë të qafës. Më vonë, sa herë i kujtohej dëshira e çuditshme për të vdekur e atij çasti, ai i përsëriste vetes se gjëja më e arsyeshme që mund të bënte ato ditë, ishte t'i kërkonte fatit që të birin ta dënonin me vdekje. Por... dëshira e parë që i lind njeriut pas fatkeqësive të mëdha e të pandreqshme, është gjithmonë më afër zemrës. Ajo del prej shpirtit. Të tjerat, të mëvonshmet, i ushqen mendja. Dhe mendja gabon më shumë se sa zemra, sepse shpesh bie viktimë e thashethemeve.

Nikon e dënuan me 20 vjet burgim.

Ai e la ta bënte burgun, siç mund ta kishte hak gjakësori, pjella e keqe, krimineli që duke i

vënë njollën e turpit një familjeje të nderuar, s'ka të drejtë të presë prej saj asgjë.

Me autoritetin e tij, të cilin fama si njeri me ndershmëri të palëkundur ia kthente në pushtet, ai u vuri prag lëkundjeve të së shoqes e të së bijave. Dobësitë e tyre i mposhti me ashpërsi.

Pas kohe, erdhi prej tij një letër. Ai e grisi pa e lexuar dhe copat i hodhi në zjarr. E porositi postierin që të mos iu linte njerëzve të tjerë të shtëpisë asnjë letër. E dinte që urdhri i tij do të vinte në vend, sepse në fshat e respektonin. Kur zbriti në qytet për një mbledhje të Këshillit të Frontit, Çeloja i tha se të birit mund t'ia ulnin disa vjet. Dashnori i së shoqes, një nga ata birbot që s'durojnë dot pa llomotitur, e kishte treguar ngjarjen ndryshe në një rreth shokësh. «Ku kisha kokë unë të dëgjoja se ç'tha ai e të shikoja ç'u bë aty! Sa nxori koburen, unë çava nga dritarja. Ato fjalë i shpika në hetuesi, për të mos e nxjerrë veten fare lepur, demek unë qëndrova aty dhe dëgjova bisedën e tyre. Pastaj e kuptova që ato fjalë do t'ia rëndonin fajin ca më shumë dhe...» «Këtë dëshmi e bëri me shkrim njëri nga ata që e dëgjuan. Ajo provonte se vrasja nuk ishte bërë me gjakftohtësi të plotë, siç u tha në gjyq. Gjithnjë kam dyshuar se ai djalë vuante nga sedra e tepërt. E kërkonte vetë një dënim sa më të rëndë, — tha Çeloja, — dhe ky ka qenë gabimi i tij dhe i gjyqit.»

«Nëse ka pasur ndonjë gabim, ai ka qenë tjetër, — ia ktheu ai. — Që nuk mbahti një plumb për vete dhe që nuk e dënuan me vdekje.» Çeloja e kishte parë me habi e me një hidhërim që s'gjen-te dot fjalë për ta shprehur.

Pas dy amnitive, Nikoja u lirua nga burgu,

pa i mbushur as 10 vjetët. Nuk guxoi të shkelte në fshat. Dhjetë vjet heshtje e harrim ishin më se të mjaftueshme për ta kuptuar se ajo portë e madhe me dhoga bredhi (i kishin prerë të dy me të atin, me zhake) sa të rronte plaku, nuk do të hapej për të. Kushedi. mbase edhe pas vdekjes së tij...

Nga ajo ditë, rrodhën edhe dhjetë vjet të tjera. U martua, bëri tre fëmijë. Punonte në një zdrukthëtari të qendrës. Thoshin se ishte mjeshtër për gdhendje të holla në dru, thoshin se ishte nga ata burra familjarë që nuk e dinë ku bien kafenetë, thoshin se kishte grua të mirë dhe fëmijë të bukur e të zgjuar. Të voglit ia vunë emrin Polikron. Ky emër që e ngjallte për së gjalli, iu duk si një thirrje e heshtur për ta afruar, për t'u pajtuar të paktën me nipërit, po ai mbeti shkëmb. Megjithatë, kur i thanë se e bija, ajo e mesmja që ishte martuar në qytet, hynte e dilte te i vëllai, nuk bëri zë. Ai që ia kallëzoi këtë, dashamiri i tij Nuro, priste që ai të sokëllinte nga inati.

Çeloja, ish-kryetari, tani pensionist, ndërhyri dy herë për t'i pajtuar. «Po më the edhe një herë të tretë, do të zemërohem dhe nuk do të të flas sa të jem gjallë», — ia ktheu. Çeloja nuk bëri më asnjë përçapje të hapur, po plaku e dinte se edhe gjuetinë e fundit ai e kurdisi. Gjahu mund të ishte një nga ato rastet e veçanta ku mund të përfundonte ajo mëri e gjatë, sepse si plaku, si djali ngjanin me njëri-tjetrin në këtë pasion si binjakë. Me ndryshimin se tani nuk ishte plaku gjuetari më i mirë i krahinës, po i biri.

Dy-tri herë, kur e ftuan, ndonëse i vinte maraz e turfullonte nga inati, plaku u dërgoi haber të mos e prisnin, se ishte pa qejf. E dinte me si-

guri se në grupin e gjuetarëve të zgjedhur nga shoqata do të ndodhej edhe i biri. Po edhe të tjerët e dinin gjithashtu se ai nuk ishte aspak i sëmurë. Dashamiri Nuro ia futi në vesh se kjo shtirje e tij përflitej gjithandej në tryezat e kafenesë së klubit të gjuetarëve dhe atij të veteranëve për karshi. «Nuk e bën më si burrat e të thotë o ai, o unë në gjah, po përdridhet, thonë», — ia shpjegoi dashamiri dhe shtoi nga ana e vet «Nuhatet që do të pajtoheni».

Që t'ua mbyllte gojën, ai vendosi të merrte pjesë në atë gjuetinë e fundit për derr të egër. Shpresonte se do të gjendeshin në prita të largëta. Në pyllin e Lisave të Thatë, ku do bëhej gjahu, vajti me kalë. Pylli ishte afër fshatit. Të tjerët erdhën me autobusin e shoqatës.

Në atë lëndinë të vogël midis drurëve, ra e rëndoi prapë qetësia. Po tani ajo nuk i përngjiste më aspak asaj mehjes së frymëmarrjeve në pritje të gjahut, kur gishti ftohet te këmbëza e armës. Ishte një qetësi shtypëse, gërryese. Armët rrinin shtrënguar midis gjunjëve, përthyer më dysh si për të ajrosur tytat a për t'i zbrazur fare nga fishekët, lodra të rrezikshme e vrastare që duheshin mbajtur sa më larg, në siguri të plotë.

U vinte keq për plakun. Marrëdhëniet e tij me të birin i dinin të gjithë. Druheshin t'ia thoshin me zë, se plaku kishte hijen e rëndë të luftëtarit të djeshëm, po të gjithë ishin në një mendje se ai përrua i turbullt mërie duhej të shterej. Du-

hej të ishte shterur me kohë. Të tjerë, midis tyre bënte pjesë edhe shkrimtari i ri F. K., nipi i Çelos, i vetmi që arsyetonte me zë për këtë mëri, thoshin se në të vërtetë, ajo, mëria, kishte shterur me kohë, po në shtratin e thatë e plot gurë të përroit plaku nuk donte ta kthente ujin e kthjellët të burimit. Shkrimtari i ri F. K., në vend që ta shtrohte çështjen më thjeshtë e të thoshte se plakun nuk e lë krenaria të pajtohej me të birin, vinte e i ngatërronte edhe të tjerët me ato shprehjet e tij plot figura...

Duhej një rast kur sedra e tij të mos cënohej edhe pajtimi të bëhej si pa u vënë re, vetvetiu.

Dhe ja... ai vete e dehet nga gjaku i gjahut, vete e ndjek pas kafshën e shenjtë e fisnike që me lotët e saj zbut edhe më zemërgurin e burrave. Plaku e ndiente keqardhjen e tyre ta mbështille me heshtje. Ata ishin të gjithë atje, artilieri i thijnur, Baftjar kryetari, nipi i Çelos, dashamiri i tij Nuro... E dinte se disa prej tyre, mbase shumica, sidomos ai shkrimtari, nipi i Çelos që kërrente libra, mbanin anën e të birit. E quanin plak kokëfortë e të prapambetur, nga ata të sërës së vjetër, shkurt, gdhë që nuk ha pykë. Tani që ndodhi kështu, ai mund të kënaqej me dështimin e tyre. Po nuk ndjeu asgjë. Ishte krejt i zbrazët, i squllur si një njeri, të cilit i kanë sosur dëshirat dhe s'do asgjë tjetër, përveçse ta lënë vetëm.

Bëri të ndizte duhan, po eshka i qe lagur dhe guri s'merrte xixë. «Aq më mirë që s'merr, — tha me vete, — se do të më mbeten duart të zëna. Kur i ka duart të zëna, njeriu s'ka përse të flasë.»

Por edhe të tjerët nuk donin të flisnin. Mblo-

dhën zagarët, u hodhën ca mbeturina të drekës nga trastat dhe ndenjën në pritje. Ai e dinte se ata prisnin të dilte i biri nga pylli me sorkadhen në shpinë. Askush nuk vajti ta ndihmonte dhe as që kishin ndër mend të vinin. Këtë e bënë për të, për t'i dhënë të drejtë në njëfarë mënyre.

Nikoja po vonohej. Në pyll nuk u dëgjua asnjë krismë tjetër. Sorkadhja duhej të kishte ngor-dhur. Apo mos vallë i pati ikur dhe ai ende po e ndiqte? Hamendjet ishin të kota dhe mungesa e krismave i ngatërronte edhe më keq. Më në fund u ngrit artilieri i thinjur.

— Duhet vajtur të shohim ç'bëhet, — tha ai.
— Po ta kishte vrarë, do të kishte dalë nga pylli e do të na bënte zë.

— Dihet që e ka vrarë. Ta ha mendja se mund t'i shpëtonjë Nikos një gjah i atillë? — tha dashamiri Nuro. — E ka vrarë me kohë dhe tani po i rrjep lëkurën, prandaj po vonohet.

— Vëri fre fantazisë, — tha shkrimtari F. K.

Artilieri u nis drejt pyllit, pa ftuar njeri që ta ndiqte. I dyti u ngrit dashamiri Nuro. Ky nxitoi me atë hapin e tij të lehtë, e arriti dhe eci përkrah tij. Plaku pa se si u ngritën një nga një edhe të tjerët dhe morën shtegun e shkelur prej këmbëve të të birit. Kokën e ndiente të turbullt dhe s'dinte ç'të bënte. Më në fund u ngrit. Nuk mund të mbetej vetëm me zagarët që po shtynin njëri-tjetrin aty ku u hodhën sillën. Por edhe nuk donte të bashkohej me ta, prandaj zgjodhi një shteg tjetër, të parratur nga këmbët. Ecte mbi barin e njomë dhe vinte re se si pas hapave të tij mbetej e shkelur një vazhdë bari e rrëzuar.

Te rrahu lehu një zagar si në gjah. Ai pa pra-

pë vazhdën me bar të shkelur. Në këtë vjeshtë të hershme që ndryshkte fletët, bari zor se do të ngrinte kokë më. Në pranverë pastaj...

Në pyll eci pas zërave, derisa doli në një lëndinë tjetër të hapur. I pa, kishin qëndruar nja dhjetë hapa larg, kokë më kokë. Pak më tej dalloi trupin e sorkadhes. Grahmonte duke iu fikur fryma. Sytë nuk mund t'ia dallonte, por e dinte se tani prej tyre rridhnin lotë. Pastaj pa supet e të birit. Ai kishte rënë në gjunjë përbri sorkadhes dhe seç bënte. «Mos vallë po e rrjep», — mendoj ai dhe u ftoh i tëri. Por jo... s'kish si ta bënte këtë gjë. Supet e tij uleshin e ngriheshin me një mundim aq të madh, sikur do t'i shkallmoheshin. Ai e kuptoi se i biri as që e ndiente se prapa tij ndodheshin njerëz. I zuri veshi një dënesje të mbytur, pastaj një gulçim të thellë, si nuk e pat dëgjuar kurrë. S'mund të qante burri kështu në sytë e të tjerëve...

Plaku ndjeu t'i pritëshin gjunjët e t'i shteronte forca që e mbante në këmbë. Pamja rreth e rrotull iu gjelbërua e tëra. U mbajt pas një lisi të hollë që të mos rrëzohej. Pastaj hodhi disa çape me këmbët zvarrë, duke shtruar e shkelur prapë barin e hollë të vjeshtës. U gjend prapa shpinës së të birit.

Mezi u përmbajt që të mos e mbështeste pëllëmbën e vet mbi supet e tij. Nuk donte ta bënte këtë gjë në sytë e tyre. Nuk donte t'ia qetësonte ngashërimet. Le të qante. Edhe atij vetë i vinte për të qarë. Aty për aty një mendim ia përshkoi trurin e mpirë. Një mendim sfilitës. A do të mundej vallë t'ia qetësonte dot dënesjet e njëzet viteve të shkuara?

«Ç u p a t»

Ato dy plaka i njihte gjithë qyteti. Nuk ishin binjake, por, meqë ngjisnin shumë, të gjithë i merrnin për të tilla. Kjo ishte një nga ato lajthitjet e njerëzve që nuk ia vlenë barra qiranë ta shkoklonin dhe prandaj e linin të bënte udhë si të donte. E dinin, koha, duke rralluar pyllin e pleqve, rrallon edhe të vërtetat për ta.

Dimër e verë, çdo ditë, rreth orës 10 të mëngjesit dhe 5 të pasdites, bënin vizita nëpër të afërmit e të njohurit. Motrat dinin gjithçka që duhej për farefisën e tyre. Si në një kodik të lashtë, në kujtesën e tyre ishin shkruar degëzimet e drurit të familjes prej katër brezash. Ky kodik fillonte me stërgjyshin, Kristofor Lala, argjendar e kandillonaft i kishës së shën Thodrit, i cili ishte trangu i drurit dhe mbaronte me filizat e rinj, pijnjoj të kushërinjve të tretë a të katërt, shpërndarë

nëpër qytete të ndryshme. Të afërmit, kur donin të rivendosnin ndonjë lidhje të këputur a të gjenin një adresë për telegram ngushëllimi, trokitnin në portën e madhe të shtëpisë së tyre, që ndodhej në lagjen e vjetër të qytetit, e cila, për shkak të vlerave arkitektonike, mbetej jashtë projekteve të ndërtimit. Kur vinin për t'i pyetur, motrat rrëzëllinin prej kënaqësisë. Ua shpjegonin gjerë e gjatë, me hollësitë më të vogla se i ndieri u binte kushëri i tretë nga ana e nënës, se e mira do të ishte të hidheshin vetë deri në qytetin e të ndierit. «Ashtu jua do nderi — u thoshin. — Ju mund ta bëni atë udhë të gjatë, se jeni të rinj, ndryshe vërsa jonë, dhe në rast se do të shkoni, do t'ju bëjmë barrë një pako kafë nga ana jonë, por po të bëni telegram, kujdes se mos shkruani ato llafet që janë bërë bajate: «marrim pjesë në hidhërimin tuaj». Jo, jo, telegrami duhet me mbi tridhjetë fjalë, ja këtu keni një kopje të telegramit që i bëmë vjet kushëririt të dytë: «Humbja e atit tuaj të vyer e fisnik na ka prekur thellë në zemër. Derisa të vijë dita t'jua shprehim gojarisht, pranoni ngushëllimet tona të sinqerta».

Sa për të njohurat, mikeshat tona, siç i quanin ato, ishin pa numër. Me përjashtim të ardharakëve të rinj, aty hynin të gjitha familjet e qytetit. Sikur në gëzimet e hidhërimet e tyre të mos vinin për vizitë motrat, të moshuarit do të mendonin se qytetit të tyre diçka i humbi përgjithmonë nga ajo vjetërsia e tij e mirë, nga zakonet e çmuara që të rinjtë e sotëm i nënvlerësonin.

Plakat nuk i bënin vizitat asnjëherë në ato

orët kur gazi apo helmi kanë kulmin e tyre, orë që sipas kodeve të pashkruara të ndjenjave, janë të caktuara për njerëzit më të afërt. Ato zgjidhnin për vizitë një nga ato orët e qeta kur dallga e gëzimit apo e hidhërimit vinte në të ulur. Pikërisht, atëherë ato e ndienin veten të domosdoshme e të plotë. Me një energji të pashterur fjalësh e rivendosnin gjendjen e mëparshme, domethënë kthenin prapa atë çka ishte duke u shpeshur e fikur nga lodhja. Pas kësaj, edhe vetë jeta e tyre sikur merrte një kuptim të ri.

Mirëpo martesat, lindjet e fëmijëve, vdekjet, madje edhe përshpirtjet për të vdekurit, që me shpeshsinë e tyre, ndryshe nga gazet që nuk përkujtohen, sikur duan të të nxitin drejt mosharimit; sado që të ishin, prapë nuk mjaftonin për ta plotësuar ritualin e përditshëm të vizitave që duhej të bënin.

Në ditët e zbrazëta pa kurrfarë ngjarjesh që ta përlegjin vizitën, u vinte radha të afërmeve e miqve më të ngushtë, ku mund të shkohej pa ndonjë rast e pa paralajmërim. E keqja e këtyre vizitave ishte se shpesh dështonin. Në shtëpi mund të mos ndodhej njeri ose edhe më keq, të gjenin ndonjë nga ato vajzat, djemtë a çiftet e reja që të shohin shtrembër e të përgjigjen me murmurima, njerëz që nuk dinë ç'është sajdisja e që ta bëjnë kafen zehër, demede kështu u dashka pirë kafeja që të mos i humbasë aroma. Ato largoheshin pa arritur të thonë as një të dhjetën e të rejave që iu zienin në gjuhë dhe linin pas vetes një porosi:

— Shumë të fala do t'iu bëni nga ana e çupave!

«Çupat» zbrisnin shkallët krah për krah me një fëshfërimë mëngësh të gjera e fustanesh të gjata prej taftaje dhe ashtu, vithegjëra, shkurtane e plot tule, nga prapa ngjasonin me dy vozë të vogla që rrokullisen. Pezmatimin e shprehnin duke u lëkundur djathtas e majtas, sikur shtypnin qesëndinë e të rinjve, për të cilën dyshonin se i ndiqte pas. Ah, si u prish kjo botë!

Këto ditë të zbrazëta ishin parathënë të firo-nin prej kujtesës së tyre. Ato rrinin aty vetëm një kohë të shkurtër, lëvere të çngjyrosura e pa vlerë dhe përmendeshin mjegullisht vetëm gjatë vizitës së ardhshme.

«Atë ditë kur nuk ju gjetëm në shtëpi, s'mbaj mend mirë, Frosë, mos binte një shi i hollë atë ditë?

— Jo, më duket se nuk ra shi. Martë, sido-
qoftë ne çadrat i kishim me vete, kjo më kujto-
het mirë.

— Mos ishte vallë dita kur ndodhi ai skan-
dali në Velajt?

— Jo, ai ndodhi më vonë.

— Si, nuk e dini akoma që burrin e Aishe
Velajt atë kokërruarin, e zunë me një vartësën e
tij të re në zyrë? S'është e mundur të mos e di-
ni, kjo ka bërë bujë, tjetër gjë se ia mbyllën që
të mos prisheshin dy familje...».

Në netët e atyre ditëve të kota, ndërsa shu-
heshin njëra pas tjetrës vatrat e ndezura të tru-
rit, në dhomën e madhe me oxhak që s'ngrohej
kurrë aq sa t'i detyronte t'i zhvishnin zhiletë prej
leshdeveje bojë bezhë, binte trishtimi i ngrysur
i heshtjes. Uleshin secila në divanin e saj, diva-

në të mëdhenj me anë prej dru arre, mbuluar me plafe gurkali që, në kohën e ftohtë, shërbenin edhe për mbulesa, dhe merrnin nga një libër. Fëshfëritja e fletëve që ktheheshin, brenda atij kazani qetësie, dëgjohej si kërcitje. Kjo kërcitje ishte e njëkohshme. Kur ndodhte që prishej sinkronizimi, ato ngrinin kokat dhe e shikonin njëra-tjetrën me habi.

— Ç'ka ndodhur, ç'ka ndodhur?

— Asgjë, vetëm s'di pse më vajti mendja në Tiranë.

— E pse duhej të të bridhte mendja në rrëmujën e Tiranës?

— Hariklia më tha sot se i biri i Nestorit tonë paska vajtur me studime aty, në universitet.

— I Nestorit të Vlorës?

— Jo i atij të Pogradecit.

— Mbaj mend, i ndjeri baba e kishte farefis nga ana e djalit të xhaxhait të tij, Vasilit.

— E di që ka një djalë, po s'e kam parë kurrë. — Po sikur, perëndia mos e dhëntë, ta sjellë sahati i lig të njihet e të bjerë në sevda me mbesat tona, vajzën e Llazarit nga Berati dhe vajzën e Gjokës nga Përmeti, ata nuk njihen me njëri-tjetrin, e di këtë edhe unë, s'ka si të njihen, nuk janë parë kurrë, ah si nuk i mblodhëm dot njëherë gjithë vajzat e djemtë e farefisit, të takoheshin me njëri-tjetrin dhe t'u thoshim se ishin një gjak, mos bini në mëkat, t'u thoshim, se s'ka mëkat më të rëndë sesa ai i pleksjes së gjakut, nuk ka, qoftë larg, duhet t'i shkruajmë një letër djalit të Nestorit, jo djalit, por të atit t'i shkruajmë: «I dashur nipi ynë, Nestor! I lutemi zotit që të jeni mirë.»

— Hiqe zotin, Nestori është komunist.

— Mirë, ja e hoqa: «S'dimë a ia ke shkoqitur djalit tënd gjithë degët e fisit tonë, thuaji që perëndia mos e dhëntë».

— Hiqe perëndinë, të thashë, allasëndëk shkruaji më mirë, «allasëndëk, njihet me mbesat tona dhe kushedi ç'bën vaki, prandaj një sahat e më parë ta lajmërosh djalin për ç'kemi e ç'nuk kemi fafesis në Tiranë, se e liga bëhet fët e fët dhe nëse ti nuk e di, ja ku po t'i shkoqitim në këtë letër dhe mos të gënjejë mendja t'ia lësh këtë hall në dorë kushurirës sonë, Amalisë, se ajo s'do gjë tjetër veç të hedhë kripë në tenxherat e botës...».

Letrat i shkruante Frosa, ajo që nuk ishte martuar ndonjëherë. E madhja, Marta, ishte martuar dikur, po burri i pati vdekur në krye të motit. Marta e hoqi sharpin e zi të vejushës shpejt. Nuk e kishte dashur të shoqin, shumëkush thosh-te se ajo qe ndarë me të para se të vdiste. Gojët e liga thoshin se ai i vinte dorë dhe dorën e kishte të rëndë, pastaj... Prej kohe, prej shumë kohe, gjithçka që mund t'ia përhinte në mendje të shoqin, ishte bërë e verdhëreme, ashtu si një fletë e shkruar me një laps të dorës, larë e terur shpesh në ujë e në qiell. Asnjë shkronjë nuk kishte mbetur, përveç fletës dhe kush mendohej të shkruante prapë aty (të ka mbetur njeri nga fisi i burrit, Martë? I njeh apo nuk i njeh?), merrte si përgjigje një hungërimë të pakuptueshme. Ishte një mallkim i ngrënë nëpër protezat e dhëmbëve.

Nganjëherë meraku i tyre për t'i mbajtur bashkuar fijet e fisit, ishte vërtet prekës...

Atë mëngjes marsi Frosa po vononte të ngrihej nga shtrati. Plafi kishte shkarë në dysheme dhe trupi i saj, me ato format rrumbullake nën jorganin e hollë prej atlasi të verdhë, ishte mbledhur si një lëmsh i madh.

«Do të ketë mbërdhirë sonte», — mendoi Marta dhe hapi prushin e vatrës, mbetur nga nata. Por dhoma ishte e lartë, tavani prej dërrasash kishte plot të çara nga binte pluhur druri i brejtur nga krimbat. Megjithatë, ajo nuk e ndezi zjarrin.

«Po ta ndez, ajo do të përgjimet më keq e s'do të dojë të ngrihet», — mendoi.

Kohët e fundit, midis dy motrave po ngjatin disa gjëra që zunë e po i trembnin. Zakonet e tyre të përpikta, si dy orë të mira me lavjerrës, varur në mur, që punonin me tiktake aq të njëjta sa të lodhnin, orët e gjumit, orët e ngrënies, pëlqimet për ushqimet, gjithçka që quhej mënyrë e të jetuarit, sikur nuk po përputhej më. Frosës ia kishte ënda të flinte më gjatë apo ndosh-ta donte vetëm të rrinte pak më shumë në shtrat mëngjeseve. Marta kishte vënë re se ajo varte buzët kur detyrohej ta kujtonte që ora po vinte 6. Kafënë e donte më të ëmbël dhe fshehur, në pjatën e gjellës, hidhte tre-katër kokrra kripë më shumë. Marta mendonte se këto ishin vetëm ca mospërputhje të rastit ose të përkohshme, ashtu si njëlloj sëmundjeje e parrezikshme, prej së cilës Frosa do të shërohej së shpejti, siç ishte shëruar prej kollës, prej ftohmeve të lehta, prej gripit, prej reumatizmit, që e kuronin të dyja për vit në llixhat e Elbasanit.

Frosa u shtriq edhe më brenda jorganit dhe u përpoq të gjente diçka me dorë. Dora i lëvizi

mbi atllasin e ndritshëm, si e një njeriu në jerm, thuaje pa qëllim e pa vetëdijë.

«Kërkon plafin që i ka shkarë, se mbërdhin, po s'kam për të ta ngritur. Ti tani duhet të çohesh, mjaft u dembelose, se kemi gjithë ato punë për të bërë, unë duhet të ziej qumështin, ti duhet të pahitësh pluhurin e mobilieve, duhet të dalim nga shtëpia më nëntë e gjysmë që të kemi kohë të kthehemi në postë për letrën e Nestorit. Më dhjetë duhet të jemi te vejusha e Mantho Samarxhiut për ngushëllim, se i bëjnë motmotin, kanë vënë shpallje të shkruara me dorë në tri vende, sikur nuk bënin dot një lajmërim për të qenë në shtypshkronjë, as fotografinë nuk ia kanë vënë. Po mirë kanë bërë për ç'Mantho ishte ai, tërë jetën zuzar, edhe në pleqëri, bëj hesap, të shikonte me atë syrin bakër aty i qoftë!»

Monologu i saj, ndryshe nga ditët e tjera, mbeti pa përgjigje. Pas pak Frosa u zgjua. Fërkoj sytë. Në pamje nuk i dukej ende ajo çlodhja e zakonshme e pasgjumit dhe rrudhëzat e lëkurës që, kur vinte për vizitë, i mbulonte e i shtrinte me krem, aq të imëta ishin, tani ia tregonin të zhubrosur fytyrën e mbushur me tule.

«Kështu dukem edhe unë vallë?» — mendoj Marta me një fërgëllimë frike. Po pasqyra e madhe e murit ishte larg dhe ajo nuk pati dëshirë t'i afrohej.

- Sonte nuk kam fjetur mirë. — tha Frosa.
- Kam parë ëndrra të tjera...
- Si të tjera?
- Jo si të përnatshmet.
- Po çfarë?

— Si ato që shikoja kur isha çupë. Çupë e vogël fare.

— Trego!

— Sikur rrija në një çardak me shumë penxhere, poshtë ishte një oborr i madh me lule, aty losnin shoqet. Unë desha të zbrisja. Ma bënin me dorë të vija të hidhesha me litar. Unë desha të zbrisja, po shkallë s'kishte dhe atëherë u hodha e rashë në një greminë. Këtë ëndërr sikur bie në greminë e kam parë kushedi sa herë kur isha e vogël. Pse më erdhën ëndrra të tilla, vallë?

Sytë e motrës e ndoqën pas me një ngulmim të sëmurë. Frika i bridhte nëpër të gjitha tiparet dhe Martës iu duk sikur prej syve po i dilnin disa shtiza shpuese. I ktheu kurrizin dhe vuri xhezven në furnelë. Iu kujtua se motrës i ishin shfaqur ëndrra pa kuptim edhe atë mot kur vdiq i shoqi. Ishte një mot i harruar, një kohë e vdekur, të cilën ato e varrosnin vazhdimisht, kur ndokush donte t'ua ringjallte. Ai njeri që, sipas së shkruarës së fatit, ishte caktuar për t'u bërë i dashuri i saj për një jetë, nuk ishte bërë dot i afërt as për një natë. Ajo mbante mend prej tij vetëm gërricjen e mjekrës së ashpër e të thinjur dhe ftohtësinë e shputave të këmbëve. Kur ia kujtonin martesën e saj të shkurtër (ah, s'ishte fat, motër), ajo se pse provonte gjithmonë një djegësirë në faqe dhe drithma në trup. Kurse motra Frosë, pati fat ajo... Nuk u martua kurrë. Askush nuk kishte të drejtë ta quante grua të ve. Ajo do të thirrej vazhdimisht, kudo, vetëm çupë...

Nganjëherë ajo thoshte me vete se atë përçmim ndaj burrave, që me fjalë shfaqej edhe si neveri, së motrës ia pati kallur ajo vetë, pas asaj

martese fatkeqe. Ia kishte ngjitur si një nga ato sëmundjet, të cilat njeriu është e mira t'i kalojë që në rini, për të mos u prekur prej tyre në moshë të madhe, si fruthi, apo lija e dhenve. Sëmundje të mira që lënë pas vetëm disa shenja.

Më në fund motra u ngrit. U lëkund pakëz dhe u mbajt te buhari.

— S'di pse m'u morën mendtë, — tha ajo.

— Se ndenje shumë në shtrat.

Motra pohoi me kokë. Rrudhëzat e fytyrës tani iu shfaqën aq sa ishin dhe ashtu siç ishin në të vërtetë, si një gërryerje e pamëshirshme mbi çdo cep të lëkurës. Ajo i zgjati kutinë me krem «Nivea». Për vete e kishte bërë tualetin me kohë.

Në përshpirtje ndodheshin të gjitha ato që pritëshin. Martën e përshkoi një gëzim drithërues tek i pa ato që donte t'i takonte sot dhe e vështroi motrën me një kënaqësi triumfuese. «E shikon sa mirë bëmë që erdhëm? Kurse ti deshe të flije.» Por fytyra e motrës nuk shprehte asgjë. Ajo i ngjante me një maskë shpërfillëse, që ndodhet rastësisht midis fytyrave njerëzore dhe i ndjek ato me një lëvizje të kurdisur të qafës. Edhe kremin nuk e kishte shtruar mirë, ai i dallohej pllanga-pllanga.

Sollën kafetë. Ato i pinin kafetë njëlloj. Njëlloj mblidhnin buzët për ta thithur lëngun e errët, njëlloj e rrufitnin me një zhurmë gati të pandieshme, plot edukatë, në të njëjtën kohë nxirrnin nga xhepat e thellë nën fustane shamitë e bardha të hekurosura për merak që përhapnin një kundërmim të pakuptueshëm për askënd dhe teshtinin me nga një çift të thekshëm.

Por atë ditë të prapë, asgjë nuk po përsëri-

tej si gjithmonë. Këtë ndoshta të tjerët nuk e vinnin re. Marta i bëri një gjest qortues mjaft të fshehtë së motrës, një nojmë që duhej ta zgjonte prej dremitjes, ta përmendte e ta sillte në gjendjen e zakonshme, në atë gjallërinë e tyre, për të cilën ishin të mirëpritura kudo, por fytyra e motrës mbeti e ngurosur në atë maskë të huaj. Vetëm një çip i buzëve i rrinte si në tallje, domethënë të gjitha ç'themi e ç'bëjmë këtu janë të kotta, të marra.

Për të gjitha këto sjellje të çuditshme, Marta ia vuri fajin gjumit të gjatë të mëngjesit që, do s'do, ia mpin trurin njeriut dhe e bën të ngathët. E kishte pësuar edhe vetë këtë të keqe. «Ja tani, posa ta hap bisedën për atë që mësuam mbrëmë, ajo do të përshkundet e do të gjallërohet dhe do të ma rrëmbejë llafin nga goja» — mendoi. Pabesitë e burrave, historitë e sjelljeve të tyre kapërdhare, që gjatë natës i përfytyronin secila më vetë dhe që të nesërmen i tregonin duke u dhënë hollësiat e një pamjeje aq reale e të besueshme, sa i linin të tjerat gojëhapur, ishin ndodhitë që motrat i lakmonin më shumë për t'i zbuluar.

— Zot, ç'ke mos na e rrëfe, — filloi Marta me atë paralajmërimin lutës që shprehte keqardhjen e mëshirën ndaj fatkeqëve. — Alamet burri, dyzet e kusur vjeç, kuadër me pozitë e me një gocë 25 vjeç, s'ishte parë e dëgjuar deri më sot. . .

Ajo bëri një pauzë si për t'u mbushur me frymë, po në të vërtetë priti që të vazhdonte e motra, derisa edhe asaj t'i lodhej fryma, siç bënin gjithmonë, kur njëra rrodhan e tjetra çikrik, turrnin e shpleksnin ngjarjet e turpshme.

Por Frosa prapë nuk foli, sikur të mos kishte

dëgjuar a, më keq, sikur të mos ndodhej fare aty. Ajo u detyrua ta mblidhte lëmshin vetë. Po këtë e bëri pa zemër, vetëm sa për të mos e prishur zakonin, përndryshe mikeshat mund të pandehnin kushedi çfarë, ndonjë të paqenë, që po përgojohej kot më kot. Por ngjarja ishte e vërtetë dhe ajo tregoi se si ata të dy ishin njohur në plazh ku familjet qëlluan në kabina përbri, se gruaja e burrit të pabesë ishte e sëmurë nga reumatizmi dhe ky fakt, domethënë tradhtia ndaj një gruaje të sëmurë, e bënte më skandaloze e më të dënueshme.

— Mjerë gratë e shkreta, — psherëtiu ajo dhe i bëri një thirrje të fundit motrës Frosë. Të paktën tani ajo duhej ta hiqte nga fytyra atë maskë që i mbeti nga nata dhe të pohonte se vërtet mjerë gratë e shkreta që tradhtohen! Kjo do të nënkuptonte gëzimin e krenarinë e tyre, që nuk ishin tradhtuar kurrën e kurrës, nga kurrkush. Po motra heshti përsëri dhe tani ajo u llahtaris me vete nga një hamendje e befasishme. Mos vallë ajo mendon se s'do të ishte keq sikur të ishin tradhtuar qoftë edhe një herë të vetme?

Kur dolën jashtë, ajo e përsëriti edhe njëherë keqardhjen e saj, e cila çuditërisht e mënjanonte me lehtësi faktin se në këtë pleksje mëkatore prapë ishte fajtoare edhe një grua. Gruaja për atë nuk ekzistonte. Ishte vetëm burri tradhtar dhe kjo e vërtetë duhej ta bënte edhe më të qartë e më të preکشme lumturinë e tyre si çupa.

Motra ecte një hap para me një nxitim të pazakonshëm, sikur s'donte të dëgjonte asgjë. Në shtëpi Marta u shtri në divan, vuri kokën në jastëkun e butë qëndisur me floss të kuq e psherëtiu:

— Ah, sa rehat kemi qenë, sa mirë që jemi!
— tha si me vete, — as zhurmë, as klithma kalama-
majsh, as gjurulldi. Çdo gjë me rregull, në paqe!
Kështu na lër, o zot!... Ishte një nga ato men-
dimet që ia thoshin njëra-tjetrës shpeshherë, si-
domos kur ktheheshin nga vizitat nëpër shtëpitë
ku kishte kalamaaj apo ca më keq, foshnja të djepit.

Motra Frosë u shtri edhe ajo. Mbylli sytë.

— E di Martë, — tha, — kam dëgjuar të tho-
në se njerëzit që e përsëritin dendur një dëshirë,
në të vërtetë duan të kundërtën e saj.

Ishte një mendim jo dhe aq i ngatërruar, por,
meqë erdhi papritur, e tronditi dhe e hutoi motrën
tjetër.

— Ç'janë ato fjalë, motër? — pyeti ajo.

— Ti e di vetë se ç'janë. I ke ditur prej kohe.

— Asgjë s'kam ditur. Ne kemi qenë të lum-
tura. Të gjitha mikeshat tona na kanë zili. Jetën
tonë të qetë, çdo gjë...

— Oh, unë nuk e di ç'zilira kanë të tjerat.
Nuk më duhen! Unë di atë që kam vetë. Unë kam
zili gjithë botën. Edhe ty të kam zili. Të paktën,
njëherë të vetme, ti...

— Ajo ka qenë fatkeqësia ime më e madhe.
Mos ma kujto më!

— Mirë, nuk ta kujtoj. As ti mos më kujto
asgjë. Nuk kemi ç'të kujtojmë ne të dyja.

Marta u mendua. Mbylli sytë. Veç lajthitjes
që i bënte ato si binjake, në qytet bëhej shpesh
edhe një lajthitje tjetër pas shpinës së tyre, por
ajo e dinte ç'thoshte e motra. Ajo thoshte se jeta
e tyre iku si një qerthull që rrotullohet kot, pa
mbledhur gjë. Të tjerët mund që e shprehnin kë-

të mendim më thjeshtë, por ato kishin lexuar libra dhe prandaj e pleksnin me figura. Kjo lajthitje duhej kundërshtuar... Edhe motra duhej kundërshtuar. Ato që po thoshte ajo, ishin të frikshme, ta akullonin trupin e shpirtin. Sepse ishin të vjetra, shumë të vjetra ato mendime. Sa bota. Sa vetë pjelloria e shterpësia...

«Nuk duhet të mendojmë kurrë për këtë, — tha me vete vendosmërisht. — Asnjëherë. Duhet ta ndaloj Frosën të mendojë për këtë. Ne jemi të...»

— E kanë fajin ato ëndrrat e këqija që pe, — tha ajo. — Sonte do të shohësh ëndrra të tjera dhe nesër do t'i kesh harruar të gjitha.

Ia tha këto sikur jepte një urdhër. Pastaj gjithçka, orenditë e gdhendura, divanet, kolltukët, gjithë shtëpia e vjetër bashkë me frymëmarrjet e tyre, u futën në këllëfin e errësirës. U zgjuan disa krijesa të tjera, ato që bënë jetën e natës.

Të nesërmen motra Frosë nuk u ngrit nga gjumi.

Pas vdekjes së saj, gjithë të njohurit besonin se edhe e motra do ta ndiqte pas. Kishin qenë për një jetë së bashku dhe s'mund të merreshin me mend të ndara. Dhe vërtet, Marta erdhi e u rrëgjua, u mpak e u mblodh një grusht. Por nuk vdiq. Në krye të 6 muajve i filloi vizitat te miqeshat e dikurshme për të pirë kafetë, me ato gjestet e njohura. Kur mbaronte, e përmbyste filxhanin, teshtinte pak, por tani me dy çife të njëpasnjëshme. Bisedonte për çdo gjë që dëgjonte. Vetëm bisedat për burrat dhe për lumturinë e tyre si çupa, nuk e dëgjuan t'i bënte më kurrë.

Rrojti shumë dhe vdiq fare kot, nga një zjarr

që ra në shtëpinë fqinje. Nuk e ndjeu kur flaka
mori çatinë e shtëpisë së saj. Shtëpia u dogj shpejt,
me kërkëllima, si dëllinjë e thatë, pothuajse me
gëzim...

Dora pezull

Pse nuk e vura re atë firmë mbi letrën që rrinte para meje? Pse më mbeti dora pezull, në një pozicion të pazakonshëm, në një pozicion të lodhshëm, nga ku s'po mundja ta shkëputja, sikur të qe e kallkanosur e ndoshta e shndërruar në një fosil?

Do t'jua kallëzoj, do t'jua kallëzoj, mos u ngutni...

Por më parë desha t'ju siguroj se kjo gjendje nuk ka të bëjë aspak ose, për të qenë krejt i çiltër, ka të bëjë vetëm fare pak me atë vëzhgimin frikësues të syrit të tij në fytyrën time, që të nesërmen u provua se ishte një diagnozë e saktë. Jo, them se ai vendim ku dora ime s'donte të zbrishte për të rrëshqitur stilografin në një firmë të shkurtër, ishte marrë dalëngadalë nga tjetërkush

dhe unë e kuptova se do të nënshkruaja para kohe harrimin e një njeriu, me vlera të rralla.

Ajo shkresa e gatshme me shkronja të rregullta, me ca gjurmë të lehta rrudhosjeje nga ruloni i makinës së shkrimit, rrinte prej tri ditësh mbi xhamin e trashë të tryezës së ngjyruar ëmbël me një të blertë smeraldi prej copës së pellushit nën të. E kisha lexuar disa herë, gati e dija përmendsh: «Ju njoftojmë se, duke filluar nga data 1 e muajit të ardhshëm, prisni marrëdhëniet financiare me institucionin tonë dhe dilni në pension.»

Në fillim u mundova t'i gjeja një shpjegim të thjeshtë atij ngurrimit tim treditör. Një shpjegim të rëndomtë. Shkresa ishte formuluar në një mënyrë të thatë. Tepër të thatë, për njeriun që do ta merrte. Për çdo rast tjetër ajo mund të ishte e saktë dhe e përpiktë, po për atë. . .

Ky shpjegim i thjeshtë nuk mund ta shuan-te drithmën nervoze që më pushtonte sa herë de-tyrohesha ta prekja me dorë, ta mënjanoja, ta veçoja diku në një cep të tryezës sime plot me le- tra. Të tryezës sime të çrregullt. . .

(Nuk ish shumë e vjetër kjo çrregullsi. Madje, ishte fare e re. S'di sa kohë, një muaj mbase, që- kurse ndieja një plogështim të vogël të trupit, një kapitje të lehtë të gjymtyrëve që disi e mposhtja me dy-tri kafe të plota.)

E pra, thashë, nëse ngurroja, kjo do të thotë se unë s'isha plotësisht i bindur. Isha pra, pje- sërisht i bindur, meqë në fund të asaj bisede të gjatë që bëmë me shefin e klinikës, doktor Havi- rin, unë e pata dhënë fjalën se do ta miratoja ve- ndimin e tyre. Domethënë vendimin e klinikës, të atij, shefit, mjek me emër tashmë, docent, të dy

mjekeve të tjera të pavionit të tij që ishin të përhershme, dhe të dy mjekëve të jashtëm që mbanin disa shtretër, duke pasur edhe orë vizitash në poliklinikat e lagjeve. Këta dy të jashtëmit nuk munda t'i pyesja, po përderisa docent Haviri thoshte se ua pati marrë mendimet. . .

(Mendimi i tyre: Moshë. Ah, moshë, përbindësh i tmerrshëm! Do të vijmë, do të vijmë të gjithë në kthetrat e saj. Dhe do të na vijë keq kur të ndahemi. Të ndahesh, a nuk do të thotë të pranosh se tashmë je nën robërinë e këtij përbindëshi? Mirëpo detyra, drejtor, detyra kërkon tjetër ritëm, tjetër disiplinë. Jo, nuk e kam fjalën te grada shkencore, ai s'ka qenë kurrë i teorisë, i shkrimeve, në atë moshë ajo s'ka pse t'i kërkohet. Por. . . po vërtet, sa është? Hm. . . pak enigmatike moshë e tij. Me letër njoftim 62, por besoj se. . .)

Docent Haviri flet nganjëherë me ca figura letrare, qerratai. Si e tha atë metaforën për kohën që ikën? «Përbindësh. . . do të vijmë, do të vijmë të gjithë në kthetrat e saj».

Ai u mendua gjatë. Telefoni ra disa herë, por nuk e ngriti. Më në fund e ktheu çelësin nga telefoni i sekretares dhe e porositi ta lidhte vetëm po të që ndonjë njoftim i rëndësishëm. Në orën 12 priste dy mjekët e tjerë të pavionit, ata që docent Haviri i pati thënë se ua kishte marrë mendimin. Njërin e njihte prej kohe. Ishte një njeri i butë, nga ata që i mbajnë marrëdhëniet e tyre në një ujdi të përhershme me atë çka thonë të tjerët, eprorët, prindërit. . . Ai hynte në atë kategori «të urtësh» që nuk i nxjerrin telashe kurrkujt, pran-daj të gjithë i lënë të qetë në qoshen e tyre ku i

ngrysin ditët duke u dhjamosur pak e nga pak.

Tjetrin nuk e njihte. Në të vërtetë e njihte fare pak nga karakteristikat që ia patën sjellë kur u transferua nga një qytet i vogël i veriut para një viti.

Mjeku i parë, që kishte një emër tepër të përhapur, se Agim, se Agron (ai e ngatërronte shpesh), tha se shefi ia pati marrë mendimin, madje e njoftoi se shpejt do të mblidheshin në një ceremoni të vogël me rastin e daljes së plakut në pension. «Unë e pyeta nëse duhet të mblidhnim lekë për ndonjë dhuratë, — shtoi mjeku, — dhe ai më këshilloi ta bisedoja këtë me kryeinfermieren, që ishte kryetare e komitetit profesional».

Mjeku tjetër erdhi pak më vonë, kur ai se Agim, se Agron kishte ikur. Kur ia zgjati dorën për ta takuar, ai ia fshehu pëllëmbët pas dhe tha duke u skuqur deri te veshët:

— Më falni, rrugës më doli zinxhiri i biçikletës. Keni këtu ndonjë çezmë?

Sekretarja i tregoi WC-në në fund të korridorit, duke mbajtur me zor një kukurizmë. Me ata flokë të kërlëshur nga era, të pakrehur, me bluzën e bardhë që i dilte nën pardësy, me ata sy si zare prapa xhamave të trashë, ai u ngjante pak atyre personazheve tuhafë të Dikensit që, shpesh, janë mishërim i gjallë i një tipari të vetëm të karakterit. Ky dukej mishërim i naivitetit.

Kur dëgjoi përse e kërkonte drejtori, ai nxori syzet dhe zuri t'u fshinte xhamat me një shami të zhubrosur, ndonëse, ato nuk dukeshin aspak të mjegulluara.

— Si? Profesori në pension? Jo, s'di gjë! Më tha diçka doktor Haviri, s'më kujtohet mirë, s'e

kam pasur mendjen, diçka si «do të mblidhemi një ditë». Pandeha se mos e hidhte fjalën për ndonjë jubile të profesorit.

— Çfarë jubileu? — pyeti drejtori me një nënqeshje provokuese.

— Nuk... nuk e di. Ndoshta 60-vjetorin!

— Ia kemi festuar para se të vinit ju këtu!

Drejtorit i vinte për të qeshur me mjekun, po edhe me veten. Për dreq, emri i mjekut nuk i kujtohej kurrsesi. «E pse të më kujtohet kur kam mbi njëqind mjekë në spital? — tha. — Veç kësaj, ky është vetëm gjysmën e kohës këtu». Si shfajësoi veten, ai shfajësoi edhe naivitetin e mjekut që ishte aq i hutuar, sa edhe mund ta ngatërrroje kur të doje nëpër kurthe të vockla.

— Po kjo... kjo s'ka si bëhet, apo jo? Ju nuk jeni dakord! — tha mjeku dhe ata kokërdhokët e dalë, zvogëluar nga xhamat, i mbetën të ngulur tek ai. Të palëvizshëm, të palodhur në atë habitë e tyre të gjatë.

— E pse të mos jem dakord? — tha drejtori.

Vetiu ai pati një shtytje të këndshme që të luante pakëz me padjallëzinë e mjekut.

— Po... sepse nuk duhet. Nuk është e drejtë. Unë... unë jam kategorikisht kundër!

— Ah! Ju jeni kundër! Bile kategorikisht kundër!

Mjeku hoqi prapë syzet dhe fshiu mjegullën e tyre të përfytyruar. Ngacmimi i drejtorit ishte aq i hapur e këmbëngulës, sa mund ta kuptonte edhe ai, i hutuari i përjetshëm.

— Mirëpo duhet ta dini se sot për sot ai është diagnostikuesi më i mirë që kemi. Dhe në mjekësi ka një të vërtetë absolute, diagnostikimi i sa-

ktë i sëmundjes është alfa. Alfa dhe beta, po të doni!

— Atë të vërtetë absolute më duket se e di edhe unë, sepse jam mjek, — tha drejtori dhe u ngrys pak nga ai leksion.

— O, e harrova për një çast! Ju shohim vazhdimisht si drejtor dhe...

«I paska ca gjemba të fshehur shejtani», — mendoi drejtori, po nuk u fye. Ishte e pamundur të fyheshe prej një njeriu si ai.

— Veç asaj, diagnostikimi tani është më tepër një çështje laboratoresh, analizash, — shtoi.

— Çështje laboratoresh? Çfarë thoni? — u hodh mjeku më këmbë: — Kjo është për të zënë kokën me duar!

Drejtori nënqeshi fshehur. Atë vërejtjen për laboratorët nuk e bëri krejt pa qëllim. Ky djalë po i pëlqente. I nxirrte mallin e shokut të tij të vjetër, Kostë Bicit. Ja, edhe ai, më i vyeri e më kokëforti i gjithë shokëve të kursit, ai që vdiq në mënyrë aq banalë prej një aksidenti me motocikletë para një viti, ashtu kundërshtonte, me këmbë e me duar, me gjithë trupin, sikur s'donte të linte asnjë qelizë të paanshme.

Mjeku asqë e kuptoi se barra anoi shumë dhe drejtori, po të donte, mund ta nxirrte jashtë.

— Ju duhet ta dini se ka dhjetëra raste kur mjeku s'ka kohë as për laboratorë, as për analiza. Jo kirurgu, jo po patologu... Ka dhjetëra raste kur diagnostikimi i atypëratyshëm o të shpëton, o të çon në varr! — tha ai dhe zuri të bënte ca ecejake nëpër dhomë, pa asnjë vëmendje për atë që e dëgjonte, mbyllur thuajse përfare në botën e monodramës së tij të çuditshme...

— Mbase e di edhe këtë! — tha drejtori. — Kam nja njëzet vjet më shumë se ti në këtë profesion.

Këtë herë mjeku u gozhdua në vend, aty te dritarja. Ndreqi skeletin e syzeve mbi hundë, vërshimi i turpit i mori prapë qafën, faqet, majat e veshëve.

— Më falni, po... e dini ç'na ndodhi njëherë me të? Ndodhej rastësisht në qytezën ku punoja unë, ka një vajzë të martuar aty. Ne ishim mbledhur një tufë mjekë te shtrati i një gruaje në komë të thellë. Po vdiste dhe s'dinim ç'ti bënim. Unë u kujtova, thërresim njëherë profesorin, — thashë. — Dhe ai, posa hyri te dera, e dini ç'bëri? Bërtiti me të madhe, bërtiti fort: «Sadedin, — m'u drejtua mua, — më njihite, vija e këshillohesha për ndonjë rast me të, — ç'bën more, — më tha. — Nuk e kupton se është një komë diabetike? Këtu të çan hundën era e acetonit!». Ja kështu na ndodhi me të. Kurse ju... — tha ai dhe e pa tjetrin me një vështrim të frymëzuar.

Drejtori e dinte këtë rast. Ai dinte edhe dhjetëra raste të tjera nga praktika e «profesorit», siç e quante mjeku, e profesorit pa leksione, pa artikuj e pa traktate.

— Ai... ju betohem, ai edhe sot e kësaj dite e nuhat sëmundjen si zagari gjahun! — shtoi mjeku që quhej Sadedin.

— Nuk e fyeni pak profesorin tuaj me këtë krahasim? — tha drejtori.

— Unë... ashtu... sesi më erdhi në mendje vetvetiu. Mos ia thoni, ama...

— Nuk ia them! Mirupafshim!

Sadedini ngurroi prapë t'ia jepte dorën.

— Çfarë keni? Tani posa i latë duart. Mos vuani nga mizofobia, — qeshi drejtori.

— Jo. Desha të them vetëm... në qoftë se ndonjëri aty mendon se profesori lëshon hije mbi shkencën e tij, e ka gabim. Qind për qind gabim. Nëse dimë t'i paraqitim me një veshje teorike rastet që të tjerët na i zgjidhin praktikisht, kjo s'do të thotë se po bëjmë kushedi çfarë shkence!

Sekretarja hapi pak derën.

— Ata po presin, — tha ulët, pa hyrë brenda.

— Të gjithë?

— Profesori s'po duket akoma...

— Atëherë le të presin edhe pak, — tha ai dhe zuri të lexonte artikullin që docent Haviri kishte botuar në numrin e fundit të «Revistës mjekësore». Ai shkruante gati në çdo numër të sajën.

— Ata kanë gati dhjetë minuta që presin, — dëgjoi ai zërin e sekretares. — Shefi thotë se ai mund të mos vijë. E ka bërë edhe herë të tjera këtë gjë, — thotë.

Ai pa orën. Të gjithë ishin treguar të përpiktë, përveç plakut. Dhe e pat njoftuar vetë, gojarisht: Në orën katërmbëdhjetë ju pres për një bisedë në drejtori.

— Ndoshta është ende në pavion? — ngriti kokën ai. Pyeti me atë dëshirën e dukshme që hamendjes së tij t'i përgjigjeshin me një pohim. Po sekretarja s'mund ta dinte ku bridhte profesori. Ai nënqeshi me vete.

— Thuaju të hyjnë dhe telefononi në pavion! — tha.

Të katër mjekët dhe docent Haviri u ulën

në kolltukët e tryezës së mbledhjeve. Qoshku me kolltukët mbeti bosh. Zyrtarizmi që po merrte takimi ende pa nisur, docenti ishte i pari që preferoi tryezën e mbledhjeve, atij nuk i pëlqeu.

— Mund të rrini pak më rehat, — tha e u ngrit vetë. U zgjati cigare, gjë që e bënte fort rrallë. Docent Haviri e zbrapsi me gjestin e tij të zakonshëm të dorës, sikur i vinte prag një leprozi. Sadedini e mori dhe e ndezi me një çakmak të mbushur e stërmbushur aq herë, sa trupi plastik qe çngjyrosur. Mbajti erë squfur.

— Sado! Na more shpirtin me atë gaz, — tha njëra nga mjeket.

— Si t'ia bëj? — tha ky me habi.

— Të blesh shkrepëse!

— Në pavion ia kam ndaluar ta ndezë! — shtoi me seriozitet docent Haviri dhe pa orën. Pastaj i hodhi një shikim kuptimplotë «Si do të bëjmë? Nuk kemi kohë për të humbur».

Drejtori psherëtiu dhe si i hipnotizuar, përsëriti po atë pyetje që ia kallën sytë e Havirit.

— Si do të bëjmë me të?

Docenti u mbështet i tëri në kolltuk dhe kryqëzoi duart mbi barkun e vet pakëz të kërcyer që, kur ecte, mundohej ta bënte sa më të padukshëm. Dukej, ai s'donte të shprehej i pari. Kjo nuhatej lehtësisht nga ajo krekosja e tij në atë qëndrimin e rehatshëm që ishte pritje e përgjim njëkohësisht.

— Ne e kemi dhënë mendimin tonë, — tha mjekja që u ankua për sqfurin e gazit. — Mosha ka bërë të vetën. Në pavion ka një rregull, çdo ditë në tetë konsultë për gjendjen e të sëmurëve. Po ai... edhe pse mund të vijë në spital që më

gjashtë e gjysmë, do të sorollatet nëpër pavionet e tjera, herë me një mjek, herë me një të sëmurrë. Kushdo që ta ndalë, ka borxh t'i qëndrojë e ta sqarojë një orë të tërë. Kështu na shkatërron gjithë ditën...

Drejtori e vështronte mjeken, që quhej Jolanda, duke e ndjekur me një tundje të vetvetishme të kokës, që mund të merrej edhe si pohim, po në të vërtetë thujse nuk e dëgjonte. I mbeti në mendje ajo fjala «mosha ka bërë të vetën» dhe një dobësim i beftë ia kapiti gjymtyrët. «Përbindëshi i pamëshirshëm... i vegoi brenda kokës. Kjo Jolanda s'kishte pse t'ia mbante kaq anën shefit të pavionit. Asaj nuk i duhej ndonjë mbështetje e veçantë. Mbështetje është ati i saj, kuadër i njohur», — mendoj ai.

— E dini drejtor? Ka edhe një barceletë, nëse më lejojnë koleget e mia. — «Po fillove bisedë me profesor Dhosin, — thonë, — më parë duhet të kesh urinuar!» — tha mjeku me atë emrin e tejperhapur se Agim, se Agron.

Docent Haviri qeshi me gjithë shpirt. Të dy mjeket nuk u treguan aspak të prekura, aq më tepër sepse fjala banale shurrë ishte thënë shkencërisht. Vetëm Sadedini s'u përmbajt. E shoi cigaren e posandezur në tavëll dhe u hodh si i pickuar në tule:

— Po ç'janë këto që thoni? Si është e mundur? A jeni në vete?

Ai fliste rrëmbyer, me fjali pyetëse, të thjeshta, thujse të rëndomta. Docent Haviri e pajperrëtas me ironi. Ekzaltimi i provincialëve! Drejtori i bëri shenjë të ulej, po siç dukej, ai s'kish ndër mend ta bënte këtë. Iu bind tjetërkujt.

Dera ishte hapur pa u ndier dhe aty ishte shfaqur një njeri. Dukej sikur trupi i tij i plotë e i mbushur, donte një hapësirë më të madhe sesa ajo që lejonin kornizat. Me kalimin e viteve, ai sa vinte e shëndoshej dhe atë barrë tulesh e mbante pa çarë kokën fare për oreksin prej lakuti. Këshillat e dietologëve, që edhe vetë nuk mënonte t'i jepte, mendonte se atij nuk mund t'i përkitnin kurrsesi. Ishte nga ata njerëz që në çdo gjë që bëjnë, i binden një shtytjeje të brendshme, e cila s'mund të vihet dot në fre. Asaj shtytjeje, të mprehur deri në përsosmëri nga vitet, i bindej nga pak edhe kur vinte diagnozat. Kjo ishte e veçanta e tij, personalja, «nuhatja e zagarit», siç e quajti kolegu i ri.

— Atij pacientit të dhomës 4 hiqjani antibiotikët, — iu drejtua mjekes që quhej Jolanda, pa u ulur.

— Nuk do të na begenisësh pak edhe ne të tjerëve, profesor? — tha drejtori me një ton të këndshëm ngacmues, që sikur rrekej ta bënte më të lehtë bisedën e panisur.

— A, drejtor! Mos u vonova? — tha ai dhe pa orën e dorës, një orë të madhe elektronike me shumë burma e yçkla, nga ato që i kanë qejf çunakët. — Më mbajti doktor Josifi aty në oborr. Ishte një rast i rrallë me ekinokok. . .

Docent Haviri kërkoi me ngulm sytë e drejtorit dhe nuk iu nda derisa i gjeti: «E shikoni?».

Profesor Dhosi vazhdoi të shpjegonte me hollësi rastin e diskutuar me kolegun, pastaj, si ta ndiente se e tori gjatë, e ndërpreu e iu kthye sërisht Jolandës:

— I thashë kryeinfermieres t'ia heqë tetra-ciklinat që sot.

— Më duket se ai është pacienti im, — tha ajo, por pa ndonjë mëri. Kërkonte edhe ajo vështrimin e drejtorit...

— Është pacient i pavionit tonë! Pastaj, ç'është gjithë ajo dozë? Organizmi i tij është duke e mposhtur vetë infeksionin...

— Po nëse e ndihmojmë pak që ta mposhtë më shpejt, ç'të keqe shikoni këtu koleg? — ndërhyri docent Haviri.

— Ka, koleg, ka, se në fillim i ngopim me antibiotikë, pastaj kthehem e kurojmë mykun e tyre. Sikur mos ishin antibiotikët, ç'do të bënim vallë? Mendoni sesa veta do të vdisnin nga një çiban në të ndenjura!

Kësaj pyetjeje nuk iu përgjigj askush. Toni i tij i vrazhdë, qortues, tani nuk i qaste kundërshtimet. Si nuk iu bë krah njeri, ai i hetoi një nga një dhe tha:

— Hë?

Drejtori u gëlltit. «Po ajo kapitje e çuditshme, diçka nervore duhet të jetë, — mendoi, — ia përshkoi gjymtyrët si rrymë e dobët. Gjuhën e ndjeu të hidhur. Tani vinte ajo më e vështira. Donte ta shtronte në njëfarë diskutimi me kolegët e tij më të afërt, nëse duhej të dilte ose jo në pension «profesori» dhe kjo i qe dukur rruga më e drejtë. Mbase edhe më komode. Por kishte harruar një hollësi të vogël: Kush do ta hapte atë bisedë? Tani e shihte qartë se jo vetëm duhej ta hapte vetë, por edhe ta përballonte gjithçka po ashtu, i vetëm. Sepse... përderisa i thirri të gjithë këtu, a nuk ishte pajtuar vallë me kohë me propozimin e do-

cent Havirit? U ndërkryste për një grimë me docentin që ia rراسi këtë hall, pastaj me veten, në postin e tij që e detyronte. . .».

Megjithatë, me ca fjalë të matura, të peshuara mirë, të shtruarra e të qeta, sikur po bisedonte gjënë më të natyrshme të jetës, në njëfarë kuptimi a nuk ishte vërtet e tillë? — ai ia tha profesorit — se ishte një mendim për daljen e tij në pension. Pastaj, shtoi nxituar se ai gjithsesi, i kishte të hapura dyert e të gjitha klinikave dhe se mendimi i tij. . .

Sa tha këto, nuk guxoi më ta shihte në sy. Tërë kohën, vështrimi iu ngul mbi takëmet e tryezës, mbi atë materialin e fortë si pellush e si imitacion lëkure nën xham që lëshonte ngjyrimet smeraldi. mbi shishen e zbrazët me bojë të tharë, mbi atë thikën prej bakri pa teh, një send i kotë për të prerë letra. . . Të gjitha ato sende, madje edhe fjalët që thoshte, zunë t'i duken të tepërta, pa asnjë vlerë, pjella të pavendosmërisë e të dobësisë së tij, të asaj gjendjes së truar që e ndalonte ta përballonte shikimin e tjetrit. Se, ndonëse i shmangej, ai e ndiente peshën e atij vështrimi në tërë qënien. Depërtues, shpues, zhveshës. Madje, dy herë, kur e hasi rastësisht, iu duk se tjetri ishte krejt i paanshëm ndaj atyre që dëgjonte dhe shikimi i përngjiste vetëm atij hetimit të vëmendshëm të mjekut ndaj pacientit të vet. S'dinte kur do ta mbaronte e si do ta mbaronte ligjërimin e vet, kur profesori i erdhi vetë në ndihmë:

— E dija, e dija! — tha, duke e ndërprerë me mërzi.

Ai buzëqeshi hidhur. Tha:

— Ja, edhe unë profesor, edhe docent Haviri

sigurisht, e mendojmë me njëfarë trishtimi këtë moment, sepse vitet po na ikin e po rëndohemi. E mbuloi një valë turpi. Ndoshta turpi iu shfaq edhe në fytyrë. «Ç'të duhej kjo gënjeshtër?» — tha me vete. Dy herë gënjeu: kur e rriti moshën e vet e të docentit dhe kur tha se po rëndohemi.

— S'di ç'ndiejnë të tjerët, për vete akoma s'më ka vënë poshtë dembellëku, — tha Dhosi.

Pas kësaj ra një nga ato heshtjet kur askush s'e di ç'duhet të thotë e ç'të bëjë.

— E shoh që e keni vendosur, — tha ai, dhe bëri të ngrihej.

— Jo... ne vetëm për të shkëmbyer mendime, — u ngatrrua drejtori.

— S'jam i bindur që po bëni mirë, — shtoi tjetri, si të mos e kish dëgjuar, — po shtetit i bindem. Sidoqoftë, drejtor, ju bjerini prapa sëmundjes suaj. Mos e lini pa kuruar!

— Çfarë sëmundje? — tha drejtori, i befasuar nga kjo kthesë e papritur dhe nënqeshi. Mos don-te ta vinte pakëz në lojë plaku?

— Pse, nuk ju ka thënë asnjëri nga këta shkencëtarët që keni rrotull se jeni i sëmurë nga verdhëza?

— Shikoni, profesor, unë jam fare mirë, nuk ndiej asgjë. Asgjë të rëndësishme!

— Aq më keq atëherë. Verdhëza juaj është e fshehtë dhe ju e dini se shumica e hepatiteteve kronike vijnë prej saj. Dhe tani, a mund t'i ndërronjmë nja dy llafe vetëm për vetëm?...

Ato dy fjalë kur mbetëm vetëm... Mund t'i kishte thënë edhe në prani të tyre, asgjë të fshehtë s'kishte në to, asnjë kënaqësi, asnjë akuzë. Unë pandeha se ai do të ankohej për shefin. E dinte

se filli nisej dhe dridhej prej dorës së tij. Pasi të thoshte se docent Haviri... nuk e duronte dot kur vinin dhe e pyesnin, nuk e duronte dot kur të sëmuret e kapnin pas bluzës së bardhë. Nuk tha asgjë të tillë...

Të nesërmen, unë bëra analizat dhe u shtrova në spitalin infektiv. Shkresa mbeti aty, në tryezën time. Jo se e harrova, as sepse me «nuhatjen e zagarit» ai më diagnostikoi. Unë mund ta firmosja atë para se të shtrohesha, mund ta kërkoja të ma sillnin edhe në dhomën e spitalit...

Ato ditë, sepse më vinte vazhdimisht në mendje fëmijëria ime. Fshati im në fushën e gjerë të Myzeqesë. Vuanim për ujë aso kohe, sidomos në fund të verës kur shteronin pusët. Nëna më dërgonte të mbushja ujë larg, në fund të fshatit, tek pusi i Laz Verrisë, nën hijen e një rrapi. Ai pus nuk shterronte kurrë...

Ah, po! Ç'më tha ai pasi ikën të tjerët? «Nuk e kuptoj ç'të keqe kishin nga unë ata djem, — më tha. (Ashtu i quajti të gjithë, edhe docent Havirin). Mbase mësonin akoma ndonjë gjë prej meje. Kam akoma ç't'u tregoj».

Ai nuk dinte të shtirej modest. Po ta dinte këtë art, ai do t'i thoshte ato fjalë në prani të docent Havirit, të mjekes Jolanda dhe të atij bullafiqit se Agim, se Agron, me një ndryshim të vogël. Për shembull «ata mësojnë prej meje, unë mësoj prej tyre...».

Dhe atëherë ndoshta docent Haviri...

Po këtë «art» ai nuk do ta mësonte kurrë.

PERMBAJTJA

I. VEGIME

VËSHTRIM NGA BALLKONI PËRTEJ	5
SHILARËSI I ENDRRAVE	28
VERBËRI E BUKUR	51
AI QË TREMBËJ NGA DASHURIA	69
HIJET NË BUZËQESHJEN TËNDE	94

II. NJERËZ NË UDHËKRYQE

LOJA ME QELESHE	117
LESKRAT E VARAKUT	129
ZEMËRIMI I NJË NJERIU TË URTE ...	188
ZHONGLËR ME SHIFRA	217
OPERACIONI I DOLFIT	231
«NË KOHËN TIME...»	241
NJË RAST I VËSHITRË	247
ENDËRR E COPËTUAR	266